

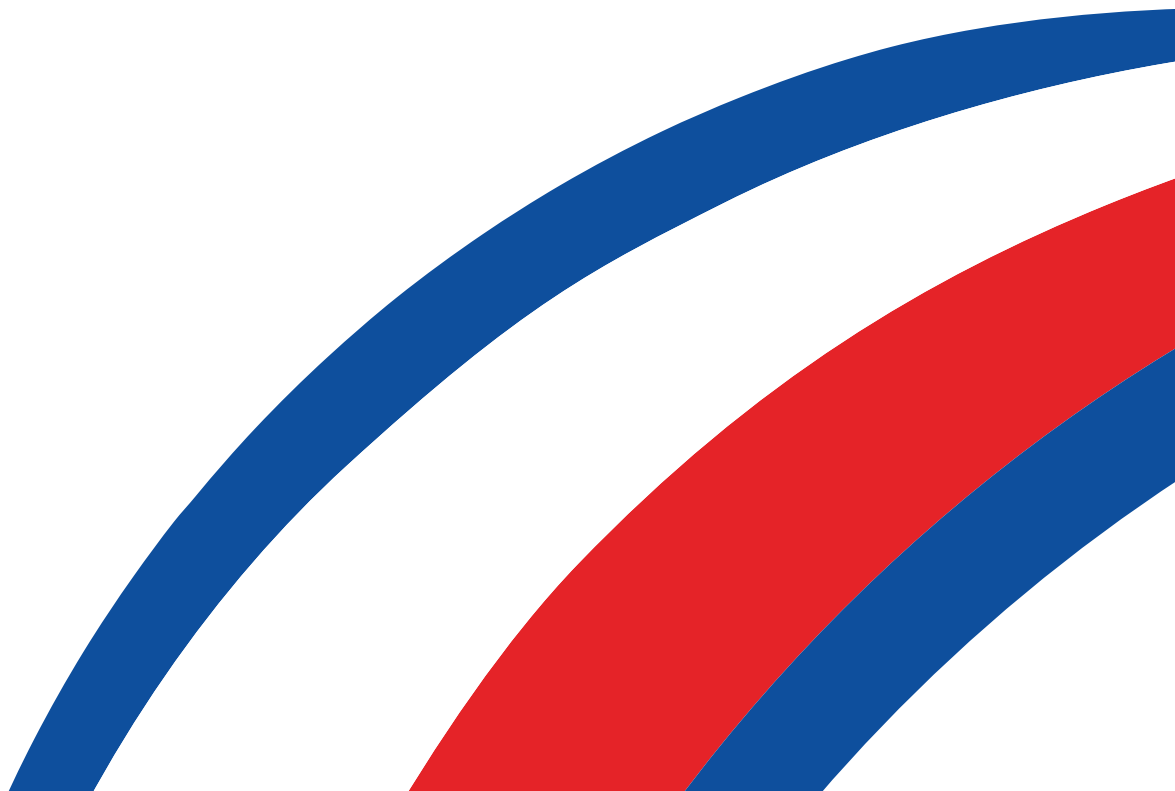
EUROPEJSKI KONGRES ODNOWY I ROZWOJU WSI

Ministerstwo Rolnictwa
i Rozwoju Wsi

IRWIR PAN

EUROPEJSKI KONGRES ODNOWY I ROZWOJU WSI

EUROPEJSKI KONGRES ODNOWY I ROZWOJU WSI

Poznań, 8–10 maja 2025 roku

Ministerstwo Rolnictwa
i Rozwoju Wsi

IRWIR PAN

Redaktor prowadzący: Monika Stanny

Redakcja i korekta: Monika Krzywoszyńska

Projekt okładki, skład i łamanie: Stanisław Tuchołka | panbook.pl

Copyright © by Authors, 2025

Copyright © by Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, 2025

Publikacja jest dostępna na licencji Creative Commons – Uznanie autorstwa 4.0 Międzynarodowa (CC-BY), pewne prawa zastrzeżone na rzecz autorów oraz Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN.

Publikacja została sfinansowana ze środków Ministerstwa Rozwoju Wsi i Rolnictwa.

ISBN 978-83-89900-88-3

DOI 10.53098/978-83-89900-88-3

Publikacja w wersji online jest dostępna pod adresem: www.irwirpan.waw.pl/publikacje.

Wydawca:

Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa

Polskiej Akademii Nauk

ul. Nowy Świat 72

00-330 Warszawa

Druk: Ad Verbum

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	9
WSTĘP	11
DZIEŃ WIELKOPOLSKI, ROZWOJU LOKALNEGO I MŁODZIEŻY	15
Otwarcie Europejskiego Kongresu Odnowy i Rozwoju Wsi	17
Fenomen „Wielkopolskiej Odnowy Wsi”	21
Odnowa i rozwój wsi na przykładzie regionów partnerskich województwa wielkopolskiego	24
Kobiety w głównych rolach	28
Wizja rozwoju obszarów wiejskich, wyzwań edukacyjnych i kulturowych w Europie z perspektywy młodych ludzi	32
Rola nauki w kreowaniu rolnictwa i rozwoju wsi przyszłości	36
Produkcja żywności jako kluczowy element tożsamości wsi	40
Samorządy, kraj, Unia Europejska, banki a rozwój lokalny	43
Zdrowie ludności wiejskiej wobec zmian demograficznych w Polsce	45
Aktywność fizyczna, turystyka wiejska, sportowcy. Prezentacje olimpijczyków..	49
DZIEŃ EUROPY	53
Otwarcie drugiego dnia Kongresu – „Dzień Europy”	55
Wizja dla rolnictwa i żywności	60
Przyszłość rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich	64
Rozwój obszarów wiejskich – proponowane zmiany w polityce po 2027 roku....	69
Wielofunkcyjność a rolnictwo w rozwoju obszarów wiejskich	72
Europejski Parlament Wiejski – propozycje dla polskiej prezydencji	77

Polski Parlament Wiejski	80
AGRIREGIONS. Dobre praktyki w zakresie rozwoju obszarów wiejskich	82
ARGE – program dla wsi	86
Regiony o odnowie i rozwoju wsi.	88
Depopulacja obszarów wiejskich – wyzwania i rozwiązania na przykładach Hiszpanii i Polski.	93
Wzmacnianie społeczności wiejskich na drodze do zrównoważonej transformacji.	96
Nadzieje następnej generacji. Punkt widzenia młodzieży	98
Poza dużymi miastami	102
Przykład wsi – pomnika historii	106
 DZIEŃ POLSKI	 109
Otwarcie trzeciego dnia Kongresu.	111
Podsumowanie 20 lat polskiej wsi w Unii Europejskiej	115
Ocena stanu polskiej wsi z perspektywy regionów.	123
Przyszłość wsi. Kierunki przemian	127
Wyzwania współczesności: gospodarka, środowisko, klimat, energia, bezpieczeństwo	132
„Srebrna gospodarka” na obszarach wiejskich.	137
Podsumowanie Kongresu.	141
 OGÓLNOPOLSKA KONFERENCJA NAUKOWA „POLSKA WIEŚ – WIZJA ODNOWY I ROZWOJU”	 147
Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Polska wieś – wizja odnowy i rozwoju” ...	149
 FORUM LIDERÓW OBSZARÓW WIEJSKICH	 159
II edycja Forum Liderów Obszarów Wiejskich	161
 SPOTKANIE POLSKIEGO PARLAMENTU WIEJSKIEGO	 167
Spotkanie Polskiego Parlamentu Wiejskiego – dobre praktyki parlamentów wiejskich z innych krajów i polskie plany na przyszłość.	169

INICJATYWY I PARTNERSTWA DLA ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH.....	175
Wpływ lokalnych strategii rozwoju na rozwój obszarów wiejskich.....	177
Rola Sołeckich Strategii Rozwoju Wsi w aktywizacji mieszkańców obszarów wiejskich	181
XXXIX Zgromadzenie Ogólne Związku Gmin Wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej	185
Banki lokalne na rzecz odnowy i rozwoju wsi – wizja przyszłości	190
Projekty i działania stowarzyszenia Polska Sieć Odnowy i Rozwoju Wsi	194
Spotkanie Europäische ARGE Landentwicklung und Dorferneuerung.....	197
Spotkanie AGRIREGIONS (regiony rolnicze Europy)	201
Rolnictwo w dobie nowych możliwości	206
Nauka i doradztwo dla praktyki rolniczej.....	209
Konferencja „Biogaz rolniczy jako droga transformacji energetycznej obszarów wiejskich”.....	214
Agroinnowacje 2025: nowoczesne rozwiązania dla zrównoważonego rozwoju rolnictwa i budownictwa wiejskiego.....	217
Wieś wobec zmian klimatu – zagrożenia i szanse dla społeczności lokalnych....	220
Konferencja „Czerpiąc ze źródeł – najlepsze przykłady”	223
Konferencja „Edukacja dostosowana do potrzeb wsi. Stowarzyszenia prowadzące małe szkoły i małe przedszkola na wsi – osiągnięcia, wyzwania i potrzeby”	227
Kobiety w Centrum	231
„Jakiej wsi chcemy?” – warsztaty dla młodzieży.....	235
Blok sportowy	238
Wizyta studyjna w Muzeum Narodowym Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie	246
Wystawa „Kobieta w wielkopolskiej kulturze tradycyjnej”	250

Wprowadzenie

Czesław Siekierski
minister rolnictwa i rozwoju wsi
od 13 grudnia 2023 roku
do 24 lipca 2025 roku

Stefan Krajewski
minister rolnictwa i rozwoju wsi
od 24 lipca 2025 roku

Szanowni Państwo!

Europejski Kongres Odnowy i Rozwoju Wsi, który odbył się w Poznaniu w dniach 8–10 maja 2025 roku, był największym wydarzeniem podczas polskiej prezydencji w Radzie Unii Europejskiej. Wzięło w nim udział prawie 5 tysięcy osób, w tym m.in. przedstawiciele ministerstw rozwoju wsi państw członkowskich, unijnych i krajowych instytucji działających na rzecz rozwoju wsi i obszarów wiejskich, samorządowcy, reprezentanci rządowych i pozarządowych organizacji, środowisk naukowych, liderzy społeczności rolniczych i wiejskich, a przede wszystkim mieszkańcy obszarów wiejskich.

Trzydniowy Kongres był przede wszystkim miejscem debaty o budowaniu silnej, zamożnej, odpornej i żywotnej polskiej wsi. Jest to istotne bieżące zagadnienie, bowiem toczy się w czasie i kontekście globalnych wyzwań oraz zagrożeń, które dotyczą wprost obszarów wiejskich.

W publikacji przygotowanej przez Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk (IRWiR PAN) znajdują Państwo najważniejsze wątki oraz zidentyfikowane podczas Kongresu kluczowe wyzwania związane z sytuacją ekonomiczną obszarów wiejskich, miejscem i rolą społeczności wiejskich oraz środowiska i przestrzeni wiejskiej. Ponadto przedstawione zostały inne zagadnienia i problemy, z którymi mierzą się obszary wiejskie, w tym niska jakość i dostępność infrastruktury transportowej, ograniczony dostęp do usług edukacyjnych, medycznych i kulturowych, a także starzenie się społeczeństwa oraz postępująca depopulacja terenów wiejskich.

Obszary wiejskie to przestrzeń, gdzie kluczową rolę odgrywają społeczności wiejskie, które – bezpośrednio związane z rolnictwem – są gospodarzami środowiska naturalnego, dbają o krajobraz wiejski, tworzą przestrzeń do życia, inicjują oddolne procesy zmian. Organizując Kongres, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi pokazało, że obszary wiejskie są zróżnicowane i wielofunkcyjne, a dzisiejsza wieś – nowoczesna, ale jednocześnie zakorzeniona w swoim dziedzictwie i tradycji, a przy tym otwarta na zmiany i odporna na kryzysy.

Te wszystkie elementy są podstawą budowania tożsamości wsi, przestrzeni dla produkcji rolnej, rozwoju przedsiębiorczości i innowacji, dostępu do usług publicznych, czego efektem jest zrównoważony i trwały rozwój obszarów wiejskich.

Tworzone w ten sposób dziedzictwo kulturowe wsi stanowi niekwestionowany wkład w dalsze budowanie wspólnoty, bezpieczeństwa i żywotności obszarów wiejskich oraz poprawę jakości życia ich mieszkańców.

*Stefan Krajewski
Czesław Siekierski*

Wstęp

Europejski Kongres Odnowy i Rozwoju Wsi, organizowany w ramach polskiej prezydencji w Radzie Unii Europejskiej, odbył się w dniach 8–10 maja 2025 roku w przestrzeni Międzynarodowych Targów Poznańskich. Wydarzenie zorganizowało Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW) we współpracy z Samorządem Województwa Wielkopolskiego, a ich partnerami w tym przedsięwzięciu byli Fundusz Składkowy Ubezpieczenia Społecznego Rolników, Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa (KOWR), Związek Województw RP i Związek Banków Polskich. Instytutowi Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk (IRWiR PAN) powierzono opracowanie niniejszej książki o charakterze przede wszystkim sprawozdawczym. Jej cele to nie tylko dokumentacja przebiegu Kongresu, lecz także wydobycie najważniejszych wątków, zidentyfikowanie kluczowych problemów oraz wskazanie możliwych kierunków działań w odpowiedzi na wyzwania stojące przed obszarami wiejskimi – w Polsce oraz w kontekście wspólnoty europejskiej, której częścią jesteśmy.

Kongres stał się wyjątkowym wydarzeniem o ogromnej randze, które zgromadziło ok. 4,5 tys. osób – polityków, samorządowców, badaczy, przedstawicieli organizacji pozarządowych oraz mieszkańców obszarów wiejskich. W ponad 30 debatach i panelach dyskusyjnych wzięło udział przeszło 100 ekspertów. Rozmawiano o wyzwaniach polskiego i europejskiego rolnictwa, zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich oraz żywotności społeczności lokalnych. Obok 30 wydarzeń głównych – przede wszystkim debat, które odbywały się w pawilonie 7A – zorganizowano 25 imprez towarzyszących. Były to: konferencje, warsztaty, panele dyskusyjne, zebrania organizacji zrzeszających lokalnych liderów i działaczy wiejskich, które rozmieszczono na obszarze prestiżowego kompleksu MTP („czteropaku”). W strefie Expo odbyły się ponadto targi „Wieś odNowa”, podczas których 65 wystawców prezentowało dziedzictwo kulturowe regionów Polski, promowało polską żywność i rękodzieło oraz upowszechniało wyniki badań nad rolnictwem i rozwojem obszarów wiejskich.

Europejski Kongres Odnowy i Rozwoju Wsi był kluczowym wydarzeniem polskiej prezydencji w Radzie UE, poświęconym przyszłości rolnictwa, bezpieczeństwu żywnościowemu oraz rozwojowi obszarów wiejskich. Jednocześnie było to największe wydarzenie tej prezydencji. Program Kongresu obejmował:

- Dzień Wielkopolski, Rozwoju Lokalnego i Młodzieży (8 maja), podczas którego poruszano zagadnienia bliskie codziennemu życiu społeczności wiejskich. W centrum uwagi znalazły się kwestie wykorzystania funduszy unijnych, aktywizacji mieszkańców wsi oraz odnowy i rozwoju lokalnego. Zaprezentowano dobre praktyki z Wielkopolski – regionu o długiej tradycji działań oddolnych i współpracy międzysektorowej. Duży nacisk położono na rolę kobiet i młodzieży w rozwoju wsi, a także na edukację, kulturę, zdrowie i sport jako narzędzia wzmacniania kapitału społecznego. Dyskutowano również o znaczeniu nauki i samorządów w kształtowaniu przyszłości rolnictwa oraz wyzwaniach demograficznych i tożsamościowych polskiej wsi.
- Dzień Europy (9 maja), który odbywał się w duchu europejskim, koncentrował się na kluczowych zagadnieniach związanych z przyszłością Wspólnej Polityki Rolnej, warunkami konkurencji na Jednolitym Rynku Europejskim oraz wielofunkcyjnością rolnictwa. Przedstawiciele instytucji europejskich, parlamentów wiejskich oraz organizacji międzynarodowych omawiali zmiany polityczne planowane po 2027 roku, a także prezentowali przykłady regionalnych programów wsparcia i odnowy wsi (m.in. AGRIREGIONS, ARGE, Parlament Wiejski). Ważnymi wątkami były depopulacja, starzenie się wsi, transformacja energetyczna obszarów wiejskich oraz potrzeba wzmacniania ich odporności społecznej. Z perspektywy 21 lat członkostwa Polski w UE debatowano o tym, jakie zmiany zaszły na polskiej wsi i czego oczekują dziś młodzi mieszkańcy terenów poza dużymi miastami.
- Dzień Polski (10 maja), który stanowił przestrzeń do refleksji nad aktualnym stanem i przyszłością polskiej wsi. Dyskusje koncentrowały się na diagnozach regionalnych, ocenie dotychczasowych przemian oraz wyzwaniach, które determinują dalszy rozwój: sytuacji geopolitycznej, zmianach klimatycznych, transformacji energetycznej, bezpieczeństwie oraz wpływie nowych technologii. Poruszono także problemy starzejącego się społeczeństwa wiejskiego i potencjału „srebrnej ekonomii”. Dzień Polski przyniósł próbę wskazania kierunków dalszego działania – zarówno w polityce krajowej, jak i na poziomie lokalnym – dla zapewnienia trwałości i dobrostanu obszarów wiejskich w Polsce.

Trzydniowy Kongres stał się platformą wymiany doświadczeń i dobrych praktyk z całej Europy, a także inspiracją do wspólnego budowania nowoczesnej, silnej i odpornej wsi.

Relacje z poszczególnych wydarzeń Kongresu prezentujemy w niniejszej księdze. Każde z nich zostało opisane oddzielnie przez pracowników naukowych Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN – z dbałością o rzetelność, wysoką jakość merytoryczną i możliwie wierne odtworzenie przebiegu obrad. W opisach wskazano organizatorów, moderatorów lub prowadzących oraz uczestników – zarówno prelegentów, jak i zaproszonych ekspertów. Dołożyliśmy wszelkich starań, aby nie pominąć żadnego nazwiska; ewentualne pomyłki prosimy traktować jako niezamierzone i wynikające z dynamiki wydarzeń.

Wszystkie teksty zostały wzbogacone dokumentacją fotograficzną ilustrującą przebieg wydarzeń. Zdjęcia, o ile nie zaznaczono inaczej, wykonało studio fotograficzne FOTOBUENO. Relacje mają charakter autorski – stanowią zapis przebiegu wydarzeń, często uzupełniony o cytaty, refleksje i komentarze uczestników. W wielu przypadkach sprawozdania powstawały we współpracy lub w konsultacji z organizatorami, za co serdecznie dziękujemy.

Struktura książki odpowiada logice programu Kongresu. Pozycja została podzielona na dwie główne części. Część pierwsza zawiera sprawozdania z obrad plenarnych, których organizatorem było Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Podzielono ją zgodnie z przebiegiem trzech dni Kongresu: Dnia Wielkopolski, Rozwoju Lokalnego i Młodzieży, Dnia Europy i Dnia Polski, co pozwala oddać rytm debaty oraz ewolucję tematów od perspektywy lokalnej, poprzez europejską, aż po krajową. Te wydarzenia stanowiły główną oś programową Kongresu i gromadziły uczestników z całej Polski oraz gości zagranicznych.

Część druga obejmuje wydarzenia towarzyszące o charakterze konferencyjnym i sieciującym. Ich prezentację rozpoczynamy od konferencji naukowej „Polska wieś – wizja odnowy i rozwoju”. Następnie zostały omówione dwa fora wymiany doświadczeń interesariuszy rozwoju społeczności lokalnych, tj. II edycja Forum Liderów Obszarów Wiejskich oraz Polski Parlament Wiejski – forum wymiany doświadczeń pomiędzy krajowymi i europejskimi inicjatywami parlamentów wiejskich. W bloku wydarzeń zatytułowanych „Inicjatywy i partnerstwa dla rozwoju obszarów wiejskich” zawarliśmy sprawozdania z kilkudziesięciu wydarzeń tematycznych, które odbywały się równolegle w różnych lokalizacjach w przestrzeni Międzynarodowych Targów Poznańskich. Zostały one uporządkowane według tematycznych obszarów: od rozwiązań instytucjonalnych, poprzez technologiczne, po społeczno-kulturowe aspekty rozwoju wsi.

Mamy nadzieję, że niniejsza księga nie tylko stanowi dokumentację Kongresu, lecz także będzie przydatnym materiałem dla praktyków i decydentów, inspiracją dla liderów lokalnych i organizacji pozarządowych, źródłem wiedzy oraz refleksji dla badaczy i studentów zajmujących się rozwojem obszarów wiejskich. Zgromadzone w niej relacje ukazują bogactwo perspektyw oraz różnorodność środowisk – samorządowych, naukowych, społecznych i gospodarczych – które współtworzą debatę o przyszłości polskiej i europejskiej wsi. To właśnie z tych wielu głosów wyłania się wspólna troska o jakość życia mieszkańców obszarów wiejskich, ich rozwój, bezpieczeństwo, tożsamość i dobrostan.

Ufamy, że przekazując w Państwa ręce tę publikację, oddajemy nie tylko świadectwo ważnego wydarzenia, lecz także zbiór idei, inspiracji oraz dobrych praktyk. Wierzmy, że stanie się ona impulsem do dalszych działań, zachętą do współpracy i potwierdzeniem, jak ważna i potrzebna jest dziś mądra, odpowiedzialna rozmowa o wsi, prowadząca ku wspólnej przyszłości.

Monika Stanny
dyrektor IRWiR PAN

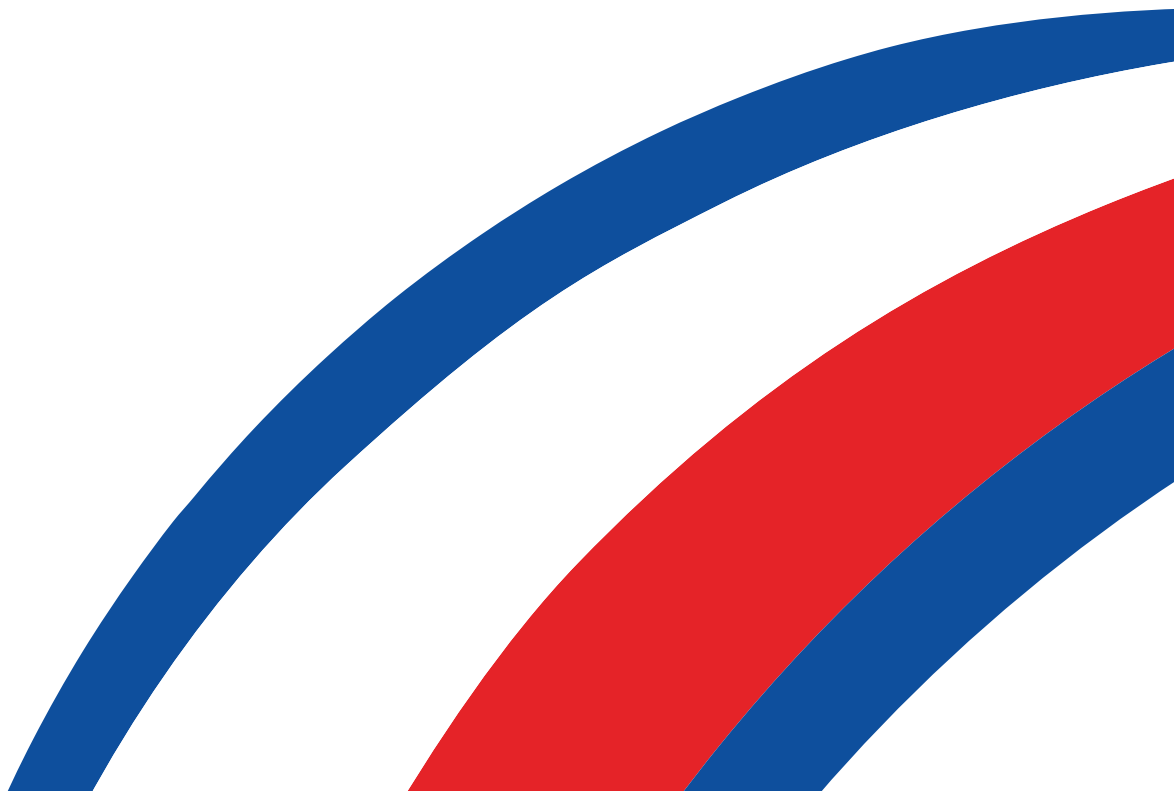
Ministerstwo Rolnictwa
i Rozwoju Wsi

Europejski Kongres
Odnowy i Rozwoju Wsi

**DZIEŃ WIELKOPOLSKI,
ROZWOJU LOKALNEGO
I MŁODZIEŻY**

Otwarcie Europejskiego Kongresu Odnowy i Rozwoju Wsi

Uroczyste otwarcie Europejskiego Kongresu Odnowy i Rozwoju Wsi, który przez trzy dni gromadził w Poznaniu przedstawiciele administracji, nauki, organizacji społecznych i samorządów z Polski oraz zagranicy, zainaugurowało jednocześnie pierwszy dzień wydarzenia „Dzień Wielkopolski, Rozwoju Lokalnego i Młodzieży”. Oficjalnego otwarcia dokonał Adam Nowak – wiceminister rolnictwa i rozwoju wsi. Ceremonię rozpoczęło wspólne odśpiewanie hymnów Polski i Unii Europejskiej, po czym wiceminister powitał licznych gości z Polski i zagranicy, w tym ministra rolnictwa i rozwoju wsi dr. Czesława Siekierskiego, ministra rozwoju i technologii Krzysztofa Paszyka, wicemarszałka województwa wielkopolskiego Krzysztofa Grabowskiego, wiceminister do spraw Unii Europejskiej Magdalenę Sobkowiak-Czarnecką oraz dyrektora generalnego MRiRW dr. Bogusława Wijatyka. Obecni byli także przedstawiciele administracji rządowej, samorządowej, instytucji unijnych, uczelni wyższych, organizacji rolniczych i społecznych.

W swoim wystąpieniu wiceminister Adam Nowak podkreślił, że bezpieczeństwo żywnościowe jest nierozdzielnie związane z działalnością rolników i zrównoważonym rozwojem wsi. Zwrócił uwagę, że ok. jedna czwarta mieszkańców Unii Europejskiej żyje na obszarach wiejskich, co czyni je kluczowymi w wypracowaniu wspólnych strategii i rozwiązań, które pozwolą na dalszy rozwój tych terenów, uwzględniając zarówno tradycję, jak i nowoczesne wyzwania. Adam Nowak wyraził przekonanie, że Kongres stanie się miejscem, gdzie głos mieszkańców wsi będzie lepiej słyszalny, co jest realizowane m.in. przez pierwsze posiedzenie Polskiego Parlamentu Wiejskiego. „Myślimy po polsku, działamy po europejsku” – tymi słowami zakończył swoje przemówienie.

Jako drugi głos zabrał Bogusław Wijatyk – dyrektor generalny Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, który z uznaniem podkreślił ogrom pracy włożonej w przygotowanie Kongresu. Podziękował niemal tysiącowi osób zaangażowanych w jego przygotowanie – od przedstawicieli administracji rządowej, samorządu województwa wielkopolskiego, Kancelarii Premiera i Ministerstw: Technologii i Rozwoju, Obrony

Europejski Kongres Odnowy i Rozwoju Wsi

POZNAŃ, 8-10 MAJA 2025

Ministerstwo Rolnictwa
i Rozwoju Wsi

WIELKOPOLSKA

SAMORZĄD
WOJEWÓDZTWA
WIELKOPÓLSKIEGO

Narodowej, Klimatu i Środowiska, po uczelnie, ośrodki doradztwa rolniczego oraz instytucje takie jak KRUS i KOWR. Jednocześnie zapowiedział, że dorobek Kongresu zostanie utrwalony w formie książki pokongresowej, której opracowanie powierzono Instytutowi Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk. Ta publikacja ma stanowić nie tylko dokumentację wydarzenia, lecz także inspirację i punkt odniesienia dla dalszych działań na rzecz odnowy i rozwoju obszarów wiejskich. Następnie prezes Międzynarodowych Targów Poznańskich Tomasz Kobierski wyraził dumę, że Kongres odbywa się na terenie MTP. Podkreślił, iż obecność wielu przedstawicieli ministerstw rolnictwa z krajów UE oraz licznych reprezentantów polskiego rządu i samorządu gwarantuje, że podczas Kongresu zostaną wypracowane ważne idee na przyszłość.

Wicemarszałek województwa wielkopolskiego Krzysztof Grabowski wyraził dumę z faktu, że to właśnie Wielkopolanie są gospodarzami Kongresu. Zwrócił uwagę na zmieniający się charakter wsi, na której osiedla się coraz więcej mieszkańców miast, przekonanych o dobrych warunkach życia poza metropolią. Wspomniał także o obecności na Kongresie licznej młodzieży i wielu samorządowców z całego kraju, co świadczy o szerokim społecznym zainteresowaniu i zaangażowaniu w tematykę rozwoju wsi.

Następnie głos zabrała Magdalena Sobkowiak-Czarnecka – wiceminister ds. spraw Unii Europejskiej, która podkreśliła, że Kongres jest największym wydarzeniem polskiej prezydencji w Radzie Unii Europejskiej i że Polska aktywnie uczestniczy w negocjacjach dotyczących nowego budżetu unijnego, postulując większe środki finansowe dla obszarów wiejskich. Zauważyła także, że głównym przesłaniem polskiej prezydencji jest bezpieczeństwo Europy, które należy rozumieć wielowymiarowo – również jako bezpieczeństwo żywnościowe¹. Wiceminister zwróciła także uwagę na rolę kobiet w rozwoju obszarów wiejskich.

Jako ostatni wystąpił Krzysztof Paszyk – minister rozwoju i technologii. Podkreślił, że organizacja Kongresu w Poznaniu, czyli stolicy jednego z najbardziej rolniczych regionów Polski, świadczy o poważnym traktowaniu przez rząd wyzwań związanych z rolnictwem i rozwojem wsi. Zwrócił uwagę na wielofunkcyjność rolnictwa jako ważnego sektora gospodarki, który przyczynia się do rozwoju energetyki, pełni funkcje społeczne i ekologiczne. Zaznaczył, że Polska w zeszłym roku obchodziła dwudziestolecie obecności w Unii Europejskiej, podczas którego na obszary wiejskie trafiło pół biliona złotych. Kongres może być w tym kontekście forum do podsumowania tych dwóch dekad oraz debaty o przyszłości rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce i Europie.

Elwira Wilczyńska

¹ Jureńczyk Ł. (2024). Zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego Polski w świetle wojny w Ukrainie. *Świat Idei i Polityki* 22(2): 79–97. DOI: 10.34767/SIIP.2023.02.05.

Fenomen „Wielkopolskiej Odnowy Wsi”

Wielkopolska jako jeden z najważniejszych rolniczych regionów Polski od lat wyróżnia się dynamicznym rozwojem obszarów wiejskich. To właśnie tutaj jest realizowany program odnowy wsi, który może stanowić wzór do naśladowania dla innych regionów. Główne założenia, efekty oraz plany związane z tym przedsięwzięciem przedstawił szczegółowo Krzysztof Grabowski – wicemarszałek województwa wielkopolskiego.

Program „Wielkopolska Odnowa Wsi” został zainicjowany w 2009 roku, a inspiracji dla jego utworzenia dostarczył przykład działań podjętych wcześniej w województwie opolskim. Marszałek Grabowski podkreślił rolę Ryszarda Wilczyńskiego – wojewody opolskiego w latach 2007–2016 – w projektowaniu i rozwoju programu², mającego na celu przede wszystkim aktywizację społeczną mieszkańców obszarów wiejskich. Główne założenia programu to integracja społeczności wiejskiej, aktywizacja mieszkańców, zakładanie stowarzyszeń wiejskich oraz wspieranie inicjatyw finansowanych z funduszu sołeckiego. Szczególny nacisk jest kładziony na kształtowanie i modernizację przestrzeni publicznej na wsiach. Istotą programu niezmiennie pozostają wspieranie oddolnych inicjatyw i tworzenie warunków sprzyjających współdziałaniu w ramach lokalnych społeczności, jak bowiem zauważył marszałek Grabowski, „fenomenem wielkopolskiej wsi są [...] mieszkańcy”. Marszałek podziękował w tym miejscu Ireneuszowi Niewiarowskiemu – prezesowi Krajowego Stowarzyszenia Sołtysów, z którym współpracuje w zakresie rozwoju funduszu sołeckiego.

Program „Wielkopolska Odnowa Wsi” zapewnia stałe i wielowymiarowe wsparcie sołectw – finansowe, merytoryczne, a także w zakresie promocji dobrych praktyk, co motywuje kolejne społeczności lokalne do korzystania z programu i angażowania się w nowe przedsięwzięcia. Budżet programu systematycznie rośnie i w 2025 roku osiągnął wartość 18,5 mln zł. Wraz ze wzrostem finansowania obserwuje się rozszerzenie liczby uczestników – z 1246 sołectw w 2013 roku do 2229 miejscowości w 186 gminach obecnie. W ramach programu ogłasza się różnorodne inicjatywy dotacyjne, spośród których największą popularnością cieszy się konkurs „Pięknieje wielkopolska wieś”, zapewniający do 70% finansowania kosztów inwestycji. Organizowane w ramach

² Wilczyński R. (2023). 25 lat odnowy wsi w Polsce – koniec misji czy zacząć odnowy wsi 2.0? *Więś i Rolnictwo* 3(200): 35–71. DOI: 10.53098/wiro32023/01.

„Wielkopolskiej Odnowy Wsi” konkursy są kierowane do gmin i organizacji pozarządowych. Do tej pory ze środków programu zrealizowano ok. 3200 projektów, na które przeznaczono łącznie 75 mln zł. Projekty obejmowały rewitalizację przestrzeni publicznej, zakup wyposażenia świetlic, strojów ludowych, instrumentów dla lokalnych orkiestr oraz organizację wydarzeń kulturalnych. Jako przykład sukcesu marszałek Grabowski przywołał projekt z gminy Kiszkowo, który zdobył pierwsze miejsce w ogólnopolskim konkursie „Fundusz sołecki – najlepsza inicjatywa”.

Program „Wielkopolska Odnowa Wsi” wspiera także działania szkoleniowe – wyjazdy studyjne, konferencje i szkolenia, które umożliwiają wymianę doświadczeń między mieszkańcami różnych części regionu. Powstają liczne publikacje, materiały filmowe oraz treści zamieszczane w mediach społecznościowych, co pozwala na rozpowszechnianie dobrych praktyk i inspiracji. Na terenie województwa działa także 12 moderatorów wspierających samorządy w planowaniu sołeckich strategii rozwoju, a od 2017 roku odbywa się konkurs „Aktywna Wieś Wielkopolska”, podczas którego są nagradzane najaktywniejsze sołectwa.

Wielkopolska planuje dalszy rozwój programu odnowy wsi, a Sejmik Województwa Wielkopolskiego uchwalił program do 2030 roku, podkreślając jego długofalowy charakter. Przygotowuje się także Wielkopolską Akademię Liderów Wiejskich, która ma wzmacniać rozwój kompetencji lokalnych działaczy i wspierać podejmowane przez nich działania.

Poza programem „Wielkopolska Odnowa Wsi” realizuje się także inne przedsięwzięcia mające na celu zrównoważony rozwój obszarów wiejskich Wielkopolski. Są to m.in. programy wspierające pracę pszczelarzy, gospodarkę wodną i przeciwdziałanie suszy czy zapobieganie marnotrawieniu żywności.

„Wielkopolska Odnowa Wsi” to przykład skutecznej, kompleksowej polityki rozwoju obszarów wiejskich, która łączy wsparcie finansowe, merytoryczne, integrację społeczną oraz promocję lokalnych inicjatyw, przyczyniając się do trwałej poprawy jakości życia na wsi.

Elwira Wilczyńska

Odnowa i rozwój wsi na przykładzie regionów partnerskich województwa wielkopolskiego

Spółeczności o silnej tożsamości lokalnej są lepiej przygotowane do reagowania na współczesne wyzwania, co sprawia, że idea odnowy i rozwoju wsi ponownie staje się istotnym elementem polityki regionalnej Unii Europejskiej. Temu tematowi poświęcono jedną z pierwszych debat Kongresu, którą poprowadził wicemarszałek województwa wielkopolskiego Krzysztof Grabowski. Na jego zaproszenie do Poznania przyjechali: Arnaud Lécuyer – wiceprzewodniczący Rady Regionalnej ds. Rolnictwa i Żywności w Bretanii, Gregor Beyer – sekretarz stanu w Ministerstwie Rolnictwa, Gospodarki Żywnościowej, Środowiska i Ochrony Konsumentów z Brandenburgii, Barbara Attili – kierowniczka Obszaru Zarządzania Partycypacyjnym Rozwojem Lokalnym Dyrekcji Generalnej ds. Rolnictwa z regionu Emilia-Romania, a także Anca Ghigulescu – doradczyni przewodniczącej Rady Okręgu Sybin.

Wicemarszałek rozpoczął panel od podkreślenia wyjątkowej sytuacji Polski – obecnej prezydencji w Radzie Unii Europejskiej oraz 20 lat członkostwa w UE. Zaznaczył, że polska wieś przeszła ogromne zmiany; powszechnie uważa się, że to właśnie ona najbardziej skorzystała na przystąpieniu do Unii. Obecnie rolnictwo i przemysł spożywczy w Polsce stanowią fundamenty bezpieczeństwa żywnościowego państwa, a rozmiar produkcji i eksportu żywności świadczy o ich sukcesie.

O strategicznej roli rolnictwa mówił także Arnaud Lécuyer – przedstawiciel Bretanii, który zaczął od nakreślenia jej położenia geopolitycznego (jest to najbardziej wysunięty na zachód region Europy, przez lata będący najbardziej niebezpiecznym obszarem Francji). Podkreślił też podobieństwa Bretanii do Wielkopolski: zbliżoną liczbę mieszkańców i podobny udział rolnictwa w ogólnym bilansie gospodarczym regionu, którego prawie 65% terytorium stanowią tereny uprawne, a jedno na dziesięć miejsc pracy przypada na sektor rolny. Poważnym wyzwaniem w tym zakresie – zarówno w Polsce, jak i we Francji – jest wymiana pokoleniowa. Jak pokazują polskie badania³,

³ Stanny M., Komorowski Ł. (2024). Przemiany ludnościowe na wsi. [W:] Poczta W., Hałasiewicz A. (red.), Polska wieś 2024. Raport o stanie wsi, s. 49–68. FDPA. Wydawnictwo Naukowe Scholar.

szacuje się, że co piąty mieszkaniec polskiej wsi jest w wieku emerytalnym, a w 2/3 są to samotnie żyjące kobiety.

Bretania traktuje wyzwania w tym zakresie bardzo poważnie. Władze lokalne postawiły sobie za cel kształcenie co roku 1000 absolwentów szkół rolniczych. Jak podkreślał sekretarz Lécuyer, „suwerenność żywnościowa jest równie ważna co obronność, dlatego środki na politykę rolną muszą mieć kluczowe znaczenie w unijnym budżecie”.

Wagę lokalności podkreślał także Gregor Beyer – sekretarz stanu w Ministerstwie Rolnictwa, Gospodarki Żywnościowej, Środowiska i Ochrony Konsumentów z Brandenburgii. Zwrócił uwagę na specyfikę niemieckiego systemu federalnego, w którym wiele decyzji dotyczących rozwoju obszarów wiejskich jest podejmowanych na poziomie krajów związkowych i lokalnych samorządów. Przykładem są grupy LIDER, które realizują projekty rozwojowe finansowane z budżetów regionalnych, co pozwala na lepsze dostosowanie działań do potrzeb lokalnych społeczności.

Barbara Attili, zajmująca się zarządzaniem partycypacyjnym rozwojem lokalnym w regionie Emilia-Romania, podkreśliła wagę sektora rolniczego jako strategicznego zasobu regionu. Podała liczne przykłady świadczące o wspieraniu rolniczej przedsiębiorczości oraz zapewnieniu sztafety pokoleń w rolnictwie. Podkreśliła w tym kontekście, że budżet przeznaczony na konkursy mające na celu przyciągnięcie młodych ludzi do zawodu rolnika sięga kilkudziesięciu milionów euro.

Ważnymi kwestiami poruszonymi podczas panelu były dywersyfikacja wiejskich gospodarek i kształtowanie relacji na linii miasto–wieś, a także harmonijna koegzystencja osób zamieszkujących wieś od pokoleń i w dużej mierze zajmujących się rolnictwem oraz nowych mieszkańców przybyłych z miast. Interesy obu tych grup bywają sprzeczne, a nowi mieszkańcy często nie rozumieją specyfiki produkcji rolnej, w tym takich uciążliwości, jak zapachy czy hałas. Mają też wyższe oczekiwania dotyczące infrastruktury i usług publicznych, co rodzi konflikty. Zdaniem panelistów w związku z tym kluczowe są edukacja i podnoszenie świadomości wagi zawodu rolnika, przy jednoczesnym uwzględnianiu potrzeb osób, które na wieś „uciekły” przed zgiełkiem i hałasem wielkich miast, a także coraz większą anonimowością i samotnością miejskiego życia. Często szukają oni na wsi nowych relacji, więzi społecznych, co – jak zauważyła Barbara Attili – jest coraz bardziej widoczne po wybuchu pandemii COVID-19.

Arnaud Lécuyer podkreślał także wagę edukacji: „Najważniejsze jest mówienie o tym, co mamy na talerzu, aby mieszkańcy miast zrozumieli, że w ich interesie jest dbać o dobro rolników, bo to oni produkują to, co wszyscy jemy”. Wtórował mu Gregor Beyer, który zwrócił uwagę na fakt, że mieszkańcy miast są jednocześnie najważniejszymi klientami rolników, co może być podstawą do budowania dialogu i współpracy.

Inspiracje w zakresie dialogu i harmonijnej koegzystencji płyną z rumuńskiego regionu Sybin, reprezentowanego przez Ancę Chigulescu. Główne filary działań tamtejszych władz to inwestycje w infrastrukturę transportową, edukację oraz

pielęgnowanie tradycji i lokalnej kultury. Przykładem udanego projektu na przecięciu tych dziedzin jest rozwój ekoturystyki i lokalnych szlaków, które integrują społeczność i promują produkty regionalne.

Podczas panelu podkreślano także konieczność dbania o młodych mieszkańców wsi, doceniania ich zdolności, umiejętności i przedsiębiorczości – cech, które mogą stać się kołem zamachowym wiejskich gospodarek. Jak zgodnie przyznawali zaproszeni goście, należy zadbać o to, by młodzi chcieli rozwijać swój potencjał na wsi; zapewnić im nie tylko atrakcyjne miejsca pracy, lecz także centra usług społecznych, rozwinąć sieć placówek edukacyjnych, miejsca kultury i rozrywki – tak, by hasło „Mieszkam na wsi, żyję w mieście” odeszło w przeszłość.

Zaproszeni przez marszałka Grabowskiego goście reprezentują pokrewne Wielkopolsce podejście do zagadnienia odnowy wsi, uwzględniające efektywne wykorzystanie zasobów lokalnych oraz podejmowanie zintegrowanych działań w sferach środowiskowej, ekonomicznej i społeczno-kulturalnej. W tym ujęciu rozwój obszarów wiejskich nie jest jedynie pochodną modernizacji i transformacji rolnictwa, ale wieloaspektowym projektem nowoczesności.

Klaudia Kryńska

Kobiety w głównych rolach

Dyskusję poświęconą roli i pozycji kobiet na wsi moderowała dziennikarka Radia Poznań Anna Skoczek, która zaprosiła do rozmowy Joannę Kuciel-Frydryszak – autorkę bestselleru „Chłopki”⁴ – oraz wiceminister do spraw Unii Europejskiej Magdalenę Sobkowiak-Czarnecką.

Jako pierwsza głos w dyskusji zabrała Joanna Kuciel-Frydryszak, która odniosła się do swojej pracy nad książką poświęconą życiu kobiet wiejskich na początku XX wieku oraz do doświadczeń, jakie zdobyła podczas spotkań z czytelnikami. Autorka zauważyła, że dopiero podczas pisania „Chłopek” poznała wyzwania i odpowiedzialność spoczywającą na barkach ówczesnych mieszkanki wsi i dostrzegła, jakie różnice dzieliły je od kobiet miejskich. Były one obciążone nieporównywalnie większą liczbą ciężkich obowiązków, a mimo to ich wysiłek pozostawał niedostrzeżony i niedoceniony. Kuciel-Frydryszak zaznaczyła jednak, że kobiety wiejskie nie akceptowały tego stanu rzeczy i wbrew powszechnym przekonaniom już wtedy domagały się pomocy i współudziału mężczyzn w prowadzeniu domów.

Do tych refleksji odniosła się Magdalena Sobkowiak-Czarnecka, która podkreśliła, że książka „Chłopki” dla wielu osób była ważną lekturą i przyczyniła się do wzrostu społecznej świadomości, zwłaszcza w kontekście równouprawnienia płci. Wiceminister zwróciła uwagę, że choć dziś sytuacja kobiet na wsi się poprawiła, nadal istnieją stereotypy i bariery mentalne, które muszą one pokonywać⁵. Magdalena Sobkowiak-Czarnecka podkreśliła, że wejście Polski do Unii Europejskiej oraz proces cyfryzacji i digitalizacji znacząco wpłynęły na poprawę sytuacji kobiet wiejskich – umożliwiły im prowadzenie działalności gospodarczej, rozwijanie pasji i realizowanie ambicji zawodowych. Zwróciła uwagę na znaczenie niezależności finansowej jako kluczowego elementu równouprawnienia i zaakcentowała, że jest ona warunkiem pełnej równości.

⁴ Kuciel-Frydryszak J. (2023). Chłوپki. Opowieść o naszych babkach. Wydawnictwo Marginesy.

⁵ Michalska S. (2020). Struktura społeczna a zmiany ról społecznych kobiet wiejskich. IRWiR PAN. DOI: 10.53098/9788366470514.

Obie rozmówczynie zgodziły się, że ważnymi czynnikami wzmacniającymi kobiety w ich dążeniu do równouprawnienia są współdziałanie i wzajemne wsparcie. Joanna Kuciel-Frydryszak podkreśliła, że zrzeszanie się kobiet – zarówno formalne, jak i nieformalne – ma ogromną moc przemiany życia poszczególnych osób. Wspólne rozmowy i dzielenie się doświadczeniami pomagają przełamywać dziedziczone od pokoleń bariery mentalne i budować pewność siebie. Magdalena Sobkowiak-Czarnecka wspomniała w tym kontekście o działalności stowarzyszenia Kobiety w Centrum, którego celem jest wspieranie niezależności i solidarności kobiet, także na obszarach wiejskich i w małych miejscowościach. Zauważyła ponadto, że równouprawnienie nie powinno być ideologizowane ani sprowadzane do walki płci, lecz należy je rozumieć jako możliwość realizowania własnych marzeń i wyborów bez względu na płeć.

W dyskusji został także poruszony temat udziału kobiet w samorządzie lokalnym. Wiceminister Sobkowiak-Czarnecka zauważyła, że w Polsce na poziomie sołtysów obserwuje się równowagę płci, jednak im wyższy szczebel samorządu, tym mniejsza reprezentacja kobiet. Przywołała w tym kontekście statystyki, które mówią, że wśród prezydentów miast tylko 10% stanowią kobiety.

Możliwości zwiększenia obecności kobiet na wysokich stanowiskach i przełamywania barier kulturowych ograniczających ich aktywność wiceminister dopatrywała się w zaangażowaniu mężczyzn w proces równouprawnienia. Podkreśliła, że zrozumienie i wsparcie z ich strony są niezbędne. Ponadto wskazała na unijne dyrektywy dotyczące równowagi między życiem zawodowym a prywatnym, urlopów tacierzyńskich, obowiązkowego udziału kobiet w zarządach spółek Skarbu Państwa i na wdrażaną właśnie dyrektywę o luce płacowej. Oceniała je jako pozytywnie wpływające na zwiększenie udziału kobiet w rynku pracy, dodała jednak: „Uważam, że kluczem do równouprawnienia nie jest dodawanie kolejnych praw, bo na poziomie polskim i europejskim mamy już wszystko zagwarantowane, lecz zmiana świadomości społecznej”.

Joanna Kuciel-Frydryszak, ujmując zagadnienie w perspektywie historycznej, zwróciła uwagę na niezwykle umiejętności menedżerskie kobiet wiejskich, które często zarządzały domowym budżetem i zasobami w warunkach niedostatku. Autorka podkreśliła, że to właśnie gospodynie były odpowiedzialne za aprowizację i dzielenie jedzenia, co stanowiło ogromne wyzwanie w czasach niedoborów⁶.

Na zakończenie rozmowy Anna Skoczek zadała pytanie o plany wsparcia kobiet w krajach kandydujących do Unii Europejskiej. W odpowiedzi wiceminister Sobkowiak-Czarnecka podkreśliła, że wartości europejskie są szczególnie bliskie kobietom, które dzięki swoim sieciom społecznym mogą wpływać na lokalne społeczności. Powołała się na swoje doświadczenie w organizowaniu kampanii profrekwencyjnych

⁶ Wilczyńska E. (2023). Household budget management and women's position in peasant families in the Polish lands in the nineteenth and early twentieth centuries. *Rural History* 33(1): 75–91.

Kobiety w głównych rolach

dla kobiet w Polsce i wyraziła przekonanie, że programy wsparcia kobiet w krajach kandydujących mogą realnie przełożyć się na propagowanie idei równościowych oraz integrację tych państw z Unią Europejską. Wiceminister zauważyła, że obecnie – dzięki integracji europejskiej i nowym technologiom informacyjnym – kobiety mają większe niż kiedykolwiek możliwości współpracy i powinny z nich korzystać.

Elwira Wilczyńska

Wizja rozwoju obszarów wiejskich, wyzwań edukacyjnych i kulturowych w Europie z perspektywy młodych ludzi

Jak sprawić, by rolnictwo stało się atrakcyjną ścieżką kariery dla kolejnych pokoleń? Co należy zapewnić młodym na wsi, by chcieli na niej pozostać? I wreszcie – czy migracja młodzieży do miast to tendencja, której na terenach peryferyjnych nie da się już odwrócić? Na te i wiele innych pytań próbowali odpowiedzieć goście panelu zorganizowanego przez Adama Nowaka – podsekretarza stanu z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

W dyskusji na zaproszenie ministra udział wzięli: Szymon Migoń – prezes Zarządu Krajowego Związku Młodzieży Wiejskiej, Rūdolfs Pulkstenis – wiceprzewodniczący Europejskiej Rady Młodych Rolników (CEJA), Ketrin Kastehein – członkini Zarządu Group 4 (Eastern Europe) i przedstawicielka Rural Youth Europe, Piotr Styczeń – członek Zarządu Youth Leader Community, Nina Sapa reprezentująca Narodowy Instytut Kultury i Dziedzictwa Wsi, prof. dr hab. Karolina Pawlak z Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, Valentina-Mădălina Pintican – reprezentantka Uniwersytetu Luciana Blagi w Sybinie oraz Martina Codeluppi – przewodnicząca AGIA CIA (Stowarzyszenia Młodych Przedsiębiorców Rolnych Włoskiej Konfederacji Rolników) z regionu Emilia-Romania.

Pierwsza część panelu była poświęcona rolnictwu i alarmującym wynikom badań, wskazującym, że w 2020 roku jedynie 11,9% właścicieli gospodarstw w Unii Europejskiej miało mniej niż 40 lat⁷, a udział osób w wieku 15–24 lat w rolnictwie spadł z 3,622 mln w 2013 do 1,890 mln w 2019 roku^{8,9}. Tendencja do zaangażowania

⁷ Eurostat. Farmers and the agricultural labour force – statistics. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Farmers_and_the_agricultural_labour_force_-_statistics (dostęp: 5.08.2025).

⁸ Komisja Europejska. Young people in agriculture and rural areas. https://agriculture.ec.europa.eu/overview-vision-agriculture-food/young-people-agriculture-and-rural-areas_en?utm_source=chatgpt.com (dostęp: 5.08.2025).

⁹ Polskie obserwacje potwierdzają ten kierunek zmian; choć dynamika kurczenia się tej grupy jest wysoka, to udział młodych rolników nadal pozostaje wyższy niż średnia unijna – w 2020 roku wynosił 24%. Więcej w: Stanny M., Rosner A., Komorowski Ł. (2023). Monitoring rozwoju obszarów

Wizja rozwoju obszarów wiejskich,
wyzwań edukacyjnych
i kulturowych w Europie
z perspektywy młodych ludzi

młodych w zarządzanie gospodarstwami jest wyraźnie zniżkowa, a bez dynamicznie rozwijającego się sektora rolnego trudno utrzymać bezpieczeństwo żywnościowe, co podkreślał Rüdolfs Pulkstenis, wskazując jednocześnie trzy kluczowe wyzwania dla młodych rolników: dostęp do ziemi, kapitału oraz nowoczesnej wiedzy i umiejętności. Zaznaczył, że konkurencja o ziemię, zwłaszcza ze strony sektora energetycznego, oraz trudności w uzyskaniu kredytów bankowych stanowią poważne bariery dla młodych rolników. Z podobnymi problemami muszą się mierzyć także polscy rolnicy.

Zdaniem Radosława Nienartowicza spadek zatrudnienia w rolnictwie jest spowodowany głównie rosnącymi cenami gruntów rolnych, wahaniami cen na rynkach i rozbudowaną biurokracją, zwłaszcza w procesie ubiegania się o różne formy dofinansowania. Nienartowicz podkreślił, że czynniki te są szczególnie dotkliwe dla młodych rolników, którzy dopiero zaczynają prowadzenie gospodarstw. Wahania koniunktury i całkowite urynkwienie produkcji to poważne przeszkody zwłaszcza w pierwszym roku prowadzenia produkcji rolnej. Przewodniczący ZZCNMR zauważył również, że prestiż zawodu rolnika stopniowo zanika – przestaje on być postrzegany jako atrakcyjny, nowoczesny czy perspektywiczny.

Ten wątek kontynuowała Martina Codeluppi, która pulę wyzwań uzupełniła o zmiany klimatyczne i związany z nimi brak stabilności produkcji rolnej. Reprezentowany przez Codeluppi region jest szczególnie zagrożony powodziami, co pokrywa się z ogólnymi tendencjami na świecie – ostatnie 25 lat to najcieplejszy okres od połowy XX wieku i choć roczna suma opadów nie zmienia się znacząco od ponad 70 lat, to zauważalnie zwiększyła się częstotliwość występowania okresów suszy oraz deszczów nawalnych¹⁰. Aby pomimo tych wyzwań zachęcić młodych do podjęcia pracy w rolnictwie, włoscy urzędnicy pracują nad wprowadzeniem programu ułatwień w dostępie do ziemi i kredytów, a także uproszczeniem przepisów podatkowych w sektorze rolnym. Kluczową rolę w tym zakresie może odegrać środowisko akademickie, które – jak zaznaczała prof. Karolina Pawlak – wyposażając absolwentów w nowoczesne narzędzia, potrafi przygotować ich do szybszego i bardziej elastycznego reagowania na wyzwania klimatyczne i związane z bezpieczeństwem żywnościowym. Ważnym wątkiem podjętym podczas debaty była także kwestia uwzględniania głosu młodych rolników w debacie publicznej oraz konsultacjach Wspólnej Polityki Rolnej.

Choć rolnictwo stanowiło główny temat debaty, dużą część rozmowy poświęcono zagadnieniom społeczno-kulturowym. Poruszono m.in. kwestie edukacji, dostępu do usług społecznych oraz tożsamości i przynależności młodych osób do społeczności wiejskich. Paneliści wielokrotnie zaznaczali, że obszary wiejskie i ich mieszkańcy niebędący rolnikami aktywnie uczestniczą w rozwoju kraju, wnosząc cenny

wiejskich. Etap IV. Dekada przemian społeczno-gospodarczych. Fundacja Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej, IRWiR PAN. DOI: 10.53098/9788389900647MROWIV.

¹⁰ Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej PIB. Klimat Polski w 2022 r. https://www.imgw.pl/sites/default/files/2023-05/imgw-pib-klimat-polski-2022_raport-koncowy_o.pdf (dostęp: 11.06.2025).

wkład w dobrobyt społeczeństwa. Jednak istniejące do tej pory różnice między wsią a miastem wpływają negatywnie na szanse rozwojowe, warunki życia i jego jakość na terenach wiejskich. Jak podkreślał Szymon Migoń, likwidacja tych nierówności (a zwłaszcza poprawa dostępności transportowej¹¹) powinna nadal stanowić kluczowy element Polityki Spójności zarówno Unii Europejskiej, jak i Polski. Aby zmienić obecne trajektorie rozwojowe, należy wsłuchiwać się w głos młodych ludzi w myśl zasady „od dołu do góry”. Zaznaczono jednak, że nie da się odwrócić zmian demograficznych, których przebieg i skutki tworzą nowe uwarunkowania rozwoju społeczno-ekonomicznego. Ujemny przyrost naturalny, z którym mamy do czynienia także w Polsce (w 2024 roku urodziło się najmniej dzieci od czasu zakończenia II wojny światowej), oraz odpływ młodych do miast np. w celu podnoszenia poziomu edukacji, skutkujący ich trwałą emigracją, sprawiają, że populacja wsi coraz bardziej się kurczy¹². Ketrin Kastehein postulowała włączanie młodych ludzi z terenów wiejskich w procesy decyzyjne, co zwiększy ich zaangażowanie i poczucie odpowiedzialności za rozwój ich miejscowości. W podobnym tonie była utrzymana wypowiedź Piotra Stycznia, który podkreślił rolę wiejskich liderów w społecznym angażowaniu młodzieży¹³. Z kolei Valentina-Mădălina Pintican opisała specyfikę rumuńskiego systemu edukacji, w którym duże odległości, problemy finansowe i brak dostępu do technologii cyfrowych utrudniają młodzieży wiejskiej kontynuowanie nauki. Podkreśliła znaczenie podnoszenia świadomości rodziców oraz rozwijania infrastruktury zakwaterowania dla studentów.

Paniści byli zgodni, że młode pokolenie na obszarach wiejskich stoi przed wieloma wyzwaniami, a odpowiedzią na współczesne polikryzysy mogą być elastyczność oraz możliwość działania na kilku polach jednocześnie. Wspólnym mianownikiem dla tych działań powinny być silne więzi społeczne i aktywność obywatelska.

Klaudia Kryńska

¹¹ Aż 11 tys. sołectw w Polsce nie ma żadnego połączenia transportem publicznym z miejscowością gminną, co oznacza, że co czwarte sołectwo znajduje się w sytuacji realnego wykluczenia transportowego. Brak podstawowej dostępności komunikacyjnej przekłada się na ograniczony dostęp mieszkańców do usług publicznych, rynku pracy, edukacji i życia społecznego. Skalę tego zjawiska ujawniają wyniki badań. Więcej w: Stanny M., Rosner A., Komorowski Ł. (2023). Monitoring rozwoju obszarów wiejskich. Etap IV. Dekada przemian społeczno-gospodarczych. Fundacja Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej, IRWiR PAN. DOI: 10.53098/9788389900647MROWIV; Wolański M., Mrozowski W., Pieróg M. (2016). Transport zbiorowy poza miastami – regres, reformy, rekomendacje. *Zarządzanie Publiczne* 4(38): 62–77. DOI: 10.15678/ZP.2016.38.4.05.

¹² Stanny M., Rosner A. (2024). Demograficzne problemy polskiej wsi. [W:] Chmieliński P., Gorzelak G. (red.), *Polska wieś i polskie rolnictwo. 20 lat w Unii Europejskiej*, s. 351–370. IRWiR PAN.

¹³ Matysiak I. (2019). Młodzie i wykształcenie w procesie przemian polskiej wsi. Wydawnictwo Naukowe Scholar.

Rola nauki w kreowaniu rolnictwa i rozwoju wsi przyszłości

W ramach Europejskiego Kongresu Odnowy i Rozwoju Wsi odbył się panel poświęcony niezwykle istotnemu zagadnieniu – roli nauki w kreowaniu rolnictwa oraz rozwoju obszarów wiejskich w perspektywie przyszłości. Moderatorem dyskusji był prof. Piotr Goliński – prorektor ds. nauki Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu. W panelu wzięli udział eksperci reprezentujący różne dziedziny nauk rolniczych i pokrewnych: dr hab. Marek Wigier – dyrektor Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB, prof. Mariusz Matyka – dyrektor Instytutu Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – PIB, a także reprezentanci Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu: prof. Adam Cieślak (zootechnika i rybactwo), prof. Dominik Kmiecik (nauki o żywności i żywieniu) oraz dr inż. Mirosław Czechłowski (inżynieria mechaniczna).

Punktem wyjścia do dyskusji było zapewnienie prof. Piotra Golińskiego, że nauka jest nieodłącznym elementem rozwoju sektora rolnego i obszarów wiejskich. Mówca wskazał, że badania naukowe są prowadzone nie tylko w ośrodkach akademickich, lecz także – z dużym sukcesem – w korporacjach spożywczych, holdingach rolnych, organizacjach pozarządowych w Polsce i za granicą. Wobec tego wskazał na istotną kwestię: czy nauka na poziomie akademickim jest rzeczywiście skuteczna, a tym samym potrzebna w kreowaniu rolnictwa i rozwoju wsi?

Dr hab. Marek Wigier przyznał, że bez współpracy z praktyką gospodarczą nie ma dobrej nauki. Podkreślił, że choć badania technologiczne (z uwagi na możliwości finansowania) przesunęły się do sektora biznesowego, to uniwersytety i instytuty badawcze mają obiektywnie oceniać technologie i ich przydatność w pracy doradców oraz dla rolników. Odgrywają również istotną rolę, wskazując decydom kierunki rozwoju wsi i rolnictwa. Zaznaczył, że polska nauka musi rozwijać własną myśl technologiczną, dostosowaną do naszej specyfiki agroklimatycznej, a także do potrzeb lokalnych producentów, co jest trudne do osiągnięcia jedynie poprzez implementację rozwiązań zagranicznych.

Prof. Mariusz Matyka dodał, że badania prowadzone przez sektor biznesowy często koncentrują się na efektach krótkoterminowych i aspektach czysto ekonomicznych innowacji; nie uwzględniają kosztów środowiskowych ani oceny długofalowych skutków ich wdrażania. Rola nauki i naukowców w kreowaniu rozwoju polega więc na

szerokim spojrzeniu, które bierze pod uwagę efekty zarówno ekonomiczne, jak i środowiskowe oraz społeczne. Przede wszystkim zaś opiera się na wielowymiarowej i interdyscyplinarnej diagnozie problemów wsi i rolnictwa, wskazuje na pożądane kierunki rozwoju, a następnie daje możliwości rzetelnej oceny badań prowadzonych przez inne podmioty, w tym biznes i organizacje pozarządowe, które nie zawsze taką perspektywę uwzględniają.

Dr inż. Mirosław Czechłowski wskazał na specyfikę pracy naukowców z branży maszynowej, w której badania podstawowe są rzadkością, za to duży nacisk kładzie się na wdrażanie technologii. Przedstawił przykłady współpracy uniwersytetu z firmami z Wielkopolski, m.in. przywołał przykłady projektów pierwszego polskiego samobieżnego wozu paszowego oraz zbieracza odsadek kukurydzy na cele energetyczne.

Prof. Adam Cieślak podkreślił, że w każdym obszarze nauka musi ściśle współpracować z praktykami: „Bez naszych rolników nasze pomysły by nie były implementowane finalnie”. Zwrócił uwagę na możliwość łączenia nauk podstawowych z aplikacyjnymi oraz znaczenie współpracy z biznesem i rolnikami. Przykładem jest rozwijanie kalkulatora śladu węglowego dla gospodarstw rolnych, który uwzględni naszą specyfikę, co zostało docenione przez podmioty rynkowe. Podkreślił, że nauka musi wspierać zrównoważone i konkurencyjne rolnictwo, które jest rozumiane i wspierane w codziennych wyborach konsumentów.

Prof. Dominik Kmiecik – specjalista nauk o żywności i żywieniu – zgodził się, że konsumenci w rosnącym stopniu decydują o kierunkach rozwoju rynku żywnościowego, a wzrost ich świadomości jest źródłem m.in. presji na eliminację niepotrzebnych dodatków w żywności czy też rozwój nowych metod jej pakowania. Jednostki badawcze prowadzą badania eksperymentalne w tym zakresie, pokazują rolnikom potencjał alternatywnego do tradycyjnych możliwości wykorzystania surowców rolniczych, np. przetwarzania produktów ubocznych poprzez procesy fermentacyjne i wzbogacania pieczywa o powstałe w ten sposób składniki bioaktywne. Profesor podkreślił, że nauka akademicka ma przewagę nad tą prowadzoną przez biznes w postaci czasu i pasji do rozwijania pomysłów, które często rodzą się w bliskim kontakcie z rolnikami i środowiskiem wiejskim. Dlatego istnieje konieczność wspierania nowych form komunikacji naukowej oraz integracji różnych dyscyplin dla lepszego zrozumienia przemian wsi i rolnictwa, wyzwań, możliwości dla rolników, biznesu i konsumentów.

Prof. Adam Cieślak zaznaczył, że oprócz wymiany wiedzy między naukowcami i doradcami ważne jest kreowanie pozytywnego obrazu rolnictwa w społeczeństwie. Zwrócił uwagę na zmieniające się formy przekazu informacji – tradycyjna prasa traci na znaczeniu, a wpływ na opinię publiczną mają m.in. youtuberzy, którzy docierają do szerokich grup odbiorców. Podkreślił konieczność edukacji społeczeństwa od najmłodszych lat, aby przeciwdziałać dezinformacji i oderwaniu kolejnych pokoleń od rolnictwa.

W końcowej części panelu omówiono zagadnienie transferu wyników badań do praktyki rolniczej oraz szerszego otoczenia społeczno-gospodarczego. Paneliści zgodzili się, że instytuty naukowe i uczelnie powinny aktywnie uczestniczyć w tym

Rola nauki w kreowaniu rolnictwa i rozwoju wsi przyszłości

procesie, mimo że obecny system ewaluacji działalności naukowej w Polsce koncentruje się na dorobku publikacyjnym i pomija efektywność upowszechniania wiedzy. Prof. Marek Wigier wskazał, że w jego instytucie transfer wiedzy jest kierowany głównie do decydentów politycznych, ale działania popularyzatorskie powinny być bardziej uwzględniane w systemie oceny. Prof. Mariusz Matyka zauważył, że niskie punktowanie krajowych czasopism naukowych ogranicza skuteczność transferu wiedzy. Te wypowiedzi złożyły się na apel do Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego o systemowe docenienie nauki wspierającej praktykę oraz administrację publiczną na rzecz rolnictwa i obszarów wiejskich.

Prof. Adam Cieślak podkreślił z kolei znaczenie kształtowania pozytywnego wizerunku rolnictwa w społeczeństwie. Zwrócił uwagę na rosnącą rolę nowych form przekazu (media społecznościowe, twórcy internetowi). Wskazał również na konieczność prowadzenia od najmłodszych lat edukacji społecznej, pozwalającej na lepsze zrozumienie współczesnych wyzwań oraz znaczenia indywidualnych decyzji dla systemu rolno-żywnościowego i środowiska.

Prof. Piotr Goliński w podsumowaniu panelu zwrócił uwagę na potrzebę współpracy naukowców z praktykami, w tym rolnikami, oraz na wyzwania związane z finansowaniem rozwoju nauki i transferem wiedzy do społeczeństwa. Wskazał także na konieczność nowoczesnej komunikacji naukowej oraz integracji różnych dyscyplin dla zrównoważonego rozwoju sektora rolnego.

Paweł Chmieleński

Produkcja żywności jako kluczowy element tożsamości wsi

Mimo że w ostatnich dekadach wieś diametralnie się zmieniła, rolnictwo pozostaje kołem zamachowym wiejskiej gospodarki. Jednak obecnie system produkcji żywności musi sprostać nowym wyzwaniom społecznym i przestrzennym, o których dyskutowano podczas panelu „Produkcja żywności jako kluczowy element tożsamości wsi”, moderowanego przez Przemysława Rzodkiewicza – głównego inspektora jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych.

Zaproszenie do debaty przyjęli: Mirosław Maliszewski – przewodniczący Sejmowej Komisji Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Lucjan Zwolak – zastępca dyrektora Generalnego Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa, Michał Kołodziejczak – sekretarz stanu w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Mieczysław Łuczak – prezes Wielkopolskiej Izby Rolniczej, Jarosław Maciejewski – wicewojewoda wielkopolski, Wiesław Różeński – prezes Unii Producentów i Pracodawców Przemysłu Mięsnego.

Debata była zogniskowana wokół kwestii bezpieczeństwa żywnościowego, której wagę uwypukliły pandemia COVID-19 i pełnoskalowa agresja Rosji na Ukrainę, o czym przypominał m.in. poseł Mirosław Maliszewski. O tym, że bezpieczeństwo żywnościowe nie jest dane raz na zawsze, mówił także Lucjan Zwolak, który podkreślił, że akcesja do Unii Europejskiej miała niebagatelny wpływ na rozwój rolnictwa w Polsce – poprawiła jego jakość i konkurencyjność. Ostrzegł jednak, że czynniki klimatyczne i konflikt zbrojny za wschodnią granicą mogą łatwo podważyć silną pozycję Polski na europejskim rynku rolnym.

Mirosław Maliszewski przypomniał, że w przeszłości podczas dyskusji o Wspólnej Polityce Rolnej na pierwszy plan wysuwały się kwestie walorów przyrodniczych i kulturowych, a nie problemy rolnictwa. Postulował odwrócenie tej hierarchii i uznanie produkcji rolnej nie tylko za priorytet WPR, lecz także za element dziedzictwa i tożsamości wsi. Za wymogi konieczne do jej utrzymania przyjął zapewnienie rolnikom, zwłaszcza młodym, odpowiednich warunków do prowadzenia działalności. Szczególną uwagę zwrócił na przeszkody stawiane rolnikom przez nowych mieszkańców wsi, poszukujących tam ciszy i spokoju, których interesy kolidują z rytmem dnia wyznaczanym przez prace polowe i chów zwierząt, co w konsekwencji prowadzi do braku zrozumienia dla pracy w gospodarstwie.

Podobnego zdania był sekretarz stanu Michał Kołodziejczak, który zwrócił uwagę, że wprowadzanie przepisów prawnych dotyczących funkcjonowania wsi i rolnictwa – zarówno tych ograniczających produkcję rolną, jak i nadających rolnikom szersze uprawnienia – nie może odbywać się z pominięciem szerokiego dialogu społecznego.

Na rolę edukacji nowych mieszkańców wsi, będących przecież klientami rolników, zwrócili uwagę także Wiesław Różeński i Mieczysław Łuczak, którzy podkreślili, że wraz z napływem na wieś nowych mieszkańców rośnie liczba konfliktów związanych z hałasem i zapachami towarzyszącymi produkcji rolnej. W odpowiedzi na te wyzwania ruszyła ogólnopolska kampania informacyjna „Tu jest wieś, tu się pracuje”, mająca na celu uświadamianie nowo przybyłym mieszkańcom wsi specyfiki produkcji rolnej i konieczności wzajemnej akceptacji mieszkańców obszarów wiejskich zajmujących się różnymi rodzajami działalności. Prezes apelował o dalszą współpracę z samorządami i organizacjami branżowymi w celu ograniczenia konfliktów.

Stosunkowo niewiele miejsca paneliści poświęcili wyzwaniom środowiskowym. Wraz z dalszym ocieplaniem się klimatu zagrożenia związane z nagłymi zjawiskami pogodowymi staną się coraz bardziej złożone i trudniejsze do zarządzania. Wiele klimatycznych i nieklimatycznych czynników ryzyka będzie na siebie oddziaływać, powodując wzrost ogólnego zagrożenia w różnych sektorach i regionach. Przewiduje się, że wraz z postępującym globalnym ociepleniem wzrosną ryzyka związane z bezpieczeństwem żywnościowym i niestabilnością dostaw, wchodząc w interakcje z czynnikami nieklimatycznymi, takimi jak konkurencja o grunty rolne z rozrastającymi się miastami, pandemie i konflikty zbrojne¹⁴.

Apelowano o dialog oraz wzajemne zrozumienie między rolnikami a nowymi mieszkańcami wsi, aby unikać konfliktów i zachować tożsamość wsi jako miejsca produkcji żywności.

Dyskusja ukazała złożoność problemów związanych z funkcjonowaniem współczesnej wsi, gdzie produkcja żywności musi funkcjonować w nowym kontekście. Kluczowymi elementami przyszłości są dialog, edukacja oraz wyważone regulacje prawne, które pozwolą zachować tożsamość wsi jako miejsca produkcji żywności, a jednocześnie umożliwią harmonijne współżycie różnych grup mieszkańców.

Klaudia Kryńska

¹⁴ Międzyrządowy Zespół ds. Zmian Klimatu. AR6 Synthesis Report Climate Change 2023, Intergovernmental Panel on Climate Change. <https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/> (dostęp: 11.06.2025).

Samorządy, kraj, Unia Europejska, banki a rozwój lokalny

Podczas sesji plenarnej w pierwszym dniu Kongresu była dyskutowana problematyka rozwoju lokalnego w kontekście działalności samorządów i banków. W dyskusji, moderowanej przez Piotra Łuczaka z portalu agrokonsument.pl, wzięli udział: Natalia Głąb – członkini Zarządu Województwa Dolnośląskiego, Arkadiusz Lewicki – koordynator Platformy ds. Finansowania JST, Związek Banków Polskich (ZBP) oraz Andrzej Grzyb – poseł, były europoseł, samorządowiec.

Jedną z rozważanych w trakcie spotkania kwestii było pytanie, na jakie cele przeznaczać środki rozwojowe, w tym strumienie finansowania pochodzące z budżetu unijnego. Osoby uczestniczące w panelu odnosiły się do dylematu polegającego na wyborze pomiędzy inwestowaniem pieniędzy w instrumenty rozwoju lokalnego, takie jak LEADER, a zwiększaniem nakładów finansowych na tworzenie i modernizowanie infrastruktury technicznej. Poseł Andrzej Grzyb, odwołując się do zapisów Deklaracji z Cork¹⁵ z 1996 roku, podkreślił, że najistotniejsze są priorytety leżące w interesie lokalnych społeczności. Ich wybór i realizacja zależą od liderów, którzy pojawiają się każdego dnia, a na efekty realizacji celów rozwojowych społeczności lokalnych wpływa także jakość współpracy lokalnych liderów z samorządami. Zdaniem Andrzeja Grzyba w realizacji kierunków rozwoju lokalnego kluczowe są działania w zgodzie z zasadą subsydiarności oraz wzmacnianie roli organów samorządu pomocniczego, takich jak sołectwa.

Z kolei Arkadiusz Lewicki przypomniał długoletnią historię współpracy wiejskich społeczności lokalnych i banków. Zauważył rosnące zainteresowanie samorządów pozyskiwaniem kapitału, co wiązało się ze zwiększonym ostatnio napływem unijnych środków finansowych i poprawiającą się możliwością współrealizacji projektów inwestycyjnych. Jednocześnie według przedstawiciela ZBP obecna sytuacja dużej ilości pieniędzy na rynku rodzi ryzyko przeinwestowywania oraz wyboru nieuzasadnionych przedsięwzięć z perspektywy aktualnych potrzeb mieszkańców. Podmiotami, które

¹⁵ Fischler F. (1997). The Cork declaration: a dynamic rural area; summary of the conference oraz Urząd Publikacji Unii Europejskiej. (2016). CORK 2.0: Deklaracja „Lepsze życie na obszarach wiejskich”. https://ec.europa.eu/enrd/cork-20-and-future-rural-development_pl.html (dostęp: 25.07.2025). DOI: 10.2762/22082.

mogą odegrać pozytywną rolę w procesie selekcji odpowiednich przedsięwzięć, są według Arkadiusza Lewickiego banki.

W wypowiedzi na temat sposobów inwestowania środków rozwojowych przez samorządy Natalia Głąb wskazała na potrzebę zwiększonego wydatkowania pieniędzy na infrastrukturę techniczną, a w szczególności na wodociągi i kanalizację. Niezależnie od istotnych nakładów ponoszonych z Krajowego Planu Odbudowy i Zwiększania Odporności (KPO) w opinii dyskusantki w wielu samorządach na obszarach wiejskich istnieją wciąż istotne braki w infrastrukturze wodno-kanalizacyjnej i brakuje możliwości finansowych, żeby zrealizować inwestycje tego typu. Według członkini Zarządu Województwa Dolnośląskiego taka sytuacja dotyczy przykładowo gmin w województwie dolnośląskim, które nawiedziła powódź. Jak zaznaczyła Natalia Głąb, w przypadku tych samorządów chodzi o zaspokojenie w możliwie krótkim czasie podstawowych potrzeb, a nie o skupianie się na kwestiach związanych z innowacyjnością.

W dalszej części panelu Andrzej Grzyb, odnosząc się do źródeł finansowania rozwoju obszarów wiejskich, przypomniał, że zarówno w KPO, jak i w budżecie przewidzianym na realizację WPR w Polsce pula środków na wspomniany cel jest ograniczona. Dlatego jego zdaniem istnieje potrzeba uruchomienia Polityki Spójności na obszarach wiejskich¹⁶. Jako pożądany kierunek inwestycji, które powinny być podejmowane przez samorządy lokalne, poseł wskazał biogazownie. Ich rozwój jest w Polsce uzasadniony z uwagi na dużą podaż surowca do produkcji biogazu, jak również ze względu na konieczność kreowania nowych źródeł dochodu dla mieszkańców wsi.

Na zakończenie dyskusji poruszono temat wspierania młodzieży z obszarów wiejskich. Jako przykłady dobrego spożytkowania środków rozwojowych Natalia Głąb podała inicjatywy odnowy wsi w województwie dolnośląskim. Jak zaznaczyła, od 2009 roku uczestniczyła w nich ponad połowa sołectw z regionu, co przyczyniło się do aktywizacji i większego upodmiotowienia mieszkańców. Z kolei Andrzej Grzyb wspominał o inicjatywie „Pięknieje wielkopolska Wieś” oraz wymienił pozytywne efekty programów międzynarodowej wymiany młodzieży pochodzącej z obszarów wiejskich. W trakcie dyskusji o dostępnej ofercie dla młodych ludzi z obszarów wiejskich Arkadiusz Lewicki przedstawił informacje o programach współpracy realizowanych przez banki spółdzielcze oraz programie dopłat do odsetek kredytów skierowanych dla młodych rolników.

Paneliści byli zgodni co do potrzeby inwestowania w zrównoważony i efektywny rozwój obszarów wiejskich. Dostrzegli także potrzebę dywersyfikowania wsparcia zarówno w zakresie źródeł finansowania, jak i celów wykorzystania dostępnych środków.

Michał Dudek

¹⁶ Mróz A., Komorowski Ł., Wolański M., Stawicki M., Kozłowska P., Stanny M. (2023). The impact of territorial capital on Cohesion Policy in rural Polish areas. *Regional Studies* 57(3): 497–510. DOI: 10.1080/00343404.2022.2091774.

Zdrowie ludności wiejskiej wobec zmian demograficznych w Polsce

Panel poprowadził dr inż. Tomasz Pilawka – dyrektor biura Zarządu Funduszu Składkowego Ubezpieczenia Społecznego Rolników, a w dyskusji uczestniczyli: prof. dr hab. Judyta Cielecka-Piontek – kierowniczką Zakładu Farmakologii i Fitochemii Instytutu Włókien Naturalnych i Roślin Zielarskich – PIB, dr hab. Wojciech Knieć – kierownik Katedry Ekologii Społecznej, Anna Majda – przewodnicząca Komisji Zdrowia i Bezpieczeństwa Publicznego Sejmiku Województwa Wielkopolskiego, dr hab. Sylwia Michalska – socjolożka wsi z Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, Dariusz Rohde – prezes Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego. Rozmowa była poświęcona problematyce zdrowia mieszkańców wsi, dostępności opieki medycznej na terenach wiejskich, zmianom demograficznym i kwestiom przemian stylu życia stwarzającym konieczność przemyślenia na nowo oferty, jaką proponuje się mieszkańcom obszarów wiejskich.

Dr Tomasz Pilawka nakreślił kontekst rozmowy, wskazując na tendencje demograficzne, jakie obserwujemy w Polsce, i przypominając, że zmiany demograficzne, takie jak starzenie się społeczeństwa i spadek urodzeń, mają kluczowe znaczenie dla kształtowania polityki zdrowotnej. Badania dowodzą, że na obszarach wiejskich, na których mieszka aż 40% Polaków, problem starzenia się jest szczególnie dotkliwy. Już dziś 17% mieszkańców wsi rezygnuje z pierwszej wizyty lekarskiej w roku, a dostęp do placówek medycznych okazuje się znacznie ograniczony – na wsiach działa dwukrotnie mniej przychodni niż w miastach, a liczba aptek systematycznie spada, co utrudnia dostęp do leków, zwłaszcza osobom starszym i samotnym, których w większym stopniu dotyka także wykluczenie transportowe.

Ten wątek rozwinął Dariusz Rohde, który zauważył, że w Polsce brakuje cyklicznych i kompleksowych badań stanu zdrowia mieszkańców wsi. Powołał się w tym kontekście na badania PolSenior2¹⁷, które potwierdzają, że wieś się starzeje. Już te-

¹⁷ Błędowski P., Grodzicki T., Mossakowska M., Zdrojewski T., Instytut Gospodarstwa Społecznego, SGH, Zakład Prewencji i Dydaktyki, G.U. (2021). PolSenior2. Badanie poszczególnych obszarów stanu zdrowia osób starszych, w tym jakości życia związanej ze zdrowiem. Gdański Uniwersytet Medyczny.

raz 25% jej mieszkańców skończyło 60 lat, a 45% spośród tych seniorów nigdy nie korzystało z badań profilaktycznych. Aż 24% mężczyzn z terenów wiejskich nigdy nie było u lekarza specjalisty, podczas gdy 65% zgonów na wsi to choroby układu krążenia i nowotwory złośliwe. To świadczy o braku świadomości lub dostępu do lekarzy. Dane o złym stanie zdrowia rolników potwierdzają statystyki KRUS: w roku 2024 wypłacono świadczenia z tytułu niezdolności do pracy 166 tys. rencistów (na 970 tys. osób w systemie). Najliczniejszą grupę chorób stanowiły choroby układu kostno-stawowego (ok. 16 tys. orzeczeń), choroby układu krążenia (prawie 10 tys.) i choroby nowotworowe (prawie 6 tys.). Rosnącą przyczyną niezdolności do pracy są także schorzenia układu nerwowego, które były przyczyną 4 tys. orzeczeń. Obszar zdrowia psychicznego rolników znajduje się obecnie w priorytetach KRUS; podejmowane są działania, aby upowszechnić wiedzę na ich temat i propagować postawy prozdrowotne, w tym podejmowanie leczenia. Jeśli program okaże się sukcesem, to spodziewany jest nagły wzrost liczby tych chorób, bo dopiero ujawnione będą mogły zostać poddane działaniom terapeutycznym.

Dr hab. Wojciech Kniec zwrócił uwagę na kwestie kulturowe i mentalność mieszkańców wsi, które mają duży wpływ na niską świadomość zdrowotną oraz niechęć do korzystania z opieki medycznej, zwłaszcza wśród starszych rolników, którzy przyznają się do choroby postrzegając ją jako słabość¹⁸. Młodsze pokolenia rolników wykazują większą świadomość w tym zakresie i rozumieją potrzebę dbania o zdrowie, co jest pozytywnym sygnałem na przyszłość.

Dr hab. Sylwia Michalska podkreśliła, że działający w Polsce system opieki zdrowotnej na wsi jest niedostosowany do potrzeb jej mieszkańców. Zarówno publiczny, jak i prywatny system opieki mają ograniczoną dostępność, a infrastruktura i kadra medyczna są niewystarczające, zwłaszcza w peryferyjnych regionach kraju¹⁹. Przykłady to brak pielęgniarek opieki długoterminowej, transportu medycznego oraz możliwości korzystania z nowoczesnych rozwiązań telemedycznych, co znacznie pogarsza sytuację osób starszych i chorych na obszarach wiejskich.

Prof. dr hab. Judyta Cielecka-Piontek podkreśliła, że Polska odstaje od innych krajów europejskich w zakresie wykorzystania fitoterapii i leków roślinnych mimo posiadania bogatych zasobów naturalnych, co mogłoby stanowić element profilaktyki i leczenia, dobrze przyjmowanego przez osoby związane z naturą. Zwróciła także uwagę na kwestie związanego z rzadkimi wizytami u lekarzy, samoleczenia pacjentów i niewłaściwego stosowania leków, także tych dostępnych bez recepty. Może to prowadzić do powikłań i konieczności leczenia skutków ubocznych. Jej zdaniem dla poprawy świadomości zdrowotnej na wsi konieczna jest edukacja prowadzona od najmłodszych lat.

¹⁸ Szpak E. (2016). „Chory człowiek jest wtedy jak coś go boli”. Społeczno-kulturowa historia zdrowia i choroby na wsi polskiej po 1945 r. Instytut Historii PAN.

¹⁹ Michalska S., Zwęglińska-Gałęcka D., Halamska M. (2024). Dać to, czego naprawdę potrzeba. Raport z badań. IRWiR PAN. DOI: 10.53098/978-83-89900-75-3.

Anna Majda, łącząca doświadczenia z pracy w jednostce samorządowej z praktyką lekarską na wsi, zwróciła uwagę, że realizowane w samorządach wojewódzkich programy profilaktyczne i zdrowotne często są niewystarczające, słabo wykorzystywane i nie zawsze skierowane bezpośrednio do mieszkańców wsi. Instytucje takie jak KRUS, które prowadzą działania profilaktyczne i rehabilitacyjne, także są ograniczone środkami finansowymi, dlatego potrzeba zmian legislacyjnych oraz lepszej koordynacji działań na rzecz zdrowia ludności wiejskiej. Podkreśliła, że konieczne jest zwiększenie zaangażowania lokalnych liderów (także sołtysów, burmistrzów) oraz społeczności wiejskich w promowanie zdrowia i korzystania z dostępnych programów profilaktycznych.

Uczestnicy panelu zauważyli, że wyzwania demograficzne i zdrowotne na wsi to problem nie tylko Polski, lecz także innych krajów europejskich²⁰. Byli zgodni, że potrzeba kompleksowych, cyklicznych badań zdrowotnych i społecznych dotyczących ludności wiejskiej, aby lepiej diagnozować problemy oraz planować skuteczne działania. W obliczu starzenia się społeczeństwa wiejskiego i ograniczonych zasobów konieczne jest szybkie podjęcie konkretnych działań legislacyjnych, organizacyjnych oraz edukacyjnych, aby poprawić dostępność i jakość opieki zdrowotnej na wsi. Zdrowie ludności wiejskiej to kwestia dotycząca całego społeczeństwa, wymagająca wspólnego zaangażowania różnych instytucji, ekspertów oraz samych mieszkańców wsi.

Sylwia Michalska

²⁰ OECD. (2021). Zapewnianie wszystkim wysokiej jakości edukacji i opieki zdrowotnej: przygotowanie regionów na zmiany demograficzne. OECD Rural Studies, OECD Publishing. DOI: 10.1787/83025c02-en.

Aktywność fizyczna, turystyka wiejska, sportowcy. Prezentacje olimpijczyków

Panel, moderowany przez Krzysztofa Ratajczaka z Radia Poznań, zgromadził reprezentantów administracji rządowej i organizacji sportowych oraz wybitnych sportowców. W dyskusji uczestniczyli: Piotr Borys – wiceminister sportu i turystyki, Andrzej Supron – srebrny medalista olimpijski w zapasach, Natalia Madaj-Smolińska – mistrzyni olimpijska w wioślarstwie, Monika Michalik – brązowa medalistka olimpijska w zapasach, Konrad Gwóźdź – wiceprezes Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Łodzi i szef gabinetu ministra rolnictwa i rozwoju wsi, Krzysztof Piasek – wiceprezes Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe.

Jako pierwszy głos zabrał wiceminister Piotr Borys, który wskazał na potrzebę gruntownej przebudowy systemu sportowego w Polsce. Powołując się na dane o niskim poziomie aktywności fizycznej Polaków²¹ (tylko 20% dorosłych i 35% dzieci wypełnia zalecane normy ruchu), podkreślił konieczność zwiększania inwestycji w sport powszechny. Szczególną uwagę poświęcił działaniom na obszarach wiejskich – w zakresie zarówno inwestycji infrastrukturalnych, jak i programów wspierających aktywność fizyczną dzieci i młodzieży. Przywołał programy rządowe: „Aktywna Wieś”, „Aktywna Szkoła”, „Program KLUB” i „Klub Pro”, które tworzą zróżnicowany system wsparcia dla sportu lokalnego, zwłaszcza na obszarach wiejskich. Oferowane w ich ramach finansowanie obejmuje działania szkoleniowo-animacyjne (np. wynagrodzenia kadry), wsparcie organizacyjne klubów oraz rozwój certyfikowanych szkółek piłkarskich. Według danych przedstawionych podczas panelu tylko na programy upowszechniające sport powszechny, młodzieżowy i seniorski w Polsce przeznaczono w ostatnich latach ok. 800 mln zł.

Niezależnie od działań programowych Ministerstwo Sportu i Turystyki realizuje równoległe inwestycje infrastrukturalne na obszarach wiejskich, mające na celu wyrównanie standardów względem miast. Jak poinformował wiceminister Piotr Borys: „W ubiegłym roku sfinansowaliśmy 341 zadań na terenach wiejskich na kwotę 202 mln zł. Były to zadania związane z budową infrastruktury sportowej, głównie

²¹ Ministerstwo Sportu i Turystyki (2023). Poziom aktywności fizycznej Polaków 2023. Raport z badania ilościowego. <https://www.gov.pl/attachment/doo417af-1bf1-41eb-ba74-6dbb162411a5> (dostęp: 4.07.2025).

boisk szkolnych oraz orlików. Kończymy na terenach wiejskich 170 hal sportowych za kwotę 440 mln zł w tym roku. Infrastruktura ma być taka sama jak w miastach”. Wiceminister zaznaczył również konieczność przeciwdziałania trendom spadku aktywności fizycznej wśród dzieci i młodzieży. Podkreślił, że sport powinien być przeciwwagą dla spędzania czasu przy grach komputerowych. Po tym wystąpieniu rozpoczęła się część dyskusyjna panelu, w której głos zabrali zaproszeni goście. Poświęcono ją przedstawieniu biografii i doświadczeń olimpijczyków, którzy rozpoczęli kariery w małych miejscowościach. Natalia Madaj-Smolińska – mistrzyni olimpijska z Rio de Janeiro w 2016 roku – opowiedziała o działaniach w Szydłowie, gdzie wspólnie z trenerami z Wałcza organizuje program „Trening z Mistrzem”. Zwróciła uwagę na brak ciągłości podobnych inicjatyw i potrzebę ich systemowego wsparcia.

Monika Michalik – brązowa medalistka Letnich Igrzysk Olimpijskich 2016 roku z Rio de Janeiro – przedstawiła historię swojej kariery sportowej oraz opowiedziała o obecnym zaangażowaniu jako trenerki lokalnej sekcji zapaśniczej. Podkreśliła, że dzieci z terenów wiejskich wymagają szczególnego wsparcia organizacyjnego i infrastrukturalnego. Wskazała na przypadki szkół pozbawionych sal gimnastycznych.

Andrzej Supron – legenda polskich zapasów, mistrz świata i srebrny medalista olimpijski w 1980 roku z Moskwy – zaakcentował fundamentalne znaczenie trenerów w procesie wychowawczym młodych sportowców. W swoim wystąpieniu, pełnym pasji i zacerpniętych z życia przykładów, wskazywał na konieczność odbudowy społecznego prestiżu zawodu trenera i animatora sportu, szczególnie w małych miejscowościach.

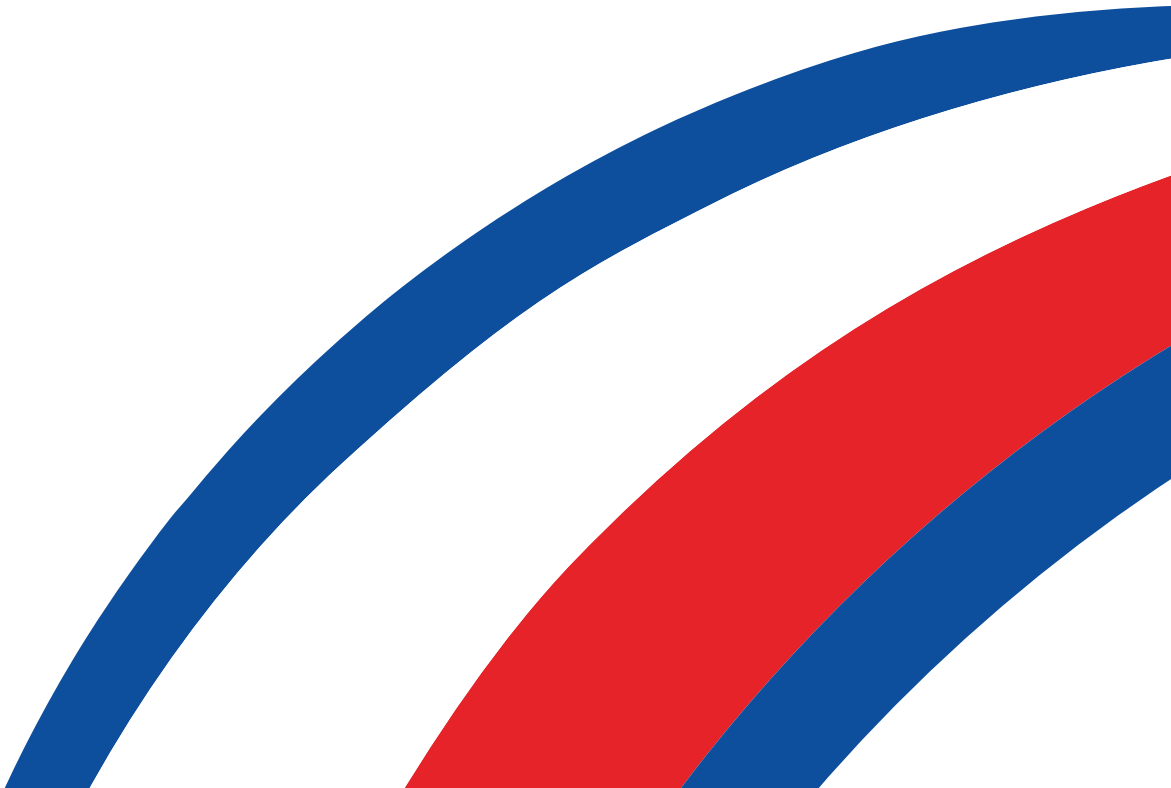
Krzysztof Piasek przedstawił rolę Ludowych Zespołów Sportowych jako kluczowego ogniwa sportu powszechnego. Wskazał, że z programu „KLUB” korzysta obecnie ponad 7,7 tys. zespołów, a 85% z nich działa w oparciu o wolontariat. Zaapelował w tym kontekście o wprowadzenie nowych wieloletnich programów wsparcia, pozwalających na stabilizację kadr szkoleniowych.

Konrad Gwóźdź przypomniał, że „wieś żyje, póki boisko tętni życiem”. Podkreślił znaczenie sportu jako elementu tożsamości lokalnej. Wskazał na konieczność premiowania dzieci wiejskich w programach typu „Umiem Pływać”; zwrócił uwagę na ich ograniczony dostęp do infrastruktury miejskiej i koszty transportu.

Paneliści mówili o sporcie jako o zjawisku o wielowymiarowym znaczeniu – zdrowotnym, społecznym i kulturotwórczym. Kluczowym przesłaniem płynącym z debaty jest postulat myślenia o sporcie na wsi w kategoriach długofalowej polityki publicznej, obejmującej infrastrukturę, edukację, animację oraz wsparcie systemowe. Wnioski z panelu wspierają tezę, iż sport na obszarach wiejskich może być jednym z głównych filarów odnowy wsi – narzędziem integracji, promocji zdrowia i aktywnego obywatelstwa. Realizacja tego potencjału wymaga zaangażowania wszystkich kluczowych ogniw systemu: administracji rządowej, samorządów, organizacji pozarządowych oraz – co wybrzmiało szczególnie mocno – działających z pasją liderów lokalnych.

DZIEŃ EUROPY

Otwarcie drugiego dnia Kongresu – „Dzień Europy”

Drugi dzień Europejskiego Kongresu Odnowy i Rozwoju Wsi, obchodzony jako Dzień Europy, rozpoczął się uroczystym otwarciem z udziałem dr. Czesława Siekierskiego – ministra rolnictwa i rozwoju wsi. Minister wyraził satysfakcję z tego, że tak prestiżowe wydarzenie odbywa się w Wielkopolsce – regionie o silnych tradycjach rolniczych i aktywnym zaangażowaniu w rozwój obszarów wiejskich. Podkreślił międzynarodowy charakter Kongresu, zaznaczając obecność ministrów rolnictwa z państw członkowskich UE oraz komisarza Komisji Europejskiej ds. rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich Christophe’a Hansena. Nawiązując do symboliki daty – 9 maja, Dnia Europy, zachęcił do refleksji nad wspólną tożsamością europejską oraz przyszłością integracji, zwłaszcza w kontekście polityki rolnej. W wystąpieniu podziękował także marszałkowi województwa wielkopolskiego Markowi Woźniakowi oraz wszystkim instytucjom zaangażowanym w przygotowanie i organizację drugiego dnia Kongresu, który został poświęcony współpracy europejskiej, bezpieczeństwu żywnościowemu i przyszłości Wspólnej Polityki Rolnej.

Minister przypomniał, że Polska już od 21 lat jest członkiem Unii Europejskiej, a jej akcesja była wynikiem długiego procesu przemian demokratycznych, gospodarczych i społecznych, zapoczątkowanych w latach 80. XX wieku m.in. przez ruch „Solidarność”. Odwołał się również do wydarzeń poznańskiego Czerwca 1956 roku jako jednego z symbolicznych momentów walki o wolność, których zwieńczeniem było przystąpienie Polski do Unii. Podkreślił, że członkostwo w UE przyniosło głębokie i pozytywne zmiany na obszarach wiejskich – poprawiło jakość życia mieszkańców wsi, przyczyniło się do modernizacji rolnictwa oraz wzmocniło jego pozycję zarówno na rynku europejskim, jak i globalnym. Wskazał, że decydujące znaczenie w tym procesie miała Wspólna Polityka Rolna²².

Zaznaczył także, że Dzień Europy jest okazją do refleksji nad przyszłością zarówno polskiej, jak i europejskiej wsi po 2027 roku. W obliczu wyzwań demograficznych,

²² Drygas M., Nurzyńska I., Dudek M., Wieliczko B. (2025). Ocena WPR w Polsce – Intensyfikacja innowacyjności warunkiem koniecznym przetrwania polskiego rolnictwa. Fundacja Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej, IRWiR PAN.

Europejski Kongres Odnowy i Rozwoju Wsi

POZNAŃ 10 MAJA 2025

Ministerstwo Rolnictwa
i Rozwoju Wsi

KOPOLSKA

SAWIAŁAD
WIELKOPOLSKA
WIELKOPOLSKA

Euro Odn

POZN

Ministerstwo Rolnictwa

Wizja

klimatycznych, technologicznych i środowiskowych konieczne staje się odpowiedzialne kształtowanie nowej WPR, adekwatnej do zmieniających się realiów. Minister zaakcentował, że Polska prezydencja w Radzie UE aktywnie uczestniczy w jej projektowaniu. Przedstawił wiele podjętych już działań, które mają zaowocować przedstawieniem rekomendacji dla Komisji Europejskiej podczas posiedzenia Rady ds. Rolnictwa i Rybołówstwa.

Czesław Siekierski podkreślił, że „nie ma nowoczesnego rolnictwa bez silnych i żywotnych obszarów wiejskich”. Mówiąc o różnorodnych funkcjach obszarów wiejskich (gospodarczych, społecznych i kulturowych), wyraził przekonanie, że na wsi tradycja łączy się z nowoczesnością. Na zakończenie swojego przemówienia życzył zebranim owocnych rozmów na temat rozwoju i przyszłości wsi.

Następnie głos zabrał marszałek województwa wielkopolskiego Marek Woźniak – gospodarz wydarzenia. W swoim wystąpieniu nawiązał do doświadczeń poprzedniej polskiej prezydencji w Radzie UE z 2011 roku, przypominając, że to właśnie wtedy na terenie Międzynarodowych Targów Poznańskich odbywały się debaty poświęcone planowaniu polityk rozwoju. Przedstawił także dorobek regionu w wykorzystaniu funduszy unijnych – w latach 2007–2020 w Wielkopolsce zrealizowano inwestycje o wartości ponad 2 mld zł, obejmujące budowę lokalnych dróg, sieci wodociągowych i kanalizacyjnych, targowisk, obiektów kulturalnych i infrastruktury rekreacyjnej.

Jak podkreślił, szczególne znaczenie miały przedsięwzięcia lokalnych grup działania, które aktywnie wspierając rozwój małej przedsiębiorczości, przyczyniły się do powstania ok. 2 tys. nowych miejsc pracy. W nowej perspektywie finansowej Unii Europejskiej na lata 2021–2027 Wielkopolska kontynuuje wsparcie rozwoju obszarów wiejskich, koncentrując się m.in. na inwestycjach w inteligentne wsie oraz działaniach na rzecz ochrony środowiska. Marszałek zwrócił też uwagę na aktualne wyzwania stojące przed Unią Europejską, zwłaszcza w kontekście bezpieczeństwa, oraz wyraził nadzieję, że Kongres stanie się przestrzenią owocnych rozmów o przyszłości europejskiej wsi.

Jako ostatni głos w tej części obrad zabrał poseł Andrzej Grzyb – przewodniczący Komisji Obrony Narodowej, który podkreślił rolę społeczeństwa obywatelskiego i lokalnych liderów w procesie odnowy obszarów wiejskich. Nawiązując do tematyki Dnia Europy, przypomniał drogę Polski do członkostwa w Unii Europejskiej – od historycznych wydarzeń i przemian demokratycznych, poprzez podpisanie układu europejskiego w 1994 roku, aż po akcesję w 2004 roku, którą określił jako spełnienie marzeń wielu pokoleń. Wskazał, że rozwój obszarów wiejskich był integralnym elementem tego procesu, a jego sukces opierał się w dużej mierze na aktywności lokalnych społeczności i inicjatywach oddolnych.

Posłł podkreślił również znaczenie wielofunkcyjności obszarów wiejskich – jako przestrzeni życia, pracy, ochrony przyrody i dziedzictwa kulturowego. Zaznaczył, że rozwój wsi wymaga podejścia kompleksowego, uwzględnianego we Wspólnej Polityce Rolnej, oraz że mimo postępującej globalizacji lokalność i wiejskie tradycje

pozostają istotnymi fundamentami tożsamości europejskiej w zmieniającym się świecie. Jak uznał, organizacja Kongresu w czasie polskiej prezydencji w Radzie UE jest symbolicznym wyrazem uznania dla wysiłku tych, którzy przyczynili się do integracji Polski i innych krajów regionu z Unią Europejską.

Elwira Wilczyńska

Wizja dla rolnictwa i żywności

Szczególnym punktem drugiego dnia Kongresu było wystąpienie Christophe’a Hansena, który 1 grudnia 2024 roku objął funkcję komisarza ds. rolnictwa i żywności w Komisji Europejskiej. Rozpoczynając swoją wypowiedź, komisarz podziękował za zaproszenie do udziału w wydarzeniu organizowanym w ramach polskiej prezydencji w samym sercu polskiego rolnictwa – Wielkopolsce. Zaznaczył, że Dzień Europy to doskonała okazja do świętowania jedności, wspólnych wartości i solidarnej pracy na rzecz lepszej przyszłości. Wskazał, że obszary wiejskie, zajmujące 75% terytorium Unii Europejskiej i zamieszkiwane przez jedną czwartą jej obywateli, są nie tylko malownicze, lecz także dynamiczne i pełne potencjału kulturowego oraz gospodarczego. Jednocześnie zwrócił uwagę na rosnące wyzwania, z jakimi mierzą się te tereny – od zmian demograficznych, poprzez presję środowiskową i klimatyczną, po tempo postępu technologicznego i globalną konkurencję.

Komisarz zaprezentował opracowaną na początku swojej kadencji wizję dla rolnictwa i sektora żywnościowego UE²³. Jak podkreślił, nie jest to kolejny biurokratyczny dokument z Brukseli, lecz propozycja nowego podejścia, które ma uczynić sektor rolny bardziej konkurencyjnym, odpornym i zrównoważonym. Dokument traktuje obszary wiejskie jako kluczowe zasoby Europy – w kontekście bezpieczeństwa żywnościowego oraz jej autonomii strategicznej i spójności społecznej. Christophe Hansen zwrócił uwagę na kilka kluczowych elementów kształtujących jego wizję przyszłości rolnictwa i obszarów wiejskich w Unii Europejskiej²⁴. Po pierwsze, podkreślił ścisły

²³ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów: Wizja rolnictwa i żywności. Wspólne kształtowanie sektora rolnego i rolno-spożywczego atrakcyjnego dla przyszłych pokoleń. COM/2025/75 final. eur-lex - 52025DC0075 - PL - eur-lex (dostęp: 25.07.2025).

²⁴ Por. Chmieliński P., Czubak W. (2024). Ewolucja oddziaływania Wspólnej Polityki Rolnej na przemiany wsi i rolnictwa w Polsce. [W:] Chmieliński P., Gorzelak G. (red.), Polska wieś i polskie rolnictwo 20 lat w Unii Europejskiej, s. 13–32. IRWiR PAN. DOI: 10.53098/978-83-89900-78-4_2; Chmieliński P., Wieliczko B. (2024). Long-term vision for rural development and critical enablers for achieving it – case of Mazowieckie region (Poland). [In:] 2021: Rural Development. Challenges for Sustainable Bioeconomy and Climate Change, p. 345–349. DOI: 10.15544/RD.2021.060; Stanny M., Komorowski Ł. (2024). Wizja rozwoju obszarów wiejskich w perspektywie 2035 roku. [W:] Kamińska W., Janc K., Legutko-Kobus P. (red.). Wiedza – przestrzeń – wieś. KPZK PAN, s. 35–48; Komorowski Ł.

związek między bezpieczeństwem żywnościowym a energetycznym. Jego zdaniem sektory rolny i leśny, zwłaszcza w państwach sąsiadujących z Rosją, takich jak Litwa, Finlandia czy Estonia, ma ogromny, wciąż niedostatecznie wykorzystany potencjał, który może przyczynić się do budowania stabilności i odporności całej UE.

Po drugie, komisarz przedstawił koncepcję rozwoju obszarów wiejskich w sposób holistyczny – jako spójną całość, w której łączą się różne polityki: rolnictwa, zdrowia, edukacji, cyfryzacji i mobilności. Wskazał na potrzebę uwzględniania terytorialnego zróżnicowania wsi europejskiej – zarówno tych regionów, które pozostają w bliskości dużych aglomeracji, jak i tych bardziej oddalonych i peryferyjnych. Polityki rozwojowe muszą być elastyczne oraz odpowiednio dopasowane do lokalnych wyzwań.

Po trzecie, Christophe Hansen zaakcentował potrzebę wzmacniania odporności sektora rolnego na zmiany klimatyczne i geopolityczne – ilustrując to choćby przykładami powodzi w południowej Polsce. Zwrócił uwagę, że system rolnictwa i żywności powinien być zarówno konkurencyjny i zrównoważony, jak i odporny na kryzysy. Wspólna Polityka Rolna winna wspierać bezpieczną produkcję żywności, rozwój wsi oraz ochronę zasobów środowiskowych, przy uwzględnieniu różnorodności systemów produkcji i regionalnych potrzeb.

Kolejnym ważnym aspektem, który poruszył komisarz, była kwestia strategicznego planowania polityki rolnej po 2027 roku. Jego zdaniem przyszła polityka powinna być bardziej elastyczna, a środki finansowe należy kierować tam, gdzie przynoszą realne i trwałe efekty. Wsparcie powinno obejmować także mniejsze inwestycje – w tym działania promujące produkty regionalne i ich pochodzenie, wzmacniające lokalną tożsamość kulturową i gospodarczą. Hansen podkreślił, że polityka rolna musi zapewniać równe szanse wszystkim rolnikom (bez względu na skalę produkcji) oraz tworzyć przestrzeń dla innowacji, zrównoważonego rozwoju i integracji społecznej.

Jednym z kluczowych wyzwań, na które zwrócił uwagę, jest starzenie się społeczeństwa, w tym także populacji rolników. Średni wiek rolnika w Unii Europejskiej przekracza 57 lat, a tylko 12% to osoby poniżej 40. roku życia. Dlatego konieczne jest zachęcanie młodych ludzi do podejmowania pracy w rolnictwie. Komisarz wskazał na bariery utrudniające ten proces – przede wszystkim ograniczony dostęp do ziemi i kapitału. Przykładami dobrych praktyk, które mogą inspirować inne państwa członkowskie, są działania w Polsce i Austrii. Współpraca z Europejskim Bankiem Inwestycyjnym ma na celu wsparcie zmiany struktury własności ziemi oraz rozwój programów ubezpieczeniowych, które ograniczą ryzyko działalności rolniczej.

Komisarz odniósł się także do protestów rolników w różnych częściach UE. Komisja Europejska zamierza odpowiedzieć na postulaty dotyczące jakości produktów, standardów produkcji oraz cen żywności. W tym celu planowane są dwa pakiety legislacyjne: dotyczące rynku i uproszczeń administracyjnych. Zapowiedziany na 14 maja 2025 roku pakiet uproszczeń ma zmniejszyć biurokrację i umożliwić rolnikom

Wizja dla rolnictwa i żywności

skupienie się na produkcji. Proponowane zmiany obejmują m.in. zasady warunkowości, ochronę pastwisk trwałych, torfowisk i mokradeł. Szacuje się, że dzięki temu możliwe będzie ograniczenie obciążeń administracyjnych o 1,5 mln godzin rocznie.

Christophe Hansen podkreślił, że realizacja wizji rozwoju rolnictwa i żywności jest możliwa jedynie poprzez dialog oraz współpracę – zarówno między instytucjami unijnymi i krajowymi, jak i z organizacjami pozarządowymi oraz społecznościami lokalnymi. Wspólne działania powinny koncentrować się na uwolnieniu potencjału obszarów wiejskich i docenieniu wkładu europejskich rolników w budowanie bezpieczeństwa żywnościowego oraz odporności wspólnoty. Wizja zaprezentowana przez komisarza podkreśla potrzebę zrównoważonego, inkluzyjnego i elastycznego podejścia do polityki rolnej oraz rozwoju obszarów wiejskich. W obliczu wyzwań demograficznych, klimatycznych i geopolitycznych kluczowe stają się skoordynowane działania na poziomach europejskim i krajowym, oparte na współpracy, która uczyni ze wsi prawdziwe serce Europy.

Anna Klepacka

„Only by working together – across regions, sectors and generations – can we build a resilient, fair and sustainable agricultural and food system that delivers for farmers, consumers and the planet”.

[‘Tylko wspólnym wysiłkiem – ponad regionami, sektorami i pokoleniami – możemy zbudować odporny, sprawiedliwy i zrównoważony system rolnictwa i żywności, który będzie służył rolnikom, konsumentom i planecie’].

Źródło: A Vision for Agriculture and Food (COM(2025) 75 final).

Przyszłość rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich

Wobec wyzwań, z jakimi mierzy się współczesne rolnictwo europejskie – od presji klimatycznej i demograficznej po kwestie bezpieczeństwa żywnościowego i społecznego – potrzebne są otwarty dialog i współpraca międzynarodowa. Taką właśnie przestrzeń stworzyła debata „Przyszłość rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich”, moderowana przez Wandę Chmielewską-Gill z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi. W dyskusji udział wzięli: Christophe Hansen – komisarz UE ds. rolnictwa i żywności, dr Czesław Siekierski – minister rolnictwa i rozwoju wsi, Francesco Lollobrigida – minister rolnictwa, suwerenności żywnościowej i leśnictwa Włoch, Andreas A. Gregoriou – sekretarz Ministerstwa Rolnictwa, Rozwoju Wsi i Środowiska Cypru, Ignas Hofmanas – minister rolnictwa Litwy, Ludmila Catlabuga – minister rolnictwa i przemysłu żywnościowego Mołdawii, Jerry Buttimer – minister stanu ds. rozwoju społeczności i organizacji charytatywnych Irlandii, Begoña García Bernal – sekretarz stanu ds. rolnictwa i żywności Hiszpanii.

Dyskusja rozpoczęła się od zagadnień związanych z europejską produkcją rolną, ze szczególnym uwzględnieniem bezpieczeństwa żywnościowego i potrzeby wsparcia rolników w kontekście utrzymania konkurencyjności na rynkach międzynarodowych. Głos zabrał minister rolnictwa Włoch Francesco Lollobrigida, który zwrócił uwagę na strategiczne znaczenie współpracy międzynarodowej, w szczególności relacji handlowych ze Stanami Zjednoczonymi – istotnym partnerem zarówno dla Włoch, jak i całej Unii Europejskiej. W jego opinii trwałe i stabilne ramy współpracy są kluczowe dla zapewnienia bezpieczeństwa gospodarczego i dalszego rozwoju sektora rolnego.

Odwołując się do fundamentów integracji europejskiej, minister przypomniał o znaczeniu traktatów rzymskich z 1957 roku²⁵ ²⁶, które w artykułach 3. i 39. uznają

²⁵ Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Gospodarczą. <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/pl/in-the-past-the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-rome> (dostęp: 5.08.2025).

²⁶ Lichaczewska-Ziemia M., Gradziuk P. (2024). Przemiany i zróżnicowanie regionalne struktury obszarowej gospodarstw rolnych w Polsce. *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu* 26(3): 96–111. DOI: 10.22004/ag.econ.348658.

rolnictwo za jeden z filarów wspólnego rynku. Podkreślił, że rolnictwo nie tylko umożliwia produkcję żywności, lecz także jest gwarantem bezpieczeństwa żywnościowego społeczeństw. Odnosząc się do współczesnych wyzwań, zaznaczył, że obecne włoskie władze konsekwentnie inwestują w rolnictwo – w ciągu ostatnich dwóch lat rząd przeznaczył ponad 11 mld euro na modernizację sektora, uproszczenie procedur administracyjnych i poprawę jakości produktów rolnych.

W odpowiedzi na te słowa zaznaczono, że choć kierunek włoskich działań może być inspiracją, to poziom nakładów inwestycyjnych w Polsce wciąż pozostaje niski – zwłaszcza w przeliczeniu na hektar – co stanowi istotne wyzwanie w kontekście zwiększania konkurencyjności polskiego rolnictwa na Jednolitym Rynku Europejskim.

W trakcie debaty minister rolnictwa Litwy Ignas Hofmanas odniósł się do kwestii wyrównywania szans małych i średnich gospodarstw rodzinnych w ramach Wspólnej Polityki Rolnej, wskazując na liczne podobieństwa strukturalne między rolnictwem litewskim a polskim – zwłaszcza w zakresie rozdrobnienia gruntów i niskiego poziomu dochodów rolników. W jego opinii utrzymanie dwufilarowego modelu WPR jest niezbędne – z pierwszym filarem skierowanym do aktywnych producentów rolnych i drugim wspierającym gospodarstwa rodzinne poprzez rozwój lokalnego przetwórstwa, współpracę między gospodarstwami oraz dywersyfikację działalności. Minister podkreślił znaczenie krótkich łańcuchów dostaw jako narzędzia wzmacniającego pozycję mniejszych producentów na rynku, zauważając jednocześnie, że ich dalszy rozwój wymaga wsparcia logistycznego. Zwrócił także uwagę na konieczność inwestowania w jakość życia na wsi – jego zdaniem to warunek niezbędny dla zatrzymania młodych ludzi w rolnictwie.

Doświadczenia krajów kandydujących do UE przybliżyła minister rolnictwa i przemysłu żywnościowego Republiki Mołdawii Ludmila Catlabuga. Podkreśliła, że wiejskie grupy działania stanowią ważne narzędzie wspierania rozwoju lokalnego, jednak nadal wymagają znacznych inwestycji, by wieś stała się atrakcyjnym miejscem życia i pracy. Minister z uznaniem mówiła o pozytywnym nastawieniu społecznym do procesu integracji europejskiej oraz zaangażowaniu władz – dzięki staraniom prezydent Mai Sandu Mołdawia od 2022 roku realizuje intensywny proces przygotowań przedakcesyjnych, w tym wdrażanie tzw. klastra piątego oraz harmonizację przepisów krajowych z prawodawstwem UE w sektorze rolno-spożywczym. Jako kluczowe wyzwania Ludmila Catlabuga wskazała cyfryzację, rozwój systemów informatycznych oraz wzmocnienie potencjału administracyjnego. Zwróciła też uwagę na trudne konteksty polityczny i geopolityczny, które mogą wpłynąć na tempo reform. Mimo to zadeklarowała pełne zaangażowanie mołdawskich władz i rolników w europejską transformację oraz wdzięczność wobec partnerów wspierających modernizację sektora rolnego.

W dalszej części dyskusji poruszono temat Systemu Wiedzy i Innowacji Rolniczych (AKIS). Minister Jerry Buttimer z Irlandii podkreślił, że rolnicy stanowią fundament europejskiego rolnictwa, a jego rozwój powinien opierać się na gospodarce wiedzy, wymianie informacji i wdrażaniu innowacji. Szczególne znaczenie minister przypisał

współpracy w ramach podejścia lokalnego rozwoju kierowanego przez społeczność, z udziałem rolników, doradców i naukowców. Za kluczowe uznał łączenie wyników badań z codzienną praktyką, by innowacje miały realne zastosowanie. Jak wskazał, Irlandia rozwija rozbudowaną infrastrukturę AKIS, która odpowiada na rzeczywiste potrzeby rolników i ich rodzin. Holistyczne podejście integruje doradztwo naukowe i biznesowe oraz promuje skuteczną komunikację między interesariuszami. Jako przykład dobrej praktyki wskazał inicjatywę grupy rolniczek²⁷, które wdrażają nowoczesne rozwiązania w produkcji rolnej, unikając jednocześnie nadmiernej biurokracji. Jak zaznaczył, ich działalność pokazuje, że innowacje mogą mieć także wymiary społeczny i lokalny.

Temat zmian klimatycznych i ich wpływu na europejskie rolnictwo został rozwinięty przez sekretarza stanu ds. rolnictwa i żywności Królestwa Hiszpanii Begoñę Garcíę Bernal. W obliczu narastających ekstremalnych zjawisk pogodowych, w tym szczególnie dotkliwych susz, Hiszpania zdecydowała się na szeroko zakrojone inwestycje w systemy zarządzania zasobami wodnymi. Łącznie przeznaczono na ten cel 270 mld euro, z czego znaczna część pochodzi z krajowego planu odbudowy – ponad 1 mld euro ukierunkowano na projekty związane z ponownym wykorzystaniem wody oraz rozwój odnawialnych źródeł energii, w tym instalacji fotowoltaicznych.

W ramach tych działań są również prowadzone szeroko zakrojone programy edukacyjne i konsultacyjne – zarówno na poziomie krajowym, jak i regionalnym – przy aktywnym udziale kooperatyw rolniczych, sektora prywatnego oraz instytucji naukowych. Sekretarz stanu podkreśliła, że zapewnienie rentowności gospodarstw rolnych i odporności na zmiany klimatyczne wymaga konsekwentnej, dwufilarowej polityki rolnej. Jej zdaniem tylko stabilna i dobrze finansowana WPR może sprostać rosnącym oczekiwaniom wobec sektora rolnego w Europie Południowej i całej Unii.

W dalszej części debaty głos zabrał Andreas A. Gregoriou – sekretarz Ministerstwa Rolnictwa Cypru, który przedstawił stanowisko dotyczące mechanizmów wsparcia bezpieczeństwa żywnościowego w ramach Wspólnej Polityki Rolnej. Zwrócił uwagę na strategiczne znaczenie rolnictwa jako fundamentu stabilności żywnościowej i istotnego komponentu polityki klimatyczno-środowiskowej UE. Podkreślił, że Cypr w latach 2024–2025 zmagał się z jedną z najdotkliwszych susz w historii, która objęła ok. 40 tys. hektarów upraw i winnic, powodując poważne straty dla 9 tys. rolników. W ocenie Gregoriou skala i intensywność zjawisk klimatycznych przekraczają możliwości pojedynczych państw członkowskich, dlatego potrzebne jest silniejsze i bardziej elastyczne wsparcie w ramach WPR, uwzględniające nowe ryzyka. Jego zdaniem szczególnie istotna jest rozbudowa efektywnych systemów irygacyjnych, w tym dostosowanych do potrzeb małych gospodarstw. Apelował również o zwiększenie

²⁷ Więcej na temat barier strukturalnych i kulturowych w procesie wzmacniania pozycji kobiet w polskim rolnictwie w: Wilczyńska E., Dudek M., Kryńska K., Śpiewak R. (2025). Polish women farmers in the 21st century – between conservatism and unarticulated emancipation. *Przegląd Socjologiczny* 74(2). DOI: 10.26485/PS/2025/74.2/8.

budżetu WPR oraz innych instrumentów wspierających rolnictwo jako sektor o znaczeniu strategicznym – nie tylko dla bezpieczeństwa żywnościowego, lecz także jako motor rozwoju gospodarczego i społecznego.

Minister Czesław Siekierski odniósł się do komunikatu Komisji Europejskiej „Wizja dla rolnictwa i żywności”, podkreślając znaczenie utrzymania dwufilarowego modelu WPR – adekwatnego do oczekiwań rolników i wyzwań stojących przed sektorem. Zaznaczył, że rozwój obszarów wiejskich, które w Polsce zamieszkuje ponad 40% społeczeństwa, wymaga współpracy całej administracji publicznej i finansowania także z innych funduszy UE, w tym Polityki Spójności. Wskazał, że rolnicy odpowiadają nie tylko za produkcję żywności, lecz także za troskę o środowisko, dlatego budżet WPR musi odzwierciedlać tę podwójną rolę.

Wśród priorytetów wskazał wzmocnienie pozycji rolników w łańcuchu dostaw – m.in. poprzez zgłoszone w 2024 roku dwa rozporządzenia ograniczające wpływ dużych sieci handlowych – oraz poprawę opłacalności produkcji, szczególnie zwierzęcej. Przedstawił także działania rządu, takie jak program „Aktywny rolnik” czy wsparcie dzierżaw, które mają zachęcić młodych ludzi do pracy w rolnictwie. Jak podkreślił, innowacje i konkurencyjność europejskiego sektora rolnego zależą w dużej mierze od młodego pokolenia.

Debatę zakończyło podsumowanie, którego dokonała Wanda Chmielewska-Gill. Wyrażnie wybrzmiała w nim potrzeba dalszego wzmocniania Wspólnej Polityki Rolnej, intensyfikacji inwestycji w innowacje, infrastrukturę i wsparcie małych oraz młodych gospodarstw. Szczególną uwagę zwrócono na konieczność dostosowania się do dynamicznych zmian klimatycznych i wyzwań geopolitycznych, które coraz silniej kształtują przyszłość rolnictwa w Europie.

Anna Klepacka

Rozwój obszarów wiejskich – proponowane zmiany w polityce po 2027 roku

Podczas panelu dyskusyjnego poświęconego przyszłości obszarów wiejskich po 2027 roku uczestnicy – przedstawiciele administracji europejskiej, rządowej i samorządowej – skoncentrowali się na wyzwaniach, które stoją przed społecznościami wiejskimi, oraz na kierunkach rozwoju polityki unijnej i krajowej. Dyskusję moderowała Wanda Klepacka – dyrektor Departamentu Strategii i Rozwoju w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Jej gośćmi byli: Olgierd Geblewicz – marszałek województwa zachodniopomorskiego i prezes Zarządu Związku Województw Rzeczypospolitej Polskiej, Krzysztof Hetman – europoseł, członek komisji rolnictwa i rozwoju wsi w Parlamencie Europejskim, dr Czesław Siekierski – minister rolnictwa i rozwoju wsi.

Dyskusję otworzyła Wanda Klepacka, która wskazała na potrzebę refleksji nad przyszłością wieloletnich ram finansowych Unii Europejskiej oraz kształtem wsparcia dla obszarów wiejskich. Paneliści zwracali uwagę, że nie istnieje jedno uniwersalne podejście do tych terenów – są one zróżnicowane, co wymaga wdrażania elastycznych polityk dostosowanych do lokalnych potrzeb²⁸.

Czesław Siekierski wskazał trzy kluczowe wyzwania wspólne dla wszystkich obszarów wiejskich UE. Pierwsze z nich to problematyka demograficzna, która rzutuje na rynek pracy i przyszłość społeczności lokalnych. Drugim jest niedoinwestowanie infrastruktury technicznej i społecznej, przede wszystkim edukacji oraz służby zdrowia, które obniża jakość życia i wpływa na aspiracje mieszkańców wsi. Trzecie wyzwanie stanowi stworzenie warunków dla inwestycji, które przyciągną nowych mieszkańców i stworzą miejsca pracy. Minister poruszył również wątek zaniku roli produkcyjnej wsi i potrzeby ochrony funkcji rolniczej jako fundamentu bezpieczeństwa żywnościowego.

Olgierd Geblewicz odniósł się do specyfiki województwa zachodniopomorskiego. Podkreślił dziedzictwo PGR-ów oraz największą w kraju średnią powierzchnię

²⁸ Więcej na temat wpływu funduszy europejskich na rozwój obszarów wiejskich w: Mróz A., Komorowski Ł., Wolański M., Stawicki M., Kozłowska P., Stanny M. (2023). The impact of territorial capital on Cohesion Policy in rural Polish areas. *Regional Studies* 57(3): 497–510. DOI: 10.1080/00343404.2022.2091774.

gospodarstw rolnych. Jako główny problem regionu wskazał depopulację, której przyczyn upatrywał m.in. w braku pracy, niskiej dostępności usług oraz niewystarczających zasobach mieszkaniowych. W kontekście potrzeby podniesienia atrakcyjności obszarów wiejskich jako miejsca zamieszkania i pracy postulował ograniczenie barier prawnych dla osób chcących żyć z niekonwencjonalnej produkcji rolnej, np. poprzez rozwijanie winiarstwa czy wspieranie producentów żywności ekologicznej. Podkreślił także konieczność poprawy infrastruktury drogowej oraz inicjowania programów modernizacji budynków popegeerowskich w celu zwiększenia ich atrakcyjności dla młodych ludzi.

Krzysztof Hetman skupił się na wyzwaniach związanych z przyszłością Wspólnej Polityki Rolnej i Polityki Spójności po 2027 roku. Ostrzegł przed tendencjami do centralizacji środków unijnych i przekonywał, że kluczem do skutecznej polityki rozwoju obszarów wiejskich jest decentralizacja – przekazywanie decyzyjności jak najbliżej obywatela, najlepiej na poziom powiatów i lokalnych grup działania. Jego zdaniem decentralizacja środków europejskich przyniosła Polsce sukces, a dalsze oddelegowanie decyzyjności do społeczności lokalnych pozwoli lepiej odpowiadać na realne potrzeby mieszkańców obszarów wiejskich. Zwrócił uwagę, że polityki unijne często narzucają priorytety oderwane od rzeczywistości, i odwołał się do przykładu jednej z rumuńskich szkół, która mogła otrzymać dofinansowanie na instalację fotowoltaiczną, ale na budowę toalety już nie.

W końcowej rundzie podsumowań paneliści przedstawili swoje rekomendacje. Marszałek Geblewicz opowiedział się za integracją polityki wiejskiej i miejskiej w spójną wizję rozwoju regionalnego, z naciskiem na decentralizację i zrównoważony rozwój terytorialny. Ostrzegł przed modelem „jednego wielkiego miasta i pustyni wokół” i postulował wspieranie synergii między regionami i poziomami administracji. Poseł Hetman wskazał, że etap odnowy wsi już się dokonał, a kolejne muszą być skupione na rozwoju – projektach opartych na lokalnych potrzebach, nie tylko na dostępnych środkach. Minister Siekierski podkreślił zaś potrzeby współpracy między rządem a samorządami oraz zachowania mechanizmów, które umożliwiają konsultowanie działań z władzami lokalnymi.

Panel zakończył się apelem o zachowanie dotychczasowych osiągnięć oraz rozwagę w planowaniu przyszłych polityk. Zaproszeni eksperci byli zgodni co do potrzeby zachowania równowagi między poziomami centralnym a lokalnym oraz docenienia roli społeczności wiejskich jako aktywnych uczestników rozwoju społeczno-gospodarczego.

Łukasz Komorowski

Wielofunkcyjność a rolnictwo w rozwoju obszarów wiejskich

Dyskusję nad współczesnym charakterem wsi oraz miejscem, jakie zajmuje w niej rolnictwo, rozpoczęto od pytań, czym dziś jest wieś wielofunkcyjna i jakich decyzji potrzeba, by zachować jej żywotność i atrakcyjność w zmieniającej się Europie. Rozmowę moderowała dr hab. Monika Stanny – profesor Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN oraz jego dyrektor. W debacie wzięli udział: Wiktor Szmulewicz – prezes Krajowej Rady Izb Rolniczych, Massimiliano Giansanti – przewodniczący COPA (Komitetu Rolniczych Organizacji Zawodowych), Arūnas Svitojus – prezes Izby Rolniczej Republiki Litewskiej, Kerli Ats – przewodnicząca estońskiej Izby Rolniczo-Handlowej i członkini Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego, Günther Felßner – wiceprzewodniczący Niemieckiego Związku Zawodowego Rolników, Jan Krzysztof Ardanowski – były minister rolnictwa i rozwoju wsi, przewodniczący Rady do spraw Rolnictwa i Obszarów Wiejskich przy Prezydencie RP.

Na wstępie prof. Monika Stanny podkreśliła, że pojęcie wielofunkcyjności obszarów wiejskich nie jest nowe – w Polsce ten temat podejmowano już w latach 70. XX wieku. Od ponad dekady Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN wspólnie z Europejskim Funduszem Rozwoju Wsi Polskiej prowadzi monitoring rozwoju obszarów wiejskich²⁹ i śledzi kierunek zmian. Wyniki tych analiz pokazują, że rozwój sektora rolniczego jest silnie uzależniony nie tylko od struktury agrarnej i warunków naturalnych, lecz także od otoczenia pozarolniczego. Wielofunkcyjność oznacza dziś, że wieś – poza produkcją rolną – pełni wiele innych funkcji, a im gospodarka lokalna jest bardziej zdegradowana, tym wyższa jakość życia mieszkańców. Ze względu na stale malejący poziom zatrudnienia w rolnictwie funkcje pozarolnicze stają się coraz ważniejsze dla trwałości rozwoju wsi. Jak zaznaczyła prof. Stanny, warunkiem zachowania ich żywotności i możliwości realizowania funkcji społecznych – także przez coraz mniej licznych rolników – jest wspieranie wielofunkcyjnego charakteru obszarów wiejskich.

²⁹ Stanny M., Rosner A., Komorowski Ł. (2023). Monitoring rozwoju obszarów wiejskich. Etap IV. Dekada przemian społeczno-gospodarczych. Fundacja Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej, IRWiR PAN. DOI: 10.53098/9788389900647MROWIV.

W trakcie panelu dyskusyjnego eksperci z Estonii, Litwy, Niemiec, Polski i Włoch podjęli zagadnienie roli rolnictwa oraz wielofunkcyjności wsi w kontekście współczesnych wyzwań społecznych, ekonomicznych i środowiskowych. Poruszono wątki związane ze Wspólną Polityką Rolną oraz wielofunkcyjnością rolnictwa z perspektywy europejskiej. Massimiliano Giansanti podkreślił, że rolnicy w Europie odgrywają dziś nie tylko rolę producentów żywności, lecz także dostawców dóbr publicznych, takich jak ochrona wody, bioróżnorodności i krajobrazu oraz wsparcie lokalnych społeczności. Wskazał, że obecna Wspólna Polityka Rolna opiera się na dwóch filarach: rynku oraz ochronie gruntów rolnych, i tak powinno zostać, przy uwzględnieniu różnorodności polityk rolnych w 27 państwach członkowskich UE. Zaznaczył, że rolnictwo musi być wspierane jako działalność rodzinna, przy czym większe gospodarstwa rolne nie mogą być pomijane. Wspomniał o konieczności ochrony ziemi rolnej, rozwoju infrastruktury na obszarach wiejskich oraz roli rolnictwa w produkcji energii odnawialnej i turystyce. Podkreślił, że polityka rolna powinna uwzględniać zarówno aspekty środowiskowe, jak i społeczne, gdyż rolnictwo pełni ważną funkcję socjalną – utrzymuje tereny rolne i zapewnia wyżywienie społeczeństwa.

Z kolei Günther Felßner przedstawił niemiecką perspektywę dotyczącą rolnictwa wielofunkcyjnego i wyzwań środowiskowych. Zwrócił uwagę na konieczność odejścia od rolnictwa ekstensywnego i podjęcia działań na rzecz ochrony bioróżnorodności, neutralności klimatycznej oraz produkcji energii odnawialnej. Jego zdaniem Wspólna Polityka Rolna powinna być „matką wszystkich polityk”, integrującą kwestie zdrowia, edukacji, energii i ochrony środowiska. Podkreślił także znaczenie Polityki Spójności, która powinna wspierać rozwój infrastruktury oraz cyfryzację obszarów wiejskich, aby zapewnić ich przyszłość i atrakcyjność dla mieszkańców.

Następnie Arūnas Svitojus przedstawił wizję zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, podkreślając podobieństwa między Polską a Litwą w tym zakresie. Zwrócił uwagę na potrzebę dążenia do trwałego, zrównoważonego rolnictwa, które połączy kwestie środowiskowe, społeczne i gospodarcze. Wskazał na konieczność wspierania nie tylko produkcji rolnej, lecz także pozarolniczych biznesów oraz usług na wsi, aby zachęcić ludzi do pozostania na obszarach wiejskich lub powrotu na nie. Podkreślił znaczenie synergii między różnymi funduszami europejskimi i krajowymi oraz uproszczenia procedur, które umożliwią rozwój krótkich łańcuchów dostaw i wolnej wymiany towarów. Zaznaczył, że rolnicy na Litwie są samodzielni i niezależni, a Izba Rolnicza aktywnie wspiera ich w adaptacji do nowych wyzwań.

Podczas dyskusji poruszono również wątek społecznego aspektu wielofunkcyjności (wsi i rolnictwa). Kerli Ats zwróciła uwagę na społeczne kwestie wielofunkcyjności obszarów wiejskich. Podkreśliła, że bezpieczeństwo żywnościowe to nie tylko produkcja rolna, lecz także cały łańcuch wartości, w tym przetwórstwo oraz przedsiębiorstwa wiejskie. Wskazała na potrzebę zapewnienia sprawiedliwego dochodu rolnikom, zwłaszcza młodym i kobietom, które często zarabiają mniej niż mężczyźni.

Zwróciła uwagę na konieczność modernizacji, cyfryzacji i uproszczenia biurokracji, aby uczynić obszary wiejskie bardziej atrakcyjnymi i dostępnymi dla nowych pokoleń. Podkreśliła znaczenie odnowy pokoleniowej i wsparcia dla pracowników.

Ważnym punktem dyskusji była część poświęcona polskiej wsi w obliczu zmian społecznych i przestrzennych. Wiktor Szmulewicz zwrócił uwagę na rosnący udział funkcji pozarolniczych oraz zmieniającą się strukturę mieszkańców wsi, na których rolnicy stają się mniejszością³⁰. Nowi mieszkańcy często nie rozumieją specyfiki produkcji rolnej, co prowadzi do konfliktów³¹ oraz wymaga edukacji społeczeństwa na temat roli wsi i rolnictwa. Szmulewicz podkreślił, że rozwój obszarów wiejskich musi być spójny – bez wsparcia rolnictwa nie da się skutecznie rozwijać funkcji pozarolniczych. Wskazał też na wyzwania demograficzne, jak niska dzietność i starzenie się mieszkańców, oraz potrzebę edukowania młodych pokoleń o realiach życia na wsi i znaczeniu pracy rolników dla zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego.

Podczas debaty wybrzmiał również głos krytyki wobec obecnych trendów WPR. Jan Krzysztof Ardanowski podkreślił fundamentalną rolę rolnictwa jako filaru rozwoju obszarów wiejskich i całej Europy. Były minister wyraził obawy, że założenia europejskiej polityki klimatycznej mogą w praktyce ograniczać konkurencyjność unijnego rolnictwa i pośrednio sprzyjać zwiększonemu importowi żywności z krajów trzecich, takich jak państwa Ameryki Południowej czy Ukraina. W jego ocenie może to zagrażać długofalowemu bezpieczeństwu żywnościowemu Europy. Jan Krzysztof Ardanowski zaznaczył, że rolnicy poszukują dziś nowych źródeł dochodu nie w systemie dotacyjnym, lecz poprzez rozwój rynków lokalnych, krótkich łańcuchów dostaw czy agroenergetyki. Podkreślił, że wieś stanowi ogromny zasób społeczny, kulturowy i gospodarczy Europy, który należy wspierać i rozwijać, a nie traktować wyłącznie jako obszar problemowy.

Różne perspektywy uczestników debaty na temat współczesnych przemian wsi i rolnictwa unaocznily złożoność wyzwań oraz szans związanych z wielofunkcyjnością obszarów wiejskich i rolę, jaką rolnictwo odgrywa w ich rozwoju. W toku dyskusji podkreślono konieczność trwałego i zrównoważonego podejścia, które integruje produkcję rolną z ochroną środowiska, rozwojem społecznym i gospodarczym oraz uwzględnia zróżnicowaną specyfikę lokalnych społeczności. Zwrócono uwagę na potrzebę edukacji społeczeństwa, uproszczenia procedur, aktywnego wsparcia dla kobiet i młodych mieszkańców wsi, a także – co niezwykle istotne – konieczność słuchania głosów mieszkańców obszarów wiejskich przy projektowaniu i wdrażaniu polityk publicznych.

³⁰ Więcej w: Halamska M., Stanny M., Hoffman R. (2017). *Studia nad strukturą wiejskiej Polski*, t. 2: Przestrzenne zróżnicowanie struktury społecznej. Wydawnictwo Naukowe Scholar, IRWiR PAN.

³¹ Więcej w: Bednarek M., Dmochowska-Dudek K. (2016). *Syndrom NIMBY na obszarach wiejskich w Polsce: uwarunkowania i specyfika konfliktów wokół lokalizacji niechcianych inwestycji* (NIMBY syndrome in rural areas of Poland: determinants and specificity of conflicts on the location of unwanted investments). Vol. 255. IGiPZ PAN.

Podsumowując dyskusję, prof. Monika Stanny zaznaczyła, że wielofunkcyjność wsi to nie tylko koncepcja naukowa³², lecz także realny proces, który wymaga kompleksowego podejścia i współpracy na poziomach lokalnym, krajowym i europejskim. Przypomniała, że w „Wizji dla obszarów wiejskich UE do 2040 roku” Komisja Europejska wskazuje jako cel „dobrze prosperujące społeczności” – możliwe do osiągnięcia dzięki dywersyfikacji działalności gospodarczej oraz zrównoważonej produkcji żywności i usług. Zdaniem Moniki Stanny właśnie taki kierunek działań pozwoli wsi nadal pełnić liczne funkcje, odpowiadać na zmieniające się potrzeby mieszkańców i sprostać wyzwaniom przyszłości.

Na zakończenie padło ważne pytanie, które powinno wyznaczać ramy dalszych rozmów i decyzji: co dziś warto chronić, by jutro nadal mówić „wieś”? Nie odkładajmy rozmowy o przyszłości wsi – to ona jest jednym z kluczy do zrównoważonego i bezpiecznego rozwoju Europy.

Monika Stanny
Małgorzata Gelo-Kluczyńska

³² Wilkin J. (2011). Wielofunkcyjność wsi i rolnictwa a rozwój zrównoważony. *Wieś i Rolnictwo* 153(4), 27–39.

Europejski Parlament Wiejski – propozycje dla polskiej prezydencji

Panel dotyczący zagadnienia parlamentów wiejskich, powiązany z wydarzeniem towarzyszącym „Spotkanie Polskiego Parlamentu Wiejskiego – dobre praktyki parlamentów wiejskich z innych krajów i polskie plany na przyszłość”, został poprowadzony przez Pawła Krzeczunowicza z Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie (oddział w Warszawie). Jego gośćmi byli: Urszula Budzich-Tabor z biura Rural Pact, Tom Jones – prezes European Rural Communities Alliance (ERCA), a także Radim Sršeň – wiceminister rozwoju regionalnego rządu Republiki Czeskiej.

Tom Jones przybliżył ideę Europejskiego Parlamentu Wiejskiego³³, funkcjonującego od 12 lat jako oddolna platforma współpracy i dialogu mieszkańców obszarów wiejskich z całej Europy. Podkreślił znaczenie słuchania głosów lokalnych społeczności oraz współtworzenia polityki poprzez manifesty, petycje i spotkania – w duchu solidarności i pluralizmu. Parlament jest postrzegany jako „chór”, w którym pojedyncze głosy zyskują siłę dzięki współbrzmieniu i współpracy.

Jones zwrócił także uwagę na działania podejmowane w ramach deklaracji Parlamentu z 2022 roku z Kielc oraz podkreślił jego rolę jako obserwatorium społeczeństwa obywatelskiego w zbieraniu przykładów aktywności lokalnej. Zaprosił także do udziału w kolejnym zgromadzeniu Europejskiego Parlamentu Wiejskiego, które odbędzie się w Szkocji jesienią 2025 roku, oraz zachęcił do podpisania petycji podnoszącej rangę tematyki wiejskiej w debacie europejskiej, wystosowanej przez organizację zrzeszającą lokalne grupy działania w Europie (ELARD).

Radim Sršeň – wiceminister w rządzie Republiki Czeskiej i jednocześnie samorządowiec z wieloletnim doświadczeniem – przedstawił szeroki kontekst funkcjonowania Rural Pact, wskazując na konieczność koordynacji polityk, funduszy i interesariuszy. W oparciu o doświadczenia czeskie podkreślił wagę współpracy międzyresortowej (rolnictwo, rozwój regionalny, edukacja, polityka społeczna) oraz potrzebę większej odwagi politycznej i „zdroworozsądkowego” podejścia do zarządzania wiejskimi

³³ Więcej o tej idei: Šoster G. (ed). (2019). Rural Parliaments: Emerging Participative Democracy. PREPARE Network, Brussels.

inwestycjami. Wiceminister ostrzegł przed utrzymywaniem „podejścia silosowego” i apelował o wdrażanie mechanizmów typu *rural proofing*, które pozwalają ocenić wpływ polityk na obszary wiejskie. Jako pilne wyzwania wskazał niedobór wykwalifikowanej kadry wśród przedstawicieli młodego pokolenia, potrzebę cyfryzacji i rozwój kompetencji menedżerskich na wsi.

Urszula Budzich-Tabor wskazała, że inicjatywa Rural Pact wynika z uznania przez najwyższe szczeble Komisji Europejskiej konieczności wzmacniania udziału mieszkańców wsi w procesach decyzyjnych. Kluczowym elementem tych działań jest demokracja uczestnicząca, przekładająca się na partycypację lokalnych interesariuszy w wyznaczaniu kierunków polityk i dystrybucji funduszy. Przedstawicielka biura Rural Pact podkreśliła znaczenie współpracy trójsektorowej oraz rolę Polski jako lidera w rozwijaniu modelu własnego Parlamentu Wiejskiego. Wskazała także bariery utrudniające wdrażanie polityk zintegrowanych, takich jak rozwój lokalny kierowany przez społeczność (RLKS). Wymieniła wśród nich m.in. ograniczenia wynikające z rozdzielenia źródeł finansowania, wskaźników i odpowiedzialności resortowej. Wskazała jednak, że *rural proofing* i upowszechnianie oddolnych dobrych praktyk mogą stanowić narzędzia do ich przewyciężenia.

Panel promował ideę Parlamentu Wiejskiego jako skutecznego narzędzia upodmiotowienia mieszkańców wsi oraz instrumentu demokratyzującego debatę publiczną wokół obszarów wiejskich. Przedstawione dobre praktyki z Europy wskazują na spory potencjał współpracy wielopodmiotowej i partnerskiego modelu zarządzania rozwojem. Szczególnie istotne jest tworzenie platform dialogu łączących różne poziomy administracji, sektory oraz społeczności lokalne. Współpraca w ramach Rural Pact i Europejskiego Parlamentu Wiejskiego, z włączeniem narzędzia *rural proofing*, może wspierać realizację długoterminowej wizji dla rozwoju obszarów wiejskich w UE.

Lukasz Komorowski

Polski Parlament Wiejski

Ta sesja, trwająca zaledwie dziesięć minut, miała na celu podsumowanie wydarzenia towarzyszącego „Spotkanie Polskiego Parlamentu Wiejskiego – dobre praktyki parlamentów wiejskich z innych krajów i polskie plany na przyszłość”. Poprowadził ją Jarosław Kuba – prezes Zarządu Forum Aktywizacji Obszarów Wiejskich. Na scenę zostali zaproszeni także inni członkowie FAOW: Urszula Budzich-Tabor, dr Ryszard Kamiński i Szymon Migoń.

W wystąpieniu otwierającym Jarosław Kuba przypomniał genezę powstania Polskiego Parlamentu Wiejskiego, którego fundamenty sięgają 2022 roku i posiedzenia Europejskiego Parlamentu Wiejskiego w Kielcach³⁴. Od tamtego czasu w oparciu o osiem głównych rezolucji tworzona jest przestrzeń do reprezentowania interesów polskiej wsi – w zakresie nie tylko rolnictwa, lecz także zagadnień społecznych, demograficznych, kulturowych i środowiskowych. Podkreślono, że Parlament ma służyć jako ciało opiniotwórcze, rzecznicze i ambasadorskie, a jego formuła jest otwarta na współpracę z różnymi organizacjami.

Urszula Budzich-Tabor zwróciła uwagę na doświadczenia zagranicznych partnerów, którzy wskazywali na znaczenie ciągłego dialogu między sektorem publicznym a organizacjami społeczeństwa obywatelskiego. Zaakcentowała także potrzebę równowagi między środowiskami rolniczymi a pozarolniczymi oraz kwestię niezależności politycznej Polskiego Parlamentu Wiejskiego przy jednoczesnym zapewnieniu stabilności finansowania z funduszy publicznych.

Dużo miejsca poświęcono pracy stolików tematycznych, które zidentyfikowały kluczowe obszary działania Parlamentu: edukację (w tym obywatelską i samorządową), wodę i środowisko (retencja, dobre praktyki, finansowanie), energię (produkcja na terenach wiejskich, walka z ubóstwem energetycznym) oraz współpracę z władzami lokalnymi i regionalnymi. Wskazano na potrzebę systemowego wsparcia tych obszarów poprzez wpływ na decyzje administracyjne i legislacyjne.

Głos zabrał również przedstawiciel Związku Młodzieży Wiejskiej Szymon Migoń, który zaakcentował udział młodzieży w procesie budowania Parlamentu, m.in. przez

³⁴ Jego efektem była Deklaracja z Kielc, dostępna tutaj: <https://ksow.pl/aktualnosc/europejski-parlament-wiejski-2022-deklaracja-z-kielc> (dostęp: 31.07.2025).

projekt „Usłysz głos Wsi”, angażujący młodych rolników, uczniów szkół rolniczych i organizacje pozarządowe.

Wiceprezes FAOW Ryszard Kamiński podkreślił innowacyjność polskiego podejścia do organizacji Parlamentu Wiejskiego polegającą na łączeniu środowisk rolniczych, naukowych, doradczych i obywatelskich. Docenił pozytywną reakcję i deklarację wsparcia ze strony europejskich gości oraz zapowiedział udział polskiej delegacji w kolejnym posiedzeniu Europejskiego Parlamentu Wiejskiego w Szkocji.

Na zakończenie Jarosław Kuba przedstawił harmonogram dalszych prac: publikację raportu, spotkanie z partnerami projektu oraz planowane na listopad uroczyste podpisanie dokumentu formalizującego działalność Polskiego Parlamentu Wiejskiego. W podsumowaniu podkreślił otwartość inicjatywy na współpracę ponad podziałami i potrzebę budowania harmonii oraz równowagi w reprezentacji polskiej wsi.

Łukasz Komorowski

AGRIREGIONS. Dobre praktyki w zakresie rozwoju obszarów wiejskich

Kolejne wydarzenie Kongresu było poświęcone prezentacji doświadczeń europejskich regionów rolniczych we wdrażaniu polityk wspierających zrównoważony rozwój terenów wiejskich. Jej gospodarzem było AGRIREGIONS, czyli nieformalna koalicja 19 regionów z siedmiu państw członkowskich UE – w tym dwóch polskich województw: pomorskiego i wielkopolskiego – która reprezentuje 23% użytków rolnych, 12% gospodarstw i 20% ludności Unii Europejskiej. Ta inicjatywa stanowi platformę współpracy samorządów regionalnych na rzecz bardziej sprawiedliwej, terytorialnie zróżnicowanej i skutecznie wdrażanej Wspólnej Polityki Rolnej. W panelu głos zabrali: Arnaud Lécuyer – wiceprzewodniczący rady regionalnej Bretanii i koordynator AGRIREGIONS, Adam Gawrylik – członek Zarządu Województwa Pomorskiego, a także Jorge Izquierdo Arribas – dyrektor generalny ds. rozwoju obszarów wiejskich w Kastylji i Leónie. Dyskusja koncentrowała się wokół dobrych praktyk w zakresie polityki rozwoju wsi, znaczenia wymiaru regionalnego we wdrażaniu WPR oraz roli samorządów terytorialnych w reagowaniu na lokalne potrzeby rolników i mieszkańców obszarów wiejskich.

Arnaud Lécuyer rozpoczął od przedstawienia postulatów koalicji wobec przyszłej polityki rolnej. Podstawowym punktem w tym kontekście jest ustanowienie jednego właściwego budżetu Wspólnej Polityki Rolnej przy jednoczesnym zachowaniu obecnej wysokości budżetu przeznaczanego na rolnictwo i obszary wiejskie. AGRIREGIONS postuluje również decentralizację zarządzania funduszami, aby to regiony mogły realnie decydować o wydatkowaniu środków unijnych, ponieważ tylko w ten sposób możliwe będą skuteczne odnowienie i rozwój terenów wiejskich. Nie zabrakło także głosu na temat potrzeby zmiany pokoleniowej. Wskazano, że bez wsparcia dla młodych rolników i mechanizmów ułatwiających przejmowanie gospodarstw przez kolejne pokolenia nie sposób mówić o bezpieczeństwie żywnościowym ani środowiskowym.

Adam Gawrylik mówił o roli obszarów wiejskich przez pryzmat zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego. Zwrócił uwagę, że Pomorze jest liderem w zakresie odnawialnych źródeł energii – aż 70% energii produkowanej w regionie pochodzi

z wiatraków – co stanowi także przykład zróżnicowania gospodarki wiejskiej. Równolegle jest rozwijana turystyka wodna, konna i żywnościowa, która zwiększa atrakcyjność wsi i generuje nowe źródła dochodu. W ocenie moderatora spotkania był to świetny przykład tego, jak Wspólna Polityka Rolna wykracza poza wsparcie tradycyjnego rolnictwa i obejmuje także rozwój turystyki oraz energetyki odnawialnej.

Wystąpienie Jorge Izquierda Arribasa, reprezentującego największy region Hiszpanii i jeden z największych w Europie, przyniosło konkretne przykłady skutecznych działań na rzecz rozwoju obszarów wiejskich. Podkreślił on, że to właśnie wieś stanowi fundament lokalnej gospodarki i kultury, a nowoczesne podejście do rolnictwa, oparte na edukacji oraz technologii, przynosi wymierne efekty. W regionie konsekwentnie przeciwdziała się depopulacji, m.in. poprzez aktywne wspieranie sukcesji gospodarstw i młodych rolników, co przełożyło się już na ponowne zagospodarowanie 15 tys. hektarów gruntów. Kluczową rolę w tym procesie odgrywa cyfryzacja – dzięki specjalistycznym programom szkoleniowym i nowoczesnym centrom edukacyjnym młodzi mieszkańcy wsi uczą się zarówno zarządzania gospodarstwami, jak i praktycznego wykorzystania technologii cyfrowych, takich jak drony czy aplikacje mobilne. „Chcemy, aby wieś i rolnictwo były bardzo profesjonalnym sektorem, a nasi rolnicy osobami ucyfryzowanymi” – zaznaczył Arribas. Jego zdaniem integracja tradycji z nowoczesnymi rozwiązaniami sprawia, że region Kastylii i León może dziś uchodzić za modelowy przykład obszaru budującego przyszłość wsi na fundamencie innowacji i edukacji.

Dyskusja ujawniła również wspólne problemy regionów, takie jak depopulacja wsi, migracje młodych do miast czy ograniczony dostęp do szybkiego internetu. „Widzę, że mamy ten sam problem z demografią. To znaczy, że za mało mieszkańców się na wsi rodzi albo po prostu wyjeżdża ze wsi. [...] Widzę, że mamy ten sam problem z cyfryzacją. Problem z internetem, problem z dostępnością do usług, które są związane z nowymi technologiami” – zauważył Adam Gawrylik. Podkreślił przy tym, że obszary wiejskie położone blisko metropolii, takich jak np. Trójmiasto, muszą mierzyć się z presją inwestycyjną i koniecznością godzenia rozwoju rolnictwa z nowymi funkcjami gospodarczymi. Wspólna Polityka Rolna powinna – jak zgodnie wskazywali paneliści – uwzględniać specyfikę lokalną, umożliwiać wymianę doświadczeń, a także odpowiadać na nowe wyzwania związane z cyfryzacją, zmianami klimatycznymi i integracją nowych krajów członkowskich.

Aleksandra Pawłowska

ARGE – program dla wsi

Panel był moderowany przez Ryszarda Wilczyńskiego – zastępcę przewodniczącego ARGE. ARGE (Europäische ARGE Landentwicklung und Dorferneuerung) to Europejskie Stowarzyszenie na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich i Odnowy Wsi, zrzeszające obecnie 21 europejskich państw i regionów, w tym województwa opolskie i dolnośląskie. W panelu wzięła udział dyrektorka wykonawcza ARGE Theres Friewald-Hofbauer. Szczegółowo omówiła ona historię oraz obecne działania stowarzyszenia powstałego jako oddolna inicjatywa regionów z południowych Niemiec: Bawarii i Badenii-Wirtembergii. Jak zaznaczyła: „wsie często padały ofiarą pewnych decyzji politycznych, które były kierowane ślepą wiarą w nieustający rozwój gospodarczy. Ekonomicznie i gospodarczo wiele regionów zostało spustoszonych. Wiele ważnych, istotnych funkcji społecznych zostało utraconych”, co zmobilizowało te regiony do wypracowania programu odnowy i rewitalizacji wsi, stanowiącego innowacyjny model rozwoju organicznego, opartego na aktywizacji społeczności lokalnych. Ideą stowarzyszenia była od początku oddolna (zdecentralizowana) wymiana wiedzy, w tym w zakresie innowacji i pozyskania kompetencji z obszaru zrównoważonego rozwoju wsi. Zdaniem prelegentki działania stowarzyszenia pozwoliły na poziomie lokalnym zwiększyć pewność siebie mieszkańców wsi oraz polepszyć postrzeganie ich własnej sprawczości, a na poziomie centralnym sprawiły, że ARGE stało się aktywnym uczestnikiem i równorzędnym partnerem w dialogu między polityką krajową a samorządami.

Theres Friewald-Hofbauer podkreśliła, że ARGE od wielu lat konsekwentnie promuje wymianę doświadczeń, która umożliwia gminom „znalezienie wspólnych mianowników i poznanie najlepszych praktyk”. Dotychczas stowarzyszenie zorganizowało ponad 40 konferencji i 30 wizyt studyjnych. Ukazały się liczne publikacje, organizowano konkursy fotograficzne oraz prezentacje i filmy wideo w mediach społecznościowych. Opracowano „mapę drogową obszarów wiejskich” (*rural roadmap*³⁵), mającą pomóc wszystkim społecznościom wiejskim w opracowaniu własnych celów.

³⁵ Europäische ARGE Landentwicklung und Dorferneuerung. *Rural Roadmap. For a Sustainable Development of European Villages and Rural Communities*. <https://www.landentwicklung.org/rural-roadmap-english/> (dostęp: 4.07.2025).

Centralnym punktem działalności ARGE jest Europejska Nagroda Odnowy Wsi, przyznawana od 1990 roku. Do tej pory w konkursie uczestniczyło 440 gmin. Konkurs, jak podkreśliła Theres Friewald-Hofbauer, „nie służy wyłonieniu jednego zwycięzcy. Wszyscy uczestnicy są zwycięzcami, ponieważ każdy ma możliwość przekazać innym gminom swoje doświadczenia i zainspirować je. Najważniejsze jest wykształcenie lepszego zrozumienia między zagranicznymi partnerami”. Szczególną uwagę zwróciła na różnorodne obszary tematyczne konkursu, obejmujące rekreację, sport, edukację, kulturę, życie społeczne, ekologię, energię oraz zasoby naturalne.

Prelegentka wskazała przyszłe kierunki działań stowarzyszenia, wynikające ze współczesnych wyzwań stojących przed obszarami wiejskimi, takich jak skutki zmian klimatycznych, bezpieczeństwo żywnościowe, problemy energetyczne, dostosowanie infrastruktury do transformacji cyfrowej, zmiany demograficzne (w tym starzenie się społeczeństwa) czy narastająca antagonizacja społeczeństwa. Podkreśliła również konieczność holistycznego podejścia, które łączy innowacyjność z lokalną tożsamością, wzmacniającego odporność lokalnych społeczności i ich zdolność do adaptacji wobec szybkich zmian przy uwzględnieniu szacunku i tolerancji wobec różnorodności ludzi mieszkających na wsi.

Wydarzenie zakończyło się podziękowaniem wygłoszonym przez Ryszarda Wilczyńskiego i zaproszeniem do odwiedzenia stoiska Polskiej Sieci Odnowy i Rozwoju Wsi (członka ARGE) na towarzyszących Kongresowi targach „Wieś odNowa”.

Aleksandra Pawłowska

Regiony o odnowie i rozwoju wsi

W trakcie panelu poświęconego odnowie i rozwojowi wsi eksperci z Polski i Niemiec podzielili się swoimi doświadczeniami oraz refleksjami na temat wyzwań i możliwości rozwoju obszarów wiejskich. W debacie wzięli udział Thomas Schmidt – poseł do Landtagu Saksonii, minister środowiska i rolnictwa tego państwa związkowego w latach 2014–2019 oraz minister rozwoju regionalnego Saksonii w latach 2019–2024, dr Herbert Daschiel – doradca ministra w Ministerstwie Wyżywienia, Rolnictwa, Leśnictwa i Turystyki Bawarii, Paweł Gancarz – marszałek województwa dolnośląskiego, dr Dariusz Kurzawa – członek Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego. Dyskusję moderowała Iwona Kasprzak – prezes Zarządu fundacji In_Spire.

Zapytany o zalecenia dotyczące rozwoju wsi, Thomas Schmidt podkreślił, że obszary wiejskie charakteryzują się ogromną różnorodnością – geograficzną, klimatyczną, kulturową oraz historyczną – co oznacza, że nie ma jednego uniwersalnego modelu wsi. Ze względu na konieczność indywidualnego podejścia do każdego z nich w Saksonii utworzono 30 regionów liderek, które same się wyłoniły i zarządzają środkami w ramach Wspólnej Polityki Rolnej.

Minister zwrócił także uwagę na konieczność dywersyfikowania źródeł finansowania lokalnych inicjatyw i ich integracji z działaniami podejmowanymi w miastach. W tym kontekście zauważył, że obszary wiejskie mogą odegrać ważną rolę w odciążeniu aglomeracji borykających się z przeludnieniem. Wzmocnienie obszarów wiejskich poprzez inwestycje w mieszkalnictwo socjalne, infrastrukturę komunikacyjną oraz dostęp do szybkiego internetu ma zachęcić młode rodziny do osiedlania się poza miastami.

Herbert Daschiel kontynuował wątek wyzwań demograficznych, z jakimi mierzą się lokalne samorządy. Zwrócił uwagę, że rozwój wsi to nie tylko inwestycje infrastrukturalne i ekonomiczne, lecz także – przede wszystkim – kwestie społeczne: wspieranie partycypacji mieszkańców, tworzenie wspólnot i podnoszenie jakości życia. Władze Bawarii dostrzegają znaczenie integracji społecznej na wsi i aktywnie wspierają różne formy wspólnego, wielopokoleniowego zamieszkania. Inicjatywy tego typu sprzyjają tworzeniu więzi międzyludzkich, przeciwdziałają wykluczeniu (zwłaszcza osób starszych) i stanowią odpowiedź na niedobór usług publicznych na terenach wiejskich. Tworzone są także mobilne zespoły opiekuńcze dla seniorów,

aby umożliwić niesamodzielnym mieszkańcom wsi pozostanie w domach. Ponadto podejmuje się działania mające na celu pobudzenie życia gospodarczego i społecznego na wsi poprzez wspieranie lokalnych spółdzielni sklepowych, krótkich łańcuchów dostaw regionalnych produktów czy drobne przetwórstwo. Mobilność mieszkańców wsi poprawia się dzięki inwestycjom w transport publiczny, rozwój carsharingu i elektromobilności, a także zapewnianie powszechnego dostępu do wysokiej jakości internetu, który ułatwia codzienne funkcjonowanie i korzystanie z usług. Herbert Daschiel podkreślił, że rolę „eliksiru życia” odgrywa na wsi kultura, dlatego organizuje się festyny, koncerty, projekty teatralne oraz inne wydarzenia aktywizujące mieszkańców i integrujące pokolenia. Zdaniem przedstawiciela Bawarii fundamentami życia społecznego są zaangażowanie i współpraca członków lokalnych społeczności, którzy mogą realizować się w rozwijaniu klubów sportowych, straży pożarnej czy zespołów muzycznych.

Dariusz Kurzawa przedstawił doświadczenia z reprezentowanego przez siebie regionu. Zaznaczył, że obejmują one nie tylko działalność w zakresie rozwoju usług społecznych, lecz także inwestycje w infrastrukturę, przeciwdziałanie skutkom zmian klimatycznych i ochronę środowiska. Podkreślił, że największym wyzwaniem w kontekście rozwoju wsi w województwie kujawsko-pomorskim jest niedostateczna infrastruktura kanalizacyjna – średni poziom skanalizowania w regionie wynosi zaledwie 45%³⁶. Jako drugie ważne zadanie wskazał rozbudowę sieci drogowej umożliwiającej szybką i wygodną komunikację z miastami, które pozostają centrami życia kulturalnego, gwarantując dostęp do usług i stanowią miejsce pracy wielu mieszkańców wsi. Zwrócił uwagę na problem deficytu wody i wskazał na potrzebę jej piętrzenia, budowy zbiorników retencyjnych oraz nowych studni głębinowych. Zauważył ponadto, że z podobnymi trudnościami mierzy się wiele regionów w zachodniej i centralnej Polsce, z którymi zarząd jego województwa aktywnie współpracuje w celu wypracowywania skutecznych rozwiązań. Wspomniał także o wyludnianiu się wsi oraz konfliktach między nowymi mieszkańcami a tradycyjnymi rolnikami, np. dotyczących hałasu czy zapachów związanych z działalnością rolniczą.

Marszałek Paweł Gancarz przyznał, że Dolny Śląsk doświadcza podobnych zjawisk co regiony reprezentowane przez jego przedmówców, a za najpoważniejszy z nich uznał wyludnianie się wsi wskutek migracji do dużych miast oraz zmian demograficznych³⁷. Zauważył, że w ciągu ostatnich 20 lat charakter wsi diametralnie się zmienił – znacznie spadła liczba osób utrzymujących się z produkcji rolnej, większość mieszkańców pracuje w miastach, a wielu zdecydowało się opuścić swoje rodzinne miejscowości i zamieszkać w metropolii. Migracje do miast powodują paraliż

³⁶ Więcej w: Komorowski Ł., Stanny M. (2019). (R)ewolucja wyposażenia wsi w wodę, prąd i telefon. [W:] Halamska M., Stanny M., Wilkin J. (red.), *Ciągłość i zmiana. Sto lat rozwoju polskiej wsi*, t. 2, s. 761–801. IRWiR PAN.

³⁷ Więcej w: Stanny M., Rosner A. (2024). Demograficzne problemy polskiej wsi. [W:] *Polska wieś i polskie rolnictwo. 20 lat w Unii Europejskiej*, Chmieliński P., Gorzelak G. (red.), s. 351–370. IRWiR PAN. DOI: 10.53098/978-83-89900-78-4_19.

komunikacyjny i organizacyjny aglomeracji, podczas gdy obszary poza dużymi miastami wyludniają się w szybkim tempie.

Marszałek zwrócił uwagę na potrzeby dobrej diagnozy najistotniejszych problemów i podjęcia takich działań, jak planowanie przestrzenne, rozwój infrastruktury drogowej, kanalizacyjnej i transportu publicznego, które zachęcają mieszkańców do pozostania na wsi. Wskazał także na potrzebę wspierania mieszkańców w prowadzeniu działalności gospodarczej, np. ekologicznej produkcji rolnej czy przetwórstwa. Zauważył, że jest to też kwestia poszanowania dziedzictwa materialnego i kulturowego dolnośląskiej wsi, które bez żywotnych społeczności zacznie ulegać degradacji.

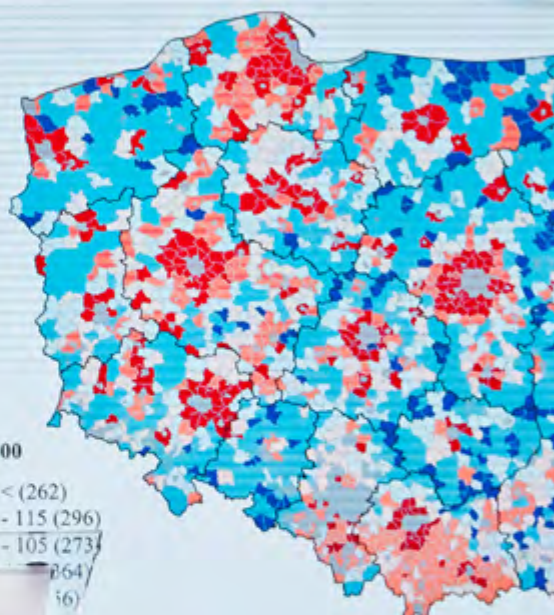
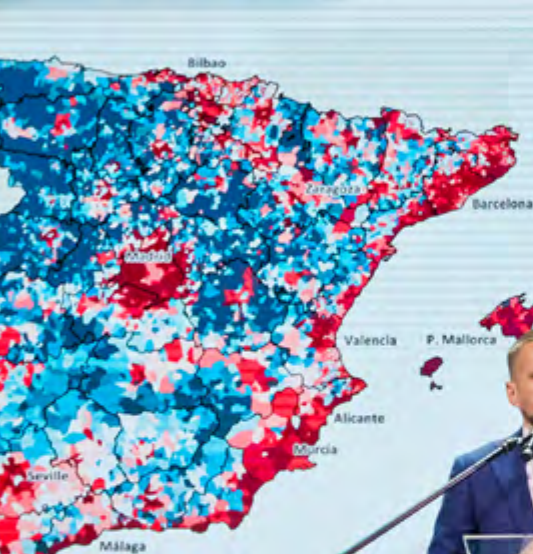
Paneliści byli zgodni co do tego, że rozwój wsi wymaga wielowymiarowego podejścia, łączącego inwestycje infrastrukturalne, społeczne i środowiskowe, a współpraca międzynarodowa i wymiana doświadczeń pozwalają lepiej zrozumieć wyzwania i znaleźć skuteczne strategie rozwoju.

Elwira Wilczyńska

PAN

Polska Akademia Nauk
Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa

2005=100

115 < (262)

105 - 115 (296)

100 - 105 (273)

95 - 100 (264)

90 - 95 (256)

city (302)

Depopulacja obszarów wiejskich – wyzwania i rozwiązania na przykładach Hiszpanii i Polski

Problematyka panelu dotyczyła jednego z najpoważniejszych wyzwań demograficznych i społecznych współczesnej Europy – wyludniania się obszarów wiejskich. Wzięli w nim udział: Begoña García Bernal – sekretarz stanu ds. rolnictwa i żywności Hiszpanii, a także Jesús Ramón Asensio Echogoyen – dyrektor Biura Castilla – La Mancha przy Unii Europejskiej. Panel moderował dr hab. Sławomir Kalinowski – prof. Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN.

Dyskusja rozpoczęła się od interesujących porównań przedstawionych przez moderatora, który zestawiał wybrane aspekty sytuacji społecznej i ekonomicznej Polski i Hiszpanii na tle Europy. Zwrócił uwagę, że choć kraje te różnią się pod względem struktury gospodarczej, klimatu oraz historii, to w zakresie procesów demograficznych i wyludniania obszarów wiejskich wykazują uderzające podobieństwa. Wskazał m.in. na mapy dynamiki ludności, z których wynika, że zarówno w Polsce, jak i Hiszpanii wyludniają się przede wszystkim obszary wiejskie położone peryferyjnie, daleko od dużych ośrodków miejskich, podczas gdy obszary podmiejskie demograficznie się rozwijają³⁸. Jak podkreślił, „Polska i Hiszpania należą do grupy krajów europejskich, w których zjawisko depopulacji obszarów wiejskich jest najbardziej intensywne – podobne tendencje można dostrzec również w innych państwach Europy Środkowo-Wschodniej, zwłaszcza w Bułgarii, Rumunii czy na Litwie”.

Prof. Kalinowski przytoczył również dane dotyczące rozmieszczenia ludności Hiszpanii. 80% tamtejszej populacji żyje na 20% powierzchni kraju, co oznacza silną koncentrację w wielkich metropoliach i dramatyczne wyludnianie się prowincji³⁹. Jednocześnie zaznaczył, że według prognoz do 2033 roku niemal cała Europa będzie ulegać depopulacji, co w połączeniu ze starzeniem się społeczeństwa stanowi

³⁸ Pinilla V., Sáez L.A. (2021). What Do Public Policies Teach us About Rural Depopulation: The Case Study of Spain. *European Countryside* 13(2): 330–351. DOI: 10.2478/euco-2021-0021.

³⁹ Collantes F., Pinilla V. (2011). *Peaceful Surrender: The Depopulation of Rural Spain in the Twentieth Century*. Cambridge Scholars.

poważne zagrożenie rozwojowe i społeczne. Wprowadzając zebranych w tematykę panelu, prof. Kalinowski przytoczył słowa hiszpańskiego pisarza Sergia del Molina: „Nie chodzi o to, że nie ma ludzi na wsi, ale przede wszystkim, że nie mamy pomysłu, jak z tym żyć”. Podkreślił, że w Polsce często akceptujemy proces wyludniania się wsi jako nieuchronny, zamiast poszukiwać rozwiązań i inspirować się przykładami innych krajów, takich jak Hiszpania, która wdrożyła narodową strategię walki z depopulacją⁴⁰.

Po tym wprowadzeniu rozpoczęła się ożywiona dyskusja panelowa, która miała charakter merytoryczny, ale była również inspirująca i praktyczna. Dzieląc się swoimi doświadczeniami, paneliści pokazali, że problem depopulacji, choć wydaje się procesem nieuchronnym, może być skutecznie ograniczany dzięki strategicznemu i zintegrowanemu podejściu.

Jako pierwsza głos zabrała Begoña García Bernal, która przedstawiła doświadczenia swojego kraju. Podkreśliła, że w Hiszpanii depopulacja została potraktowana jako problem narodowy, a jej rozwiązanie – jako wyzwanie demokratyczne i społeczne. Jak zaznaczyła: „wyzwanie demograficzne staje się wyzwaniem demokratycznym. Oznacza to, że osoby chcą żyć tam, gdzie sobie to wybiorą”. Wyjaśniła, że w 2017 roku rząd Pedra Sancheza powołał do istnienia Ministerstwo ds. Wyzwań Demograficznych i przyjął plan „130 działań”⁴¹, którego celem było zahamowanie wyludniania się obszarów wiejskich. Ten plan powstał w wyniku szerokich konsultacji między ministerstwami, wspólnotami autonomicznymi oraz samorządami lokalnymi.

Minister García Bernal szczególnie uwagę poświęciła kwestii kobiet i młodzieży. Stwierdziła, że „należy zaproponować realną przyszłość młodym ludziom, a przede wszystkim kobietom, ponieważ to właśnie one w największym stopniu odpowiadają za codzienne funkcjonowanie życia na terenach wiejskich”. Przedstawiła również programy wsparcia, w tym pożyczki i gwarancje na zakup ziemi dla młodych rolników oraz inwestycje w innowacje i cyfryzację, które mają zwiększyć atrakcyjność życia na wsi. Zwróciła uwagę, że praca zdalna, szczególnie po pandemii COVID-19, może być impulsem do osiedlania się młodych ludzi na terenach wiejskich.

Z kolei Jesús Ramón Asensio Echogoyen zaprezentował działania podejmowane w regionie Castilla – La Mancha – jednym z najbardziej dotkniętych depopulacją regionów Hiszpanii. Wyjaśnił, że region wdraża ponad 200 inicjatyw skierowanych do 300 gmin, w tym inwestycje w infrastrukturę transportową i cyfrową, zachęty podatkowe dla mieszkańców oraz rozwój usług społecznych, edukacji, opieki zdrowotnej i kultury. Podkreślił konieczność zintegrowanego podejścia łączącego administrację, sektor prywatny, organizacje pozarządowe i akademickie. Jak mówił: „Wszystkie

⁴⁰ Martínez-Carrasco Pleite F., Colino Sueiras J. (2024). Rural Depopulation in Spain: A Delphi Analysis on the Need for the Reorientation of Public Policies. *Agriculture* 14(2): 295. DOI: 10.3390/agriculture14020295; Kalinowski S., Łuczak A., Szczygieł O. (2024). Ubóstwo ubogich. Obszary deprivacji potrzeb beneficjentów pomocy społecznej. Wydawnictwo Naukowe Scholar, IRWiR PAN.

⁴¹ Gobierno de España. (2021). Plan de Medidas ante el Reto Demográfico: 130 medidas frente al reto demográfico. Ministerio para la Transición Ecológica y el Reto Demográfico. <https://www.miteco.gob.es/es/reto-demografico/temas/medidas-reto-demografico.html> (dostęp: 5.08.2025).

polityki i programy wdrażane w Castilla – La Mancha mają wpływ na demografię. Jeżeli polityki byłyby szkodliwe, opracowywany jest raport z propozycjami działań naprawczych”.

Jesús Ramón Asensio Echogoyen zwrócił uwagę na specyfikę kosztów utrzymania usług publicznych na terenach wiejskich, które są znacznie wyższe niż w miastach. Przytoczył przykład opieki zdrowotnej w regionie metropolitalnym Madrytu, gdzie jedna przychodnia obsługuje 200 tys. mieszkańców, podczas gdy w prowincji Cuenca, o podobnej liczbie ludności, potrzeba aż 52 takich placówek, by zapewnić dostęp do opieki na terenie odległym o 30 minut drogi od tych ośrodków. Jak podkreślił: „Jeżeli chcemy poprawić usługi społeczne, musimy zapłacić za to cenę i ta cena jest o wiele wyższa niż usługi społeczne oferowane w miastach”⁴².

W panelu wiele miejsca poświęcono roli Unii Europejskiej w walce z depopulacją. Paneliści zgodzili się, że fundusze spójności, Krajowy Plan Odbudowy czy fundusz sprawiedliwej transformacji są ważnymi narzędziami, jednak wymagają uproszczenia procedur i większej elastyczności w wykorzystaniu środków, aby mogły odpowiadać na realne potrzeby obszarów wiejskich. „Potrzebujemy przede wszystkim większej elastyczności. Jednym z największych problemów jest problem łączenia funduszy, które pochodzą z różnych źródeł” – zauważył dyrektor.

Panel miał charakter praktyczny i inspirował do szukania konkretnych rozwiązań. Odpowiadając na pytania, uczestnicy zwracali uwagę, że skuteczna walka z depopulacją wymaga nowego podejścia do obszarów wiejskich – jako miejsc pełnowartościowego życia, a nie jedynie przestrzeni produkcji rolnej. Podsumowując dyskusję, prof. Kalinowski podkreślił, że w centrum polityki rozwoju wsi muszą znaleźć się człowiek i jego potrzeby. Jak zauważył: „Obszary wiejskie to ludność, która potrzebuje usług, miejsca do życia, miejsca do pracy. Człowiek jest najważniejszy”. Dodał, że zmiana perspektywy w myśleniu o wsi jest warunkiem skutecznych działań rozwojowych. Panel zakończył się refleksją, że doświadczenia hiszpańskie mogą być cenną inspiracją dla Polski i krajów Europy Środkowo-Wschodniej – dowodzą, iż przy odpowiedniej woli politycznej, zintegrowanym podejściu oraz inwestycjach w ludzi można zahamować procesy wyludniania i stworzyć trwałe podstawy rozwoju dla przyszłych pokoleń.

Sławomir Kalinowski

⁴² W debacie publicznej i politycznej często podkreśla się negatywne opinie, ale czy spadek populacji może stworzyć nowe możliwości? Więcej na ten temat w: Curtale R., Stut M., Alessandrini A., Deuster C., Batista e Silva F., Natale F., Dijkstra L. (2025). Outlook and demographic perspectives for EU's rural regions. A modelling-based exercise. European Commission, Ispra, JRC140514. <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC140514> (dostęp: 27.10.2025).

Wzmacnianie społeczności wiejskich na drodze do zrównoważonej transformacji

Kolejna sesja Kongresu była poświęcona zagadnieniom transformacji zrównoważonej obszarów wiejskich w kontekście tworzenia bardziej adekwatnych, opartych na wiedzy polityk publicznych. Podczas spotkania zaprezentowano jeden z wielu realizowanych projektów programu HORIZON EUROPE – projekt badawczy RUSTIK („Rural Sustainability Transitions through Integration of Knowledge for Improved Policy Processes”), którego cele to lepsze rozumienie przemian zachodzących na obszarach wiejskich oraz wspieranie ich zrównoważonego rozwoju. Projekt zaprezentowali: dr Ilona Rac i Matic Soklič z Katedry Gospodarki Rolnej, Polityki i Prawa Wydziału Biotechnicznego Uniwersytetu w Lublanie oraz dr hab. Ewa Korcelli-Olejniczak – profesor Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN.

Projekt RUSTIK to czteroletnia transdyscyplinarna inicjatywa badawcza, której celem jest wspieranie trwałych i zrównoważonych przemian na obszarach wiejskich. Projekt dostarcza wiedzy i narzędzi umożliwiających lokalnym społecznościom oraz decydentom politycznym opracowywanie skutecznych strategii, inicjatyw i polityk publicznych. Efektem końcowym mają być rekomendacje wspierające budowę odpornych, inkluzyjnych i nowoczesnych społeczności wiejskich oraz polityk adekwatnych do dynamicznie zmieniających się uwarunkowań społecznych, gospodarczych i środowiskowych.

W odpowiedzi na narastające wyzwania klimatyczne i demograficzne RUSTIK koncentruje się na analizie potrzeb adaptacyjnych oraz usprawnieniu procesów kształtowania polityki rozwoju wsi. Ma pogłębiać zrozumienie zróżnicowania funkcji i cech obszarów wiejskich w Europie, ich potencjału, ale i barier rozwojowych. Opiera się na holistycznym i humanocentrycznym podejściu integrującym naukę, politykę oraz praktykę społeczną. Szczególną wagę przykładą się do oddolnego tworzenia polityk oraz aktywizacji mieszkańców wsi, którzy są traktowani jako współtwórcy procesów transformacyjnych. Społeczności lokalne funkcjonują tu jako tzw. żywe laboratoria (*living labs*) – przestrzenie, w których są testowane i wdrażane rozwiązania odpowiadające realnym lokalnym potrzebom. „Naszym celem było bezpośrednie dotarcie do

mieszkańców obszarów wiejskich, rozpoznanie ich potrzeb i umieszczenie człowieka w centrum prowadzonych badań” – podkreśliła dr Ilona Rac.

W ramach projektu powstało 14 *living labs* w różnych regionach Europy. Projekt obejmuje pięć cykli badawczych – począwszy od fazy przygotowawczej aż po lokalne eksperymenty, a także ich ewaluację. Wyniki tych przedsięwzięć mają być wykorzystywane do kształtowania polityk lokalnych i regionalnych. Ważnym elementem projektu jest stworzenie dostępnej przez aplikację *Data Viewer* bazy danych na poziomach europejskim i krajowym. To narzędzie umożliwia szczegółową analizę danych, np. dotyczących zanieczyszczenia powietrza, co wspiera lepsze projektowanie polityk i inicjatyw na obszarach wiejskich.

W ramach projektu RUSTIK w Polsce utworzono dwa „żywe laboratoria” w województwach świętokrzyskim i mazowieckim, przy czym szczególną uwagę poświęcono powiatowi szydłowieckiemu – obszarowi o najwyższej stopie bezrobocia w kraju, określanemu jako problemowy. Działania skoncentrowano na rozwoju lokalnym. Obejmują one warsztaty z interesariuszami oraz wizyty studyjne, które umożliwiły wymianę dobrych praktyk i identyfikację działań wzmacniających lokalną gospodarkę. Powstały platforma networkingowa oraz gospodarczy łańcuch wartości⁴³, co sprzyjało aktywizacji przedsiębiorców. Jak zaznaczyła dr hab. Ewa Korcelli-Olejniczak, istotna jest „świadomość przedsiębiorców co do ich roli w transformowaniu obszaru, w którym mieszkają”.

Słoweńska część projektu skupia się na ograniczaniu marnowania żywności w jednym z centralnych regionów kraju, o przeważająco wiejskim charakterze. Współpraca z lokalną spółdzielnią pozwoliła na redystrybucję nadwyżek żywności do osób z grup marginalizowanych. Dane logistyczne umożliwiają modelowanie procesu i ocenę jego wpływu społecznego – badania wskazują, że dostęp do żywności poprawia dietę oraz samoocenę odbiorców. Wstępne wyniki dowodzą, że żywność może pełnić funkcję integrującą społeczności i wspierać osoby wykluczone. Projekt wspomaga realizację strategii ograniczania strat żywności, promuje gospodarkę obiegu zamkniętego oraz zrównoważony rozwój. Jak podkreślił Matic Soklič, „narzędzia projektu stanowią podstawę dla wspierania mechanizmów zaangażowania społecznego”.

W trakcie prezentacji projektu RUSTIK podkreślono znaczenie współpracy międzynarodowej, interdyscyplinarnego podejścia oraz aktywnego udziału społeczności lokalnych w procesie trwałej i zrównoważonej transformacji obszarów wiejskich. Wyzwania: bezrobocie, marnowanie żywności i słaba współpraca międzygminna wymagają innowacyjnych rozwiązań, których projekt RUSTIK stara się dostarczać poprzez badania, eksperymenty i dialog z interesariuszami.

Małgorzata Gelo-Kluczyńska

⁴³ Zbudowanie „gospodarczego łańcucha wartości” oznacza spięcie w całość wszystkich uczestników lokalnej gospodarki wiejskiej, tak by maksymalne wartości ekonomiczna i społeczna pozostawały w regionie, a nie wpływały poza jego granice.

Nadzieje następnej generacji. Punkt widzenia młodzieży

W panelu uczestniczyli młodzi przedstawiciele różnych krajów europejskich, reprezentujący zróżnicowane środowiska społeczne i organizacyjne. Miał on na celu zwrócenie uwagi na najważniejsze wyzwania, z którymi mierzą się obecnie pokolenia młodych Europejczyków, oraz przedstawienie ich oczekiwań i propozycji zmian na poziomach społecznym, politycznym i kulturowym. Dyskusję moderował Paweł Krzczunowicz z warszawskiego oddziału Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, który do rozmowy zaprosił: Rüdolfsa Pulkstenisa – wiceprzewodniczącego Europejskiej Rady Młodych Rolników (CEJA), Daniela Grista – menedżera ds. komunikacji Rural Youth Europe, Annie Linsemark – członkinię Zarządu i koordynatorkę ELARD⁴⁴, Claudię Guidi z Konfederacji Młodych Rolników z regionu z Emilia-Romania. Sesja miała formułę otwartego forum, umożliwiającego wypowiedzi osobiste, swobodne dzielenie się doświadczeniami i refleksjami. W dyskusji uczestniczyli także zgromadzeni widzowie.

Jednym z najważniejszych tematów poruszonych podczas sesji była wojna w Ukrainie. Młodzi Ukraińcy i Ukrainki, uczestniczący w panelu w roli słuchaczy, mówili nie tylko o dramatycznych doświadczeniach wojennych i migracyjnych, lecz także o towarzyszących im emocjach: strachu, niepewności, gniewie oraz nadziei. Zwracali uwagę na ogromną siłę społeczeństwa obywatelskiego w Ukrainie, a także na potrzebę międzynarodowej solidarności i wsparcia. Podkreślali, że pomoc humanitarna, ochrona uchodźców oraz dostęp do edukacji i usług publicznych mają kluczowe znaczenie dla budowania odporności ukraińskiego społeczeństwa.

Wiele miejsca poświęcono także zagadnieniu integracji migrantów i uchodźców w krajach Unii Europejskiej. Młodzi migranci opowiadali o trudnościach z adaptacją, barierach językowych, stereotypach i poczuciu wykluczenia, z jakimi mierzą

⁴⁴ ELARD – European LEADER Association for Rural Development (Europejskie Stowarzyszenie LEADER na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich). Jest to europejska sieć organizacji wspierających podejście LEADER, czyli oddolny model rozwoju lokalnego, w którym kluczową rolę odgrywają lokalne grupy działania (LGD). ELARD zrzesza krajowe i regionalne sieci LGD z państw członkowskich UE.

Rural
youth
europe

**Breaking boundaries,
building bridges**

Dan G.
Communications Manager

Nadzieje następnej generacji
Punkt widzenia młodzieży

się na co dzień. Wskazywali jednak także na wspierające działania społeczności lokalnych, szkół, organizacji młodzieżowych czy mentorów, pomagających im odnaleźć się w nowej rzeczywistości. Zwracali przy tym uwagę na konieczność reformy polityki migracyjnej i programów integracyjnych na poziomach krajowym i europejskim.

Jednym z istotnych wątków podjętych w czasie sesji było zaangażowanie młodzieży w działania obywatelskie. Uczestnicy podkreślali, że młodzi ludzie chcą być aktywnymi uczestnikami życia publicznego – działać w organizacjach pozarządowych, angażować się w wolontariat, brać udział w debacie publicznej oraz współtworzyć polityki na poziomach lokalnym, krajowym i europejskim. Zwracano uwagę, że wciąż zbyt rzadko uwzględnia się głos młodych w procesach decyzyjnych, co może prowadzić do poczucia marginalizacji i zniechęcenia do aktywnego uczestnictwa w życiu społeczności.

W imieniu młodych mieszkańców Europy apelowano o wzmocnienie edukacji obywatelskiej – zarówno w szkołach, jak i w pozaformalnych przestrzeniach edukacyjnych. Ta edukacja powinna kształtować umiejętności krytycznego myślenia, współpracy, rozwiązywania konfliktów, a także znajomości praw obywatelskich. Podkreślano również znaczenie tworzenia przyjaznych przestrzeni dla dialogu międzypokoleniowego i międzykulturowego, które pozwalają budować wspólnotę opartą na zaufaniu i wzajemnym zrozumieniu.

W dyskusji podniesiono także kwestię wartości europejskich, takich jak demokracja, równość, prawa człowieka, praworządność i solidarność. Uczestnicy sesji wyrazili zaniepokojenie nasilającymi się tendencjami populistycznymi, dezinformacją oraz rosnącą obecnością mowy nienawiści w przestrzeni publicznej i mediach społecznościowych. Wskazano na konieczność ochrony wolnych mediów, wzmacniania edukacji medialnej oraz budowania kultury odpowiedzialnego i empatycznego dialogu. Wielokrotnie podkreślono, że przyszłość Europy powinna być oparta na inkluzywności, sprawiedliwości społecznej i zrównoważonym rozwoju. Wśród konkretnych postulatów znalazły się: zapewnienie dostępu do wysokiej jakości edukacji i ochrony zdrowia, przeciwdziałanie zmianom klimatycznym, rozwój zielonych technologii oraz wspieranie zdrowia psychicznego młodzieży. Zaznaczono również, że młodzi ludzie chcą nie tylko korzystać z dobrodziejstw Europy, lecz także ponosić współodpowiedzialność za jej kształtowanie i rozwój.

Podsumowując, wypowiedzi uczestników sesji koncentrowały się wokół najważniejszych wyzwań współczesności: wojny w Ukrainie (a więc i w Europie), integracji migrantów, sytuacji uchodźców, jakości edukacji, stanu demokracji, równości oraz kondycji psychicznej młodego pokolenia. Młodzież okazywała silne zaangażowanie obywatelskie i wyrażała potrzebę realnego wpływu na procesy polityczne. Uczestnicy dyskusji podkreślali znaczenie edukacji obywatelskiej, dialogu międzykulturowego oraz budowania Europy opartej na solidarności, prawach człowieka i zrównoważonym rozwoju. Sesja ukazała młode pokolenie jako świadome i gotowe do współodpowiedzialności za przyszłość Europy – jako adresatów polityk oraz ich współtwórców.

Wypowiedzi uczestników dyskusji charakteryzowały się dużym zaangażowaniem, dojrzałością i wrażliwością społeczną, co nadało spotkaniu autentyczny i przejmujący wymiar. Zakończyło się ono symbolicznym apelem o traktowanie młodzieży jako równorzędnego partnera w budowaniu wspólnego jutra⁴⁵.

Kinga Chęcińska

⁴⁵ 21 października 2025 roku Komisja Europejska przedstawiła nową Strategię na rzecz Odnowy Pokoleniowej w Rolnictwie, nakreślając jasny plan działania nakierowany na wsparcie młodych rolników i przyciągnięcie większej liczby osób do rolnictwa. Strategia ma na celu podwojenie udziału młodych rolników w UE do 2040 roku, tak aby stanowili oni ok. 24% wszystkich rolników w Europie. Więcej na stronie: https://agriculture.ec.europa.eu/overview-vision-agriculture-food/generational-renewal_en#eu-strategy-helping-young-farmers-take-root (dostęp: 21.10.2025).

Poza dużymi miastami

Panel, poświęcony szeroko pojętemu zjawisku wiejskości oraz dynamicznym przemianom, jakie zaszły na polskiej wsi w ciągu ostatnich dziesięcioleci, został poprowadzony przez Wandę Chmielewską-Gill z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi. W debacie wzięli udział: Bronisław Komorowski – prezydent RP w latach 2010–2015, Eugeniusz Grzeszczak – łowczy krajowy, wicemarszałek Sejmu RP w latach 2011–2015, Stanisław Kalemba – minister rolnictwa i rozwoju wsi w latach 2012–2016, dr Czesław Siekierski – obecny minister rolnictwa i rozwoju wsi, prof. dr hab. Michał Zasada – rektor Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie.

Prezydent Bronisław Komorowski, który jako pierwszy zabrał głos, podkreślił, że wieś przestała być utożsamiana wyłącznie z rolnictwem. Przedstawił ją raczej jako przestrzeń zamieszkania, wspólnotowości i sąsiedzkiej współodpowiedzialności. Opowiadając o własnych doświadczeniach życia na wsi suwalskiej, zauważył, że obecnie większość mieszkańców wsi utrzymuje się z działalności pozarolniczej, a młode pokolenie odnajduje się w sektorze usług i drobnej przedsiębiorczości. Zmienia się styl życia – wieś już nie różni się znacząco od miasta w zakresie codziennych nawyków czy dostępu do infrastruktury. Mimo to, jak zaznaczył były prezydent, pozostały istotne wartości – silne relacje sąsiedzkie i rodzinne, które wciąż odróżniają wieś od miast⁴⁶. Ponadto zwrócił uwagę na dynamiczny rozwój przemysłu spożywczego, który – niemal całkowicie sprywatyzowany – stanowi obecnie istotny element polskiego PKB oraz ważną część eksportu. Według Bronisława Komorowskiego jest to jeden z najlepszych dowodów na to, że procesy transformacyjne po 1989 roku przyniosły wymierne korzyści także w wymiarze wiejskim.

Eugeniusz Grzeszczak skoncentrował się na modelu rozwoju obszarów wiejskich w Wielkopolsce. Zaakcentował historyczną rolę pracy organicznej i gospodarności Wielkopolan. Odwołał się do postaci Dezyderego Chłapowskiego – prekursora agroleśnictwa. Przedstawił również współczesne mechanizmy wspierania rozwoju małych miejscowości i podkreślił ich rolę jako centrów usług publicznych (edukacyjnych, zdrowotnych, kulturalnych). Zaznaczył, że małe miasta stają się pomostami między

⁴⁶ To zagadnienie opisano w monografiach z serii „Studia nad Strukturą Wiejskiej Polski”, wydawanej przez IRWiR PAN.

wsią a dużymi aglomeracjami – kreują rozwój, a dzięki dostępnej infrastrukturze zatrzymują młodych mieszkańców, oferując im atrakcyjne warunki do życia i rozwoju. Docenił także aktywność ochotniczych straży pożarnych, kół gospodyń wiejskich i lokalnych organizacji pozarządowych jako sił spajających społeczność i promujących obywatelskość.

Stanisław Kalemba podkreślił, że wiejskość definiują przede wszystkim ludzie. Opisał istotne przemiany, które dotknęły strukturę demograficzną obszarów wiejskich w ostatnich dwóch dekadach, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji seniorów oraz rosnącej aktywności kobiet. Zwrócił uwagę, że proces odchodzenia od rolnictwa jest naturalny i nieodwracalny, jednak należy zapewnić mieszkańcom wsi godne warunki życia. Kluczowe znaczenie ma tu utrzymanie systemu ubezpieczeń społecznych KRUS, który mimo licznych kontrowersji zabezpiecza byt wielu osób starszych. Były minister rolnictwa podkreślił również znaczenie infrastruktury społecznej – wiejskie świetlice i domy kultury to miejsca odbudowy wspólnoty, przeciwdziałania samotności i zachowania tradycji. Podał konkretne przykłady inicjatyw oddolnych, w których seniorzy stają się aktywnymi uczestnikami życia kulturalnego i społecznego wsi.

Prof. Michał Zasada nakreślił trudną sytuację związaną z edukacją rolniczą. Zaprezentowane przez niego dane ukazują wyraźny deficyt młodych osób wybierających kierunki związane z rolnictwem – zarówno na poziomie szkolnictwa średniego, jak i wyższego. Rektor SGGW zwrócił uwagę, że potrzeby kadrowe sektora rolniczego i jego otoczenia przewyższają dostępny potencjał edukacyjny. Wskazał również na zmianę profilu edukacyjnych zainteresowań młodzieży ze wsi – rosnącą popularność kierunków związanych z ekonomią, logistyką, zarządzaniem czy technologią, które lepiej odpowiadają na potrzeby współczesnego rolnictwa, opartego na innowacjach, przetwórstwie oraz bioekonomii. Szczególnie ważnym postulatem była potrzeba „odczarowania” wizerunku rolnika i wsi – nie jako przestrzeni zacofanej, lecz jako atrakcyjnego miejsca życia i pracy, wspieranego przez technologie *smart*.

Minister Czesław Siekierski podjął próbę diagnozy kondycji polskiej wsi. Zauważył brak aktualnych i precyzyjnych danych socjologicznych, utrudniający skuteczne projektowanie polityk publicznych. W jego ocenie następuje polaryzacja przestrzeni – dynamicznie rozwijające się obszary podmiejskie kontra peryferia uboższe infrastrukturalnie i społecznie⁴⁷. Minister wskazał także na konieczność zmian w gospodarowaniu przestrzennym wsi, szczególnie w kontekście intensyfikacji produkcji zwierzęcej, cyfryzacji oraz rozwoju nowych usług. Dostrzegł wyhamowanie aspiracji edukacyjnych wśród młodzieży wiejskiej, co jego zdaniem jest niepokojącym zjawiskiem. Jego wypowiedź dotyczyła również przemian kulturowych – wieś pozostaje

⁴⁷ To zjawisko jest obserwowane w wieloletnim badaniu „Monitoring rozwoju obszarów wiejskich” (MROW), w ramach którego wydawana jest seria monograficzna „Monitoring Rozwoju Obszarów Wiejskich” (ISSN 2720-376X, DOI: 10.53098/MROW.2720-376X).

przestrzeni silnie zakorzenioną w tradycji i religii, jednak doświadcza poważnej transformacji funkcji społecznych oraz ekonomicznych.

W końcowej części debaty poproszono o pytania z sali. Pytanie publiczności, na które odpowiedź wypełniła cały czas, zadał dr Andrzej Hałasiewicz: „Co zrobić, by wieś nie ulegała populizmowi?”. Paneliści zgodzili się, że rozwiązania to dialog, edukacja obywatelska oraz rzetelna informacja. Bronisław Komorowski zauważył, że pokolenie wsi, które nie pamięta czasów przedakcesyjnych, często nie docenia zmian, jakie dokonały się dzięki członkostwu Polski w UE. Dopiero rozczarowanie populistycznymi obietnicami może prowadzić do refleksji i przewartościowania poglądów. Eugeniusz Grzeszczak zwrócił natomiast uwagę na potrzebę rzetelnej informacji, współpracy z izbami rolniczymi oraz organizacjami społecznymi, które mogą pełnić funkcję „filtrów” dla populistycznych narracji. Stanisław Kalemba wskazał na rolę edukacji i samorządu rolniczego jako kanału budzenia świadomości obywatelskiej. Czesław Siekierski zauważył, że brak konstruktywnego dialogu ze środowiskami rolniczymi, m.in. podczas debaty nad Zielonym Ładem czy umową z Mercosur, doprowadził do narastającego niezadowolenia oraz podatności rolników na przekaz oparty na uproszczonych hasłach i niepełnych informacjach.

W kontekście przemian pokoleniowych i utraty historycznej perspektywy przez młodsze grupy mieszkańców wsi paneliści zgodzili się, że potrzebne są nowe formy komunikacji i edukacji – zarówno formalnej, jak i obywatelskiej. Zgodnie wybrzmiała też potrzeba pokazywania pozytywnych przykładów oraz realistycznych wizji przyszłości wsi jako przestrzeni innowacyjnej, stabilnej i atrakcyjnej zarówno do życia, jak i pracy.

Panel był próbą nakreślenia mapy najważniejszych przemian, jakie zaszły i wciąż zachodzą na polskiej wsi. Wypowiedzi odnosiły się do jej wielowymiarowości – obok tradycyjnego rolnictwa coraz większego znaczenia nabierają usługi, infrastruktura społeczna, przemysł spożywczy oraz nowoczesne formy zarządzania i edukacji. Wieś przestaje być postrzegana jedynie przez pryzmat rolnictwa, a staje się areną ważnych procesów społecznych, kulturowych i ekonomicznych. Zarówno szanse, jak i zagrożenia wymagają przemyślanej, zróżnicowanej polityki wiejskiej, tworzonej na podstawie rzetelnych danych, prowadzonej w dialogu z mieszkańcami oraz otwartej na nowe modele kształcenia, współpracy i integracji⁴⁸.

Łukasz Komorowski

⁴⁸ Jedną z najnowszych koncepcji rozwoju obszarów wiejskich jest *smart village* ('inteligentna wieś'), w której akcentuje się współczesne wyzwania stojące przed społecznościami lokalnymi. Została ona opisana kompleksowo w: Komorowski Ł. (2025). *Smart villages jako koncepcja rozwoju obszarów wiejskich*. IRWiR PAN.

Przykład wsi – pomnika historii

Podczas Kongresu niejednokrotnie wybrzmiewała myśl, że jedną z istotnych funkcji obszarów wiejskich jest ochrona lokalnych tradycji i dziedzictwa kulturowego. Przykład realizowania tych zadań przedstawiła dr Eugenie Trüttschler von Falkenstein – czesko-niemiecka politolożka i urzędniczka, mieszkanka wpisanej na listę światowego dziedzictwa UNESCO wsi Tiefengruben w Turynгии.

Tiefengruben⁴⁹ to niewielka wieś, licząca zaledwie 260 mieszkańców, których rodziny żyją tu od pokoleń i tworzą aktywną społeczność. W przeciwieństwie do obserwowanych trendów młodzi ludzie nie opuszczają Tiefengruben, ale chętnie osiedlają się w rodzinnej miejscowości, co świadczy o jakości życia i silnej więzi społecznej. Na wyjątkowość osady wpływają jej położenie w zagłębieniu terenu oraz wymuszony przez to charakterystyczny układ urbanistyczny z owalnym placem centralnym i promieniście rozchodzącymi się ulicami.

Historia wioski jest bogata i złożona. Miejscowość przez wieki przechodziła pod panowanie kolejnych państw, by po zjednoczeniu Niemiec w 1990 roku znaleźć się w granicach kraju związkowego Turynгия, w powiecie weimarskim. Mimo zmian przynależności terytorialnej wioska przetrwała do naszych czasów w niemal nienaruszonym stanie – zachowały się historyczne zabudowania mieszkalne i gospodarskie, a także brukowane ulice oraz otaczające miejscowość sady i ogrody. Z tego względu już od 1976 roku jest objęta ochroną jako zabytek. Od początku lat 90. lokalna społeczność rozpoczęła starania o przywrócenie jej dawnego blasku. Podjęto wiele działań rewitalizacyjnych: wymieniono dachy na wszystkich domach, założono instalacje gazowe, telefoniczne, kanalizacyjne i wodociągowe, zmodernizowano sieć elektryczną i główną drogę biegnącą przez wieś, zachowując jej historyczny charakter.

Jak zaznaczyła Eugenie Trüttschler von Falkenstein, Tiefengruben to przede wszystkim lokalna społeczność, która nie tylko dba o materialne dziedzictwo regionu, lecz także aktywnie uczestniczy w organizowaniu licznych wydarzeń kulturalnych odbywających się w okolicy, zwłaszcza w pobliskim uzdrowisku Badberg. W sezonie letnim – między majem a październikiem – odbywa się tam od 20 do 50 różnych imprez, które przyciągają wielu turystów i pobudzają lokalną gospodarkę.

⁴⁹ Adres strony internetowej wsi: <https://tiefengruben.de/> (dostęp: 26.07.2025).

- 1956: Gründung der LPG Typ II „Vor der Harth“ Tiefengruben mit 125 ha Nutzfläche.
- 1960 – 1964: Bau der zentralen Wasserleitung in Tiefengruben.
- 1976: Flächendenkmalschutz für die gesamte Dorfanlage für Rundplatzform.

W zrewitalizowanym budynku starej suszarni działa wiejski dom kultury, który stanowi miejsce spotkań mieszkańców. Znajduje się tam izba z tradycyjnym piecem chlebowym, w której mieszkańcy spotykają się, by piec chleb i organizować różne wydarzenia społeczno-kulturalne.

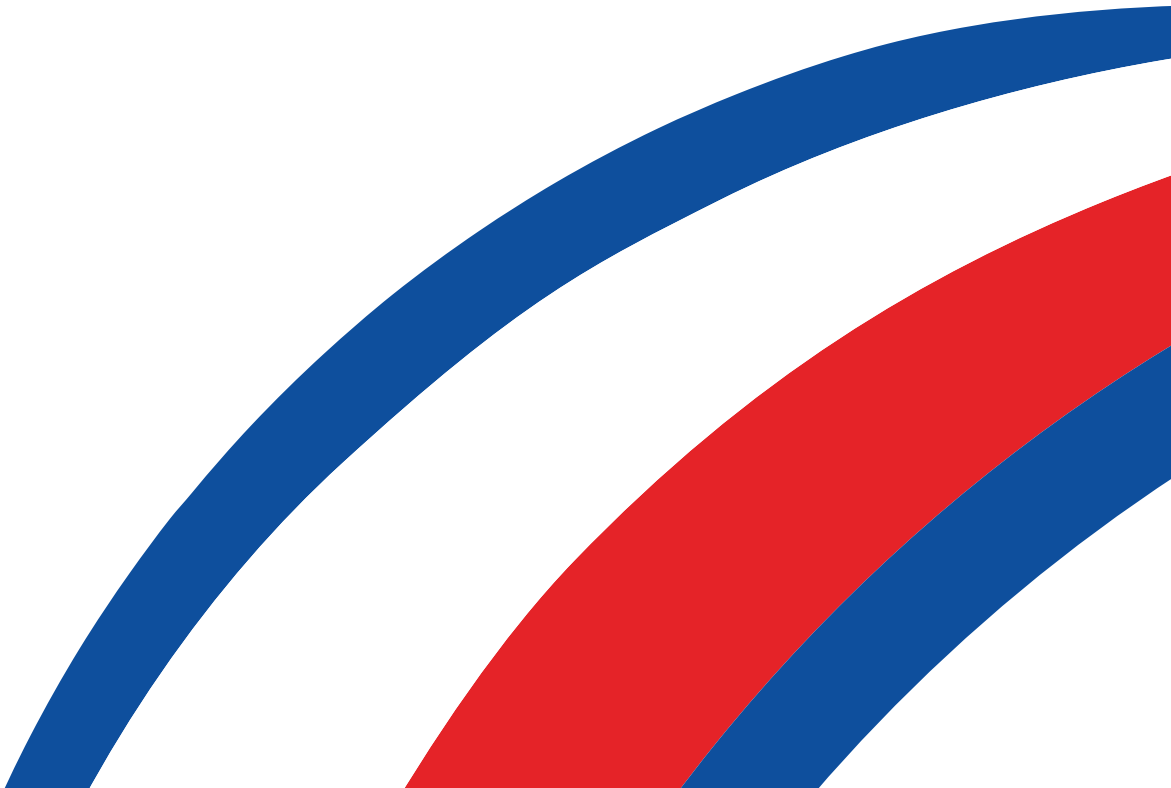
Mieszkańcy Tiefengruben szczególną pieczę otaczają okoliczne ogrody i dzikie sady, w których rośnie kilkadziesiąt odmian drzew owocowych. Są one dumą lokalnej społeczności, która podejmuje działania na rzecz ochrony tego unikatowego ekosystemu. W 2018 roku mieszkańcy zorganizowali akcję ochrony pszczół – zbudowali domki dla tych owadów.

W 2013 roku wieś została dotknięta poważną powodzią, która spowodowała znaczne szkody. W związku z tym w 2015 roku przeprowadzono rewitalizację sadów i ogrodów oraz wyposażono je w systemy ochrony przeciwpowodziowej, aby zapobiec podobnym katastrofom w przyszłości.

Wieś Tiefengruben to przykład udanej rewitalizacji oraz ochrony dziedzictwa historycznego, połączonych z aktywnym życiem społecznym i kulturalnym. Dzięki zaangażowaniu mieszkańców, wsparciu lokalnych inicjatyw oraz dbałości o środowisko wieś nie tylko zachowała swój historyczny charakter, lecz także stała się atrakcyjnym miejscem do życia dla kolejnych pokoleń. Świadczą o tym liczne wyróżnienia, takie jak złoty medal w konkursie „Nasza wieś pięknieje” czy wpis na listę światowego dziedzictwa UNESCO. Na zakończenie swojej prezentacji Eugenie Trützscher von Falkenstein podkreśliła dumę i radość mieszkańców z życia w tak pięknej okolicy oraz zintegrowanej społeczności.

Elwira Wilczyńska

DZIEŃ POLSKI

Otwarcie trzeciego dnia Kongresu

Trzeci dzień Kongresu – Dzień Polski – został oficjalnie otwarty przez ministra rolnictwa i rozwoju wsi Czesława Siekierskiego. W swoim wystąpieniu podkreślił on, że na wsi żyje 40% mieszkańców Polski, ale tylko 10% z nich utrzymuje się obecnie z rolnictwa. Obserwuje się także systematyczny spadek liczby małych gospodarstw i wzrost liczby dużych farm w strukturze gospodarstw rolnych w kraju⁵⁰. Są to symptomy dynamicznych zmian zachodzących na polskiej wsi, które zdaniem ministra pozwalają stwierdzić, że proces restrukturyzacji rolnictwa wciąż trwa i jest wyzwaniem równie złożonym jak w okresie projektowania jego integracji ze Wspólną Polityką Rolną przed akcesją do Unii Europejskiej.

Czesław Siekierski zauważył, że rozwój wsi to zadanie nie tylko resortu rolnictwa, lecz także całego rządu, gdyż wieś to obszar wieloaspektowy, wymagający kompleksowego podejścia. Przyznał, że w ostatnich latach prace resortu skupiały się przede wszystkim na problemach rolnictwa, m.in. ze względu na pojawiające się kryzysy – skutki zmian klimatycznych czy epidemie chorób zwierząt. Podkreślił, że Kongres jest miejscem wymiany myśli i inspiracją do pogłębionych badań nad planowaniem kompleksowych programów rozwojowych. Zwrócił uwagę na znaczenie dla rozwoju polskiej wsi Wspólnej Polityki Rolnej. Zaakcentował, że jej utrzymanie i rozwijanie zostały potwierdzone przez Parlament Europejski.

Minister wskazał kluczową rolę, jaką Wspólna Polityka Rolna odgrywa w rozwoju polskiej wsi. Zaznaczył, że polskie rolnictwo rozwija się dynamicznie – od momentu akcesji do Unii Europejskiej w 2004 roku eksport artykułów rolno-spożywczych wzrósł dziesięciokrotnie⁵¹. Na zakończenie Czesław Siekierski nawiązał do historycz-

⁵⁰ Halamska M. (2020). Continuity and Change. Rural Poland 1918–2018. Searching for Sources of the Present. Wydawnictwo Naukowe Scholar, IRWiR PAN; Stanny M., Rosner A., Komorowski Ł. (2018). Monitoring rozwoju obszarów wiejskich. Etap III. Struktury społeczno-gospodarcze, ich przestrzenne zróżnicowanie i dynamika. EFRWP, IRWiR PAN. DOI: 10.7366/90066MROWIII; Stanny M., Rosner A., Komorowski Ł. (2023). Monitoring rozwoju obszarów wiejskich. Etap IV. Dekada przemian społeczno-gospodarczych. Fundacja Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej, IRWiR PAN. DOI: 10.53098/9788389900647MROWIV.

⁵¹ Orłowski W.M. (2024). Czy polskie rolnictwo wykorzystało szanse tworzone przez członkostwo w Unii Europejskiej? Ocena makroekonomiczna. [W:] Chmieliński P., Gorzelak G. (red.), Polska wieś i polskie rolnictwo 20 lat w Unii Europejskiej, s. 139–155. IRWiR PAN.

nego poparcia udzielonego przez Jana Pawła II idei integracji europejskiej, które jego zdaniem miało istotny wpływ na wynik polskiego referendum akcesyjnego.

Jako drugi głos zabrał minister technologii i rozwoju Krzysztof Paszyk, który podkreślił znaczenie Wielkopolski dla polskiego rolnictwa. Zwrócił uwagę na dwa kluczowe wyzwania: nadmiar regulacji prawnych (na poziomach europejskim i krajowym), który generuje koszty i utrudnia prowadzenie działalności rolnikom oraz przedsiębiorcom związanym z sektorem rolnym, oraz konieczność poszukiwania nowych rynków zbytu dla polskich produktów rolno-spożywczych. Uznał, że celem polskiej polityki powinno być wspieranie ekspansji na rynki pozaeuropejskie. Zapowiedział wprowadzenie planu promocji polskiej gospodarki i produktów rolno-spożywczych na rynkach krajów trzecich.

Na zakończenie sesji otwierającej głos zabrał marszałek województwa wielkopolskiego Marek Woźniak, który podkreślił potrzebę całościowego i zintegrowanego podejścia do rozwoju obszarów wiejskich – takiego, które równoważy wsparcie dla rolnictwa z działaniami na rzecz poprawy jakości życia mieszkańców oraz rozwoju różnorodnych form aktywności gospodarczej. Zaznaczył, że ambicją polityki regionalnej powinno być nie tyle dorównanie miastom pod względem warunków życia, co ich przewyższenie w niektórych aspektach dobrostanu społecznego. Przypomniał również o nadchodzącej 35. rocznicy odrodzenia samorządu terytorialnego w Polsce i podkreślił, że to właśnie samorządy są filarami skutecznego, zrównoważonego rozwoju lokalnego – bez nich realizacja tak szeroko zakrojonych celów nie byłaby możliwa.

Elwira Wilczyńska

Podsumowanie 20 lat polskiej wsi w Unii Europejskiej

Tematami przewodnimi debaty, która rozpoczęła trzeci dzień Kongresu Odnowy i Rozwoju Wsi, były ewaluacja przemian, jakie zaszły na polskiej wsi od momentu przystąpienia Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku, a także wyzwania i perspektywy na przyszłość. W debacie wzięli udział Aleksander Kwaśniewski – prezydent Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1995–2005, dr Czesław Siekierski – minister rolnictwa i rozwoju wsi, wieloletni europoseł, Andrzej Grzyb – poseł, były europoseł, wiceprezes PSL, Krzysztof Paszyk – minister technologii i rozwoju, Wiktor Szmulewicz – prezes Krajowej Rady Izb Rolniczych, prof. dr hab. Paweł Swianiewicz – dyrektor Narodowego Instytutu Samorządu Terytorialnego.

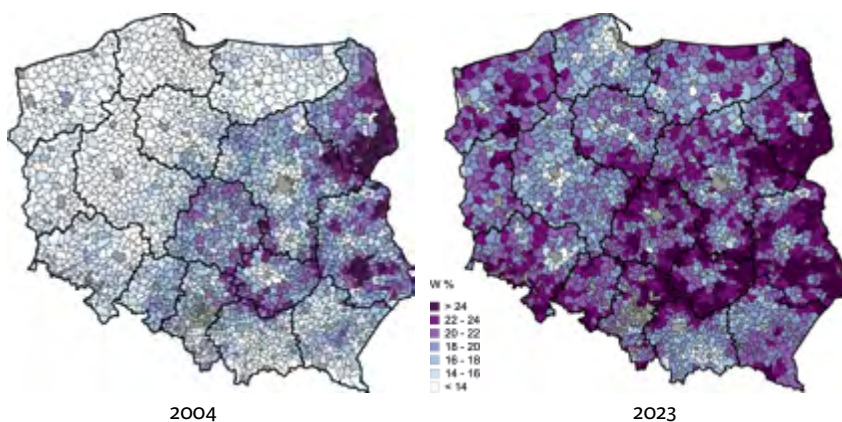
Dyskusję moderowała prof. Monika Stanny – dyrektor Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk. Przedstawiła ona syntetyczną diagnozę przemian, jakie zaszły na obszarach wiejskich od 2004 roku⁵². Podkreśliła, że moment akcesji Polski do UE był dla mieszkańców wsi czasem wielkich oczekiwań, ale i głębokich obaw – o przyszłość rolnictwa, konkurencję na unijnym rynku oraz ryzyko marginalizacji. Wieś wchodziła w ten proces z wyraźnym deficytem infrastrukturalnym, niskim poziomem jakości życia i ograniczonym dostępem do podstawowych usług. Opierając się na badaniach własnych z projektu „Monitoring rozwoju obszarów wiejskich”⁵³, prof. Stanny zilustrowała skalę zmian, jakie zaszły w ciągu dwóch dekad. Wskazała na dynamiczny wzrost udziału osób w wieku poprodukcyjnym, co unaocznia wyzwanie starzejącego się społeczeństwa wiejskiego (rys. 1.). Zwróciła uwagę na malejący odsetek mieszkańców korzystających ze świadczeń KRUS i zasiłków dla bezrobotnych, odzwierciedlający przemiany struktury zatrudnienia i postępującą dezagraryzację (rys. 2.). Znacząca poprawa warunków życia została zobrazowana rosnącym odsetkiem sołectw z utwardzonymi drogami, wzrostem liczby gospodarstw z dostępem do

⁵² Chmieliński P., Gorzelak G. (red). (2024). Polska wieś i polskie rolnictwo. 20 lat w Unii Europejskiej. IRWiR PAN. DOI: 10.53098/978-83-89900-78-4.

⁵³ Stanny M., Rosner A., Komorowski Ł. (2023). Monitoring rozwoju obszarów wiejskich. Etap IV. Dekada przemian społeczno-gospodarczych. Fundacja Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej, IRWiR PAN. DOI: 10.53098/MROW.2720-376X.

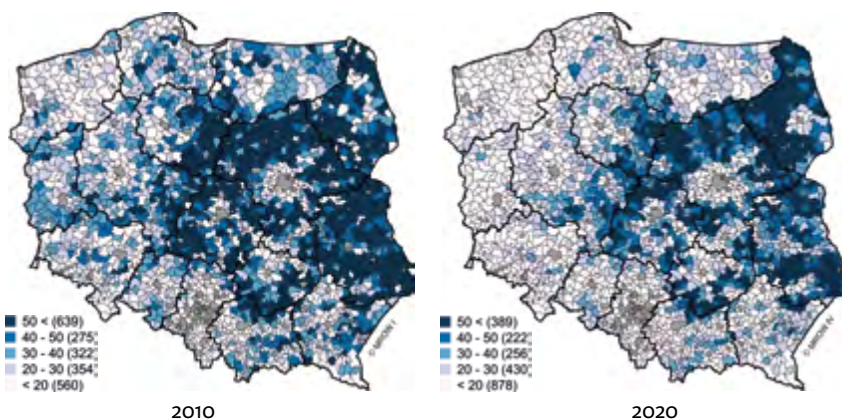
kanalizacji oraz radykalnym przejściem od telefonii stacjonarnej do powszechnego dostępu do internetu.

Z tych danych wyłania się obraz polskiej wsi, która przeszła przyspieszony awans cywilizacyjny, przekształcając się z przestrzeni peryferyjnej w nowocześniejszy i lepiej skomunikowany obszar życia. Jednocześnie jednak, jak zaznaczyła prof. Stanny, przed wsią stoją nowe wyzwania: dezagraryzacja, czyli rozwój innych funkcji niż rolnicze w lokalnej gospodarce, która wciąż postępuje zbyt wolno, szybsze starzenie się społeczeństwa wiejskiego niż miejskiego, trwałe problemy strukturalne – jak rozdrobnienie gospodarstw czy ograniczony dostęp do usług specjalistycznych. Zmieniająca się logika polityk publicznych budzi rosnące obawy i poczucie braku stabilności wśród mieszkańców wsi, którzy nie zawsze znajdują w niej jasne odniesienia do własnych potrzeb.

Rysunek 1. Odsetek ludności w wieku poprodukcyjnym

Źródło: oprac. własne (M. Stanny) na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Rysunek 2. Świadczeniobiorcy emerytur KRUS na 100 osób w wieku poprodukcyjnym

Źródło: oprac. w projekcie „Monitoring rozwoju obszarów wiejskich” na podstawie danych KRUS.

W pierwszej rundzie pytań prof. Stanny poprosiła panelistów o ocenę 20 lat Polski w UE z perspektywy obszarów wiejskich i wskazanie, w jakiej dziedzinie wieś zyskała najwięcej, a w jakich sferach akcesję można było wykorzystać lepiej. Aleksander Kwaśniewski ocenił wejście Polski do UE jako sukces, także dla mieszkańców polskiej wsi. Wspomniał obawy, jakie towarzyszyły rolnikom przed akcesją, i podkreślił, że polskie rolnictwo nie tylko przetrwało, lecz także się rozwinęło, stając się ważnym eksporterem produktów rolnych. Zauważył, że na wsi pojawiają się problemy z dostępem do edukacji czy ochrony zdrowia, ale nie umniejsza to znaczenia postępu, jaki dokonał się w sferze infrastrukturalno-gospodarczej. Pozytywnie ocenił także konserwatyzm wsi jako czynnik wzmacniający tożsamość jej mieszkańców.

Krzysztof Paszyk wysoko ocenił dotychczasowe wykorzystanie funduszy unijnych na obszarach wiejskich. Zwrócił uwagę, że przez wiele lat Polska zajmowała czołowe miejsce w statystykach wydatkowania środków europejskich, i podkreślił kluczową rolę samorządów w ich efektywnym inwestowaniu, zwłaszcza w infrastrukturę drogową i społeczną. Zdaniem ministra obecnie szczególnej interwencji wymagają wyzwania demograficzne, przede wszystkim depopulacja i starzenie się ludności, zwłaszcza we wschodnich regionach kraju. Zapewnienie odpowiedniej infrastruktury, poprawa jakości życia oraz tworzenie specjalnych stref ekonomicznych na terenach zagrożonych wyludnieniem mogłyby zachęcić młodych ludzi do wiązania swojej przyszłości z obszarami wiejskimi.

Czesław Siekierski, zaangażowany przez lata jako europoseł w integrację Polski z UE w zakresie rolnictwa, wskazał na ogromny postęp w dostosowaniu polskiego rolnictwa do standardów unijnych. Przypomniał, że choć proces transformacji po 1989 roku był trudny, polskie rolnictwo dysponowało atutem w postaci wysokiego udziału własności prywatnej, co ułatwiło przystosowanie do gospodarki rynkowej i regulacji unijnych. Podkreślił, że integracja przebiegała w dużej mierze poprzez kontakt oraz wymianę doświadczeń z rolnikami z UE, co pomogło przełamać sceptycyzm. Zwrócił też uwagę na rolę wspólnego rynku, który przynosi rolnikom większe korzyści niż bezpośrednie fundusze unijne. Zdaniem ministra duży wkład w sukces transformacji miały instytucje wspierające edukację i doradztwo rolnicze, a także rozbudowa przemysłu rolno-spożywczego. Odnosząc się do obecnej sytuacji, Czesław Siekierski wskazał na koncentrację produkcji i powiększanie skali gospodarstw, a jednocześnie podkreślił potrzebę wsparcia małych przetwórców i skracania łańcucha dostaw. Choć rola dopłat bezpośrednich maleje, nadal pozostają one narzędziem ukierunkującym produkcję, np. przez ekoschematy. W podsumowaniu minister zaznaczył, że mimo ogromnego postępu wyzwania stojące przed rolnictwem są dziś równie poważne jak te, z którymi mierzyliśmy się przed akcesją do UE.

Wiktor Szmulewicz ocenił, że akcesja do UE obudziła w rolnikach przedsiębiorczość i przyczyniła się do transformacji polskiej wsi. Zwrócił uwagę na konieczność lepszego wykorzystania potencjału ziemi i kapitału ludzkiego oraz potrzebę rozwijania wysokiej jakości produkcji i przetwórstwa. Wskazał na wyzwania związane z rosnącą wartością ziemi i potrzebą racjonalnego zarządzania zasobami.

Andrzej Grzyb, zapytany o wnioski płynące z integracji polskiej wsi z UE dla ewentualnej akcesji Ukrainy, zwrócił uwagę na konieczność realnego przygotowania struktur wiejskich i rolnictwa, a także na potrzebę budowania akceptacji społecznej dla procesów integracyjnych. Wskazał na ogromny potencjał ukraińskiego rolnictwa, ale także na wyzwania związane z jego strukturą i obawy o stabilność europejskiego rynku po ewentualnej akcesji Ukrainy. Podkreślił, że integracja z UE wymaga wielu przygotowań w zakresie projektowania polityk oraz warunków akcesji, a także przygotowania ukraińskiej wsi na zmianę otoczenia rynkowego i instytucjonalnego.

Prof. Swianiewicz ocenił wykorzystanie środków unijnych przez polskie samorządy jako sukces, który był wynikiem decyzji o decentralizacji ich rozdysponowania. W momencie akcesji Polska była jedynym krajem, który zdecydował się na taki sposób zarządzania funduszami, co przełożyło się na efektywne ich wykorzystanie. Akcesja wpłynęła także na rozwój samej instytucji samorządu dzięki implementacji wartościowych reguł, procedur, procesów zarządzania, a nawet sposobu myślenia o rozwoju lokalnym. Prof. Swianiewicz zwrócił także uwagę na potrzebę dalszego rozwoju kompetencji samorządów oraz na wyzwania związane z depopulacją i utrzymaniem dostępu do usług publicznych na wsi.

W drugiej rundzie pytań prof. Stanny pytała o wyzwania stojące przed polską wsią oraz o rekomendacje na przyszłość. Przypomniała słowa prezydenta Kwaśniewskiego wypowiedziane 1 maja 2004 roku: „Oto dzisiaj marzenia stają się rzeczywistością” i zapytała: „Jakie marzenia powinna dziś mieć polska wieś, by nie tylko utrzymać cywilizacyjny postęp, ale stać się aktywnym współtwórcą przyszłości europejskiego projektu?”. Prezydent powiedział, że dziś marzenia powinny być przede wszystkim realistyczne. Wskazał cztery kluczowe obszary, które wymagają dalszego wsparcia i mądrego rozwoju. Na pierwszym miejscu wymienił edukację – jego zdaniem młodzi ludzie na wsi muszą mieć równy dostęp do dobrej jakości kształcenia, by nie wchodzić w dorosłość z poczuciem gorszego startu. Kolejny obszar to potrzeby starzejącego się społeczeństwa, dlatego tak ważna jest dostępność opieki zdrowotnej, profilaktyki i działań poprawiających komfort życia seniorów. Zdaniem prezydenta rozwój połączeń komunikacyjnych jest warunkiem trwałego włączenia wsi w gospodarkę i życie społeczne. Na koniec prezydent podkreślił, że zmiany klimatyczne stanowią realne zagrożenie dla rolnictwa – zanik wód gruntowych i susze już dziś dotyczą wielu gospodarstw. Dlatego konieczne jest włączenie obszarów wiejskich w działania na rzecz ochrony środowiska i adaptacji do nowych warunków. W jego ocenie te działania to nie abstrakcyjne marzenia, ale konkretna potrzeba i sprawdzian gotowości państwa do solidarnej polityki rozwoju.

Minister Paszyk podkreślił, że wieś jest filarem polskiej gospodarki, zwłaszcza w kontekście bezpieczeństwa żywnościowego i energetycznego, które obecnie stanowią kluczowe zagadnienia. Oś nowoczesnej polityki powinna opierać się na usuwaniu barier infrastrukturalnych i biurokratycznych dla konkurencyjności produktów wytwarzanych na wsi, ze szczególnym uwzględnieniem branży energetycznej.

Andrzej Grzyb zwrócił uwagę na potrzebę uregulowania obrotu ziemią, która jest na wsi podstawowym środkiem produkcji. Podkreślił także wielofunkcyjność obszarów wiejskich i wynikającą z niej konieczność ich zintegrowanego rozwoju. Zaproponował stworzenie narodowej strategii biogospodarki opartej na odnawialnych surowcach rolnych, leśnych i wodnych oraz rozwijającej produkcję żywności funkcjonalnej o wysokiej jakości. Zaznaczył, że nie chodzi jedynie o wsparcie produkcji, lecz o stworzenie spójnego systemu, który zintegruje sektory rolnictwa, nauki, przetwórstwa i polityki publicznej.

Wiktor Szmulewicz zwrócił uwagę na konieczność strategicznego spojrzenia na przyszłość rolnictwa w Polsce. Podkreślił, że sektor potrzebuje dziś nie tylko doraźnych działań, lecz przede wszystkim refleksji nad tym, dokąd zmierza. Wyraził zaniepokojenie rosnącą presją na powiększanie areału gospodarstw, która prowadzi do niekontrolowanego wyścigu o ziemię, często bez refleksji nad rzeczywistą opłacalnością takiej strategii. Wskazał, że przyszłość rolnictwa nie leży w sprzedaży surowców, lecz w tworzeniu wartości dodanej i rozwijaniu nisz rynkowych, które odpowiadają na potrzeby wymagających konsumentów, także na rynkach zagranicznych. Wezwał do modernizacji systemu doradztwa i wsparcia instytucjonalnego, które pomogłyby rolnikom mądrze gospodarować zasobami i zwiększać konkurencyjność nie dzięki skali, ale jakości i innowacyjności.

Prof. Paweł Swianiewicz, zapytany o nowy model zarządzania rozwojem lokalnym w obliczu wyzwań demograficznych, podkreślił, że depopulacji nie należy traktować wyłącznie jako powodu do centralizacji czy likwidacji małych gmin. Jego zdaniem to nie skala samorządu, lecz sposób organizacji i świadczenia usług publicznych powinny zostać dostosowane do nowych warunków. Według profesora depopulacja to nie tylko problem organizacyjny, lecz także ryzyko dla jakości debaty publicznej – stwarza bowiem podatny grunt dla populizmu i osłabia zaufanie do polityk europejskich. Szczególną rolę w tym kontekście mówca przypisał samorządom wiejskim, które jego zdaniem powinny aktywnie uczestniczyć w obronie dorobku integracji europejskiej, nawet jeśli zmniejszają się bezpośrednie fundusze unijne. Podkreślił też wagę klimatu jako nowego pola działania dla lokalnych władz – zwłaszcza na terenach wiejskich, które bezpośrednio odczuwają skutki zmian środowiskowych.

Dyskusję podsumował minister Siekierski, który zaakcentował znaczenie głównych źródeł rozwoju obszarów wiejskich: środków unijnych, korzyści ze wspólnego rynku, transferów finansowych od Polaków pracujących za granicą oraz inwestycji zagranicznych, które tworzą miejsca pracy także poza dużymi miastami. Zwrócił uwagę na znaczenie wyzwań demograficznych, zmian klimatycznych i jakości edukacji na wsi. Wskazał na potrzebę większego wykorzystania instrumentów rynkowych w rozwoju rolnictwa oraz odbudowy znaczenia produkcji zwierzęcej, przy jednoczesnym rozwoju przetwórstwa powiązanego z rolnikami. Na koniec pokreślił potrzebę kompleksowych, pogłębionych badań nad realnym obrazem współczesnej wsi oraz wsparcia dla jej wielofunkcyjnego i innowacyjnego rozwoju.

Paneliści byli zgodni co do kierunku dalszego inwestowania w rozwój obszarów wiejskich i wsłuchiwanie się w głos jej mieszkańców. Zamykając panel, prof. Monika Stanny powiedziała, że „dwadzieścia lat temu zaczynaliśmy z nadzieją, dziś mamy odpowiedzialność”. To przesłanie łączy doświadczenia dwóch dekad obecności w UE z potrzebą wytyczania ambitnych, ale realistycznych kierunków rozwoju w przyszłości.

*Monika Stanny
Elwira Wilczyńska*

Ocena stanu polskiej wsi z perspektywy regionów

Współczesna polska wieś to przestrzeń ogromnych przemian, dynamicznie się rozwijająca, ale zarazem stojąca przed coraz bardziej złożonymi wyzwaniami. Panel, który poprowadził wiceminister rolnictwa i rozwoju wsi Adam Nowak, zgromadził przedstawicieli samorządów oraz instytucji kluczowych dla rozwoju obszarów wiejskich. W dyskusji wzięli udział: Adam Struzik – marszałek województwa mazowieckiego, Piotr Całbecki – marszałek województwa kujawsko-pomorskiego, Krzysztof Grabowski – marszałek województwa wielkopolskiego, Stanisław Jastrzębski – wójt gminy Długosiodło i przewodniczący Związku Gmin Wiejskich, Magdalena Marynowska – burmistrz miasta i gminy Osiek, Ireneusz Niewiarowski – prezes Krajowego Stowarzyszenia Sołtysów, poseł Marek Chmielewski – przewodniczący Zarządu stowarzyszenia Polska Sieć Rozwoju i Odnowy Wsi, Wojciech Legawiec – prezes Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Otwierając spotkanie, Adam Nowak zwrócił uwagę, że rzeczywista perspektywa regionów polskiej wsi wykracza poza podziały administracyjne i obejmuje także konteksty historyczne, kulturowe oraz gospodarcze. Zauważył, jak istotna dla rozwoju wsi jest ścisła współpraca między samorządami wszystkich szczebli a administracją rządową. Jako moderator rozpoczął dyskusję pytaniem o zmiany, które zaszły na polskiej wsi od początku obecności Polski w Unii Europejskiej.

W odpowiedzi Adam Struzik zwrócił uwagę na ogromne znaczenie dla przeobrażeń polskiej wsi odrodzenia samorządów w 1990 roku. Podkreślił, że był to przełomowy moment, który umożliwił realne zarządzanie lokalnym rozwojem. Jak zaznaczyć: „Zmieniła się mentalność liderów lokalnych – ludzi, którzy mieli szansę decydować o rozwoju swoich małych ojczyzn, o lokalnych wspólnotach”. Kluczem do wszystkich przemian była dobra współpraca – budowanie relacji z gminami i powiatami na zasadzie partnerstwa, samorządności, subsydiarności oraz solidarności. Marszałek przypomniał, że dzięki funduszom unijnym oraz środkom własnym samorządu na Mazowszu zrealizowano wiele inwestycji w obrębie infrastruktury wodociągowej, drogowej i kulturalnej. Podał ich przykłady, ale też zaznaczył, że wciąż istnieją istotne wyzwania – zwłaszcza w obszarze infrastruktury komunalnej.

Do europejskiej perspektywy odniósł się również Piotr Całbecki, który podkreślił konieczność dalszego wzmocnienia Wspólnej Polityki Rolnej oraz większego zaangażowania regionów w procesy decyzyjne – zwłaszcza za pośrednictwem Europejskiego Komitetu Regionów. Przypomniął, że „nie ma obszarów wiejskich bez dobrego rolnictwa”, i wskazał na nierozzerwalny związek między kondycją sektora rolnego a jakością życia na wsi. Zaapelował o przeniesienie punktu ciężkości programowania polityki rolnej z poziomów europejskiego i krajowego na regionalny oraz lokalny. Podkreślił przy tym potrzebę realnego włączenia przedstawicieli gmin wiejskich w tworzenie zintegrowanych strategii rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich.

Specyfikę regionów silnie rolniczych z perspektywy koalicji AGRIREGIONS przedstawił Krzysztof Grabowski. Pomimo zróżnicowanego rolnictwa europejskiego podkreślił wspólne dążenie członków koalicji do zwiększenia środków w ramach przyszłej Wspólnej Polityki Rolnej na rozwój obszarów wiejskich.

O złożoności i zróżnicowaniu polskiej wsi mówił wójt Stanisław Jastrzębski, który występował w roli przewodniczącego ZGW. Przekonywał, że różnorodność obszarów wiejskich to zarazem bogactwo i wyzwanie. Przywołując wyniki badania „Monitoring rozwoju obszarów wiejskich”⁵⁴, wskazał na dramatyczne skutki depopulacji i starzenia się społeczeństwa. Podkreślił, że konieczne są reorganizacja oświaty oraz rozwój opieki nad seniorami.

Z perspektywy małych miast i gmin głos zabrała Magdalena Marynowska, która podkreśliła znaczenie aktywności społecznej oraz budowania społeczeństwa obywatelskiego w kontekście postępującego wyludniania się obszarów wiejskich. Jak zaznaczyła: „bardzo ważne jest dawanie ludziom przestrzeni i pokazywanie różnych możliwości. Jeśli nasze małe miasto i wsie zaczną w taki sposób podchodzić do ludzi, do małych przedsiębiorców, do rolników, do społeczności, to mam taką wizję mojej gminy Osiek, że ludzie będą wracać i będą swój potencjał, swoje działania realizować na miejscu, bo będą czuć odpowiedzialność za swoją ojczyznę”.

Ireneusz Niewiarowski podkreślił, że choć na przestrzeni lat wyłoniło się wielu wiejskich liderów, to ich potencjał hamują nieprzystające do realiów przepisy. Jak mówił: „Obszary wiejskie są niedocenione, podobnie jak sołectwa i sołtysi. Fundusz sołecki wykształcił całą plejadę liderów wiejskich, ale złe prawo krępuje ich rozwój. Potrzebne są zmiany prawne, które uwolnią tę energię”.

Rolę środków unijnych w kontekście odnowy obszarów wiejskich przedstawiał również poseł Marek Chmielewski: „środki zewnętrzne zrobiły prawie tyle samo dobrego, co i złego. Pieniądze bez strategii psują wieś”. Dlatego tak ważny jest jego zdaniem aktywny dialog między mieszkańcami a zarządzającymi, prowadzony w duchu wzajemnego uczenia się od siebie.

⁵⁴ Stanny M., Rosner A., Komorowski Ł. (2023). Monitoring rozwoju obszarów wiejskich. Etap IV. Dekada przemian społeczno-gospodarczych. Fundacja Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej, IRWiR PAN. DOI: 10.53098/MROW.2720-376X.

Wojciech Legawiec podsumował efekty wykorzystania środków unijnych przez polską wieś: „Agencja dba nie tylko o rolników, ale i o dobre życie na wsi”. Podając dane o liczbie złożonych wniosków i łącznej kwocie płatności, wskazał na rozmach inwestycji, szczególnie w zakresie sieci wodno-kanalizacyjnych, dróg lokalnych, obiektów sportowych, parków czy obiektów zabytkowych na obszarach wiejskich. Podkreślił też znaczenie działań na rzecz lokalnych grup działania i kół gospodyń wiejskich.

Na zakończenie wiceminister Adam Nowak zauważył, że siła Unii Europejskiej to wspólnota i inicjatywy oddolne, których samorząd jest demokratyczną reprezentacją. Wszyscy uczestnicy debaty zgodnie podkreślali, że dalszy rozwój polskiej wsi wymaga zrównoważonego podejścia, wzmocnienia roli samorządów, liderów lokalnych oraz długofalowych inwestycji w infrastrukturę, edukację i opiekę społeczną. Mimo osiągniętego sukcesu Polska wieś stoi dziś wobec nowych wyzwań – związanych z demografią, rosnącymi oczekiwaniami mieszkańców i ze zmianami klimatycznymi. Jej przyszłość to wspólna odpowiedzialność, wymagająca integracji działań na poziomach lokalnym, regionalnym, krajowym i europejskim, a także aktywnego dialogu oraz skutecznego korzystania z dostępnych narzędzi finansowych i społecznych.

Aleksandra Pawłowska

Przyszłość wsi. Kierunki przemian

Panel był moderowany przez Ryszarda Wilczyńskiego z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, byłego posła na Sejm RP. W dyskusji wzięli udział: Inga Demianiuk-Ozga – prezes Zarządu stowarzyszenia Partnerstwo dla Doliny Baryczy, Stefan Krajewski – sekretarz stanu w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi, dr Mirosław Drygas – dyrektor Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, dr Wacław Idziak z Kaszubskiego Uniwersytetu Ludowego w Wieżycy, Piotr Sadłocha – prezes Europejskiego Stowarzyszenia Lokalnych Grup Działania (European LEADER Association for Rural Development – ELARD) i prezes Polskiej Sieci LGD.

Jednym z ważnych punktów trzeciego dnia Kongresu była refleksja nad przyszłością wsi oraz kierunkami jej przemian społecznych, kulturowych i instytucjonalnych. Spotkanie rozpoczęło się symbolicznym „oddaniem hołdu przeszłości” – emisją filmu „Cichy memoriał” poświęconego twórczości Arkadiusza Andrejkowa, który w formie desekali i murali inspirowanych dawną fotografią przywraca pamięć lokalnym społecznościom wiejskim. Następnie dyskutanci próbowali odpowiedzieć na pytania, jaka wieś jest dziś i jaka może być jutro – w kontekście przemian demograficznych, zmian tożsamości wiejskiej oraz potrzeb lokalnych wspólnot⁵⁵.

W pierwszej części dyskusji moderator poprosił o przekazanie przesłania – kluczowej myśli, z jaką paneliści przyjechali na Kongres. Jako pierwsza głos zabrała Inga Demianiuk-Ozga, która odwołała się do doświadczeń lokalnej grupy działania. Podkreśliła, że klucze do przyszłości to współpraca i budowanie realnej wspólnoty. Jej zdaniem niezbędnym czynnikiem jest w tym kontekście edukacja – nie tylko dostęp do szkół powszechnych na terenach wiejskich, lecz także edukowanie o walorach życia na wsi. Inga Demianiuk-Ozga wyjaśniła, że w dolinie Baryczy skoncentrowano się na wykreowaniu marki turystycznej, stawiającej na tworzenie domowej atmosfery dla odwiedzających.

Następnie głos zabrał Stefan Krajewski, który podkreślił, jak ważne są zatrzymanie młodych ludzi na obszarach wiejskich i przeciwdziałanie wyludnieniu. Zwrócił uwagę na dwa wątki. Po pierwsze, konieczne jest zachowanie produkcyjnej funkcji wsi przy

⁵⁵ Halamska M., Kłodziński M., Stanny M. (2023). Polska wieś 2044. Wizja rozwoju. IRWiR PAN. DOI: 10.53098/978-83-89900-71-5.

Przyszłość wsi
Kierunki przemian

jednoczesnym rozwoju innych form działalności. Po drugie, należy docenić działalność organizacji aktywizujących wieś – sukces wsi to efekt zaangażowania mieszkańców i skutecznej współpracy liderów. Pytany o perspektywy programowania polityki po roku 2027, minister wskazywał na istotę wielofunduszowości w kontekście *rural proofing*⁵⁶ i nowych rozwiązań, które pozwolą reagować na wyzwania demograficzne oraz lepiej zintegrować działania różnych instytucji.

Kolejny prelegent, Mirosław Drygas, podkreślił potrzebę wdrożenia (przynajmniej krótkookresowej) strategii integrującej wielofunduszowe wsparcie na rzecz obszarów wiejskich, pozwalającej dokonać kolejnego skoku w rozwoju wsi, który to rozwój do tej pory opierał się na wykorzystaniu renty zapóźnienia. Wacław Idziak – twórca pierwszych wsi tematycznych w Polsce⁵⁷ – zwrócił uwagę na siłę wspólnoty opartej na działaniu i zabawie. Wspominał swoje doświadczenia z organizowania gier terenowych, które nie tylko integrowały mieszkańców, lecz także budowały poczucie współodpowiedzialności i kreatywności. Piotr Sadłocha przypomniał, że ponad 22 tys. miejsc pracy na obszarach wiejskich powstało dzięki lokalnym grupom działania. Zwrócił uwagę na konieczność obowiązkowego wdrożenia instrumentów oddolnych, takich jak RLKS⁵⁸, oraz potrzebę solidarności między regionami, by każda wieś, niezależnie od położenia geograficznego, miała szansę na rozwój. Przesłaniem moderatora była z kolei potrzeba równowagi między wspieraniem rolnictwa a wspieraniem obszarów wiejskich, czego rozwiązaniem może być utworzenie Funduszu Rozwoju Lokalnego.

W drugiej części panelu moderator skierował rozmowę ku tematyce oddolności – poprosił panelistów o refleksje nad praktycznym wymiarem inicjatyw tworzonych przez mieszkańców wsi. Inga Demianiuk-Ozga mocno zaakcentowała, jak wielką wartość mają budowanie lokalnych partnerstw oraz funkcjonowanie wspólnoty zbudowanej wielopłaszczyznowo, zsiecionej i otwartej na nowych mieszkańców. Te poglądy rozwinął Stefan Krajewski, który zwrócił uwagę, jak ważne jest premiovanie lokalnych liderów, przekładające się na integrowanie społeczności wiejskich. Mirosław Drygas odniósł się do kwestii oddolności poprzez podkreślenie potrzeby pogłębienia regionalizacji polityki w Polsce, a wręcz oddania dużej części kompetencji interesariuszom na poziomach regionalnym i lokalnym. Wacław Idziak zwrócił szczególną uwagę na rolę animatorów jako katalizatorów oddolnych procesów na wsi. Potrafią oni pobudzić innych do działania, zainspirować i dodać energii lokalnym

⁵⁶ *Rural proofing* oznacza przegląd polityk pod kątem obszarów wiejskich, aby dostosować je do potrzeb osób mieszkających i pracujących na obszarach wiejskich. Jest to jeden z elementów przekrojowych przedstawionych w „Długoterminowej wizji obszarów wiejskich”. Por. https://rural-vision.europa.eu/action-plan/cross-cutting/rural-proofing_en (dostęp 7.07.2025); https://rural-vision.europa.eu/index_en?prefLang=pl (dostęp: 7.07.2025).

⁵⁷ Idziak W., Wilczyński R. (2013). *Odnova wsi. Przestrzeń, ludzie, działania*. Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA.

⁵⁸ Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (*Community-led local development* – CLLD).

inicjatywom. Piotr Sadłocha przypisał szczególną rolę zaufaniu, bez którego nie ma szans na prawdziwie oddolne inicjatywy ani na rozwój, który służy wszystkim.

Panel zakończył się zgodnym podkreśleniem, że przyszłość polskiej wsi to otwartość na przemiany, elastyczność w podejściu do polityki i wsparcia, rozwijanie kompetencji liderów, budowanie zaufania i poczucia wspólnoty. Jak podsumował Ryszard Wilczyński, polityka i wsparcie finansowe są potrzebne, ale wszystko bazuje na czynnikach niematerialnych, na tym, co można wykreować wyłącznie oddolnie.

Aleksandra Pawłowska

Wyzwania współczesności: gospodarka, środowisko, klimat, energia, bezpieczeństwo

W panelu wzięli udział: prof. Piotr Tryjanowski z Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu – współautor raportu⁵⁹ Międzyrządowego Zespołu ds. Zmian Klimatu (IPCC), za który Zespół w 2007 roku otrzymał Pokojową Nagrodę Nobla, prof. Anna Górka z Katedry Projektowania Środowiskowego Politechniki Gdańskiej, prof. dr hab. inż. Piotr Przybyłowicz – dziekan Wydziału Samochodów i Maszyn Roboczych Politechniki Warszawskiej, a także wiceminister Jacek Czerniak – sekretarz stanu w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Moderatorem panelu był dr hab. Paweł Chmieliński – dyrektor ds. naukowych i profesor Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk.

We wprowadzeniu do dyskusji prof. Paweł Chmieliński podkreślił, że obecnie doszliśmy do punktu zwrotnego, na który wpływają liczne kryzysy: agresja Rosji na Ukrainę, kryzys klimatyczny oraz rewolucja cyfrowa. Te zjawiska redefiniują relacje wewnątrz Unii Europejskiej i stawiają Polskę przed nowymi wyzwaniami. Polska, jako szósta gospodarka unijna, piąta pod względem liczby ludności, ma znaczący potencjał rozwojowy. Mimo to produktywność naszej gospodarki wciąż wynosi jedynie 77% średniej unijnej. Członkostwo w UE i fundusze strukturalne przyczyniły się zarówno do rozwoju technologicznego, jak i społecznego, zwłaszcza na obszarach wiejskich, jednak presja zmian klimatycznych wymaga pogodzenia konkurencyjności gospodarki z wymogami zrównoważonego rozwoju i dekarbonizacji. Dlatego pojawiają się pytania, jaką rolę w tym procesie powinny odgrywać wieś i rolnictwo oraz jak kształtować ich przyszłość w kontekście rozwoju społeczno-gospodarczego naszego kraju⁶⁰.

⁵⁹ Parry M.L., Canziani O.F., Palutikof J.P., van der Linden P.J., Hanson C.E. (eds.), *Climate Change 2007: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge University Press. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/03/ar4_wg2_full_report.pdf (dostęp: 5.08.2025).

⁶⁰ Por. Chmieliński P., Gorzelak G. (red.) (2024). *Polska wieś i polskie rolnictwo. 20 lat w Unii Europejskiej*. IRWiR PAN. DOI: 10.53098/978-83-89900-78-4.

Jacek Czerniak podkreślił, że nie bez powodu bezpieczeństwo żywnościowe stało się jednym z priorytetów polskiej prezydencji w Radzie UE. Polska należy do eksporterów żywności i posiada nadwyżki produkcyjne, co jest korzystne dla gospodarki i rolników. Dlatego istotne wydaje się aktywne, strategiczne podejście do kształtowania przyszłej polityki publicznej w tym zakresie. Minister zwrócił uwagę na toczące się dyskusje na temat Wspólnej Polityki Rolnej po 2027 roku. Stwierdził, że Polska musi brać czynny udział w kształtowaniu polityki europejskiej, aby promować rolnictwo konkurencyjne i oparte na zrównoważonym rozwoju, łączącym aspekty społeczne, ekonomiczne oraz środowiskowe. W tym celu konieczne jest wsparcie polityki w kształtowaniu przyszłości obszarów wiejskich, ze zwróceniem uwagi na konieczność integracji działań sektorowych i współpracy nauki z praktyką.

Prof. Piotr Przybyłowicz wskazał na przykład takiej współpracy w zakresie innowacyjnych rozwiązań wykorzystania bioetanolu jako paliwa alternatywnego w silnikach samochodowych. Jego zespół opracował generator energii elektrycznej zasilany bioetanolem produkowanym z biomasy (traw, trocin i innych surowców)⁶¹, dostępnej na terenach wiejskich. Ta technologia jest niedroga i może przyczynić się do zwiększenia niezależności energetycznej wsi oraz ograniczenia emisji dwutlenku węgla. Profesor podkreślił, że przy promocji tego rozwiązania kluczowe jest wsparcie legislacyjne i polityczne. Współpraca z ministerstwem oraz odpowiednie regulacje mogą przyspieszyć wdrożenie technologii i przyczynić się do stworzenia sieci lokalnych generatorów energii, co byłoby korzystne zarówno dla środowiska, jak i gospodarki wiejskiej.

Prof. Piotr Tryjanowski zwrócił uwagę na znaczenie współpracy nauki, praktyki i administracji w odpowiedzi na zagrożenia związane ze zmianami klimatycznymi. Podkreślił, że problem jest często politycznie kontrowersyjny i utrudnia podejmowanie racjonalnych działań. Dodał, że społeczeństwo ma tendencję do myślenia krótkoterminowego, co ogranicza skuteczność wypracowania konsensusu oraz wdrażania proponowanych rozwiązań. Zwrócił uwagę na znaczenie natury, bioróżnorodności i kontaktu z przyrodą, które mają pozytywny wpływ na zdrowie psychiczne i jakość życia mieszkańców wsi, co warto wykorzystywać również w edukacji oraz wysiłkach na rzecz zwiększania świadomości społecznej, aby lepiej rozumieć złożoność problemów klimatycznych, związanych z nimi wyzwań i możliwości wspólnego działania na rzecz lepszego jutra.

Potwierdzają to wyniki badań prof. Anny Górki związane z problematyką ładu przestrzennego na obszarach wiejskich. Zaniechania prowadzące do chaotycznej urbanizacji, rozprzestrzeniania się zabudowy na terenach rolniczych oraz zanikania tradycyjnych kształtów krajobrazu nie tylko powodują estetyczny chaos, lecz także prowadzą do wymiernych strat ekonomicznych, przyrodniczych

⁶¹ MRiRW: przetworzenie surowców na bioetanol zwiększy bezpieczeństwo kraju. *Nauka w Polsce* 2025. <https://scienceinpoland.pap.pl/aktualnosci/news%2C106525%2Cmriw-przetworzenie-surowcow-na-bioetanol-zwiekszy-bezpieczenstwo-kraju> (dostęp: 25.07.2025).

i społecznych. Profesor podkreśliła, że brak konsensusu społecznego i silnej potrzeby ochrony dziedzictwa krajobrazowego utrudnia wprowadzenie skutecznych rozwiązań rozwojowych. Zaznaczyła, że możliwe jest holistyczne podejście do planowania przestrzennego, łączące aspekty naturalne, kulturowe i społeczne, które potrzebuje jednak wsparcia politycznego i instytucjonalnego⁶². Wymaga to zwiększenia wśród mieszkańców wsi świadomości wartości krajobrazu oraz ich aktywnego uczestnictwa w jego ochronie.

W podsumowaniu panelu uczestnicy wskazali dwa zasadnicze źródła wyzwań dla wsi i rolnictwa, a także nowoczesnej gospodarki: zmiany klimatyczne oraz ochronę bioróżnorodności. Zwrócono uwagę, że wiele problemów można rozwiązać lokalnie, dzięki dobremu planowaniu, wykorzystaniu technologii i wspólnym działaniom, które łączą aspekty ekologiczne, ekonomiczne i społeczne. Paneliści zauważyli potrzebę synergii działań przedstawicieli różnych sektorów, fundamentalne znaczenie edukacji, konieczności budowania świadomości i aspiracji społecznych odnośnie przyszłych funkcji wsi oraz mądre kształtowanie założeń polityk publicznych, które pozwolą na trwały rozwój obszarów wiejskich, odpornych na niekorzystne skutki współczesnych wyzwań.

Paweł Chmieliński

⁶² Górka A. (2024). Assessment of Alterations in Settlement Patterns of Agricultural Landscape in the Example of Kashubia in Poland. *Sustainability* 16, 904.

„Srebrna gospodarka” na obszarach wiejskich

Starzenie się społeczeństw staje się jednym z najpoważniejszych wyzwań rozwojowych dla obszarów wiejskich w Polsce i całej Europie⁶³. Wzrost udziału osób starszych w strukturze demograficznej wsi rodzi pytania o jakość ich życia, dostęp do usług oraz możliwości aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym i gospodarczym. Dyskusja miała służyć przybliżeniu idei „srebrnej gospodarki” i zidentyfikowaniu warunków umożliwiających jej rozwój na terenach wiejskich – nie tylko jako odpowiedzi na wyzwania demograficzne, lecz także jako szansy na wzmocnienie lokalnych wspólnot, budowanie międzypokoleniowych relacji i rozwój nowych usług.

W dyskusji wzięli udział: Marlena Miarczyńska – aktorka, prezes Fundacji Artystów Weteranów Scen Polskich w Skolimowie, Janusz Gast – prezes Towarzystwa Polsko-Austriackiego, Stanisław Stęclik z Uczelni Łukaszewski. Rozmowę poprowadziła dr hab. Monika Stanny – profesor i dyrektor Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN. Punktem wyjścia do dyskusji była przedstawiona przez nią diagnoza procesu starzenia się demograficznego obszarów wiejskich. Prof. Stanny podkreśliła, że obecnie osoby w wieku emerytalnym stanowią 21% mieszkańców wsi (dla porównania w momencie wejścia Polski do UE było to 15%). Oznacza to ok. 10 mln obywateli, z czego 35% mieszka na terenach wiejskich. Te zmiany potwierdzają także dane⁶⁴ dotyczące tzw. indeksu starości populacji: podczas gdy w 2004 roku na jednego „dziadka” przypadało statystycznie 1,3 „wnuka”, dziś jest to już mniej niż jeden „wnuk” (0,9). Temu procesowi towarzyszy zjawisko podwójnego starzenia się populacji – nie tylko rośnie ogólna liczba osób w wieku poprodukcyjnym, lecz także dynamicznie zwiększa się grupa najstarszych mieszkańców wsi. Od 2004 roku liczba osób w wieku 80 lat i więcej wzrosła o 154%. Utrzymują się też silna feminizacja najstarszych zasobów populacji wiejskiej oraz powszechność zamieszkiwania w jednoosobowych gospodarstwach domowych.

⁶³ Komisja Europejska. (2023). Demographic change in Europe: a toolbox for action, COM(2023) 577 final, Bruksela, 11 października 2023 r. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14191-2023-INIT/en/pdf> (dostęp: 15.07.2025).

⁶⁴ Stanny M., Rosner A. (2024). Demograficzne problemy polskiej wsi. [W:] Chmieleński P., Gorzelak G. (red.), Polska wieś i polskie rolnictwo 20 lat w Unii Europejskiej, s. 351–369. IRWiR PAN. DOI: 10.53098/978-83-89900-78-4_19.

W dyskusji założono, że starość nie jest problemem społecznym, lecz stanowi źródło doświadczenia, wiedzy i aktywności, także jako zasobu pracy. Marlena Miarczyńska przedstawiła „srebrną gospodarkę” z perspektywy Domu Artystów Weteranów Scen Polskich w Skolimowie jako system aktywizacji społecznej seniorów wykraczający poza zapewnienie opieki. Podkreśliła znaczenie kultury jako narzędzia terapii i integracji, a także konieczność tworzenia przestrzeni do międzypokoleniowych spotkań oraz wspólnych działań. Aktywność seniorów – także twórcza – powinna być wspierana przez lokalne instytucje i animację społeczną. Zamiast izolować, należy włączać osoby starsze w życie lokalne, tworzyć wspólnotę opartą na wzajemnym szacunku i relacjach.

Janusz Gast wskazał na znaczenie międzynarodowej współpracy – szczególnie z Austrią – jako źródła sprawdzonych modeli włączania seniorów w życie społeczne i gospodarcze. Jego zdaniem „srebrna gospodarka” powinna opierać się na aktywności seniorów oraz partnerstwach instytucjonalnych. Prezes podkreślił znaczenie lokalnych polityk uwzględniających potrzeby starzejącego się społeczeństwa oraz potrzebę wspierania NGO-sów i liderów lokalnych. Inspiracją mogą być austriackie centra senioralne, kooperatywy opiekuńcze czy programy wolontariatu międzypokoleniowego.

Stanisław Stęclik skupił się na roli edukacji dorosłych oraz rozwoju kompetencji cyfrowych seniorów. Podkreślił znaczenie „uniwersytetów trzeciego wieku” jako miejsc integracji, nauki i budowania tożsamości lokalnej. Zwrócił uwagę na potrzebę systemowego podejścia do edukacji osób starszych oraz konieczność wsparcia lokalnych instytucji edukacyjnych. Jego zdaniem rozwój kompetencji cyfrowych jest niezbędny do aktywnego uczestnictwa seniorów w życiu społecznym i gospodarczym.

Panel podsumowała Monika Stanny, która wskazała, że starość na wsi może być postrzegana jako zasób, a nie obciążenie. Warunkiem jest stworzenie środowiska sprzyjającego aktywności – kulturalnej, edukacyjnej i społecznej. „Srebrna gospodarka” to szansa na budowanie spójności społecznej, wzmacnianie lokalnych wspólnot oraz rozwój usług dostosowanych do potrzeb starzejącego się społeczeństwa. Wymaga to współpracy wielu sektorów, m.in. edukacji, kultury, samorządów i organizacji społecznych.

Monika Stanny

Podsumowanie Kongresu

Panel dyskusyjny podsumowujący obrady Europejskiego Kongresu Odnowy i Rozwoju Wsi moderował dr hab. Wawrzyniec Czubak – profesor Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu. Do dyskusji zaprosił dr. Czesława Siekierskiego – ministra rolnictwa i rozwoju wsi, dr. Bogusława Wijatyka – dyrektora generalnego Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Krzysztofa Grabowskiego – wicemarszałka województwa wielkopolskiego, dr hab. Monikę Stanny – dyrektorkę Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa, dr. Ryszarda Wilczyńskiego – inicjatora programu rozwoju wsi w Polsce, prof. dr. hab. Krzysztofa Szoszkiewicza – rektora Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu.

Prof. Wawrzyniec Czubak podkreślił, że wieś powinna opierać się na wartościach lokalnej wspólnoty i być głęboko związana z krajobrazem Polski. Pierwsze pytanie: „Czy Kongres spełnił pokładane w nim oczekiwania?” – skierował do Bogusława Wijatyka i Ryszarda Wilczyńskiego.

Zdaniem Bogusława Wijatyka mimo trudności organizacyjnych udało się stworzyć przestrzeń do konstruktywnego dialogu i wymiany doświadczeń. „Objęliśmy naszymi panelami niemal wszystkie obszary życia człowieka, szczególnie te dotyczące mieszkańców wsi – poczynawszy od procesów ekonomicznych, poprzez rolnictwo, wszystkie generacje obecne na wsi, aż po wyzwania klimatyczne i związane z przyszłością”.

Ryszard Wilczyński wyraził uznanie dla organizatorów Kongresu i podkreślił, że było to największe wydarzenie polskiej prezydencji w Radzie Unii Europejskiej. Nawiązując do nazwy Kongresu, przypomniał, że odnowa wsi jest ważnym zadaniem stojącym przed administracją publiczną, samorządami oraz społeczeństwem obywatelskim. W tym kontekście zwrócił uwagę na konieczność oddolnego podejścia do rozwoju, które pozwala wydobyć jego niematerialne czynniki: liderów, zaufanie i zaangażowanie mieszkańców. Zauważył także, że Kongres unaoczniał skalę potencjału interesariuszy rozwoju wsi.

Następnie prof. Czubak zapytał marszałka Marka Woźniaka i Bogusława Wijatyka o wyzwania organizacyjne związane z tak dużą imprezą. Dyrektor Wijatyk zaznaczył, że skala przedsięwzięcia wymagała pokonania wielu trudności. Udało się je jednak przełamać dzięki zaangażowaniu partnerów: Międzynarodowych Targów Poznańskich oraz Zarządu Województwa Wielkopolskiego. Bogusław Wijatyk podkreślił,

że to właśnie dzięki dobrej współpracy na każdym szczeblu można mówić o sukcesie wydarzenia.

Następnie wicemarszałek Grabowski w imieniu marszałka Woźniaka podziękował ministrowi Siekierskiemu za zaufanie i wybór Wielkopolski na miejsce Kongresu. Podkreślił, że jego organizacja była dużym wyzwaniem, możliwym dzięki współpracy wielu osób. Przypominał liczne działania regionu na rzecz odnowy i rozwoju wsi oraz kluczową rolę mieszkańców, którzy są „fenomenem” przemian lokalnych.

O ocenę merytorycznego wymiaru Kongresu moderator poprosił prof. Monikę Stanny, która powiedziała, że było to wydarzenie przygotowane z dużą starannością i poświęcone wsi rozumianej szeroko: jako przestrzeń życia, pracy, produkcji, kultury i społecznych relacji. Wiele paneli i dyskusji potwierdziło, że wieś to znacznie więcej niż tylko rolnictwo, choć ono wciąż odgrywa na niej kluczową rolę. Prof. Stanny podkreśliła wagę integracji różnych środowisk i spojrzeń – od nauki, poprzez administrację, po lokalnych liderów. Jednocześnie zwróciła uwagę na brak udziału kobiet w niektórych debatach, mimo że ich obecność w refleksji o przyszłości wsi jest niezbędna. Podsumowała tę sytuację słowami: „Rolnictwo jest męczyzną, ale wieś jest kobietą”. Dodała, że zwieńczeniem tego ważnego wydarzenia będzie księga pokongresowa, której przygotowanie minister rolnictwa i rozwoju wsi powierzył Instytutowi Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN. Zapewniła, że będzie to opracowanie stworzone z należytą dbałością, rzetelnością i szacunkiem dla idei, które wybrzmiały podczas Kongresu.

Pytanie o rolę nauki i edukacji w rozwoju obszarów wiejskich prof. Czubak skierował do Krzysztofa Szoszkiewicza. Rektor podkreślił, że rozwój wsi nie jest możliwy bez nauki oraz kształcenia kadr, które będą wspierać obszary wiejskie, i wyraził przekonanie, że podczas Kongresu mocno wybrzmiała rola nauki w rozwoju wsi. Przypominał, że jednym z wydarzeń towarzyszących Kongresowi była konferencja naukowa, której poziom merytoryczny ocenił bardzo wysoko. Podziękował także organizatorom za uwzględnienie głosu nauki jako ważnego wkładu w merytoryczną warstwę wydarzenia.

Na zakończenie panelu podsumowującego Kongres Czesław Siekierski podziękował wszystkim osobom zaangażowanym w jego organizację. Zauważył, że współpraca w tym zakresie wytworzyła poczucie wspólnoty, które uznał za jedno z najważniejszych osiągnięć wydarzenia. Zaznaczył, że w ostatnich latach na poziomie resortu zabrakło dyskusji o rozwoju obszarów wiejskich, choć same samorządy podejmowały takie działania, i dostrzegł potrzebę większego wsparcia dla nich oraz dla instytucji naukowych i badawczych zajmujących się tematyką wiejską. Wyraził także zadowolenie z decyzji Parlamentu Europejskiego o utrzymaniu dwufilarowej Wspólnej Polityki Rolnej. Zaznaczył jednak, że prace nad rekomendacjami dotyczącymi przyszłości WPR wciąż trwają, a decyzje zapadną po uzgodnieniach między państwami członkowskimi. Na zakończenie podziękował rektorom, organizatorom i uczestnikom Kongresu za wkład w sukces wydarzenia oraz wyraził gotowość do dalszej współpracy.

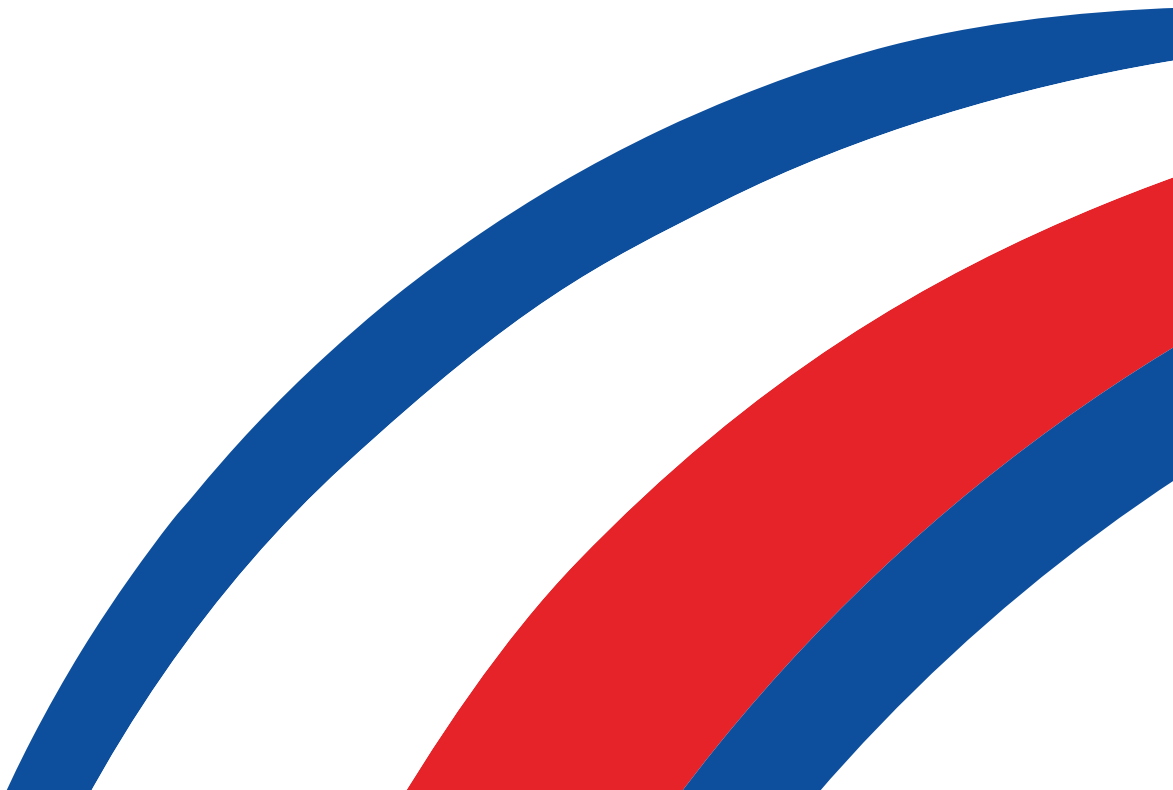

Następnie do zabierania głosu zaproszono gości z widowni. Przedstawiciele rolników, organizacji pozarządowych, samorządów oraz biznesu dziękowali za organizację Kongresu i wyrażali nadzieję na kontynuowanie tej inicjatywy.

Na zakończenie Krzysztof Grabowski wręczył Czesławowi Siekierskiemu statuetkę „Siewcy” – symbol zasiewu, który ma przynieść plony w postaci rozwoju i odnowy wsi. Organizatorzy i uczestnicy Kongresu podziękowali sobie nawzajem za zaangażowanie, współpracę oraz stworzenie wyjątkowej atmosfery, która sprzyjała wymianie doświadczeń i budowaniu wspólnej wizji przyszłości.

*Elwira Wilczyńska
Monika Stanny*

**OGÓLNOPOLSKA
KONFERENCJA NAUKOWA
„POLSKA WIEŚ – WIZJA
ODNOWY I ROZWOJU”**

Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Polska wieś – wizja odnowy i rozwoju”

Organizator: Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Polska wieś – wizja odnowy i rozwoju”, stanowiąca wydarzenie towarzyszące Europejskiemu Kongresowi Odnowy i Rozwoju Wsi, odbyła się w dniach 9–10 maja 2025 roku w Poznaniu. Jej organizatorem był Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu (UPP). Konferencja miała charakter interdyscyplinarny i zgromadziła przedstawicieli świata nauki z całej Polski. W programie przewidziano cztery sesje tematyczne, podczas których zostało zaprezentowanych 17 referatów przygotowanych przez 32 autorów reprezentujących 15 instytucji naukowych i akademickich.

Konferencję uroczyście otworzył prof. dr hab. Piotr Goliński – prorektor ds. nauki UPP, który podkreślił, że choć wydarzenie stanowi część Kongresu, to znacząco różni się charakterem od obrad plenarnych z udziałem polityków. Zaznaczył, że podczas kongresowych debat nierzadko pojawiają się wypowiedzi nieoparte wiedzą i źródłami, wynikające raczej z emocji, postaw czy pozycji politycznej. Tymczasem celem konferencji naukowej jest tworzenie przestrzeni do rzeczowej, interdyscyplinarnej debaty opartej na danych, analizach i dorobku nauki. Jak zaznaczył, intencją organizatorów jest, by efektem konferencji była monografia naukowa, która dostarczyłaby decydentom i politykom wiarygodnych, opartych na faktach podstaw do podejmowania racjonalnych decyzji w zakresie rozwoju wsi.

Następnie głos zabrał dr Bogusław Wijatyk – dyrektor generalny Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, który podziękował ministrowi Czesławowi Siekierskiemu za nadanie Europejskiemu Kongresowi Odnowy i Rozwoju Wsi istotnego wymiaru naukowego oraz powierzenie organizacji wydarzenia Uniwersytetowi Przyrodniczemu w Poznaniu. Wyraził również wdzięczność wobec komitetu organizacyjnego złożonego z pracowników naukowych UPP za zaangażowanie merytoryczne, organizacyjne i logistyczne. Szczególne podziękowania skierował do Ryszarda Wilczyńskiego – docenił jego uwagi oraz konstruktywne rozmowy, które towarzyszyły tworzeniu koncepcji konferencji.

Poruszane podczas obrad zagadnienia obejmowały szerokie spektrum tematów społecznych, technicznych, rolniczych oraz inżynierskich. Pierwszą sesję konferencji, zatytułowaną „Wieś, wiejskość i paradygmat rozwoju”, poprowadził prof. Walenty Począta (UPP), a otworzył ją referat prof. Marii Halamskiej z Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN „Wiejskość w społeczeństwie postindustrialnym”. To wystąpienie nadało intelektualny ton całej konferencji, która ukazała wieś nie tylko jako przestrzeń geograficzną, lecz także złożoną kategorię społeczną i kulturową w kontekście współczesnych przemian cywilizacyjnych. Prelegentka podkreśliła, że tradycyjne definicje wsi, oparte na produkcji rolnej, nie odpowiadają już współczesnej rzeczywistości. W społeczeństwie postindustrialnym „wiejskość” coraz częściej oznacza styl życia, przestrzeń konsumpcji i wyobrażeń kulturowych, a nie tylko miejsce pracy. Odwołując się do koncepcji Cloke’a i Jolliveta, prof. Halamska wyróżniła trzy poziomy wiejskości: fizyczno-przestrzenny, społeczno-zawodowy oraz symboliczno-kulturowy. Zdaniem prelegentki wiejskość jest zjawiskiem dynamicznym, konstruowanym społecznie i pełnym sprzeczności – łączy obrazy sielskiej natury z negatywnymi stereotypami. Mimo zbliżenia do miasta zachowuje własną tożsamość i pozostaje atrakcyjną alternatywą także dla mieszkańców metropolii.

Uczestnicy dyskusji zwracali uwagę na dwubiegunowość procesów zachodzących na wsi, gdzie równolegle występują zjawiska urbanizacji i degradacji tradycyjnych struktur wiejskich. Sugerowano, że prowadzi to do wytworzenia się przestrzeni hybrydowej – tzw. międzymiasta – pozbawionej zarówno miejskich funkcjonalności, jak i wiejskich walorów. W tym kontekście zastanawiano się nad rolą rad gmin w kreowaniu chaosu przestrzennego poprzez nieracjonalne i niespójne decyzje planistyczne generujące liczne koszty, nie tylko ekonomiczne.

Referat „Mieszkańcy w procesie odnowy i rozwoju wsi – aktywność, podmiotowość, sprawczość”, wygłoszony przez Ryszarda Wilczyńskiego (MRiRW), był okazją do krytycznej refleksji nad kształtem polityki rozwoju obszarów wiejskich w Polsce, która marginalizuje podejścia oddolne i kluczową rolę społeczności wiejskich w dokonywaniu przemian. Prelegent przedstawił odnowę wsi jako system rozwoju oddolnego. Zaakcentował znaczenie ramy instytucjonalno-prawnej funkcjonowania tego systemu, w szczególności w aspekcie upodmiotowienia społeczności lokalnych. Zwrócił uwagę na niedostateczne umocowanie sołectw w systemie prawnym oraz potrzebę partnerstw między społecznościami a samorządami jako kluczowego czynnika kreowania aktywności społeczności wiejskich. Przykład opolskiego programu odnowy wsi posłużył mu do zwymiarowania efektów oddolnej aktywności sołectw. Ryszard Wilczyński scharakteryzował mechanizm mnożnika finansowego i uzyskiwane dzięki niemu wysokie efekty ekonomiczne procesu odnowy wsi. Wykazał, że optymalny kształt przemian może zostać uzyskany dzięki powiązaniu podejścia oddolnego i odgórnej interwencji. W jego ocenie potrzebne są umocowanie odnowy wsi w systemie polityki rozwoju obszarów wiejskich oraz nowe regionalne programy odnowy wsi, które sprostają współczesnym wyzwaniom, w tym transformacji cyfrowej. W sesji pytań i dyskusji poruszono zagadnienia koncepcji „inteligentnych

wski” i trudności w jej wdrażaniu przez lokalne grupy działania, które coraz częściej rezygnują z tego narzędzia ze względu na problemy z osiągnięciem wymaganych wartości wskaźników.

W kolejnym referacie, zatytułowanym „Rzeczywiste wyludnienie wsi w Polsce – konieczność zmiany paradygmatu rozwoju”, prof. Romuald Jończy (Uniwersytet Opolski) przedstawił problem pogłębiającej się depopulacji obszarów wiejskich w Polsce oraz potrzebę redefinicji podejścia do ich rozwoju. Zwrócił uwagę na istotne rozbieżności między oficjalnymi danymi meldunkowymi a rzeczywistą liczbą mieszkańców wsi w skali kraju (różnice sięgają nawet 25%, a łącznie może chodzić o 2–3,5 mln osób, głównie młodych dorosłych i kobiet). Wyludnienie dotyczy zwłaszcza wsi peryferyjnych. Ten proces ma charakter samonapędzający się – im mniej mieszkańców, tym gorsza infrastruktura i usługi, co z kolei zachęca kolejnych mieszkańców do wyjazdu. Zdaniem prof. Jończygo nowy paradygmat rozwoju powinien uwzględniać jakość życia zamiast jedynie wzrostu liczby ludności, wspierać pracę i edukację zdalną, wzmacniać relacje międzypokoleniowe oraz zapewniać równowagę między centrum a peryferiami poprzez interwencję państwa.

Ostatni referat wprowadzającej sesji konferencji, autorstwa prof. Anny Matuszczak (Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu) i prof. Andrzeja Czyżewskiego (Uniwersytet Zielonogórski), był poświęcony wyzwaniom polskiego rolnictwa wobec zmiany paradygmatu jego rozwoju – od modelu industrialnego po społecznie zrównoważony. Autorzy omówili przyczyny tej transformacji i wskazali narastające problemy ekonomiczne (spadek opłacalności produkcji rolnej), społeczne (brak sukcesji, dezagregacja) oraz środowiskowe (degradacja gleb, zmiany klimatyczne). W wystąpieniu podkreślono rolę ewolucji WPR UE, która wspiera gospodarstwa przyjazne środowisku przyrodniczemu. W dyskusji po referacie pojawiły się pytania dotyczące kwestii niewymienionych w prezentacji, a istotnych z perspektywy przyszłości rolnictwa, m.in. wpływu postępującej urbanizacji i „rozlewania się” miast na grunty rolne oraz struktury przestrzenne wsi.

W drugiej sesji, zatytułowanej „Gospodarka, sytuacja ekonomiczna wsi” i prowadzonej przez prof. Karolinę Pawlak (UPP), zaprezentowano referat przygotowany przez zespół tegoż uniwersytetu: prof. Walentego Poczę, dr. hab. Wawrzyńca Czuba-ka, prof. Karolinę Pawlak i dr. hab. Arkadiusza Sadowskiego, poświęcony aktualnym uwarunkowaniom i wyzwaniom polskiego rolnictwa. Zdaniem autorów rozwój oraz odnowa wsi są ściśle powiązane z kondycją ekonomiczną gospodarstw rolnych i całego sektora rolnego. Wskazali oni pozytywną transformację polskiego rolnictwa po akcesji do UE – wzrost produkcji, dochodów i inwestycji – przy jednoczesnym zwiększeniu wymagań środowiskowych. Podnieśli temat szeroko rozumianych oczekiwań wobec rolnictwa, obejmujących m.in. bezpieczeństwo żywnościowe, wysoką jakość produkcji, ograniczenie emisji i zużycia zasobów naturalnych, poprawę dobrostanu zwierząt oraz ochronę bioróżnorodności. Sesja pytań, komentarzy i dyskusji po referacie dotyczyła przede wszystkim potrzeby budowania stabilności i odporności sektora rolnego na różne kryzysy.

Następnie przedstawiono referat „Trwały rozwój obszarów wiejskich w warunkach niepewności: wyzwania dla gospodarki lokalnej i rynku pracy”, przygotowany przez zespół z IRWiR PAN w składzie: dr hab. Paweł Chmieliński, dr Michał Dudek, dr hab. Barbara Wieliczko. Podkreślono w nim, że środki unijne odegrały kluczową rolę w modernizacji wsi oraz budowie nowoczesnego ładu instytucjonalnego, sprzyjającego wykorzystaniu potencjału lokalnych społeczności. Gospodarka wiejska stopniowo odchodzi od dominacji sektora rolnego na rzecz bardziej zróżnicowanych i nowoczesnych form działalności, w tym e-usług, turystyki, kultury oraz opieki społecznej. W kontekście nadchodzących zmian społeczno-demograficznych i geopolitycznych autorzy postulowali konieczność kontynuowania polityk publicznych opartych na zasadach zrównoważonego rozwoju, współpracy lokalnej oraz wykorzystaniu nowoczesnych technologii. Dyskusja po referacie skupiła się na uwarunkowaniach politycznych jako istotnym czynnikiem kształtującym warunki niepewności rozwoju wsi i rolnictwa.

W kolejnym wystąpieniu, zatytułowanym „Elektryfikacja rolnictwa i wsi w oparciu o zeroemisyjną i niskokosztową energię słoneczną i wiatru”, kierowany przez prezesa Grzegorza Wiśniewskiego zespół z Instytutu Energetyki Odnawialnej zwrócił uwagę na kluczową rolę, jaką obszary wiejskie odgrywają w rozwoju energetyki odnawialnej w Polsce. To właśnie tam jest zlokalizowana niemal cała moc zainstalowana w fotowoltaice (22 GW) oraz energetyce wiatrowej (11 GW). Prelegenci podkreślili potencjał rolnictwa i wsi jako zarówno producentów, jak i odbiorców „zielonej energii”, szczególnie pochodzącej z instalacji PV i turbin wiatrowych. W trakcie dyskusji, która odbyła się po referacie, poruszono m.in. kwestie związane z tworzeniem strategii zarządzania energią na poziomie gospodarstwa rolnego oraz dostępnych narzędzi wspierających ten proces.

Referat „Innowacje w rolnictwie: sztuczna inteligencja i nowoczesne technologie w służbie hodowli roślin i zwierząt”, wygłoszony przez dr Bognę Zawieję i dr. Marcina Pszczotę (UPP), ukazał, w jaki sposób sztuczna inteligencja rewolucjonizuje współczesne rolnictwo. Prelegenci podkreślili, że wykorzystanie technologii AI przyczynia się do zwiększenia efektywności produkcji, redukcji kosztów, poprawy dobrostanu zwierząt oraz jakości upraw. Przedstawiono konkretne przykłady zastosowań: analizę mleka i dźwięku w diagnostyce chorób, tomografię komputerową do oceny tusz owczych czy wykorzystanie dronów do monitorowania upraw i selekcji odmian odpornych na zmiany klimatyczne. Referat stanowił istotny wkład w dyskusję o kierunkach rozwoju agrotechniki, podkreślał konieczność dalszych inwestycji w badania oraz transfer nowoczesnych rozwiązań do praktyki rolniczej. W sesji pytań zwrócono szczególną uwagę na potencjał produkcji zwierzęcej do wdrażania narzędzi AI oraz możliwe scenariusze ich rozwoju w nadchodzących latach.

Referat „Prawo unijne i polskie wobec wyzwań zrównoważonego rozwoju działalności rolniczej oraz obszarów wiejskich”, wygłoszony przez dr hab. Anetę Suchoń (UPP), był okazją do pogłębionej analizy roli prawa w kształtowaniu rolnictwa przyjaznego środowisku, społeczeństwu i gospodarce. Prelegentka podjęła próbę

odpowiedzi na pytanie, czy obowiązujące regulacje prawne na poziomach międzynarodowym, unijnym i krajowym odpowiadają na wyzwania zrównoważonego rozwoju. W sesji pytań i komentarzy dyskutanci podnieśli problem braku jednoznacznej definicji zrównoważonego rozwoju oraz potrzebę jej doprecyzowania i skwantyfikowania w prawie.

Tematyka drugiego dnia konferencji ogniskowała się wokół kwestii związanych z życiem społecznym na obszarach wiejskich w Polsce, ze środowiskiem przyrodniczym, zmianami klimatycznymi i z przestrzenią wiejską. W pierwszej części wydarzenia, zatytułowanego „Społeczności wiejskie”, prowadzący – dr hab. Wawrzyniec Czubak (UPP) – podsumował wystąpienia i dyskusje z poprzedniego dnia.

Sesję rozpoczął dr hab. Wojciech Knieć z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, który wygłosił referat „Społeczności wiejskie we współczesnej Polsce – zasoby, dynamika i wizje rozwoju”. Odwołał się w nim do dorobku klasycznej i współczesnej socjologii wsi oraz badań własnych. Starał się dokonać subiektywnego przeglądu sytuacji społecznej na obszarach wiejskich w kraju. Zrekonstruował, czym jest dzisiaj społeczność wiejska w trzech wymiarach: symbolicznym, sieciowym oraz instytucjonalnym. Dyskusja nad referatem była poświęcona różnicowaniu wsi w Polsce, mnogości powodów migracji przestrzennych ludności miejskiej oraz współczesnej definicji wsi.

Drugi referat, przygotowany przez zespół z Uniwersytetu Jagiellońskiego: dr. hab. Piotra Nowaka, prof. Krzysztofa Gorlacha i dr Annę Jastrzębiec-Witowską, zatytułowany „Dziedzictwo kulturowe jako instrument rozwoju”, był poświęcony materialnym i niematerialnym zasobom wsi, stanowiącym istotny potencjał rozwojowy jej obszaru. Autorzy zaprezentowali współczesne socjologiczne ujęcie dziedzictwa kulturowego, obejmujące nie tylko zabytki architektury czy krajobrazu, lecz także praktyki, wyobrażenia, wiedzę oraz umiejętności uznawane przez wspólnoty i jednostki za część tradycji wiejskiej. W dalszej części wystąpienia przedstawiono dziedzictwo kulturowe jako ważne narzędzie wspierające rozwój lokalny. Zilustrowano to trzema przykładami: lokalnym produktem spożywczym, użytkową sztuką ludową oraz zabytkiem architektonicznym.

Referat dr hab. Moniki Stanny (IRWiR PAN), zatytułowany „Sytuacja demograficzna polskiej wsi. Pewna zmiana”, był poświęcony analizie uwarunkowań i przejawów starzenia się ludności wiejskiej w Polsce od momentu przystąpienia naszego kraju do Unii Europejskiej w 2004 roku. Autorka zwróciła uwagę, że obok powszechnie obserwowanych w Europie tendencji demograficznych (spadku dzietności, wydłużania się życia) dla dynamiki ludności wiejskiej coraz większe znaczenie mają układy przestrzenne. Wskazała, że w Polsce te zmiany różnicuje m.in. podział na centrum i peryferie oraz na wschodnią i zachodnią część kraju. Jej zdaniem przeobrażenia ludnościowe wymagają prowadzenia polityki demograficznej uwzględniającej zróżnicowane uwarunkowania terytorialne. W trakcie dyskusji poruszono również kwestie przyczyn procesów demograficznych zachodzących na wsi, problem „wsi zanikających”, znaczenie procesu dezagraryzacji w rozwoju obszarów wiejskich oraz wyzwań związanych z krajową polityką migracyjną.

Pierwszą część drugiego dnia konferencji naukowej zakończył referat dotyczący czynników rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich w Polsce. Dr hab. Marek Wigier (Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB) wyszczególnił w nim dwie grupy determinant warunkujących poziom zamożności i jakości życia ludności wiejskiej z perspektywy ekonomicznej. Pierwsza grupa dotyczyła czynników endogenicznych, do których prelegent zaliczył: ludzi i ich kompetencje, zasoby ekonomiczne i naturalne, infrastrukturę, tradycję oraz instytucje. Drugi zbiór obejmował egzogeniczne determinanty rozwoju wsi, wśród których znalazły się polityka rządu, krajowa i globalna gospodarka, technologie, środowisko naturalne oraz migracje. Komentarze i odpowiedzi związane z referatem prof. Wigiera ogniskowały się wokół preferencji migrantów zagranicznych w odniesieniu do miejsca zamieszkania, złożoności przyczyn depopulacji wsi oraz roli małych miast w jej rozwoju.

Drugą część konferencji naukowej, zatytułowaną „Środowisko i wiejska przestrzeń”, otworzył prowadzący sesję prof. Piotr Goliński. Pierwszy referat wygłosił prof. Mariusz Matyka, który wspólnie z dr. hab. Jerzym Kozyrą (Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – PIB) przygotował prezentację „Presja zmian klimatycznych, ekstremalne zjawiska pogodowe a środowisko i rolnictwo”. Podkreślił fundamentalne znaczenie środowiska przyrodniczego dla funkcjonowania człowieka oraz analizował skutki zmian klimatycznych i ekstremalnych zjawisk pogodowych dla polskiego i europejskiego rolnictwa. Wskazał na wzrost temperatury i coraz częstsze susze jako na czynniki powodujące straty w plonach, degradację gleb, pomniejszanie bioróżnorodności oraz zakłócenia w ekosystemach. W dyskusji nad referatem poruszono kwestie instrumentów służących adaptacji do zmian klimatu, możliwości koordynacji polityki klimatycznej, przygotowaniu wiejskich samorządów do gospodarowania zasobami wody oraz wprowadzenia grupowych prośrodowiskowych instrumentów polityki rolnej.

Prof. Tomasz Okruszko (Szkola Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie) w referacie „Walory przyrodnicze i ich ochrona, zielona i niebieska infrastruktura” podkreślił, że zachowanie zasobów przyrody – zarówno ożywionej, jak i nieożywionej – stanowi nie tylko obowiązek etyczny, lecz także warunek dobrostanu człowieka. Przedstawił dane ilustrujące pogarszający się stan gleb i wód oraz zwrócił uwagę na wyzwania związane z godzeniem celów ochrony środowiska z potrzebami ekonomicznymi lokalnych społeczności, w tym rolników. Podkreślił konieczność wdrażania rozwiązań opartych na przyrodzie (ang. *nature-based solutions*), które mogą łączyć funkcje ekologiczne i gospodarcze. W dyskusji po referacie poruszono m.in. tematy wyceny usług ekosystemowych związanych z retencjonowaniem wody oraz praktyk gospodarowania zasobami wód gruntowych.

Prof. Elżbieta Raszeja (Uniwersytet Artystyczny im. Magdaleny Abakanowicz w Poznaniu) skoncentrowała się na przeobrażeniach architektury i krajobrazu wsi. Wskazała na istotną rolę w tym procesie współczesnej zmiany kulturowej. Zaprezentowała przykłady zaniku na wsi form odnoszących się do produkcji rolnej oraz zmian cenowych historycznych układów osadniczych, zastępowanych przez obiekty oderwane

od tradycyjnego kontekstu (wielkokubaturowe, pola fotowoltaiczne, monokultury i tzw. osiedla łanowe). Zauważyła, że przez długi okres krajobraz rolniczy w Polsce był względnie trwały, a obecnie staje się w coraz większym stopniu i nieodwracalnie miejscem konsumpcji. Stwierdziła nieuchronność procesów rozwoju gospodarczego oraz modernizacji społecznej, a także opowiedziała się za projektowaniem zrównoważonych, odpornych struktur krajobrazowych za pomocą zróżnicowanych form i instrumentów „ochrony aktywnej”.

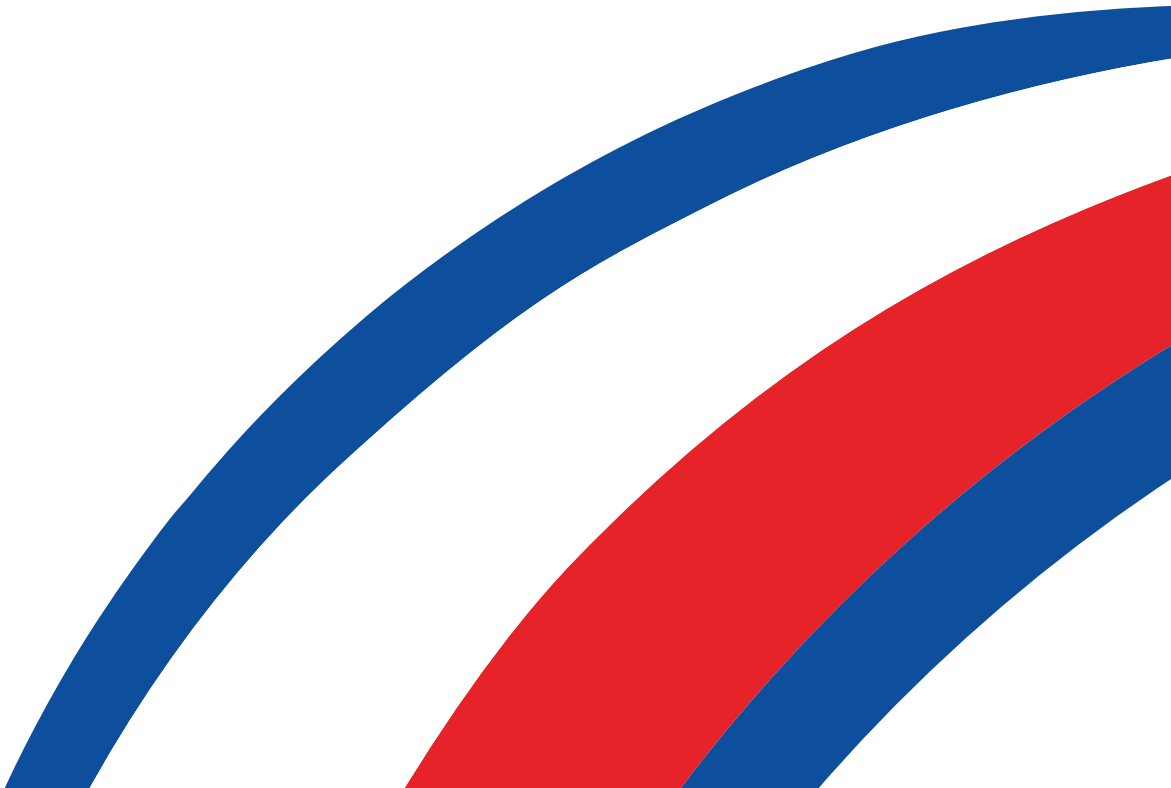
Konferencję naukową zamknął referat prof. Krystiana Heffnera „Ewolucja osadnictwa wiejskiego – w kierunku nowej struktury przestrzennej wsi”, przygotowany we współpracy z dr Agnieszką Majorek-Gdulą (Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach). Prelegent przedstawił zmiany w strukturze przestrzennej obszarów wiejskich w zależności od lokalizacji, szczególnie od skali oddziaływania miast na te tereny. Stwierdził, że ważną rolę w tym procesie odegrała integracja Polski z UE, w tym budowa i modernizacja infrastruktury, współfinansowana ze środków pochodzących z unijnego budżetu. Do efektów tych inwestycji należą niekontrolowany rozwój oraz nieuporządkowane zagospodarowywanie przestrzeni i krajobrazu. Przedstawił także przykłady typów zabudowy realizowanej na obszarach wiejskich z różnych stref klasyfikacji funkcjonalnej gmin w Polsce. Zauważył niepokojący proces rozwoju zabudowy w sytuacji wyludniania się wsi.

Konferencję zakończyło podsumowanie organizatorów z Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, którzy podziękowali Ministerstwu Rolnictwa i Rozwoju Wsi za objęcie wydarzenia patronatem oraz wsparcie organizacyjne. Wyrazy uznania skierowano również do autorów referatów i uczestników za ich zaangażowanie oraz aktywny udział w obradach. W końcowym wystąpieniu Bogusław Wijatyk wyraził uznanie dla Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu za przygotowanie udanej wielowątkowej i interdyscyplinarnej konferencji. Podziękował także wszystkim uczestnikom za wystąpienia oraz konstruktywne dyskusje i zapowiedział publikację monografii pokonferencyjnej.

*Adam Czarnecki
Michał Dudek*

FORUM LIDERÓW OBSZARÓW WIEJSKICH

II edycja Forum Liderów Obszarów Wiejskich

Organizator: Związek Młodzieży Wiejskiej

To zorganizowane przez Związek Młodzieży Wiejskiej (ZMW) wydarzenie stało się ważną przestrzenią do rozmowy o przyszłości wsi i roli młodych w kształtowaniu jej kierunków rozwoju. II edycja Forum Liderów Obszarów Wiejskich odbyła się pierwszego dnia Europejskiego Kongresu Odnowy i Rozwoju Wsi, który był poświęcony Wielkopolsce, rozwojowi lokalnemu i właśnie młodzieży. Forum stanowiło okazję do spotkania młodych liderów z całej Polski: członków organizacji młodzieżowych, rad, kół ZMW, młodych rolników, edukatorów i przedsiębiorców. Zebrani goście zastanawiali się, jak skutecznie działać lokalnie, budować trwałe relacje i odpowiadać na współczesne wyzwania.

Jednym z pierwszych paneli podczas Forum była dyskusja poświęcona budowaniu silnych organizacji na wsi. Spotkanie, zatytułowane „Współpraca zamiast rywalizacji”, zgromadziło uczestników, którzy wierzą, że solidarność, współodpowiedzialność i partnerstwo są kluczowe dla nowoczesnego podejścia do rozwoju lokalnych społeczności. W tej części spotkania aktywnie uczestniczyli: Rafał Jaświński – pełnomocnik ds. rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i współpracy z organizacjami pozarządowymi, Marcin Wróblewski – prezes fundacji Polemika, Adam Dąbrowski – członek Zarządu Fundacji Socjometrii, Karolina Cygan – zastępczyni dyrektora jednostki centralnej KSOW Plus. W trakcie panelu zaprezentowano inspirujące przykłady oddolnych inicjatyw z różnych części kraju. Szczególny nacisk położono na to, jak ważne są dzielenie się zasobami, umiejętne sieciowanie oraz wspólne planowanie działań w duchu zaufania i wzajemnego wsparcia. Panel pokazał, że siła organizacji społecznych nie wynika wyłącznie z ich formalnej struktury czy liczby członków, lecz przede wszystkim z jakości relacji i umiejętności współpracy.

Dyskusja miała również wymiar praktyczny – uczestnicy mogli poznać konkretne rozwiązania i dobre praktyki, które sprawdzają się w pracy na poziomie lokalnym. Panel nie tylko inspirował, lecz także dawał narzędzia do działania – zachęcał do tworzenia otwartych, partnerskich i nowoczesnych organizacji, które potrafią odpowiadać na potrzeby społeczności wiejskich i wspólnie kształtować ich przyszłość.

Kolejną debatę, zatytułowaną „Bezpieczeństwo żywnościowe i zielona energia – fundamenty nowoczesnej wsi”, poświęcono odpowiedzialności za przyszłość lokalnych społeczności wobec wyzwań klimatycznych i energetycznych. W rozmowie wzięli udział: Szczepan Leszczyński w roli moderatora, dr Katarzyna Jabłońska-Przywecka – dyrektor w Polskim Stowarzyszeniu Fotowoltaiki, Mateusz Cygan – dyrektor Warmińsko-Mazurskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego, Bartosz Mielniczek – ekspert Centrum Analiz Klubu Jagiellońskiego ds. Rolnictwa, Krzysztof Perycz-Szczański – prezes fundacji Polska z Natury. Goście tej debaty to specjaliści i praktycy z dziedziny rolnictwa oraz odnawialnych źródeł energii, którzy na co dzień wdrażają innowacyjne rozwiązania.

Uczestnicy zastanawiali się wspólnie, jaką rolę mogą odegrać młodzi rolnicy i mieszkańcy wsi w zapewnianiu lokalnej niezależności żywnościowej oraz przechodzeniu na ekologiczne źródła energii. Wymiana doświadczeń zebranych w terenie pokazała, że transformacja energetyczna nie musi być abstrakcją – może być oddolnym procesem tworzoną wspólnie przez mieszkańców.

W dalszej części debaty poruszono temat bezpieczeństwa żywnościowego w kontekście jakości i pochodzenia produktów mięsnych, zwłaszcza wieprzowiny. Dyskusja koncentrowała się na znaczeniu racjonalnego spożycia mięsa, jego wartości odżywczej oraz wpływu sposobu przygotowania na zdrowie konsumentów. Zwrócono uwagę, że to nie sam produkt, lecz metody jego obróbki – takie jak smażenie w panierce – są częstymi przyczynami problemów zdrowotnych. Podkreślono również znaczenie hodowli rodzimych ras zwierząt jako podstawy produkcji wysokiej jakości mięsa i regionalnych specjałów. Uczestnicy debaty wskazywali na potrzebę ochrony zasobów genetycznych, wspierania lokalnego przetwórstwa oraz budowania świadomości konsumenckiej jako kluczowych elementów nowoczesnego i zrównoważonego systemu żywnościowego. W kontekście rosnącej konkurencji na europejskim rynku, szczególnie ze strony Hiszpanii i Włoch, zaakcentowano potencjał polskich produktów jako szansę na rozwój lokalnej gospodarki oraz wzmocnienie niezależności żywnościowej wsi.

Równolegle odbywał się panel „Integracja europejska jako trampolina do sukcesu – networking i dobre praktyki”. Wzięli w nim udział: Adrian Depa – prezes fundacji Studenckie Forum Business Center Club oraz członek Zarządu Polskiej Rady Organizacji Młodzieżowych, Hanna Jarosławska – członkini Krajowej Rady Młodych Rolników i reprezentantka Europejskiej Rady Młodych Rolników CEJA, Kamil Dobrowolski – wiceprzewodniczący Zarządu Polskiej Rady Organizacji Młodzieżowych, wiceprezes Zarządu Wojewódzkiego Związku Młodzieży Wiejskiej w Katowicach, Konrad Ławniczak – uczeń Zespołu Szkół Rolniczych Centrum Kształcenia Ustawicznego w Wojsławicach (od 1 stycznia 2025 roku pod patronatem Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi).

Sesję skierowano do młodych ludzi, którzy chcą świadomie korzystać z możliwości oferowanych przez Unię Europejską. Uczestnicy dzielili się doświadczeniami mi związanymi z programami Erasmus+, Europejski Korpus Solidarności, LEADER

czy Horyzont Europa. Rozmawiano o tym, jak przekuć takie wartości, jak otwartość i współpraca w konkretne działania – lokalnie, ale z europejską perspektywą. Panel inspirował do aktywności międzynarodowej. Dyskusja koncentrowała się na możliwościach, jakie dają młodzieży z obszarów wiejskich programy unijne, oraz na tym, jak realnie wpływają one na rozwój osobisty, zawodowy i społeczny młodych ludzi. Prelegenci – przedstawiciele organizacji młodzieżowych, instytucji samorządowych i pozarządowych oraz młodzi praktycy – dzielili się konkretnymi przykładami zrealizowanych projektów i wskazywali, jak udział w działaniach międzynarodowych pozwala zdobywać nowe kompetencje, przełamywać bariery i poszerzać horyzonty. Zwracano uwagę na korzyści płynące z uczestnictwa w projektach europejskich: rozwój umiejętności językowych, poznanie innych kultur, wzrost pewności siebie, a także na trudności, które mogą zniechęcać młodzież wiejską do zaangażowania: brak wiedzy o dostępnych programach, słabą infrastrukturę cyfrową, ograniczenia finansowe oraz obowiązki rodzinne. Paneliści podkreślali, że w niwelowaniu tych barier kluczową rolę odgrywają edukacja i wsparcie lokalnych środowisk – szkół, sołectw, organizacji społecznych, samorządów. Zachęcano do włączania młodych ludzi w projekty już od najmłodszych lat, budowania trwałych struktur współpracy i tworzenia przestrzeni do dzielenia się doświadczeniem. Wskazywano również, że ci z nich, którzy sami przeszli przez międzynarodowe projekty, mogą stać się ważnymi ambasadorami zmian i inspirować rówieśników. Przykłady wymian, wolontariatów i działań społecznych pokazały, że integracja europejska ma realny wymiar i może stanowić narzędzie wzmacniania potencjału młodych ludzi oraz wyrównywania szans między centrum a peryferiami.

Popołudniowy panel, zatytułowany „Zawody przyszłości na wsi – jak przygotować się na zmiany?”, koncentrował się na wyzwaniach związanych z dynamicznie zmieniającym się rynkiem pracy oraz roli młodych mieszkańców wsi w kształtowaniu nowoczesnych i odpornych społeczności lokalnych. Rozmowa, w której uczestniczyli: Alina Prochasek – członkini Zarządu Fundacji Rozwoju Systemu Edukacji i Agencji Wykonawczej Programu Erasmus+, Karol Siewruk – ekspert do spraw zrównoważonego i regeneratywnego rolnictwa, Marcin Bańcerowski – przedsiębiorca, Krzysztof Kaczmarowski – kierownik warsztatów szkolnych w Zespole Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Swarzędzie, dotyczyła przede wszystkim tego, jakie kompetencje będą kluczowe w nadchodzących latach i jak skutecznie przygotować młodzież do nowych ról zawodowych, wykraczających poza tradycyjne zawody wiejskie. Panel pokazał, że przyszłość wsi to przede wszystkim ludzie – gotowi do nauki, otwarci na zmiany i zaangażowani w rozwój swoich społeczności. Podkreślano znaczenie nowoczesnych kompetencji w takich obszarach, jak zielona energia, usługi społeczne, edukacja czy technologie cyfrowe. Istotna była także rola elastyczności, gotowości do ciągłego uczenia się i podejmowania nowych wyzwań. Prelegenci zwracali uwagę, że przygotowanie do zawodów przyszłości nie ogranicza się do edukacji formalnej – potrzebne są również praktyczne doświadczenia, lokalne inicjatywy, dostęp do doradztwa i inspirujących wzorców. Panel zachęcał młodzież do aktywnego kształtowania swojej

ścieżki zawodowej w zgodzie z potrzebami wsi i globalnymi trendami; pokazywał, że obszary wiejskie mogą być przestrzenią nowoczesnego i satysfakcjonującego rozwoju zawodowego.

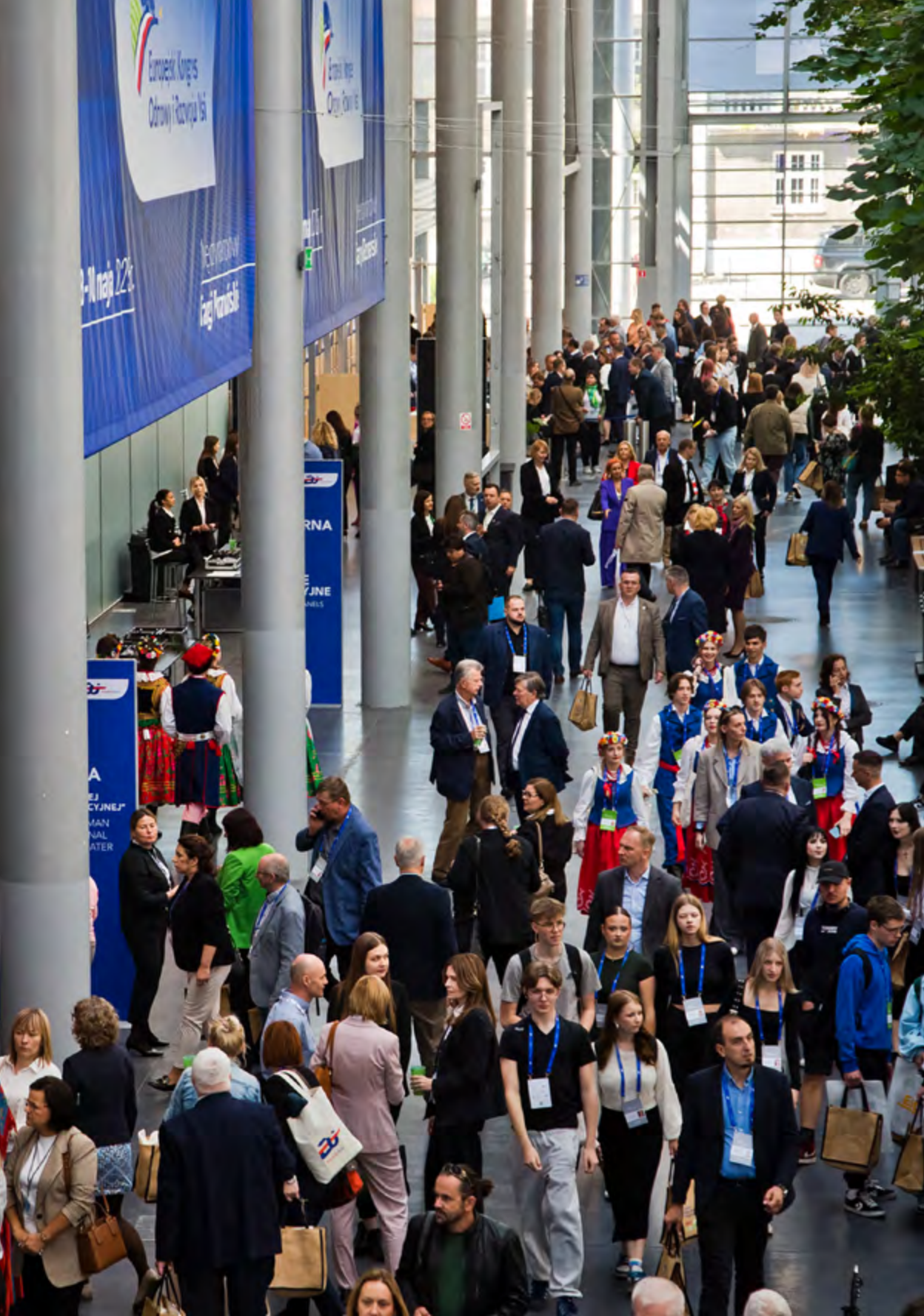
Na zakończenie dnia odbył się panel „Samorząd na plus – potencjał liderów w drodze do odnowy obszarów wiejskich”, skierowany do młodych osób chcących realnie wpływać na otoczenie poprzez współpracę z lokalnymi władzami. W dyskusji wzięli udział Artur Ławniczak – burmistrz miasta i gminy Szadek, a także Daniel Sztynch – wicestarosta złotowski. Moderatorem panelu był Wojciech Siejka – wiceprezes Zarządu Krajowego Związku Młodzieży Wiejskiej.

Tematy przewodnie rozmowy stanowiły współpraca samorządów z młodymi liderami i możliwości realnego wpływu młodzieży na kształtowanie polityki lokalnej. Podkreślono znaczenie tworzenia przestrzeni do dialogu, budowania zaufania oraz wspólnego planowania działań w gminach i powiatach. Prelegenci przedstawili konkretne przykłady oddolnych inicjatyw – m.in. projekt placu zabaw zrealizowany przez uczniów jednej z najmniejszych szkół w regionie łódzkim – jako dowód na to, że młodzież może skutecznie współtworzyć lokalną rzeczywistość, jeśli tylko otrzyma wsparcie i możliwość działania. Paneliści zgodzili się, że potrzebne są większa obecność młodych ludzi w procesie tworzenia strategii rozwoju, a także dostęp do samorządowej infrastruktury: sal, boisk czy domów kultury. Rozmawiano również o problemie finansowania inicjatyw grup nieformalnych oraz o roli urzędników odpowiedzialnych za pracę z młodzieżą. Wskazano, że często brakuje osób dedykowanych do tych zadań, jednak wsparcie mogą zapewnić ludzie współpracujący z organizacjami pozarządowymi. Jako dobrą praktykę wskazano zatrudnianie młodych osób z lokalnych środowisk, które dzięki doświadczeniu łatwiej nawiązują kontakt z rówieśnikami. Panel zakończył się wypracowaniem wspólnego przekonania, że samorząd nie powinien być traktowany jako instytucja zamknięta, lecz jako partner gotowy do współpracy i otwarty na głos młodego pokolenia.

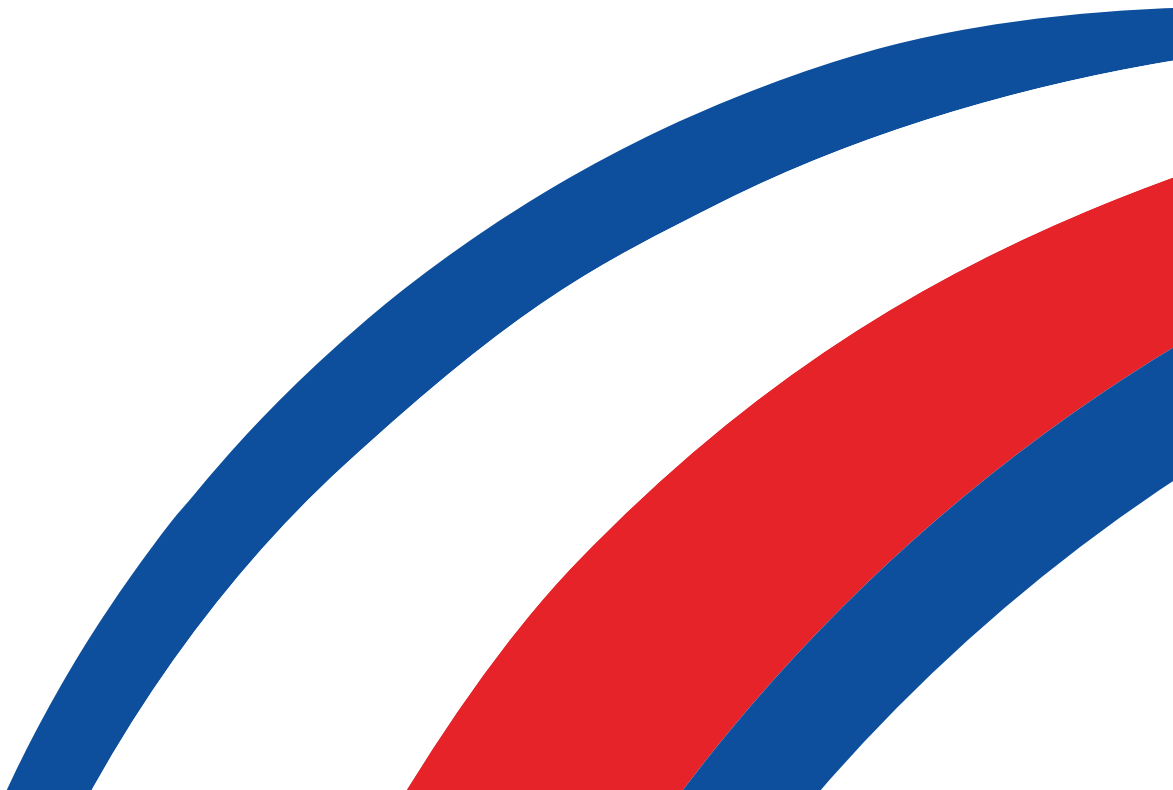
II edycja Forum Liderów Obszarów Wiejskich była wydarzeniem wyjątkowym zarówno pod względem tematyki, jak i atmosfery. Forum zgromadziło młodych liderów z całej Polski: przedstawicieli organizacji młodzieżowych, rad, kół ZMW, rolników, edukatorów, przedsiębiorców i społeczników, którzy spotkali się, by wspólnie rozmawiać o przyszłości wsi, wymieniać doświadczenia i szukać konkretnych rozwiązań dla współczesnych wyzwań.

Dyskusje panelowe pokazały, że młodzi mieszkańcy wsi są gotowi nie tylko reagować na zmiany, lecz także je inicjować. Rozmawiano o tym, jak budować silne organizacje społeczne, wspierać bezpieczeństwo żywnościowe i transformację energetyczną, przygotować się do zawodów przyszłości oraz skutecznie współpracować z samorządami. Ważnymi wątkami były również integracja europejska i wykorzystywanie przez młodzież z terenów wiejskich możliwości, jakie oferują programy unijne.

*Kinga Chęcińska
Małgorzata Gelo-Kluczyńska*

SPOTKANIE POLSKIEGO PARLAMENTU WIEJSKIEGO

Spotkanie Polskiego Parlamentu Wiejskiego – dobre praktyki parlamentów wiejskich z innych krajów i polskie plany na przyszłość

Organizator: Forum Aktywizacji Obszarów Wiejskich we współpracy
ze Związkiem Młodzieży Wiejskiej

W odpowiedzi na rosnącą potrzebę wzmocnienia głosu polskiej wsi w debacie publicznej Forum Aktywizacji Obszarów Wiejskich (FAOW) zorganizowało spotkanie ukierunkowane na zaprezentowanie koncepcji Polskiego Parlamentu Wiejskiego i podjęcie kroków dla jego realizacji. Wydarzenie zgromadziło szerokie grono uczestników – od przedstawicieli organizacji społecznych i samorządowych po ekspertów, naukowców oraz gości zagranicznych reprezentujących kraje o ugruntowanych tradycjach parlamentów wiejskich.

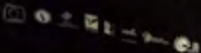
W pierwszej części spotkania głos zabrał prezes Zarządu FAOW Jarosław Kuba, który nakreślił historyczne uwarunkowania inicjatywy. Od kilkunastu lat parlamenty wiejskie funkcjonują w wielu krajach Europy – m.in. w Szwecji, Finlandii, Estonii, Słowenii czy na Łotwie – jako struktury społecznego dialogu służące aktywizacji lokalnych społeczności i budowaniu ich wpływu na decyzje polityczne. W Polsce ta idea została oficjalnie zainicjowana w 2022 roku, kiedy to w ramach przygotowań do spotkania Europejskiego Parlamentu Wiejskiego w Kielcach FAOW zrealizował projekt „Usłysz głos wsi”. Inicjatywa objęła serię debat we wszystkich województwach. Analizowano najważniejsze potrzeby i wyzwania mieszkańców obszarów wiejskich.

Jarosław Kuba podkreślił, że Polska znajduje się w ogonie europejskiego procesu budowania reprezentacji wiejskiej, dlatego z tym większym zaangażowaniem powinna zainicjować proces odpowiadający krajowym potrzebom. Zapowiedział jesienne spotkanie sygnatariuszy deklaracji współtworzących Polski Parlament Wiejski.

W dalszej części wydarzenia swoimi doświadczeniami podzielili się goście z organizacji europejskich. Goran Šoster ze Słowenii – członek Komitetu Sterującego Europejskiego Parlamentu Wiejskiego oraz przedstawiciel Słoweńskiej Sieci Rozwoju Wsi – opowiedział o modelu spotkań parlamentarnych organizowanych co dwa lata

INTERNATIONAL CONFERENCE
LEADER APPROACH AFTER 2013
AND NEW CHALLENGES FOR THE DEVELOPMENT
OF RURAL AREAS OF EUROPE
20 October 2011, Bologna (Emilia Romagna)

iu polityk publicznych, np. w

anie i uczenie się od siebie
om wiejskim

z udziałem kilkuset osób w Słowenii. Podkreślił wagę niezależności od administracji publicznej oraz problematyczne aspekty finansowania z budżetu państwa, które mogą prowadzić do napięć organizacyjnych. Anita Selicka – dyrektor Łotewskiego Forum Wiejskiego – przedstawiła strategię Parlamentu Wiejskiego jako ciągłego procesu mobilizacji społeczności lokalnych i wpływu na politykę krajową. Wskazała na zasadę równoprawnego udziału organizacji i decydentów oraz konieczność otwartości wydarzenia – uczestnicy przyjeżdżają, by słuchać mieszkańców wsi, a nie przedstawiać gotowe rozwiązania. Łotewski Parlament obraduje cyklicznie, gromadzi kilkaset osób, a jego organizacja angażuje lokalne społeczności, samorządy i organizacje pozarządowe. Na koniec tej części sesji głos zabrał Hannes Lorenzen z Agricultural and Rural Convention (ARC).

Ideę krajowej formuły Parlamentu przedstawiła Urszula Budzich-Tabor – członkini Zarządu FAOW i jednocześnie pracownica biura Rural Pact przy Komisji Europejskiej. Wskazała jego główne cele: stworzenie otwartej, włączającej platformy, dostępnej dla wszystkich zainteresowanych organizacji i liderów wiejskich; zapewnienie autonomii wobec administracji przy jednoczesnym dialogu z decydentami; funkcjonowanie bez osobowości prawnej, z naciskiem na płaską, niehierarchiczną strukturę pracy; budowę procesu *rural proofing* – badania i oceny polityk publicznych pod kątem ich wpływu na społeczności wiejskie; organizację ogólnopolskich spotkań parlamentarnych co dwa lata, z aktywnością tematycznych grup roboczych pomiędzy wydarzeniami.

Dr Ryszard Kamiński – członek Zarządu FAOW i jeden z pomysłodawców Polskiego Parlamentu Wiejskiego – podkreślił, że ma być on miejscem, gdzie różnorodne środowiska wiejskie mogą się spotkać, rozmawiać i razem działać⁶⁵. Zamiast rywalizować o uwagę polityków i fundusze, organizacje wiejskie mają wspólnie wywierać wpływ na kształtowanie polityki.

W części warsztatowej uczestnicy wzięli udział w serii dyskusji przy stolikach tematycznych, które odpowiadały na aktualne wyzwania i problemy obszarów wiejskich. Praca w grupach dotyczyła następujących sfer:

- edukacja i przedszkola na wsi;
- bezpieczeństwo energetyczne;
- relacje miasto–wieś;
- kryzys klimatyczny i dostęp do zasobów wodnych;
- problemy depopulacji i demografii;
- niska aktywność młodzieży;
- prestiż zawodu rolnika;
- infrastruktury zielona i błękitna;
- organizacyjne aspekty Parlamentu.

⁶⁵ O wiejskich organizacjach społecznych w Polsce na przestrzeni ostatnich stu lat zob. Kamiński R., Sitek A. (2019). Wiejskie organizacje społeczne. [W:] Halamska M., Stanny M., Wilkin J. (red.), Ciągłość i zmiana. Sto lat rozwoju polskiej wsi, tom 1. IRWiR PAN.

W trakcie Kongresu Hannes Lorenzen przeprowadził wywiad z przedstawicielami FAOW należącymi do pomysłodawców polskiej wersji Parlamentu – Ryszardem Kamińskim i Szymonem Migoniem⁶⁶. Ryszard Kamiński podkreślił w rozmowie, że dotychczasowe działania FAOW były skuteczne, ale ograniczone do kręgów aktywistów. Obecne wyzwania wymagają szerszego porozumienia i współdziałania ponad podziałami. Parlament ma łączyć rolników, przedsiębiorców, samorządy oraz młodzież, odwoływać się do tradycji wzajemnej pomocy i kooperatyw wiejskich. Ryszard Kamiński zaznaczył ponadto, że zamiast rywalizacji o uwagę polityków potrzebne są wspólna strategia i konstruktywny dialog.

Reprezentujący młode pokolenie Szymon Migoń wskazał na konieczność zatrzymania młodzieży na wsi poprzez rozwój infrastruktury, usług publicznych i przestrzeni do działania. Podkreślił rolę Forum Liderów Obszarów Wiejskich, które daje młodym ludziom głos i zachęca ich do aktywności społecznej. Obaj rozmówcy zgodnie stwierdzili, że Polski Parlament Wiejski ma być miejscem realnej współpracy, gdzie różnorodne środowiska wiejskie wspólnie kształtują przyszłość obszarów wiejskich w Polsce.

Łukasz Komorowski

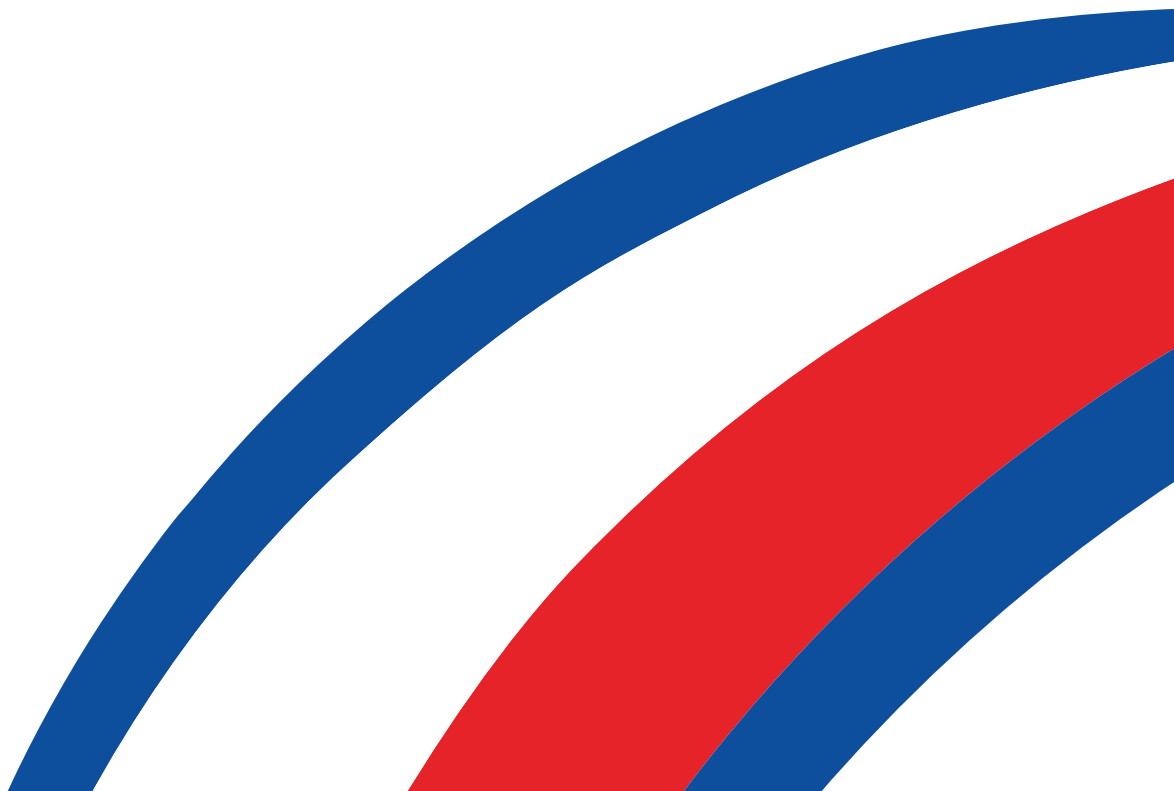
⁶⁶ Polish Rural Forum Takes Action For A Broad Rural Alliance. <https://www.arc2020.eu/polish-rural-forum-takes-action-for-a-broad-rural-alliance/> (dostęp: 10.07.2025).

Europejski Konferencja
Odnawialnego Rozwoju

Międzynarodowe
Targi Poznańskie

**INICJATYWY
I PARTNERSTWA
DLA ROZWOJU
OBSZARÓW
WIEJSKICH**

Wpływ lokalnych strategii rozwoju na rozwój obszarów wiejskich

Organizator: Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego

Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS) był tematem kolejnego panelu poświęconego efektom wdrażania tego instrumentu Wspólnej Polityki Rolnej na poziomie lokalnym. Na przykładzie wybranych inicjatyw zaprezentowano projekty, które w ocenie organizatora wydarzenia – Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego – w istotny sposób przyczyniły się do rozwoju społecznego i gospodarczego wielkopolskiej wsi. Spotkanie miało formę wystąpień i prezentacji filmów przedstawiających zrealizowane w latach 2014–2020 przedsięwzięcia finansowane ze środków UE. Panel poprowadzili Karolina Miarka i Joanna Ptak z Wielkopolskiej Sieci Lokalnych Grup Działania (LGD) oraz Marcin Bielawski – przedsiębiorca, twórca i prezes firmy „Kosynier” specjalizującej się w produkcji elektrycznych pojazdów w stylu retro.

W pierwszej części panelu przedstawicielki Wielkopolskiej Sieci LGD przedstawiły cele, strukturę i sposób funkcjonowania organizacji. Wielkopolska Sieć LGD skupia 30 podmiotów funkcjonujących na terenie województwa wielkopolskiego. Jak podkreśliły jej członkinie, dla ich organizacji najważniejszym partnerem jest samorząd województwa. Sieć skupia się przede wszystkim na organizacji szkoleń, wymianie doświadczeń i cyklicznych spotkaniach poświęconych sprawom ważnym dla wielkopolskich LGD.

Po wprowadzeniu wystąpił Marcin Bielawski, który przedstawił historię firmy „Kosynier” oraz znaczenie w rozwoju tego biznesu dotacji otrzymanej w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność, realizowanej przez LGD „Źródło”. Przedsiębiorca wykorzystał środki finansowe pozyskane z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na wyposażenie warsztatu służącego do produkcji rowerów napędzanych silnikami spalinowymi. Dotacja była niezbędna dla realizacji pomysłu na biznes, który Marcin Bielawski rozwijał wraz z bratem od 2017 roku. Pierwsze pomysły bracia realizowali w budynkach należących do gospodarstwa rolnego rodziców, w tym m.in. w starej kuźni. Marcin Bielawski poruszył również kwestię znaczenia wsparcia małej

POLAND25.EU

przedsiębiorczości na obszarach wiejskich. Opowiedział o możliwościach udanego przełożenia pasji i zainteresowań na dochodową działalność biznesową. Według prelegenta w rozwijaniu jego firmy niezbędne były: pomysł, determinacja, ciężka praca, umiejętność dostosowywania i modyfikacji koncepcji produktu do warunków rynkowych oraz często zmieniających się regulacji prawnych. Powstała na wielkopolskiej wsi rodzinna firma „Kosynier” została wyróżniona nagrodami w konkursach na innowacyjne produkty i obecnie działa na rynku międzynarodowym.

W kolejnej części panelu zaprezentowano film edukacyjny stworzony w ramach projektu „Alarm Pszczół w Interesie Społecznym” (APIS), realizowanego przez LGD „Trakt Piastów”, LGD „Okno Południowej Wielkopolski” i stowarzyszenie Wrota Wielkopolski. Przedstawiony materiał traktował o znaczeniu pszczoł dla środowiska przyrodniczego oraz zagrożeniach dla tych owadów wynikających z działalności człowieka. Przekazywał również informacje o działaniach mających na celu ochronę tego gatunku owadów.

Kolejny film wyświetlony podczas panelu dotyczył aktywizacji społeczności lokalnych. W materiale przybliżono różne efekty realizacji projektu współpracy dwóch LGD: stowarzyszenia Unia Nadwarciańska i stowarzyszenia Wrota Wielkopolski pn. „Lokalne strefy aktywności społecznej”. Zaprezentowano w nim walory turystyczno-rekreacyjne oraz związaną z nimi infrastrukturę techniczną i społeczną zlokalizowaną na obszarach funkcjonowania wymienionych LGD, czyli w gminach: Łądek, Ostrowite, Powidz, Słupca, Strzałkowo, Zagórów, Bralin, Trzcinica, Rychtal, Perzów, Baranów, Łęka Opatowska, w miastach Słupca i Kępno.

Następną część wydarzenia poświęcono projektowi zrealizowanemu przez Czarnkowsko-Trzcianecką LGD. Przedsięwzięcie polegało na budowie toru rowerowego typu pumptrack, placu do wypoczynku, elementów małej architektury i rozbudowie sieci oświetlenia. Tor tworzyły garby, zakręty i wzniesienia przeznaczone do jazdy na rowerze, hulajnodze nieelektrycznej, deskorolce czy tyżworolkach. W ramach prezentacji projektu wyświetlono film z uroczystego otwarcia toru we wrześniu 2024 roku. Podczas wspomnianego wydarzenia promującego innowacyjny sposób rekreacji dla młodzieży w Trzciance odbyły się m.in. pokazy akrobatyczne oraz treningi i warsztaty jazdy po torze.

Panel zakończyła prezentacja przedstawiająca wystawę multimedialną zatytułowaną „Jeszcze w zielone gramy”, przygotowaną przez Turkowską Unię Rozwoju T.U.R. Wystawa znajduje się w miejscowości Krwony (gmina Brudzew) i jest poświęcona zasobom naturalnym okolicy. Celem przedsięwzięcia była popularyzacja przyrody, bioróżnorodności i idei biofilii, według której każdy człowiek ma wrodzone zamiłowanie do środowiska naturalnego oraz inklinację do jego ochrony.

Michał Dudek

Rola Sołeckich Strategii Rozwoju Wsi w aktywizacji mieszkańców obszarów wiejskich

Organizator: Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego

Rola Sołeckich Strategii Rozwoju Wsi w aktywizacji mieszkańców obszarów wiejskich była tematem kolejnego wydarzenia Kongresu, poświęconego znaczeniu planowania oddolnego w lokalnym rozwoju. W centrum uwagi znalazły się doświadczenia związane z realizacją samorządowego programu „Wielkopolska Odnowa Wsi” (WOW), prowadzonego przez Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego. Przedstawiono koncepcję Sołeckich Strategii Odnowy Wsi (SSOW)⁶⁷ – planistycznych dokumentów wyznaczających kierunki rozwoju poszczególnych sołectw, przygotowywanych z udziałem mieszkańców na okres od dwóch do pięciu lat. Podkreślono, że tworzenie takich strategii sprzyja budowaniu lokalnego zaangażowania, integracji społeczności i skutecznemu definiowaniu potrzeb wsi. Wprowadzenia do tematyki panelu dokonała Anita Rodzińska-Modra z Departamentu Rolnictwa i Rozwoju Wsi Urzędu Marszałkowego Województwa Wielkopolskiego, która zaprezentowała założenia programu WOW oraz jego praktyczne mechanizmy działania, w tym rolę Grupy Odnowy Wsi (GOW) i lidera, wyłanianych na zebraniu wiejskim jako warunek przystąpienia do programu. W dalszej kolejności przedstawicielka urzędu marszałkowskiego przybliżyła etapy budowania SSOW. Obejmują one m.in. następujące działania:

- tworzenie wizji wsi (etap, w ramach którego przy wsparciu moderatorów, czyli specjalistów spoza miejscowości, są identyfikowane zasoby sołectwa);
- organizacja warsztatów poświęconych analizowaniu zasobów wsi (m.in. z wykorzystaniem analizy SWOT);

⁶⁷ Problematyka odnowy wsi nie ogranicza się oczywiście do inicjatyw związanych z przygotowaniem Sołeckich Strategii Rozwoju Wsi. Więcej informacji na temat różnorodnych podejść do koncepcji i praktyk odnowy wsi można odnaleźć w numerze specjalnym kwartalnika „Wieś i Rolnictwo” 2023, nr 3 (200), m.in. w artykule wprowadzającym: Wilczyński R., Czarnecki A. (2023). Od redaktorów numeru. *Wieś i Rolnictwo* 3(200): 27–34. DOI: 10.53098/wiro32023/oob.

STRATEGIA WOWSI

8 MAJA 2025 - POZNAŃ

- realizacja warsztatów dotyczących sformułowania krótko- i długoterminowych planów rozwoju miejscowości;
- przygotowanie SSOW przez moderatorów we współpracy z GOW i przyjęcie dokumentu na zebraniu wiejskim.

Na zakończenie pierwszej części panelu Anita Rodzińska-Modra przytoczyła przykłady projektów zrealizowanych w ramach inicjatywy WOW oraz wymieniła korzyści dla sołectwa wynikające z posiadania SSOW. Jak zaznaczyła, opracowanie strategii rozwoju sołectwa daje możliwość sformułowania celów i planu jego rozwoju oraz zwiększa szanse na pozyskanie zewnętrznych środków finansowych służących realizacji potrzeb istotnych dla społeczności lokalnej. Inne pozytywne efekty płynące z wypracowania strategii przez sołectwo polegają na zwiększeniu poziomu aktywności i integracji mieszkańców miejscowości, co przyczynia się do ich większego upodmiotowienia. Zdaniem Anity Rodzińskiej-Modrej przygotowanie dokumentu strategicznego w sołectwie stanowi element budowania wizerunku miejscowości oraz wzmacnia je jako jednostkę pomocniczą gminy.

W drugiej części spotkania odbyła się dyskusja o problematyce sołeckich strategii rozwoju w procesie uaktywniania mieszkańców wsi. W panelu prowadzonym przez moderatorów programu WOW – Anitę Herudzińską i Mateusza Walczaka – rozważano przede wszystkim kwestię korzyści, jakie daje strategia rozwoju sołectwa miejscowościom wiejskim, a także problemy i wyzwania wiążące się z realizacją takiego dokumentu. W dyskusji wzięły udział osoby reprezentujące władze samorządowe i organizacje społeczne, m.in.: Maksymilian Ptak – burmistrz miasta i gminy Grabów nad Prosną, Emil Jackowski – sołtys Kawczyna (gm. Drawsko), Monika Marszałkiewicz – liderka odnowy wsi i prezes Stowarzyszenia Miłośników Konina w gminie Lwówek, Anna Zawierowska – członkini Koła Gospodyń Wiejskich „Grupa dla Rybna Wielkiego” (gm. Kiszewo).

Podczas panelu Maksymilian Ptak podzielił się doświadczeniami z realizacji WOW na terenie gminy Grabów. Burmistrz podkreślił, że od 2014 roku na terenie 14 sołectw we wspomnianej inicjatywie zrealizowano 51 projektów. Wskazał także na korzyści, jakie daje sołectwu strategia rozwoju; określił to opracowanie jako „dokument nie tylko potrzebny, ale i kluczowy”. Zdaniem samorządowca przygotowanie strategii integruje mieszkańców wsi w procesie podejmowania decyzji, w jaki sposób rozwijać sołectwo i na jakie inwestycje przeznaczać środki finansowe.

Z kolei Emil Jackowski przedstawił doświadczenia wynikające z przygotowywania i realizacji strategii rozwoju Kawczyna. Stwierdził, że dzięki strategii rozwoju sołectwa łatwiej jest pełnić funkcję sołtysa i podejmować działania na rzecz miejscowości. Przytoczył również przykłady projektów zrealizowanych na terenie jego miejscowości (dotyczących m.in. odnowienia zabytkowego cmentarza ewangelickiego, przygotowania tablic informacyjnych, budowy wiaty integracyjnej).

Podczas panelu przedstawiono także punkt widzenia odnośnie strategii rozwoju sołectwa osoby reprezentującej organizację pozarządową – koło gospodyń wiejskich

(KGW). Anna Zawierowska określiła strategię rozwoju sołectwa jako ważny dokument włączający mieszkańców w sprawy ich miejscowości, a także jako szansę na funkcjonowanie małych organizacji społecznych na wsi, które realizują drobne przedsięwzięcia, takie jak punkty integracji społeczności lokalnej, biblioteki plenerowe czy place zabaw.

Monika Marszałkiewicz przytoczyła efekty realizacji dziewięciu projektów w ramach WOW na terenie wsi Konin w gminie Lwówek. Wspomniała także o problemie wypalenia działaczek i działaczy społecznych. Jej zdaniem w aktywności na rzecz lokalnych społeczności nierzadko przez długi okres są zaangażowane te same osoby, odgrywające wiele różnych ról. W sytuacji braku wsparcia ze strony otoczenia osoby te często odczuwają zmęczenie i wycofują się z realizacji inicjatyw lokalnych. Dlatego istnieje potrzeba włączania w sprawy miejscowości innych mieszkańców, dotąd biernych.

Podczas panelu uczestniczki i uczestnicy odpowiadali również na pytania osób zgromadzonych na sali. Dotyczyły one m.in. obaw władz samorządowych co do potencjalnej krytyki zawartej w strategiach rozwoju sołectw oraz kwestii swobody mieszkańców w procesie tworzenia tych dokumentów. Odpowiadając na pytania, Maksymilian Ptak zauważył, że zadaniami władz samorządowych są wsłuchiwanie się w głosy mieszkańców i współpraca z nimi. Sposobność do tego dają właśnie strategie rozwoju sołectwa. Z kolei Emil Jackowski, odwołując się do własnych doświadczeń, podkreślił, że dokumenty strategiczne to autorskie dzieło mieszkańców sołectwa. Jak zauważył, władze gminy nie ograniczały dotąd aktywności mieszkańców Kawczyzna. Przeciwnie, jego zdaniem wieś otrzymywała ze strony samorządu wsparcie. Odnosząc się do kwestii wpływu władzy samorządowej na proces oddolnego kształtowania rozwoju sołectwa, Anna Zawierowska deklarowała brak nacisku ze strony urzędów gmin i stwierdziła duże zaangażowanie społeczności lokalnej na zebraniach. Monika Marszałkiewicz wskazała na potrzebę przygotowywania dobrych projektów odnowy wsi z uwagi na istnienie mechanizmu ich preselekcji na poziomie gminy, która do programu WOW może wysłać propozycje maksymalnie trzech inicjatyw.

Michał Dudek

XXXIX Zgromadzenie Ogólne Związku Gmin Wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej

Organizator: Związek Gmin Wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej

Założony w 1993 roku związek to największa ogólnopolska organizacja, zrzeszająca blisko 700 gmin wiejskich i miejsko-wiejskich, będąca kontynuatorką tradycji przedwojennej organizacji o tej samej nazwie. Działa na rzecz integracji i wspierania samorządów wiejskich, reprezentuje ich interesy wobec władz oraz wspiera rozwój gospodarczy i kulturalny gmin. Poprzez współpracę, wymianę doświadczeń i liczne inicjatywy szkoleniowe związek pomaga gminom dostosowywać się do standardów unijnych i skutecznie przeciwdziała niekorzystnym zmianom legislacyjnym. Podczas Kongresu odbyło się XXXIX Zgromadzenie Ogólne Związku Gmin Wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej⁶⁸ (ZGWRP).

Po przywitaniu zebranych przez przewodniczącego Zarządu ZGWRP Stanisława Jastrzębskiego (wójta gminy Długosiodło) wybrano Prezydium Zgromadzenia Ogólnego i członków komisji: mandatowej, uchwał i wniosków oraz skrutacyjnej. Przewodniczącą Prezydium została Anna Grygierek (burmistrz miasta i gminy Strumień) – wiceprzewodnicząca Zarządu, a w skład tego ciała weszli także Jacek Brygman (wójt gminy Cekcyn) – wiceprzewodniczący Zarządu i Stanisław Jastrzębski. Członkami komisji mandatowej zostali Krzysztof Kalinowski (wójt gminy Dębe Wielkie), Marcin Uchman (wójt gminy Cegłów) i Daria Wyzuj (wójt gminy Pogorzela). Do komisji uchwał i wniosków wybrano: Wiolettę Głowacką (wójta gminy Zgierz), Piotra Kuropatwę (wójta gminy Wartkowice), Bogumiłę Lewandowską-Siwiek (wójta gminy Baranów), Michała Michalika (wójta gminy Rawa Mazowiecka) oraz Artura Miętkiewicz (wójta gminy Łądek). Z kolei w skład komisji skrutacyjnej weszli Radosław Agaciak (wójt gminy Brójce), Mateusz Kamiński (burmistrz miasta i gminy Rzgów) oraz Paweł Olejniczak (wójt gminy Gomunice).

⁶⁸ Strona internetowa ZGWRP: Misja Związku. <https://www.zgwrp.pl/misja-zwiazku/> (dostęp: 1.07.2025). Strona internetowa ZGWRP: XXXIX Zgromadzenie Ogólne ZGWRP przeszło do historii. <https://www.zgwrp.pl/xxxix-zgromadzenie-ogolne-zgwrp-2/> (dostęp: 1.07.2025).

Pierwszym punktem obrad było zaprezentowanie sprawozdania z działalności ZGWRP w 2024 roku⁶⁹, które przedstawił Stanisław Jastrzębski. Jako jeden z bardziej zauważalnych sukcesów związku przewodniczący wskazał wzrost liczby członków, wynoszącej 667 – najwięcej w historii. Po prezentacji umożliwiono zabranie głosu uczestnikom spotkania. W dyskusji odniesiono się m.in. do spraw oświatowych, przede wszystkim do kwestii finansowania szkół i rosnących wynagrodzeń nauczycieli. Podnosiły się także głosy, że działania związku w zakresie zmian w regulacjach planowania przestrzennego są niedostateczne. Prezydium zapewniło, że w najbliższych tygodniach podejmie działania dotyczące finansowania oświaty oraz planowania przestrzennego – w tym drugim aspekcie obiecano powołanie do istnienia zespołu roboczego złożonego z oddelegowanych pracowników gmin.

Następnym punktem obrad było przedstawienie sprawozdania finansowego ZGWRP za 2024 rok, którego dokonała Agnieszka Wojda (wójt gminy Kocierzew Południowy) – wiceprzewodnicząca Zarządu i skarbniczka związku. Wojciech Rudalski (wójt gminy Paradyż) – przewodniczący Komisji Rewizyjnej związku – potwierdził zgodność przedstawionych wcześniej sprawozdań z księgami rachunkowymi i stanem faktycznym. Tym samym złożył wniosek w sprawie udzielenia Zarządowi absolutorium za poprzedni rok (zostało ono udzielone jednogłośnie). W kolejnym głosowaniu przyjęto także projekt budżetu na 2025 rok, zaprezentowany wcześniej przez Agnieszkę Wojdę. Przewodniczący poinformował, że niebawem w Warszawie zostanie otwarta filia związku, którego główna siedziba mieści się w Poznaniu.

Po głosowaniach Bogusława Lewandowska-Siwek przedstawiła zgłoszone wnioski, dotyczące m.in. organizacji marszu mieszkańców wsi, planów ogólnych czy zniesienia dwukadencyjności. Przegłosowano je, a zagadnienie dwukadencyjności wywołało ożywioną dyskusję. W jej trakcie padła propozycja, by odchodzącym na skutek tej regulacji wójtom i burmistrzom wypłacać ekwiwalenty pieniężne. Ten postulat zyskał zarówno zwolenników, jak i przeciwników. Głos zabrała m.in. Aneta Kowalewska, powołana kilka miesięcy wcześniej na stanowisko dyrektora biura ZGWRP. Omówiła ona sprawy bieżące i zachęciła do dalszej współpracy oraz jednoczenia sił przy realizacji podejmowanych spraw. Na zakończenie obrad Stanisław Jastrzębski przypomniał, że Zarząd jest reprezentantem zrzeszonych gmin i ma obowiązek rozpatrywać zgłaszane postulaty. Wyraził pełną gotowość do zatrudniania ekspertów dziedzinowych i prawników do prac nad postulatami.

⁶⁹ Sprawozdanie Zarządu z działalności Związku Gmin Wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej za 2024 rok. XXXVIII_ZO-ZGWRP-Sprawozdanie-z-Dzialalnosci-ZGWRP-za-2024-rok.pdf (dostęp: 4.08.2025).

Efekty Zgromadzenia

W kolejnych dniach i tygodniach pojawiły się zapowiedziane podczas Zgromadzenia stanowiska, opinie i pisma w różnych sprawach.

Związek Gmin Wiejskich RP 21 maja 2025 roku skierował do premiera Donalda Tuska apel dotyczący potrzeby pilnej zmiany przepisów regulujących procedury zmiany granic gmin⁷⁰. Zdaniem przedstawicieli związku obecne prawo faworyzuje miasta, które wbrew woli społeczności lokalnych przejmują tereny gmin wiejskich. Podkreślono, że kwestie podziału terytorialnego mają rangę konstytucyjną i powinny być traktowane z należytą powagą. ZGWRP przedstawił własny projekt ustawy, który ma na celu „ucywilizowanie” tego procesu i ochronę interesów mieszkańców wsi. Wskazano również, że brak arbitralnych działań ze strony władz centralnych skutkuje narastaniem konfliktów, a liczba takich spraw rośnie – w 2025 roku sięga już 30. Związek oczekuje, że rząd przyjmie odpowiedzialność za stworzenie sprawiedliwych, społecznie akceptowalnych regulacji, zgodnych z konstytucyjnymi zasadami stabilności ustrojowej państwa.

W stanowisku Związku Gmin Wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej z 26 maja 2025 roku dotyczącym przepisu o dwukadencyjności, wprowadzonego do Kodeksu wyborczego w 2018 roku⁷¹, stanowczo sprzeciwiono się przepisowi o dwukadencyjności wójtów, burmistrzów i prezydentów. Uznano go za regulację antydemokratyczną, ograniczającą prawa wyborcze obywateli oraz eliminującą z życia publicznego doświadczonych liderów lokalnych. ZWRGP wskazał, że wprowadzenie limitu kadencji nie ma solidnych podstaw, a jego rzeczywisty wpływ jest szkodliwy – zamiast sprzyjać rozwojowi, może prowadzić do osłabienia skutecznego zarządzania w gminach. Związek przywołał wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 1998 roku i zaapelował do władz o natychmiastową zmianę przepisów w trybie nadzwyczajnym, aby przywrócić pełnię demokratycznych praw mieszkańcom gmin w wyborze przedstawicieli władzy wykonawczej.

Opublikowano również stanowisko z 30 maja 2025 roku Związku Gmin Wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej w sprawie konieczności wprowadzenia zmian dotyczących uszczegółowienia opracowania strategii rozwoju gminy oraz wydawania decyzji o warunkach zabudowy na mocy znowelizowanej ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym⁷². ZGWRP wyraził stanowczy sprzeciw wobec prze-

⁷⁰ Pismo ZGWRP do premiera: W sprawie modyfikacji przepisów określających procedurę zmiany granic. Związek Gmin Wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej (dostęp: 1.07.2025).

⁷¹ Stanowisko Związku Gmin Wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej dotyczącej przepisu o dwukadencyjności, wprowadzonego do Kodeksu wyborczego w 2018 roku: Stanowisko ZGWRP w sprawie zniesienia dwukadencyjności | Związek Gmin Wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej. https://www.zgwrp.pl/wp-content/uploads/2025/05/2025_05_26__Stanowisko-ZGWRP-dot.dwukadencyjno-sci.pdf (dostęp: 1.07.2025).

⁷² Stanowisko Związku Gmin Wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej w sprawie konieczności wprowadzenia zmian dotyczących uszczegółowienia opracowania strategii rozwoju gminy oraz

pisów nowelizacji ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, które wprowadzają wiele wymagań destabilizujących pracę gmin wiejskich. Podkreślił, że narzucone terminy wydawania decyzji o warunkach zabudowy, presja kadrowa, ryzyko kar i nieadekwatne algorytmy planowania powodują chaos, paraliż inwestycyjny i osłabiają władzę planistyczną jednostek samorządu terytorialnego. Wnioskował o zawieszenie sankcji, zmianę zasad planowania przestrzennego dostosowanych do specyfiki gmin wiejskich oraz przywrócenie realnych narzędzi planistycznych. Jednocześnie ostrzegł przed długofalowymi skutkami finansowymi i zahamowaniem rozwoju tych obszarów.

Łukasz Komorowski

Banki lokalne na rzecz odnowy i rozwoju wsi – wizja przyszłości

Organizator: Związek Banków Polskich

Strategiczna rola banków lokalnych w finansowaniu rozwoju polskiej wsi była osią tematyczną kolejnego panelu, który zgromadził przedstawicieli administracji rządowej, samorządów, sektora bankowego oraz ekspertów zajmujących się rozwojem lokalnym i finansowaniem rolnictwa. Uczestnicy dyskutowali o kierunkach działań na rzecz zwiększenia dostępności finansowania dla wsi, zwłaszcza w kontekście bezpieczeństwa ekonomicznego, inwestycji infrastrukturalnych i transformacji energetycznej. Podejmowano również próby odpowiedzi na pytania o przyszłość instytucji finansowych w nadchodzących dekadach oraz o wyzwania i możliwości stojące przed rolnikami, samorządami i lokalnymi społecznościami. Panel został zorganizowany przez Związek Banków Polskich, a poprowadził go Arkadiusz Lewicki – reprezentant tej organizacji, koordynator Platformy Finansowania JST i Agro.

Spotkanie składało się z dwóch części: prezentacji wprowadzającej w temat oraz panelu dyskusyjnego z udziałem dziesięciu ekspertów reprezentujących administrację publiczną, sektor finansowy i samorządy. Pierwsza część wydarzenia rozpoczęła się wystąpieniem dr. Tomasza Pawlonki, reprezentującego Związek Banków Polskich oraz Warszawski Instytut Bankowości. Przedstawił on kompleksową analizę obecnego stanu finansowania obszarów wiejskich i sektora rolniczego w Polsce⁷³. Zwrócił uwagę, że obszary wiejskie obejmują ponad 90% powierzchni kraju i są zamieszkiwane przez 40% społeczeństwa, co podkreśla kluczowe znaczenie polityki inwestycyjnej wobec nich. Wskazał na niski poziom inwestycji prywatnych, rosnące zadłużenie JST oraz znaczenie środków z Krajowego Planu Odbudowy (ponad 75 mld zł), które mogą wesprzeć samorządy w działaniach prorozwojowych. Jak mówił, odnotowano pozytywny trend – wzrost inwestycji w gminach wiejskich w 2024 roku. W sektorze rolnictwa, mimo jego znaczenia dla gospodarki (3,3% PKB) i bezpieczeństwa żywnościowego, wciąż utrzymują się bariery: niska opłacalność, trudności ze sprzedażą,

⁷³ Pawlonka T., Finansowanie polskiej wsi i rolnictwa. ZBP, maj 2025.

rosnące koszty energii i paliw, niepewność rynkowa oraz ograniczony dostęp do kredytów długoterminowych dla małych i średnich gospodarstw. Referent uznał, że polskie rolnictwo ma korzystną strukturę demograficzną rolników: 11% z nich ma mniej niż 35 lat (przy średniej unijnej na poziomie 6,5%), zaś niespełna 40% – powyżej 55 lat (średnia unijna wynosi niemal 58%). To daje potencjał do rozwoju, który powinien zostać odpowiednio wsparty. Tomasz Pawlonka zwrócił uwagę na konieczność lepszego wykorzystania współpracy publiczno-prywatnej oraz roli banków jako doradców i edukatorów. Podkreślił również potrzebę promowania kredytów nie tylko jako narzędzi przetrwania, lecz także jako mechanizmów rozwoju. Jak zaznaczył: „Bez wzrostu inwestycji prywatnych nie będziemy w stanie zagwarantować trwałego rozwoju polskiej wsi”.

To wystąpienie stanowiło punkt wyjścia do panelu dyskusyjnego w drugiej części spotkania. Poświęcono go strategicznym wyzwaniom oraz kierunkom rozwoju polskiej wsi, ze szczególnym uwzględnieniem zmian społeczno-gospodarczych, kwestii bezpieczeństwa, a także roli sektora bankowego i instytucji publicznych we wspieraniu tego procesu. W debacie eksperckiej wzięli udział przedstawiciele zarówno władz publicznych, jak i największych banków działających na rynku rolnym i samorządowym: minister w MRiRW Adam Nowak, dyrektor generalny w MRiRW dr Bogusław Wijatyk, przewodniczący Związku Gmin Wiejskich RP Stanisław Jastrzębski, przewodniczący Sekcji ZBP ds. Bankowości Spółdzielczej, prezes Zarządu Banku Spółdzielczego w Szczytnie, Grupa BPS Krzysztof Karwowski, prezes Zarządu Banku Spółdzielczego w Brodnicy Aleksander Mikołajczak, prezes Zarządu SGB-Bank SA Mirosław Skiba, prezes Zarządu Banku Ochrony Środowiska SA Bartosz Kublik, szef Bankowości Food & Agro na Europę Środkowo-Wschodnią i Afrykę BNP Paribas Bank Polska SA Bartosz Urbaniak, dyrektor zarządzający PKO Banku Polskiego SA Rafał Karczmarczyk.

Podczas debaty poruszono zagadnienia dotyczące:

1. Stabilności sektora rolnego – zwrócono uwagę na konieczność zapewnienia rolnictwu przewidywalnych warunków funkcjonowania. Podkreślano potrzebę uproszczenia systemu wsparcia oraz rewizji unijnych umów handlowych z krajami trzecimi. Apelowano także o lepsze wykorzystanie środków z KPO oraz WPR i większą współpracę z sektorem bankowym w celu odblokowania potencjału inwestycyjnego polskich gospodarstw.

2. Infrastruktury wiejskiej i potrzeb inwestycyjnych – paneliści wskazywali na kluczową rolę inwestycji w infrastrukturę wodną, energetyczną i cyfrową. Zwracali uwagę na znaczenie kapitału krajowego, w szczególności banków spółdzielczych jako instytucji znających lokalne realia, oraz potrzebę tworzenia instrumentów wspierających młodych rolników. Za jedno z głównych wyzwań uznali lukę w dostępie do długoterminowego finansowania, szczególnie w kontekście niestabilnych przychodów rolników i wahań cen płodów rolnych.

3. Kredytów inwestycyjnych – podkreślono potrzebę stworzenia warunków sprzyjających długoterminowym inwestycjom, co wymaga zmian regulacyjnych, takich

jak wprowadzenie długookresowych dzierżaw, rozszerzenie gwarancji publicznych i uproszczenie procedur bankowych. Wskazano też na potrzebę obniżenia wag kapitałowych dla kredytów w strategicznych sektorach, takich jak energetyka, obronność czy bezpieczeństwo żywnościowe, oraz wyłączenia ich z podatku bankowego. Zaakcentowano, że w obliczu barier kredytowych rośnie rola leasingu rolniczego.

4. Odporności obszarów wiejskich – w obliczu zmian klimatu i zagrożeń geopolitycznych podkreślono znaczenie inwestycji w odnawialne źródła energii, zdecentralizowane systemy dystrybucji i infrastrukturę sprzyjającą bezpieczeństwu. Akcentowano odpowiedzialność instytucji finansowych oraz rolę samorządów wiejskich, które najlepiej znają potrzeby swoich społeczności i powinny mieć dostęp do elastycznych, lokalnych mechanizmów finansowych.

5. Bezpieczeństwa zasobów i zdrowia – zaznaczono wagę ochrony zasobów podstawowych: wody pitnej, żywności oraz zdrowia zwierząt. Wskazywano na konieczność budowy lokalnych magazynów żywności i reagowania na zagrożenia sanitarne, takie jak ASF czy ptasia grypa.

Panel pokazał silną potrzebę całościowego, systemowego podejścia do rozwoju wsi – tylko zintegrowane działania administracji publicznej, banków, rolników i samorządów mogą odpowiedzieć na stojące przed nią wyzwania. Transformacja energetyczna, cyfryzacja, a także odporność wsi na zmiany klimatyczne i kryzysy geopolityczne będą możliwe do osiągnięcia jedynie przy bliskiej współpracy banków lokalnych z instytucjami publicznymi i społecznościami wiejskimi. Wskazano na konieczność długofalowych systemowych rozwiązań, obejmujących zarówno finansowanie, jak i edukację, doradztwo oraz rozwój przywództwa lokalnego. Zgodnie podkreślano, że lokalne banki odgrywają kluczową rolę w zapewnianiu dostępu do kapitału dla mieszkańców wsi i JST, lecz ich oferta powinna ewoluować – zwłaszcza w kierunku finansowania zielonej transformacji, innowacji rolniczych oraz przedsiębiorczości lokalnej.

Panel zakończył moderator Arkadiusz Lewicki, który zapowiedział kontynuację debaty w ramach Forum Bankowo-Samorządowego i Forum Finansowania Agrobiznesu.

Anna Rosa

Projekty i działania stowarzyszenia Polska Sieć Odnowy i Rozwoju Wsi

Organizator: Polska Sieć Odnowy i Rozwoju Wsi

W obliczu rosnących wyzwań rozwojowych, z jakimi mierzą się gminy wiejskie i miejsko-wiejskie, kluczowego znaczenia nabierają wspieranie aktywności lokalnych społeczności, ochrona dziedzictwa kulturowego oraz budowanie trwałej oferty turystycznej. Tym zagadnieniom poświęcono sesję tematyczną prezentującą dorobek i inicjatywy stowarzyszenia Polska Sieć Odnowy i Rozwoju Wsi (PSORW)⁷⁴. Spotkanie zgromadziło przedstawicieli samorządów, organizacji wiejskich oraz środowisk naukowych i eksperckich. Zaprezentowano na nim założenia i rezultaty działań prowadzonych przez stowarzyszenie oraz omówiono kierunki dalszego rozwoju. Spotkanie otworzył Łukasz Kubiak – burmistrz Krobi i przewodniczący stowarzyszenia, który podkreślił znaczenie współpracy między samorządami oraz rolę wymiany dobrych praktyk jako fundamentu skutecznych działań. Jak mówił: „Dzisiaj chcemy pokazać konkretne przykłady – nasze projekty, nasze miejsca, naszą kulturę i naszą społeczność. Uczymy się od siebie – to jest najważniejsze przesłanie tego spotkania”.

Wśród zaproszonych gości znaleźli się m.in.: Marek Chmielewski – poseł, przewodniczący Zespołu ds. Rozwoju Obszarów Wiejskich i członek honorowy PSORW, Sebastian Czwojda – przedstawiciel Związku Gmin Wiejskich RP, Barbara Dykier – wójt gminy Redzikowo, Tadeusz Wojciechowski – wójt gminy Sławno, a także przedstawiciele środowisk naukowych i eksperckich, w tym prof. Sławomir Kalinowski z Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN. Obecność tych osób podkreśliła instytucjonalne znaczenie działań podejmowanych przez PSORW oraz ich osadzenie w aktualnych debatach o przyszłości polityki wiejskiej.

Głównym tematem spotkania był rozwijany przez stowarzyszenie projekt Sieć Najciekawszych Wsi (SNW). Jest to markowy produkt turystyczny, który ma na celu identyfikację, ochronę i promocję wsi wyróżniających się pod względem dziedzictwa

⁷⁴ PSORW od 2012 roku działa na rzecz wspierania gmin wiejskich i miejsko-wiejskich w zakresie aktywizacji społeczności lokalnych, ochrony dziedzictwa kulturowego oraz budowania atrakcyjnej i trwałej oferty turystycznej. Więcej na stronie głównej Polskiej Sieci Odnowy i Rozwoju Wsi.

kulturowego, krajobrazowego i społecznego. Założenia SNW opierają się na idei „opowieści o miejscu” – każda ze wsi należących do sieci tworzy własną narrację, trasy interpretacyjne oraz ofertę edukacyjną umożliwiającą poznanie lokalnych zasobów. Projekt, łączący funkcje edukacyjne, promocyjne i animacyjne, umożliwia innowacyjne podejście do zarządzania dziedzictwem w środowiskach wiejskich. W odpowiedzi na rosnące zainteresowanie nim PSORW poszerzyło jego formułę o kategorię „Miejsce Ciekawe”. Ten status jest przyznawany lokalizacjom, które – choć nie należą do głównej sieci – mają wartościową ofertę kulturalną i turystyczną. Cele tej inicjatywy to wyróżnienie miejsc godnych odwiedzenia oraz umożliwienie udziału w szerokiej narracji o dziedzictwie polskiej wsi.

Podczas sesji zaprezentowano przykład wdrożeniowy na podstawie działań realizowanych przez gminę Redzikowo. Szczegółową prezentację poprowadzili Grzegorz Dacków (Muzeum Kultury Ludowej Pomorza Środkowego w Swołowie) oraz Szymon Czajkowski (Centrum Kultury i Biblioteka Publiczna Gminy Redzikowo). Zaprezentowali oni działania podejmowane na rzecz ochrony zabytkowej zabudowy, rozwijania edukacji regionalnej oraz budowania oferty turystyki kulturowej. Swołowo, nazywane stolicą „Krainy w Kratę”, zostało przez nich ukazane jako modelowy przykład integracji tradycji z nowoczesnymi formami upowszechniania wiedzy o regionie⁷⁵.

Wydarzenie miało także wymiar artystyczny. Wystąpiły zespoły folklorystyczne prezentujące śpiew, taniec, stroje i gwarę. Szczególne zainteresowanie wzbudziły występy mieszkańców gminy Krobia, promujących dziedzictwo Biskupizny – regionu o wyjątkowo silnej tożsamości kulturowej. Z kolei zespół „Kuniczanka” z gminy Sławno przedstawił dorobek kulturowy ziemi opoczyńskiej. Obecność wielopokoleniowych grup artystycznych dowiodła, że dziedzictwo wiejskie wciąż jest żywe i aktywnie przekazywane.

Spotkanie zakończyła sesja refleksyjna, w której głos zabrał m.in. poseł Marek Chmielewski. Podkreślił on znaczenie oddolnych inicjatyw i trwałych relacji między samorządami a mieszkańcami: „Nie jesteśmy elitą z nadania, tylko z pracy, którą wspólnie wykonaliśmy – razem z mieszkańcami, z ich zaangażowaniem. To oni tworzą tę jakość, którą dzisiaj możemy pokazywać. Nasza siła to współpraca i głęboka wiara w wartość polskiej wsi”.

Zgromadzeni zgodnie wskazywali, że dalszy rozwój projektów takich jak Sieć Najciekawszych Wsi wymaga nie tylko systemowego wsparcia instytucjonalnego, lecz także kontynuowania polityki opartej na dziedzictwie, tożsamości i integracji. Wydarzenie miało charakter interdyscyplinarny, integrowało zagadnienia z zakresu polityki publicznej, zarządzania dziedzictwem kulturowym, partycypacji społecznej oraz turystyki narracyjnej.

Aleksandra Perkowska

⁷⁵ Marczak M., Borzyszkowski J. (2011). Lokalne markowe produkty turystyki kulturowej – analiza funkcjonowania na przykładzie „Krainy w Kratę” oraz „Centrum Edukacji i Promocji Regionu w Szymbarku”. *Turystyka Kulturowa* 11, 4–15.

Spotkanie Europäische ARGE Landentwicklung und Dorferneuerung

Organizator: Europäische ARGE Landentwicklung und Dorferneuerung

Znaczenie europejskiej współpracy na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich było osią tematyczną spotkania zorganizowanego z inicjatywy ARGE – Europejskiego Stowarzyszenia na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich i Odnowy Wsi, zrzeszającego 21 państw i regionów europejskich, w tym województwa opolskie i dolnośląskie. Spotkanie miało charakter zapoznawczo-informacyjny i służyło przybliżeniu idei, celów oraz sposobów działania organizacji, która od 36 lat promuje partnerskie podejście do polityki wiejskiej. W wydarzeniu uczestniczyli marszałkowie województw, członkowie zarządów oraz przedstawiciele administracji z 10 spośród 16 polskich regionów, a także reprezentanci regionów członkowskich ARGE i eksperci z rady doradczej, w tym były minister rozwoju regionalnego Saksonii Thomas Schmidt oraz przedstawiciele środowisk akademickich z Lipska i Poznania. Spotkanie poprowadził Ryszard Wilczyński – zastępca przewodniczącego ARGE. Stowarzyszeniu przewodniczy premier Dolnej Austrii Johana Mikl-Leitner.

Theres Friewald-Hofbauer – dyrektor wykonawcza ARGE – przedstawiła historię organizacji oraz kluczowe działania podejmowane przez stowarzyszenie. Podkreśliła znaczenie licznych inicjatyw, takich jak 30 podróży studyjnych oraz 18 edycji konkursu o Europejską Nagrodę Odnowy Wsi, które dotychczas zgromadziły ponad 440 uczestników, w tym również kilkanaście polskich wsi i gmin⁷⁶. Ten konkurs, organizowany co dwa lata, nagradza ponadprzeciętne osiągnięcia społeczności wiejskich, wzmacnia współpracę europejską oraz postrzeganie społecznej wartości obszarów wiejskich jako całości. Jego historia sięga 1990 roku. Przez kolejne lata przyjmował różne motywy, które odzwierciedlały zmieniające się wyzwania oraz priorytety europejskich

⁷⁶ O doświadczeniu polskich wsi i gmin w konkursie o Europejską Nagrodę Odnowy Wsi zob. Idziak W. (2023). Polskie wsie i gminy w konkursie „Europejska Nagroda Odnowy Wsi”. *Wies i Rolnictwo* 3(200): 115–128. DOI: 10.53098/wirol32023/04.

obszarów wiejskich⁷⁷. W 2024 konkurs odbył się pod hasłem „Pragnienie przyszłości” („*Thirst for future*”) i uwzględniał konsekwencje poważnych wstrząsów oraz ogromnych wyzwań ostatnich lat, jakimi są pesymizm, antagonizm społeczny i paraliżujący strach. Motto miało być zachętą dla społeczności lokalnych do rozpoznania i wykorzystania szans związanych z perspektywicznym i pełnym pasji kształtowaniem własnej przestrzeni życiowej niezależnie od występujących zagrożeń.

Jak zaznaczyła Theres Friewald-Hofbauer, działania tego typu wyjątkowo sprzyjają międzynarodowej wymianie doświadczeń, transferowi wiedzy i budowaniu pewności siebie mieszkańców wsi oraz inspirują do realizacji nowych projektów. Znajduje to odzwierciedlenie w opinii uczestników konkursu, według których „porównanie własnych osiągnięć z dorobkiem szczególnie wyróżniających się europejskich wsi i gmin ma wyjątkową kierującą i inspirującą wartość, a uroczystość rozdania nagród stanowi wyjątkowe przeżycie”⁷⁸.

Spotkanie było również okazją do podzielenia się konkretnymi korzyściami wynikającymi z członkostwa w ARGE. Ryszard Wilczyński wskazał, że województwo opolskie skutecznie korzysta z wiedzy i doświadczenia ARGE, szczególnie w obszarze rozwoju centrów miejskich i zwiększenia partycypacji obywatelskiej. Zachęcał przedstawicieli innych regionów Polski do aktywnego włączenia się w działania stowarzyszenia, które jego zdaniem stanowi prawdziwą skarbnicę skutecznych rozwiązań i nowych pomysłów projektowych. Delegacja Dolnego Śląska, reprezentowana przez Natalię Gołąb – radną Sejmiku Województwa Dolnośląskiego, a także Łukasza Kubiaka – przewodniczącego Polskiej Sieci Odnowy i Rozwoju Wsi, również wysoko oceniła korzyści płynące ze współpracy z ARGE. Podkreśliła znaczenie udziału w projektach międzynarodowych, które umożliwiają wymianę dobrych praktyk i realizację innowacyjnych rozwiązań służących poprawie jakości życia mieszkańców obszarów wiejskich.

Podczas spotkania ARGE toczyła się ożywiona i inspirująca dyskusja nad najważniejszymi wyzwaniami, z jakimi mierzą się dziś społeczności wiejskie w Polsce i Europie. Szczególne miejsce w obradach zajęła kontynuacja dialogu na temat przyszłości konkursu o Europejską Nagrodę Odnowy Wsi 2026, zainicjowanego w marcu 2024 roku w szwajcarskim Lichtensteigu. Uczestnicy zgodzili się co do potrzeby odświeżenia jego formuły – poprzez zarówno zmianę nazwy (propozycje: „Wieś Doskonałości” lub „Europejska Nagroda dla Wsi”), jak i uproszczenie systemu nagród (złoto, srebro,

⁷⁷ Przykładowe hasła: „Kreatywnie – innowacyjnie – kooperacyjnie” („*Creative – innovative – cooperative*”) w 1998 roku, „Przekraczanie granic” („*Crossing borders*”) w 2002 roku, „Zmiana jako szansa” („*Change as an opportunity*”) w 2006 roku, „Nowa energia dla silnej wspólnoty” („*New Energy for a Strong Togetherness*”) w 2010 roku, „Myśleć do przodu” („*Think further*”) w 2018 roku, „Lokalne odpowiedzi na globalne wyzwania” („*Local answers to global challenges*”) w 2020 roku. Zob. Europäischer Dorferneuerungspreis, <https://www.landentwicklung.org/europaeische-dorferneuerungspreise-seit-1990/> (dostęp: 3.07.2025).

⁷⁸ Spotkania ARGE – zob. <https://www.gov.pl/web/EKOiRW2025/spotkania-arge> (dostęp: 3.07.2025).

brząz oraz wyróżnienia specjalne, np. „Wschodzące Gwiazdy” dla szczególnie dynamicznych społeczności). Podkreślono konieczność elastycznego podejścia jury, które powinno brać pod uwagę zróżnicowane warunki startowe regionów europejskich, a także doceniać innowacyjne i kreatywne strategie budowania lokalnej odporności na wyzwania klimatyczne oraz demograficzne. Zapowiedziane na koniec lata ogłoszenie nowej edycji konkursu ma wiązać się z hasłem promującym wspólnotę, poszanowanie indywidualności i radość życia – wartości szczególnie istotne w czasach społecznych napięć oraz niepewności.

Aleksandra Pawłowska

Spotkanie AGRIREGIONS (regiony rolnicze Europy)

Organizator: Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego

Spotkanie AGRIREGIONS – wydarzenie towarzyszące Europejskiemu Kongresowi Odnowy i Rozwoju Wsi – zgromadziło przedstawicieli regionów rolniczych z wielu krajów Europy, którzy starali się odpowiedzieć na pytanie, w jakim kierunku powinna zmierzać Wspólna Polityka Rolna po 2027 roku. AGRIREGIONS to koalicja europejskich regionów rolniczych, do której należy obecnie 19 regionów z siedmiu państw członkowskich UE. Ta platforma stanowi głos samorządów współpracujących na rzecz obrony sprawiedliwej i zrównoważonej polityki rolnej oraz wzmocnienia roli regionów w jej wdrażaniu. Spotkanie prowadził Krzysztof Grabowski – wicemarszałek województwa wielkopolskiego.

W wydarzeniu wzięli udział reprezentanci koalicji: Arnaud Lécuyer – wiceprzewodniczący regionu Bretanii i koordynator koalicji AGRIREGIONS Malone Rolland – przedstawiciel regionu Bretanii, Francesc Mestre Aizpurua, Antonio Moreno Gonzales oraz Maria Angeles Muriel Gonzalez – przedstawiciele regionu Estremadura, Emmanuel Ferrand – przedstawiciel regionu Owernia–Rodan–Alpy, Jorge Izquierdo Arribas i Clara San Damian Hernandez – przedstawiciele regionu Kastylia i León, Barbara Attili oraz Anna Solferini – przedstawicielki regionu Emilia-Romania, Alexander Haase i Gregor Beyer – przedstawiciele Brandenburgii, Adam Gawrylik i Krzysztof Pałkowski – przedstawiciele województwa pomorskiego, Anca Ghigulescu – przedstawicielka regionu Sybin. Słowo wstępne wygłosili wiceminister rolnictwa i rozwoju wsi Adam Nowak oraz europoseł Krzysztof Hetman. Podziękowali gościom za udział w Kongresie organizowanym w ramach polskiej prezydencji w Radzie Unii Europejskiej. W wydarzeniu uczestniczyli również jego organizatorzy – przedstawiciele Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego.

Jako pierwszy głos zabrał europoseł Krzysztof Hetman – wiceprzewodniczący komisji rolnictwa Parlamentu Europejskiego. Zwrócił uwagę, że zarówno nowa polityka rolna, jak i prace nad budżetem prowadzone przez komisarzy Christophe’a Hansena oraz Piotra Serafina są dziś kluczowe dla przyszłego wsparcia obszarów wiejskich i regionów. „Wszyscy dzisiaj dyskutują o tym, zastanawiają się, czy będzie

mniej środków na Wspólną Politykę Rolną, biorąc pod uwagę zmiany, jakie następują w Unii Europejskiej, a także fakt, że Unia zdecydowała się, aby jednym z priorytetów była obronność i szeroko rozumiane bezpieczeństwo” – zauważył, uspokajając jednocześnie, że istnieją już nowe instrumenty, takie jak fundusz SAFE (*Security Action for Europe*), pozwalające znaleźć środki na nowe zadania bez naruszania dotychczasowych budżetów. Szczególnie mocno sprzeciwił się planom centralizacji zarządzania funduszami unijnymi, tj. utworzenia 27 planów krajowych, obejmujących politykę rolną i Politykę Spójności. Podkreślił, że skuteczność i efektywność polityki UE wymagają, by środki były najbliżej obywateli, który to model odpowiada na potrzeby społeczne i byłby odpowiedzią na coraz silniejsze ruchy populistyczne w całej UE.

W następnej kolejności głos zabrał Adam Nowak. Wiceminister zwrócił uwagę na konieczność znalezienia kompromisu pomiędzy interesami rolników i innych mieszkańców obszarów wiejskich oraz wyzwania demograficzne i społeczne, z którymi mierzą się regiony rolnicze Europy – takie jak depopulacja czy migracja do miast. Jego zdaniem rozwój wsi wymaga odpowiednich środków finansowych i dobrze zaprojektowanych rozwiązań wspierających zrównoważony, wielofunkcyjny rozwój tych obszarów, czemu również ma służyć *rural proofing*⁷⁹.

Arnaud Lécuyer wymienił trzy kluczowe postulaty koalicji: utrzymanie odrębnego, odpowiedniego budżetu dla Wspólnej Polityki Rolnej, niepowiązanego z Polityką Spójności, zapewnienie budżetu na poziomie co najmniej obecnym lub wyższym oraz większą autonomię regionów w zarządzaniu środkami unijnymi, tak by UE była bliżej obywateli i lokalnych potrzeb. Wskazał również, że skuteczny rozwój obszarów wiejskich wymaga wsparcia dla młodego pokolenia rolników oraz uwzględnienia różnorodności regionów europejskich, ponieważ tylko dzięki temu można zapewnić trwałe bezpieczeństwo żywnościowe i środowiskowe.

Emmanuel Ferrand zwrócił uwagę na potrzebę uproszczenia budżetu WPR, tak aby odpowiadał on realnym potrzebom rolników. Podkreślił, jak ważne są ułatwienie młodym ludziom przejmowania gospodarstw oraz stworzenie warunków, w których mogą oni utrzymywać się wyłącznie z pracy w rolnictwie. Wskazał również na konieczność wspierania innowacji oraz wysokiej jakości produkcji żywności produkowanej z dbałością o dobrostan zwierząt.

Maria Angeles Muriel Gonzalez podkreśliła znaczenie zagwarantowania rolnikom prawa do pozostania na ich ziemi i prowadzenia gospodarstw. Zwróciła uwagę na konieczność wypracowania kompromisu między zapewnieniem bezpieczeństwa żywnościowego a innymi wyzwaniami stojącymi przed rolnictwem. Wskazała na potrzebę opracowania jasnego planu działań dla rolników oraz tworzenia żywych,

⁷⁹ *Rural proofing* oznacza przegląd polityk pod kątem obszarów wiejskich, aby dostosować je do potrzeb osób mieszkających i pracujących na obszarach wiejskich. Jest to jeden z elementów przekrojowych przedstawionych w „Długoterminowej wizji obszarów wiejskich”. https://rural-vision.europa.eu/action-plan/cross-cutting/rural-proofing_en (dostęp: 7.07.2025); https://rural-vision.europa.eu/index_en?prefLang=pl (dostęp: 7.07.2025).

dynamicznych obszarów wiejskich, m.in. poprzez podział na strefy dostosowane do lokalnych warunków i funkcji obszarów rolnych.

Jorge Izquierdo Arribas akcentował nie tylko wyzwania demograficzne, lecz także wdrażanie innowacyjnych narzędzi finansowych wspierających młodych rolników i rozwój obszarów wiejskich. Zwrócił uwagę na pilną potrzebę wzmacniania wymiany pokoleniowej w rolnictwie oraz zapewnienia uczciwych cen dla rolników i hodowców. Podkreślił również, że region Kastylia i León to pionier w stosowaniu instrumentów finansowych, a jego priorytetem pozostają uproszczenia administracyjne oraz wsparcie młodych rolników.

Barbara Attili wskazała na problemy wynikające z nadmiernej centralizacji zarządzania polityką rolną, która utrudniła reagowanie na lokalne kryzysy i nie uprościła procedur. Jej zdaniem przyszła WPR powinna zapewnić adekwatne finansowanie, większą elastyczność oraz realne wsparcie dla obszarów zagrożonych wykluczeniem. Barbara Attili podkreśliła też konieczność równoważenia konkurencyjności rolnictwa z celami zrównoważonego rozwoju, wspierania wysokiej jakości produktów oraz zapewnienia bezpieczeństwa i przystępności żywności.

Anca Ghigulescu zwróciła uwagę na rosnące znaczenie produkcji organicznej oraz konieczność dostosowania się do wymogów unijnej polityki rolnej. Podkreśliła wagę promowania lokalnych produktów i wskazała, że włączanie obszarów rolnych w rozwój agroturystyki może być skutecznym sposobem na zwiększenie atrakcyjności i konkurencyjności regionu.

Z kolei Adam Gawrylik podkreślił znaczenie bezpieczeństwa żywnościowego i samowystarczalności regionu, do czego aspiruje Pomorze.

Do dyskusji włączyli się również partnerzy koalicji – przedstawiciele regionu Brandenburgii, którzy wyrazili zaniepokojenie postępującą centralizacją decyzji w polityce rolnej. Ich zdaniem ogranicza ona możliwość realnego udziału mieszkańców regionów w procesie decyzyjnym i sprawia, że głos lokalnych społeczności staje się coraz mniej słyszalny.

Spotkanie było okazją do ponownego przedstawienia regionalnych propozycji dotyczących przyszłej Wspólnej Polityki Rolnej, która powinna opierać się na solidnym budżecie i dwufilarowej strukturze. Przedstawiciele regionów podkreślili swoje oczekiwania wobec obszarów wiejskich w nowej polityce rolnej oraz kluczową rolę, jaką odgrywają one w dostosowaniu jej działań do lokalnych potrzeb.

Aleksandra Pawłowska

Rolnictwo w dobie nowych możliwości

Organizator: Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego
we współpracy z Wielkopolskim Ośrodkiem Doradztwa Rolniczego w Poznaniu

W ramach panelu poświęconego przyszłości polskiego rolnictwa zaplanowano dwa wykłady na temat technologicznego wymiaru przemian na wsi i codziennych wyzwań, z którymi mierzą się współcześni rolnicy. Prelegenci: dr Tomasz Wojciechowski z Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu oraz Nina Bartol z Wielkopolskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego przedstawili zagadnienia cyfryzacji rolnictwa i realiów pracy rolnika z perspektyw praktycznej, edukacyjnej i systemowej.

Wykład „Rolnictwo cyfrowe: partnerstwo nauki i praktyki” był poświęcony dynamicznemu rozwojowi rolnictwa cyfrowego oraz precyzyjnego w Polsce i na świecie. Tomasz Wojciechowski omówił ewolucję technologii w sektorze rolnym – od metod tradycyjnych, poprzez rolnictwo precyzyjne, aż po cyfrowe (4.0 i 5.0), oparte na analizie danych, automatyzacji i sztucznej inteligencji. Przedstawił przykłady wdrożeń, m.in. platformy do map aplikacyjnych i systemu Edwin, który umożliwia zautomatyzowane zarządzanie gospodarstwem dzięki integracji z danymi meteorologicznymi i modelami progностycznymi. Podkreślił rolę cyfrowych hubów innowacji, w których współpracują naukowcy, doradcy i przedstawiciele firm technologicznych. Testują oni nowoczesne narzędzia, takie jak czujniki, kamery fenologiczne czy aplikacje AI. Tomasz Wojciechowski zwrócił uwagę na znaczenie cyfryzacji jako narzędzia polityki państwa wspierającego bezpieczeństwo żywnościowe i ochronę środowiska.

Ważnym wątkiem wywodu była kwestia otwartości danych. Prelegent wskazał, że brak dostępu do danych meteorologicznych, satelitarnych czy katastralnych ogranicza możliwości rozbudowy nowoczesnych usług cyfrowych. Jego zdaniem konieczne są opracowanie narodowej strategii cyfryzacji rolnictwa oraz uspołnienie działań w tym zakresie⁸⁰. Tomasz Wojciechowski zaznaczył również, że rolnictwo cyfrowe

⁸⁰ Ten postulat jest zgodny z wynikami projektu [TSIC-RoC-19517] realizowanego w latach 2023–2025 pt. „Transformacja cyfrowa rolnictwa w Polsce” (*Digital transformation of farming in Poland*) dla DG REFORM Europeane Commision na zapotrzebowanie Ministerstwa Cyfryzacji oraz Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, (REFORM/2021/OP/0006 Lot 1) w konsorcjum trzech podmiotów, pod kierownictwem PwC Poland we współpracy z IRWiR PAN, AgriHorti Media.

Ministerstwo Rolnictwa
i Rozwoju Wsi

generuje nowe miejsca pracy i szanse dla młodych ludzi – nie tylko na wsi, lecz także w sektorze usług rolniczych.

Drugi wykład, zatytułowany „Poznaj zawód – rolnik”, wygłoszony przez Ninę Bartol, ukazywał realia codziennej pracy rolnika, pełnej wyzwań i zróżnicowanych obowiązków. Prelegentka – doświadczona doradczyni i rolniczka – podkreśliła, że współczesny rolnik musi łączyć wiele ról: od producenta żywności po specjalistę od przepisów, technologii, środowiska i ekonomii. Zwróciła uwagę na ogrom dokumentacji wymaganej w efekcie przepisów unijnych i krajowych, w tym m.in. rejestrów środków ochrony roślin, leczenia zwierząt, transportu, wizyt w gospodarstwie oraz obowiązków związanych z bioasekuracją.

Ważnym elementem wystąpienia była prezentacja platformy Edwin – bezpłatnego narzędzia wspierającego prowadzenie dokumentacji i planowanie prac polowych, z którego korzysta coraz więcej praktyków. Nina Bartol zaakcentowała też potrzebę wspierania młodych rolników. Zwróciła uwagę na rolę doradców, którzy pomagają w planowaniu inwestycji oraz przygotowywaniu dokumentów. Podkreśliła, że zaufanie i partnerskie podejście są fundamentami skutecznej współpracy w doradztwie rolniczym.

Oba wystąpienia unaocznily, że współczesne rolnictwo wymaga nie tylko pracy fizycznej i wiedzy produkcyjnej, lecz także kompetencji cyfrowych, zarządczych i prawnych. Panel pokazał, iż skuteczna transformacja rolnictwa jest możliwa tylko przy współpracy różnych środowisk: nauki, praktyki, doradztwa i administracji. Cyfryzacja, jeśli zostanie właściwie wdrożona, może znacząco zwiększyć efektywność, opłacalność oraz bezpieczeństwo sektora rolnego.

Rolnictwo cyfrowe to nie odległa przyszłość, lecz realna teraźniejszość. Wymaga wsparcia systemowego, otwartości na zmiany i aktywnej roli instytucji publicznych. Jednocześnie warto pamiętać, że za każdą technologią stoją konkretni ludzie – rolnicy, którzy potrzebują wsparcia, narzędzi i wiedzy, aby w pełni wykorzystać potencjał, jaki daje nowoczesne rolnictwo.

Kinga Chęcińska

Nauka i doradztwo dla praktyki rolniczej

Organizator: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi

W obliczu rosnących wyzwań stojących przed rolnictwem i obszarami wiejskimi coraz większego znaczenia nabiera efektywna współpraca między środowiskiem naukowym a doradztwem rolniczym⁸¹, której potencjał i dotychczasowe doświadczenia stały się przedmiotami debaty zorganizowanej przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Obejmowała ona dwa panele. Pierwszy, zatytułowany „Współpraca metodą rozwoju krótkich łańcuchów dostaw”, poświęcono możliwościom współpracy nauki i doradztwa w tym zakresie⁸². W dyskusji wzięli udział: Anna Walas – brokerka innowacji z Łódzkiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Bratoszewicach, Mariusz Porębski – broker innowacji ze Świętokrzyskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Modliszewicach, prof. dr hab. Zbigniew Dolatowski z Instytutu Biotechnologii Przemysłu Rolno-Spożywczego w Warszawie – PIB (IBPRS PIB), Agata Króliczak – producentka serów z Wielkopolski. Dyskusję moderował dr Ryszard Kamiński – zastępca dyrektora ds. transferu wiedzy i innowacji z Kujawsko-Pomorskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Minikowie.

W pierwszej części debaty paneliści opowiedzieli o swoich doświadczeniach związanych ze wspieraniem krótkich łańcuchów dostaw żywności (KŁŻ) w ramach wykonywanej pracy. Anna Walas przedstawiła, w jaki sposób wspiera rolników prowadzących rolniczy handel detaliczny (RHD) lub działalność marginalną, lokalną i ograniczoną (MLO). Dodatkowo pokazała przykłady współpracy takich gospodarstw w ramach tworzenia grup operacyjnych (z dotacją z ARiMR) oraz inicjatywy organizowania takiej sprzedaży podejmowane przez łódzki ODR na terenie województw

⁸¹ Por. Drygas S. (2023). Wyzwania i przyszłość doradztwa rolniczego w Polsce. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego* 4(114): 7–25; tenże, Sadowski A., Pocza P., Kowalik M. (2023). Stan i pożądane kierunki rozwoju systemu wiedzy i innowacji w rolnictwie (AKIS) w Polsce w świetle globalnych wyzwań, s. 120. IRWiR PAN. DOI: 10.53098/978-83-89900-74-6.

⁸² Śpiewak R., Goszczyński W. (2023). Alternative Food Networks from the Institutional Perspective. *The International Journal of Sociology of Agriculture and Food* 29(1): 5–24. DOI: 10.48416/ijisaf.v29i1.482.

**Nauka i Doradztwo
dla
Praktyki Rolniczej**

łódzkiego oraz mazowieckiego (w tym od kilku lat sprzedaży bezpośredniej na stoiskach obok budynku ministerstwa rolnictwa).

Mariusz Porębski, przedstawiciel Świętokrzyskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Modliszewicach, poza wspieraniem w swoim województwie rolników prowadzących RHD i MLO przedstawił m.in. inicjatywę Świętokrzyskiej Kuźni Smaków.

Prof. dr hab. Zbigniew Dolatowski opisał zaangażowanie IBPRS PIB w pomoc producentom od strony technologicznej. Jest ona realizowana we współpracy z ODR-ami i Centrum Doradztwa Rolniczego. Zbigniew Dolatowski przywołał przykłady kilku projektów grup operacyjnych na rzecz innowacji, w których Instytut pełnił funkcję jednostki badawczej i wdrożeniowej. Dotyczyły one między innymi wykorzystania bakterii probiotycznych w wytwarzaniu produktów spożywczych oraz testowania systemów jakości w ramach grupy producentów żywności.

Ostatnią panelistką była Agata Króliczak, która podzieliła się swoimi doświadczeniami związanymi z rozpoczynaniem niszowej produkcji w gospodarstwie rolnym. W dalszej części dyskusji panelowej poruszono kwestie norm współpracy, które rolnik może wykorzystać, aby dotrzeć do konsumenta, oraz działań doradztwa wspierających budowanie i utrzymanie relacji pomiędzy lokalnymi producentami, przetwórcami i konsumentami.

Paneliści odnosili się do omawianych zagadnień na podstawie własnych doświadczeń. Podkreślali rosnące zainteresowanie osób prowadzących gospodarstwa rolne dodawaniem wartości do produkcji podstawowej. Największym wyzwaniem w tym zakresie pozostaje znalezienie odpowiedniej niszy rynkowej, dostosowanej do zasobów i kompetencji rolników podejmujących się nowych, często pozarolniczych działań. Duże znaczenie ma również umiejętność dotarcia do klientów z wykorzystaniem właściwych narzędzi promocyjnych i komunikacyjnych. Kluczową rolę w tym procesie odgrywa merytoryczne wsparcie ze strony ośrodków doradztwa rolniczego oraz instytucji naukowych. W dyskusji pojawiły się także głosy krytyczne – zwracano uwagę, że choć od lat mówi się o potrzebie rozwoju krótkich łańcuchów dostaw żywności, ich wdrażanie przebiega powoli i napotyka opór zarówno po stronie producentów, jak i konsumentów, którzy mimo deklaracji częściej wybierają tańszą żywność z supermarketów.

Celem panelu „Rolnictwo zrównoważone – korzyści z zastosowania rolnictwa 4.0” była pogłębiona dyskusja na temat możliwości rozwoju współpracy pomiędzy środowiskiem naukowym a doradztwem rolniczym, ze szczególnym uwzględnieniem wyzwań i szans, jakie niesie ze sobą wdrażanie koncepcji rolnictwa zrównoważonego oraz technologii cyfrowych, określanych coraz częściej jako rolnictwo 4.0. Spotkanie stanowiło przestrzeń wymiany poglądów ekspertów z różnych dziedzin: naukowców, doradców rolniczych, przedstawicieli instytucji publicznych oraz praktyków gospodarczych.

Moderatorem dyskusji był dr Rodian Pawłowski z Warmińsko-Mazurskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Olsztynie, który zaprosił do rozmowy: prof. dr. hab. Ryszarda Hołownickiego z Instytutu Ogrodnictwa PIB, mgr. Tytusa Berbecia

z Instytutu Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – PIB, Łukasza Lewandowskiego z Mazowieckiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Warszawie, Łukasza Kuleczkę z Wielkopolskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Poznaniu oraz Łukasza Bobera – właściciela gospodarstwa (Mężenino-Węglowice, woj. mazowieckie).

Prof. Ryszard Hołownicki zauważył, że pojęcie „rolnictwo 4.0” trafniej oddaje określenie „technologie cyfrowe w rolnictwie”, obejmujące narzędzia umożliwiające precyzyjne zarządzanie zasobami, optymalizację plonów, redukcję kosztów i wykorzystanie sztucznej inteligencji, co może prowadzić do zasadniczych zmian w polskim rolnictwie. Tytus Berbeć zdefiniował rolnictwo 4.0 jako model zarządzania gospodarstwem, w którym jest generowana ogromna ilość danych wymagających bieżącego przetwarzania. Łukasz Kuleczka podkreślił, że w skład tego systemu wchodzi m.in. technologie satelitarne, mapy zmiennego wysiewu, czujniki, narzędzia do selektywnego oprysku oraz systemy analityczne umożliwiające precyzyjne działania tylko tam, gdzie są one potrzebne. Te rozwiązania służą cyfrowemu gromadzeniu, analizie i udostępnianiu danych w całym łańcuchu wartości rolnictwa. Kluczowe w nowoczesnym rolnictwie staje się podejmowanie decyzji opartych na rzetelnych, aktualnych, precyzyjnych informacjach. Technologie rolnictwa 4.0 dostarczają takich danych i wspierają zarządzanie uprawami oraz hodowlą. Praca rolnika coraz częściej przenosi się z pola czy obory do pokoju z biurkiem – z wykorzystaniem komputera lub smartfona.

Zebrani apelowali do obecnych przedstawicieli Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa o środki finansowe dla ODR-ów na szkolenia z wykorzystania narzędzi i informacji w ramach rolnictwa 4.0. Dostępne narzędzia, techniki oraz instrumenty są kosztowne i wymagają specjalistycznej wiedzy, by dawały się efektywnie wykorzystywać. Polscy rolnicy powinni mieć zapewnioną pomoc ze strony ODR-ów, te jednak same wymagają przygotowania.

W dyskusji podkreślono, że – jak w każdej działalności gospodarczej – fundament rolnictwa jest dochód. „Pole rolnika to pole do produkcji pieniędzy, nie zboża” – zauważył jeden z panelistów i wskazał na konieczność myślenia o gospodarstwie w kategoriach efektywności ekonomicznej. Aby przekonać rolników do inwestowania w nowoczesne technologie, należy mówić językiem realnych korzyści – zarówno tych krótkoterminowych, jak i długofalowych. Kluczową rolę odgrywają tu doradcy rolniczy, którzy powinni umiejętnie pokazywać potencjalne zyski i usprawnienia. Przypomniano słowa prof. Pieniążka: „Rolnik nie uwierzy w nic, co przeczyta, ale uwierzy w 10% tego, co zobaczy”. Dlatego tak ważne jest rozwijanie gospodarstw demonstracyjnych, które prezentują dostępne technologie oraz efekty ich wdrażania. Zasugerowano również tworzenie laboratoriów innowacji, w których interdyscyplinarne zespoły przy udziale użytkowników oraz klientów opracowują i testują nowe rozwiązania dostosowane do realnych potrzeb. Paneliści zachęcali także do organizowania wzajemnych szkoleń – zarówno między samymi rolnikami, którzy już korzystają z technologii rolnictwa 4.0, jak i we współpracy z firmami oferującymi odpowiednie narzędzia. Taka praktyczna wymiana doświadczeń może skutecznie wspierać upowszechnianie innowacji na obszarach wiejskich.

Uczestnicy panelu wielokrotnie podkreślali, że narzędzia rolnictwa 4.0 przyczyniają się nie tylko do wzrostu dochodowości gospodarstw, lecz także do poprawy jakości produkcji z perspektywy środowiskowej. Precyzyjne dawkowanie środków ochrony roślin, nawozów czy wody pozwala ograniczyć presję na ekosystemy, a cyfrowe diagnozowanie stanu gleby sprzyja jej regeneracji i lepszemu zarządzaniu zasobami. Wskazywano również na potencjał technologii w produkcji zwierzęcej – nowoczesne systemy mogą ograniczyć potrzebę dalszej koncentracji hodowli i jednocześnie poprawić dobrostan zwierząt.

Interesującym wątkiem dyskusji było pytanie, czy cyfryzacja może zwiększyć atrakcyjność zawodu rolnika w oczach młodych ludzi. Paneliści zgodzili się, że dzięki nowoczesnym technologiom zmienia się wizerunek rolnika – od kojarzonego z ciężką pracą fizyczną do bardziej nowoczesnego i atrakcyjnego, co może przyciągać młodsze pokolenia. Zwracano jednak uwagę na bariery finansowe – koszty wejścia w nowoczesne rolnictwo są wysokie, dlatego konieczne jest systemowe wsparcie młodych rolników (zarówno finansowe, jak i edukacyjne). Podkreślono przy tym niedobór kierunków studiów przygotowujących do pracy z technologiami cyfrowymi w rolnictwie, mimo że pewne podstawy są już obecne w szkołach technicznych.

W opinii uczestników spotkania Polska ma duży potencjał w zakresie rozwoju rolnictwa cyfrowego – dysponuje kadrami kreatywnych, dobrze wykształconych specjalistów. Jednak aby go wykorzystać, potrzebne są odpowiednie inwestycje. Eksperci wskazali, że innowacje powinny być rozwijane lokalnie – z myślą o krajowych potrzebach, a nie importowane z zagranicy. Takie podejście wymaga adekwatnego finansowania, którego obecnie brakuje. Podkreślono też, że wkrótce na horyzoncie pojawią się jeszcze bardziej zaawansowane rozwiązania, określane mianem rolnictwa 5.0, co tylko pogłębia potrzebę strategicznych inwestycji już dziś.

Ruta Śpiewak

Konferencja „Biogaz rolniczy jako droga transformacji energetycznej obszarów wiejskich”

Organizator: Unia Producentów i Pracodawców Przemysłu Biogazowego i Biometanowego

Transformacja energetyczna obszarów wiejskich stanowi jedno z kluczowych wyzwań stojących przed rolnictwem i lokalnymi społecznościami. Coraz częściej wskazuje się, że istotnym elementem tego procesu może być rozwój biogazu rolniczego jako źródła energii odnawialnej, sposobu zagospodarowania odpadów rolnych i szansy na dywersyfikację dochodów gospodarstw. Właśnie tym zagadnieniom poświęcono towarzyszącą Kongresowi konferencję z udziałem ekspertów branży biogazowej, naukowców, praktyków oraz przedstawicieli sektora finansowego, którzy wspólnie szukali odpowiedzi na pytania o potencjał, bariery i mechanizmy wsparcia dla inwestycji biogazowych na wsi. Moderatorem konferencji był Artur Zawisza – prezes Unii Producentów i Pracodawców Przemysłu Biogazowego i Biometanowego (UPEBBI). W pierwszej części, zatytułowanej „Biogaz rolniczy oczyma praktyków”, wzięło udział dwóch prelegentów: Karol Janas – prezes Stowarzyszenia Małych Biogazowni Rolniczych, a także Filip Mikosz – kierownik ds. rozwoju rynku w Polskiej Grupie Biogazowej.

Karol Janas mówił o zmianach w ustawodawstwie i ich wpływie na rozwój biogazowni. Ponadto poruszył kwestię opłacalności inwestycji oraz cen energii w kontekście funkcjonujących systemów wsparcia dla biogazowni rolniczych, tj. Feed-in Tariff (FIT) i Feed-in Premium (FIP). System taryf gwarantowanych FIT jest przeznaczony dla mikro- i małych instalacji odnawialnych źródeł energii (OZE) o łącznej mocy zainstalowanej nie większej niż 500 kW i gwarantuje sprzedaż całej lub części energii niewykorzystanej przez wytwórcę, która została wprowadzona do sieci. FIP to system dopłat do ceny rynkowej, przeznaczony dla wytwórców energii elektrycznej w instalacji o łącznej mocy zainstalowanej nie mniejszej niż 500 KW i nie większej niż 1 MW, w której energia elektryczna jest sprzedawana w całości lub sprzedaje się

wyłącznie jej niewykorzystaną część wybranemu podmiotowi innemu niż sprzedawca zobowiązany⁸³.

Drugi prelegent odniósł się do głównych obszarów działalności Polskiej Grupy Biogazowej, którymi są produkcja energii elektrycznej i ciepła z biogazu rolniczego oraz świadczenie usług powiązanych z sektorem odnawialnych źródeł energii (odbior biomasy, sprzedaż ciepła, technologia produkcji biogazu, współpraca z wytwórcami odnawialnych źródeł energii, sprzedaż masy pofermentacyjnej). Wskazał na aspekty społeczne i środowiskowe powstawania biogazowni na obszarach wiejskich⁸⁴.

Obaj prelegenci zgodzili się, że na polskim rynku jest miejsce zarówno dla biogazowni przy gospodarstwach rolnych oraz hodowlanych, jak i dla sieciowych biometanowni, w które inwestują korporacje krajowe i zagraniczne.

W drugiej części konferencji, zatytułowanej „Biogaz rolniczy oczyma naukowców”, wzięli udział dr hab. inż. Krzysztof Pilarski – profesor z Pracowni Inżynierii Systemów Energetycznych Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, a także dr hab. inż. Piotr Kwiatkiewicz – kierownik Zakładu Studiów nad Bezpieczeństwem Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM. Prelegenci poruszyli kwestię bezpieczeństwa energetycznego, dla którego podstawą jest stabilna energetyka rozproszona. Nawoływali do realistycznych planów inwestycyjnych.

Prof. Kwiatkiewicz zwrócił uwagę na zależności między sytuacją na rynkach gazu i ropy a układem sił w polityce międzynarodowej, warunkami wewnętrznymi państw producenckich, logistyką paliwową oraz rozwojem odnawialnych źródeł energii. Podkreślił, że nowoczesne biogazownie wymagają coraz bardziej zaawansowanej wiedzy, umiejętności zarządzania magazynowaniem energii oraz wdrażania innowacyjnych technologii. Z kolei prof. Pilarski wskazał na wielowymiarowe korzyści z funkcjonowania biogazowni rolniczych na obszarach wiejskich. Zaakcentował znaczenie dostępności i jakości substratów, koszty ich transportu, a także wartość nawozową pofermentu⁸⁵. Odniósł się również do potencjału rozwoju biometanowni w Polsce.

W drugiej części konferencji głos zabrał minister Adam Nowak – podsekretarz stanu w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Podkreślił znaczenie biogazu jako elementu bezpieczeństwa żywnościowego i energetycznego – kluczowego tematu polskiej prezydencji. Zwrócił uwagę, że wykorzystanie materii organicznej w celach energetycznych może stabilizować dochody rolników i wzmacniać suwerenność energetyczną poprzez zaangażowanie społeczności lokalnych. Przedstawił potrzebę rozwiązań legislacyjnych umożliwiających gospodarstwom tworzenie spółdzielni energetycznych oraz szersze włączenie samorządów, zwłaszcza gmin wiejskich. Wskazał również na konieczność edukacji w zakresie biogazu w szkołach rolniczych,

⁸³ Bednarek A., Klepacka A. (2024). The sensitivity of agricultural biogas plants to changes in energy prices in Poland. *Economics and Environment* 89(2), 790. DOI: 10.34659/eis.2024.89.2.790.

⁸⁴ Bednarek A., Klepacka A., Siudek A. (2023). Development barriers of agricultural biogas plants in Poland. *Economics and Environment*, 84(1), 229–258. DOI: 10.34659/eis.2023.84.1.528.

⁸⁵ Siudek A., Klepacka A.M. (2022). The Logistics Aspect in Research on the Reduction of Carbon Dioxide Emissions from Agricultural Biogas. *Sustainability* 14, 10124. DOI: 10.3390/su141610124.

m.in. poprzez branżowe centra umiejętności. W tym kontekście przywołał jako modelowe rozwiązanie przykład biogazowni rolniczej działającej przy ZSCKR w Zduńskiej Dąbrowie.

Następnie głos zabrał prezes Zarządu Związku Gmin Wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej Stanisław Jastrzębski z gminy Długosiodło, który podkreślił, że istotne są zachęty i stabilne finansowanie inwestycji.

W trzeciej części konferencji, pn. „Biogaz rolniczy oczyma finansistów”, udział wzięli dr Krzysztof Łabowski – wiceprezes Banku Ochrony Środowiska (BOŚ), a także Beata Matecka – prezes Business Consulting Group. Krzysztof Łabowski podkreślił, że biometanownie stanowią kluczowy element zielonej transformacji – łączą produkcję energii z gospodarką obiegu zamkniętego, wodno-ściekową i odpadową. Zaznaczył, że te inwestycje mogą liczyć na wsparcie ze środków krajowych i unijnych, w tym z programów InvestEU oraz funduszy regionalnych. BOŚ jako operator funduszy w kilku województwach aktywnie wspiera rozwój instalacji biogazowych, zwłaszcza w formie niezależnych podmiotów gospodarczych przy gospodarstwach rolnych.

Beata Matecka wskazała na program Energia dla Wsi, oferujący do 65% dofinansowania na biogazownie do 1 MW. Zachęcała rolników do inwestowania w OZE i korzystania z profesjonalnego wsparcia przy przygotowywaniu wniosków o dotacje.

Po zakończeniu trzeciej części konferencji moderator zaprosił gości do dyskusji. Jej uczestnicy wskazali na trzy czynniki bezpieczeństwa związane z powstawaniem biogazowni. Po pierwsze, podkreślili kwestie środowiskowe (biogazownie utylizują odpady z rolnictwa i hodowli oraz przetwórstwa mięsnego, warzywnego i owocowego, redukując szkodliwe emisje do atmosfery). Po drugie, zaznaczyli korzyści ekonomiczne płynące z dywersyfikacji dochodów poprzez wytwarzanie energii na potrzeby własne i/lub na sprzedaż. Po trzecie, zaakcentowali znaczenie biogazowni dla bezpieczeństwa narodowego związane z realizowaniem energetyki rozproszonej, obejmującej szeroki wachlarz technologii wytwarzania energii, takich jak: panele fotowoltaiczne, turbiny wiatrowe, biogazownie, a także systemy magazynowania energii.

Anna Klepacka

Agroinnowacje 2025: nowoczesne rozwiązania dla zrównoważonego rozwoju rolnictwa i budownictwa wiejskiego

Organizatorzy: Warszawski Instytut Technologiczny – Sieć Badawcza Łukasiewicz, Politechnika Warszawska

W obliczu wyzwań związanych z transformacją energetyczną, przetwórstwem surowców rolnych i nowoczesnym budownictwem wiejskim rośnie znaczenie innowacyjnych rozwiązań technologicznych. Podczas panelu eksperci z różnych dziedzin zaprezentowali osiem przykładów nowoczesnych działań na rzecz zrównoważonego rozwoju wsi – od OZE i efektywności energetycznej po ekologiczne technologie budowlane i przetwórcze. Wydarzenie poprowadzili dr hab. Grzegorz Gudzbeler – zastępca dyrektora ds. jakości i komercjalizacji Warszawskiego Instytutu Technologicznego Sieci Badawczej Łukasiewicz (WIT – Łukasiewicz), a także prof. dr hab. inż. Piotr Przybyłowicz z Wydziału Samochodów i Maszyn Roboczych Politechniki Warszawskiej.

Panel otworzył dr hab. Konrad Marciniuk – profesor Uniwersytetu Warszawskiego, który wygłosił referat pt. „Planowanie przestrzenne na obszarach wiejskich a transformacja energetyczna”. Omówił w nim reformę systemu planowania przestrzennego, której centralnym elementem jest wprowadzenie planów ogólnych – aktów prawa miejscowego, zastępujących dotychczasowe studia uwarunkowań. Nowe regulacje mają na celu ograniczenie uznaniowości i zwiększenie przewidywalności inwestycji, w tym w OZE. Przestrzeń gmin będzie dzielona na 13 stref funkcjonalnych, z których tylko niektóre dopuszczają działalność rolniczą i energetyczną. Prelegent zaznaczył, że budowa instalacji energetycznych będzie możliwa głównie na gruntach niższych klas. Reforma ma służyć racjonalizacji przestrzennej i energetycznej obszarów wiejskich.

Drugą prezentację, zatytułowaną „BioCHP – Biomasyne mikroelektrociepłownie dla wsi i małych gospodarstw”, wygłosił Jacek E. Szymański – dyrektor Centrum Automatyzacji i Maszyn Roboczych (WIT – Łukasiewicz). Zaprezentował on technologię

BioCHP opartą na mikronizacji biomasy (słomy, resztek warzywnych, odpadów rolniczych), pozwalającą na efektywne wytwarzanie energii elektrycznej i ciepła. System jest skierowany do małych społeczności wiejskich i umożliwia kogenerację do 1,5 MW energii oraz 6 MW ciepła. Mikronizowaną biomasę można także wykorzystywać w paszach czy nawozach. Co więcej, opracowanie naturalnego związku wiążącego siarkę podczas spalania węgla pozwala na redukcję jej emisji nawet o 70%. Pilotażowa instalacja powstała w Karczewie, a kolejne są planowane w Bydgoszczy w Polskiej Grupie Energetycznej i Polskiej Grupie Górniczej. Prelegent podkreślił, że wdrożenie tej technologii wymaga wsparcia systemowego i regulacyjnego.

Dr inż. Jakub Lasocki z Wydziału Samochodów i Maszyn Roboczych Politechniki Warszawskiej przedstawił możliwości szerszego wykorzystania bioetanolu. Wskazał go jako obiecujące, odnawialne paliwo dla rolnictwa, charakteryzujące się wysoką liczbą oktanową i niższą emisją zanieczyszczeń. Zaprezentował jednak również jego wady, takie jak niższa wartość opałowa i potrzeba modyfikacji silników. Podkreślił znaczenie bioetanolu II generacji, który nie konkuruje z produkcją żywności. Wspólne testy z MRiRW wykazały, że biogazownie mogą stać się lokalnymi stacjami paliw, co zwiększy niezależność energetyczną gospodarstw i przyniesie korzyści środowiskowe.

Czwarty referat, zatytułowany „Magazyny ciepła – efektywna energia w gospodarstwach rolnych”, wygłosił mgr inż. Andrzej Barszcz – ekspert z Centrum Maszyn Roboczych i Automatyzacji Produkcji (WIT – Łukasiewicz). Wystąpienie dotyczyło rozwiązań magazynowania ciepła jako elementu stabilizacji i efektywnego wykorzystania energii odnawialnej. Prelegent omówił zastosowanie niskotemperaturowych magazynów ciepła z materiałów naturalnych, takich jak piasek, jako rozwiązanie stabilizujące zużycie energii z OZE. Podkreślił ich przydatność w kontekście systemu ETS-2 i rosnących kosztów ogrzewania. Mimo wysokich kosztów instalacyjnych takie magazyny mogą wspierać lokalne strategie energetyczne i zmniejszać zależność od paliw kopalnych.

Piątym prelegentem był Jacek Szymański z WIT – Łukasiewicz, który w prezentacji pt. „Ekologiczna płyta o wysokiej impedancji ogniowej – bezpieczne budownictwo na terenach wiejskich” przedstawił innowacyjną technologię zwiększającą bezpieczeństwo pożarowe budynków, zwłaszcza na terenach wiejskich. Zaprezentował innowacyjną płytę ognioodporną, chroniącą konstrukcje przez cztery godziny w temperaturze do 1200°C. Produkt, opracowany z surowców naturalnych, cechuje się niską emisją CO₂ i spełnia rygorystyczne normy bezpieczeństwa. Technologia znajduje zastosowanie w budownictwie i przemyśle, a obecnie znajduje się na etapie komercjalizacji.

Szósty referat, nawiązujący tematycznie do wcześniejszego wystąpienia, wygłosił Leszek Majewski, także z WIT – Łukasiewicz. Prezentacja pt. „Recyklofiber – izolacja budynków z recyklingu tekstyliów” była poświęcona innowacyjnemu materiałowi termoizolacyjnemu wytwarzanemu z tekstyliów pochodzących z recyklingu. Leszek Majewski przedstawił recyklofiber, który łączy dobre właściwości cieplne i akustyczne

z paroprzepuszczalnością, a jednocześnie redukuje ślad węglowy. Prelegent zauważył, że ok. 90% materiałów termoizolacyjnych wykorzystywanych w polskim budownictwie to materiały włókniste – wełny mineralne, skalne i szklane, które nie są ekologiczne. Zaproponowany produkt może być alternatywą dla tradycyjnych włókien mineralnych i odpowiada na problem nadmiaru odpadów tekstylnych w Polsce.

Siódmy referat, pt. „Zasilanie silników pojazdów i maszyn rolniczych wstępnie oczyszczonym biogazem”, został wygłoszony przez dr. inż. Jakuba Lasockiego z Politechniki Warszawskiej. Prelegent zaprezentował system zasilania maszyn rolniczych biogazem w układzie dwupaliwowym. Testy w laboratoriach i warunkach polowych pokazały możliwość zmniejszenia zużycia paliw kopalnych i emisji tlenków azotu. Technologia ma potencjał komercyjny jako lokalne źródło odnawialnego paliwa rolniczego.

Ostatnie wystąpienie, pn. „Innowacyjny niskotemperaturowy ekstraktor wirówkowy do wyrobów rolnych”, przedstawił dr hab. inż. Michał Makowski z Politechniki Warszawskiej. Zaprezentował on ekstraktor wirówkowy opracowany z firmą „Korporacja Wschód”, służący do pozyskiwania substancji aktywnych z surowców rolnych (np. konopi włóknistych). Dzięki innowacyjnemu systemowi ekstrakcji i zastosowaniu bioetanolu urządzenie pozwala uzyskać wysokiej jakości ekstrakty przy niższym zużyciu energii oraz krótszym czasie pracy. Ma opatentowane rozwiązania i jest gotowe do komercjalizacji, m.in. w produkcji farmaceutyków oraz innych wyrobów rolnych.

Na koniec wydarzenia prowadzący podziękowali uczestnikom za udział w panelu, podczas którego zaprezentowano szeroki wachlarz innowacyjnych rozwiązań technologicznych i prawnych mających wpływ na rozwój odnawialnych źródeł energii na obszarach wiejskich. Wszystkie zaprezentowane rozwiązania ukazują potencjał polskich instytutów naukowo-badawczych w kreowaniu innowacji dopasowanych do realnych potrzeb rolnictwa oraz obszarów wiejskich. Panel potwierdził, że nowoczesne technologie, powstające w wyniku współpracy nauki z praktyką, mogą skutecznie wspierać bezpieczeństwo energetyczne, środowiskowe i ekonomiczne polskiej wsi.

Anna Klepacka

Wież wobec zmian klimatu – zagrożenia i szanse dla społeczności lokalnych

Organizator: Fundacja Ekologiczna „Zielona Akcja”

W ramach Europejskiego Kongresu Odnowy Wsi odbył się warsztat, których tematyka koncentrowała się wokół najbardziej dotykających dla mieszkańców obszarów wiejskich wyzwań związanych ze zmianami klimatu⁸⁶ – suszy i gwałtownych opadów. Podczas warsztatów zaprezentowano proste rozwiązania oparte na zielono-niebieskiej infrastrukturze: sposoby gromadzenia wody deszczowej i jej wykorzystania, sposoby zwiększania bioróżnorodności oraz angażowania lokalnych społeczności w inicjatywy dla klimatu i ochrony środowiska naturalnego.

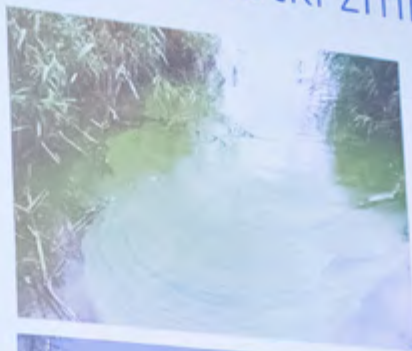
Prelegentką warsztatów była Irena Krukowska-Szopa z Fundacji Ekologicznej „Zielona Akcja”. Ekspertka odniosła się do problemu, jak adaptować wieś do zmian klimatu⁸⁷. Rozpoczęła od wprowadzenia w tematykę – przypomniała, że klimat to zespół zjawisk pogodowych na danym obszarze w długim okresie (co najmniej 30 lat). Odwołując się do naukowych analiz i prognoz, wskazała na istotne skutki zmian klimatycznych: zmniejszającą się pokrywą śnieżną, skracający się okres wegetacyjny, częstsze i dłuższe susze, coraz bardziej ekstremalne zjawiska pogodowe (ulewne deszcze, powodzie, huragany, gradobicia czy upały przekraczające 35°C; w Polsce obserwuje się też mniejsze zasilanie wód powierzchniowych i podziemnych, co wpływa bezpośrednio na gospodarkę wodną w rolnictwie).

W kontekście strat ekonomicznych prelegentka przedstawiła alarmujące dane: w ciągu ostatnich 40 lat Unia Europejska poniosła straty w wysokości 487 mld euro z powodu gwałtownych zjawisk pogodowych, w tym Polska – aż 16 mld euro. Tylko

⁸⁶ Rosa A., Pawłowska A., Dudek M. (2025). Eco-Scheme – Carbon Farming and Nutrient Management – A New Tool to Support Sustainable Agriculture in Poland. *Sustainability* 17(11), 5067. DOI: 10.3390/su17115067; Śpiewak R. (2023). Mniej. [W:] Halamska M., Kłodziński M., Stanny M. (red.), *Polska Wieś 2044. Wizja Rozwoju*, s. 141–146. IRWiR PAN. DOI: 10.53098/978-83-89900-71-5.

⁸⁷ Horska-Schwarz S., Krukowska-Szopa I., Ruszlewicz A., Horska M. (2019). Susza czy powódź?: poradnik adaptacji do zmian klimatu poprzez małą retencję i ochronę bioróżnorodności. Fundacja Ekologiczna „Zielona Akcja”.

Skutki zmian klimatu

w 2024 roku powódzie na Dolnym Śląsku spowodowały straty przekraczające 5 mld zł. Szacuje się, że w wyniku gwałtownych zdarzeń atmosferycznych polski PKB w scenariuszu negatywnym może spaść do 2050 roku nawet o 10%.

Irena Krukowska-Szopa zaprezentowała konkretne sposoby adaptacji obszarów wiejskich do zmian klimatycznych. Podkreśliła, że przyroda sama reguluje klimat i może amortyzować skutki ekstremalnych zjawisk. Przykładowo, hektar lasu może pochłaniać 4–5 ton dwutlenku węgla rocznie. Mówczyni zaakcentowała w tym kontekście rolę zadrzewień śródpolnych i liniowych, które zwiększają retencję wody, ograniczają siłę wiatru oraz poprawiają mikroklimat. Dużo uwagi poświęciła retencji wody na terenach wiejskich i zabudowanych. Przedstawiła różne rozwiązania mające wspierać tę retencję: ogrody deszczowe, zbiorniki retencyjne, niecki bioretencyjne, małe stawy, a także systemy zagospodarowania wód opadowych w miastach. Wskazała też na potrzeby zachowania łąk i pastwisk w dolinach rzecznych oraz renaturyzacji systemów melioracyjnych.

Ważną częścią prezentacji było zaprezentowanie rozwiązań opartych na przyrodzie, które promują bioróżnorodność, estetykę krajobrazu i lokalną odporność klimatyczną. Należą do nich m.in.: łąki kwietne, zielone place zabaw, nasadzenia drzew liściastych oraz ograniczanie zabetonowanych powierzchni. Prelegentka przestrzegła przy tym przed stosowaniem gatunków inwazyjnych i zachęcała do kompostowania oraz tworzenia warunków dla sukcesji roślinnej.

Irena Krukowska-Szopa podkreśliła również, że działania adaptacyjne muszą być wspierane przez polityki lokalne. W strategiach rozwoju, planach zagospodarowania przestrzennego oraz dokumentach środowiskowych powinny znaleźć się zapisy gwarantujące ochronę obszarów przyrodniczych i retencyjnych, zwiększanie powierzchni biologicznie czynnych, wprowadzanie obowiązków infiltracji wód oraz przeciwdziałanie rozlewaniu się zabudowy. Niezbędnymi narzędziami zmiany są także edukacja i zaangażowanie mieszkańców. Przykłady takich działań to sołeckie strategie adaptacji, monitoring lokalnych zjawisk pogodowych oraz sięganie po dostępne fundusze: sołeckie, LGD czy FIO.

Na zakończenie prezentacji uczestnikom przekazano zestawy źródeł i materiałów edukacyjnych (poradników, map retencji, artykułów naukowych) ułatwiających wprowadzanie rozwiązań opartych na przyrodzie w praktyce.

Spotkanie było cenną okazją do wymiany wiedzy i doświadczeń, a prezentacja Ireny Krukowskiej-Szopy została przyjęta z dużym zainteresowaniem jako praktyczny i inspirujący głos na temat możliwych kierunków adaptacji polskiej wsi do zmian klimatycznych.

Ruta Śpiewak

Konferencja „Czerpiąc ze źródeł – najlepsze przykłady”

W czasie konferencji przedstawiono wiele inicjatyw lokalnych ukierunkowanych na rozwój dziedzictwa kulturowego, integrację społeczną i aktywizację mieszkańców obszarów wiejskich⁸⁸. Szczególne zainteresowanie wzbudziły prezentacje „Wiejskie Kuźnie Pamięci – kobieca energia w odbudowie lokalnych tożsamości” Sulisławki Borowskiej z Kaszubskiego Uniwersytetu Ludowego oraz „Ekomuzeum Doliny Rzeki Gizeli” Wiesława Skrobota – pełnomocnika wójta gminy Ostróda ds. dziedzictwa kulturowego. Inspiracji dostarczyły także opowieści Jana Stopki z Żywieccyzny, który wraz z rodziną tworzy markę Sopki Stopki i fundację Górom, oraz historia współwłaściciela zamku Sarny, położonego w dolinie rzeki Ścinawki.

Program „Wiejskie Kuźnie Pamięci” to modelowy przykład działań animacyjnych opartych na metodzie partycypacyjnej, zorientowanej na kobiety – liderki i mieszkanki wsi. Zgromadził on 12 uczestniczek reprezentujących różne środowiska, zawody oraz etapy życia, co zapewniło różnorodność doświadczeń i perspektyw. „Wiejskie Kuźnie Pamięci” to przestrzeń spotkania i dialogu, a także konkretnej pracy nad historią, pamięcią i tożsamością miejscowości. W każdej lokalizacji realizowano działania wokół symbolicznej postaci lub zwyczaju – od twórcy ludowego Jerzego Walkusza, poprzez rzeźbiarza Czesława Birra, po tradycje potańcówek i sobótkowych ognió. Miejscami działań były świetlice, dawne rynki, leśne polany, które dzięki podjętym działaniom przywracano społecznej wyobraźni za sprawą zaangażowania uczestniczek, mieszkańców, lokalnych wolontariuszy i partnerów instytucjonalnych. Istotnym elementem programu była praca metodą projektu: od analizy zasobów, poprzez planowanie, komunikację oraz realizację, aż po ewaluację i refleksję. Każda Kuźnia stawała się nie tylko wydarzeniem, lecz także procesem – wymagającym zarządzania, odpowiedzialności oraz wzajemnego zaufania. Prezentacja Sulisławki Borowskiej

⁸⁸ Więcej na ten temat: Śpiewak R., Goszczyński W. (2024). Wiejskie organizacje pozarządowe 20 lat po rozszerzeniu Unii Europejskiej. Przegląd wybranych wskaźników. [W:] Chmieliński P., Gorzelak G. (red.), Polska wieś i polskie rolnictwo. 20 lat w Unii Europejskiej, s. 393–414. IRWiR PAN. DOI 10.53098/978-83-89900-78-4; Wilczyński R. (2023). 25 lat odnowy wsi w Polsce – koniec misji czy zacyzn odnowy wsi 2.0? *Wies i Rolnictwo* 200(3): 35–71. DOI: 10.53098/wiro32023/01.

pokazała, że klucze do sukcesu to zarówno pomysły, jak i obecność aktywnych liderów, tworzących sieć reanimatorek dziedzictwa lokalnego.

Zupełnie inny, lecz równie wartościowy charakter miała prezentacja Wiesława Skrobota. Prelegent omówił projekt rozwijany od 2014 roku, który łączy podejście interdyscyplinarne z głębokim osadzeniem w krajobrazie kulturowym regionu Wzgórz Dylewskich. Inspiracją była koncepcja ekomuzeum jako przestrzeni nie tyle muzealnej w klasycznym sensie, co wspólnotowej – łączącej funkcje edukacyjne, artystyczne, duchowe i codzienne. Wiesław Skrobot przedstawił wiele działań obejmujących m.in. utworzenie Gliptoteki Glaznockiej, czyli plenerowej galerii rzeźby inspirowanej lokalnymi legendami, Centrum Interpretacji Dziedzictwa, a do tego organizowanie plenerów malarskich i rzeźbiarskich czy działania dokumentacyjne wokół miejsc zapomnianych, jak stare młyny, pałace, cmentarze czy kurhany w dolinie Miglals. Dzięki zaangażowaniu mieszkańców powstały nie tylko dzieła sztuki i infrastruktura turystyczna, lecz także nowe narracje o miejscu – łączące historię Prusów, dziedzictwo osadnictwa olęderskiego, religię, mit i współczesność. Ekomuzeum nie jest projektem zamkniętym – jego siłę stanowią elastyczność i zdolność adaptacji do potrzeb wspólnoty. Prezentacja pokazała, że zrozumienie krajobrazu jako wspólnego dobra, o które należy dbać i które można twórczo interpretować, ma ogromny potencjał transformacyjny. Przykład doliny Gizeli wiąże się zarówno z ochroną przyrody czy zabytków, jak i budowaniem tożsamości regionalnej oraz międzygeneracyjnego dialogu o wartościach.

Kolejny mówca, Jan Stopka, tworzy naturalne gospodarstwo i buduje sopki, czyli małe drewniane górskie chaty charakterystyczne dla Beskidu Żywieckiego. Jego projekty łączą dawne tradycje ze współczesnymi wyzwaniami, m.in. zmianami klimatu. Do tej pory zbudował sześć obiektów, w których można odpoczywać, ale odbywają się tam również różnego rodzaju wydarzenia. Ponadto Jan Stopka na terenach należących od ponad 100 lat do jego rodziny reaktywuje tradycję wypasu owiec. Mówi o sobie, że jest pasterzem, a nie rolnikiem. Jego rodzina założyła fundację Górom, która inspirowała do życia w równowadze z naturą i kulturą. Fundacja planuje organizację wydarzeń kulturalnych na halach, promuje dbałość o góry (m.in. sprzątanie szlaków), a także stworzenie archiwum ludowego. Prowadzi również warsztaty zielarskie i rękodzielnicze. Budowane obecnie domki pobytowe mają być źródłem finansowania jej działań. Stopce szczególnie zależy na reaktywacji tradycji bacówek, niszczonej w czasach PRL-u. Jego *idée fixe* to „turystyka źródeł”, rozumiana jako poszukiwanie własnych korzeni – w jego przypadku są to tradycje Wołosów.

Inspirującym przykładem rewitalizacji lokalnego dziedzictwa jest działalność Fundacji Odbudowy Dworu Sarny. Zamek Sarny, zbudowany w średniowieczu, w 2014 roku przeszedł w ręce Fundacji i od tamtej pory trwają w nim prace renowacyjne pod nadzorem konserwatora zabytków. Inwestycje są finansowane ze środków publicznych i prywatnych. Dla Martina Sobczyka – jednego z trzech fundatorów rewitalizacji obiektu – niezwykle ważne jest tworzenie w zamku i przynależących do niego zabudowaniach przestrzeni dla kultury wysokiej, tak by była ona dostępna dla

przyjezdnych oraz lokalnych mieszkańców. Martin Sobczyk podkreślił, że ci ostatni mają wstęp wolny na wszelkie wydarzenia. Na zamku od 2015 roku funkcjonuje Międzynarodowa Letnia Szkoła Muzyki Dawnej, a od 2019 roku jest on jedną ze scen Festiwalu Góry Literatury.

Choć Kuźnie Pamięci, Ekomuzeum czy fundacja Górom różnią się skalą i zasięgiem działań oraz grupą docelową, mają ten sam cel – wzmocnienie lokalnej wspólnoty poprzez odzyskiwanie znaczenia miejsc, opowieści i lokalnych praktyk. Wszystkie te inicjatywy działają oddolnie, z dużym szacunkiem dla podmiotowości mieszkańców i ich doświadczeń.

W przypadku Kuźni nacisk położono na kobiece liderstwo, edukację nieformalną i proces grupowy. Ekomuzeum natomiast funkcjonuje jako forma wspólnej opieki nad dziedzictwem materialnym i niematerialnym, do której wciąga się szerokie grono mieszkańców, artystów, badaczy i turystów. Fundacja Górom jest inicjatywą jednej rodziny, która zaprasza do współpracy wszystkich, którym bliskie są jej idee. Różnice dotyczące form organizacyjnych nie przesłaniają wspólnej misji – przywracania znaczenia temu, co lokalne, zwykłe, często niedostrzegane.

Z przedstawionych prezentacji płyną ważne lekcje dla polityki wiejskiej i działań rozwojowych. Po pierwsze, skuteczność projektów zależy od autentyczności – to, co rzeczywiście wynika z lokalnych potrzeb i zasobów, ma największą siłę oddziaływania. Po drugie, konieczne jest inwestowanie w ludzi: edukacja liderów i liderów społecznych, budowanie relacji, wspieranie twórczych działań. Po trzecie, warto postrzegać dziedzictwo nie jako muzealny artefakt, lecz żywe doświadczenie, które można wspólnie przekształcać i traktować jako koło zamachowe lokalnej gospodarki oraz integracji lokalnych społeczności.

Konferencja pokazała, że polskie wsie dysponują nie tylko bogactwem tradycji, lecz także potencjałem twórczym, lidarskim, który – odpowiednio wsparty – może stać się źródłem zrównoważonego, długofalowego rozwoju. Projekty takie jak zaprezentowane podczas obrad powinny być szeroko upowszechniane i wspierane w ramach krajowych i europejskich polityk rozwoju lokalnego.

Ruta Śpiewak

Konferencja „Edukacja dostosowana do potrzeb wsi. Stowarzyszenia prowadzące małe szkoły i małe przedszkola na wsi – osiągnięcia, wyzwania i potrzeby”

Organizatorzy: Federacja Inicjatyw Oświatowych i stowarzyszenie Czajnia

Główne cele wydarzenia to omówienie znaczenia edukacji na obszarach wiejskich w kontekście wyzwań demograficznych, społecznych i legislacyjnych, a także zaprezentowanie dotychczasowych osiągnięć oraz aktualnych potrzeb stowarzyszeń prowadzących placówki edukacyjne na obszarach wiejskich. Konferencja zgromadziła wielu uczestników, wśród których znaleźli się przedstawiciele organizacji pozarządowych, stowarzyszeń prowadzących małe szkoły i przedszkola, reprezentanci samorządów lokalnych, Ministerstwa Edukacji Narodowej oraz Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, eksperci z instytutów badawczych i liderzy lokalnych społeczności.

Konferencję otworzyła Alina Kozińska-Bałdyga – wiceprezes Zarządu Federacji Inicjatyw Oświatowych (FIO), która w ramach wprowadzenia w jej problematykę podzieliła się doświadczeniami związanymi z prowadzeniem małych szkół przez stowarzyszenia. Zaprezentowała również założenia i cele ogólnopolskiego projektu „Łączy nas edukacja”, obejmującego działania strażnicze, rzecznicze oraz inicjatywy na rzecz stanowienia prawa w edukacji. Ten projekt jest skierowany do wolontariuszy oraz pracowników stowarzyszeń działających na rzecz rozwoju wsi, którzy prowadzą szkoły i przedszkola na terenach wiejskich. Realizatorem przedsięwzięcia jest FIO we współpracy ze stowarzyszeniem Czajnia z Tomaszowa Lubelskiego, pod patronatem Związku Gmin Wiejskich RP. Wystąpienie Aliny Kozińskiej-Bałdygi zakończył pokaz filmu promocyjnego pt. „Z Małej Szkoły w Wielki Świat”, przedstawiającego inny projekt koordynowany przez FIO.

Następnie rozpoczęto merytoryczną część konferencji, obejmującą wystąpienia na temat roli małych szkół i przedszkoli w realizacji zadań oświatowych na obszarach wiejskich. Moderatorem spotkania był dr Ryszard Kamiński ze Stowarzyszenia na Rzecz Rozwoju Olszewki i Lubaszcz, który przedstawił historię ratowania szkoły w Olszewce przed likwidacją poprzez przekształcenie jej w szkołę niepubliczną.

Podkreślił, że dzięki zaangażowaniu nauczycieli i mieszkańców udało się nie tylko utrzymać placówkę, lecz także stworzyć centrum lokalnej aktywności, które od lat realizuje liczne projekty społeczne i edukacyjne.

Jako druga wystąpiła Urszula Budzich-Tabor z Europejskiego Stowarzyszenia na rzecz Innowacji w Rozwoju Lokalnym (AEIDL), która mówiła o znaczeniu współpracy interdyscyplinarnej na rzecz rozwoju obszarów wiejskich. Podkreśliła, że edukacja dostosowana do potrzeb mieszkańców wsi jest kluczem do odnowy i rozwoju obszarów wiejskich i że takie przesłanie powinno zostać włączone do działań Parlamentu Wiejskiego w Polsce.

Następnie głos zabrał prezes FIO Radosław Nitka, który odczytał skierowany do uczestników konferencji list od Adrianny Porowskiej – minister do spraw społeczeństwa obywatelskiego, z życzeniami konstruktywnych obrad i prośbą o przekazanie wypracowanych rekomendacji jej gabinetowi. Paulina Lipińska – koordynatorka projektu „Łączy nas edukacja” – przedstawiła skład zespołu realizującego projekt i omówiła szczegółowo działania podejmowane w jego ramach. Dyrektor Departamentu Oświaty i Polityki Społecznej Przemysław Saltarski wraz z zastępczynią Moniką Lewandowską podkreślali znaczenie współpracy różnych podmiotów przy tworzeniu innowacyjnych rozwiązań edukacyjnych. Monika Lewandowska zwróciła uwagę na wielofunkcyjny charakter szkół rolniczych, które poza rolą edukacyjną odgrywają także rolę kulturową – stanowią ośrodki życia społecznego na wsi.

Podsekretarz stanu w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi Adam Nowak omówił rolę edukacji jako kluczowego elementu zapewnienia żywotności obszarów wiejskich w obliczu takich wyzwań, jak depopulacja czy starzenie się społeczeństwa. Wskazał na konieczność integrowania infrastruktury edukacyjnej z polityką senioralną i potrzebę kształtowania lokalnych liderów od najmłodszych lat. Szymon Migoń – prezes Związku Młodzieży Wiejskiej – mówił natomiast o konieczności zatrzymywania młodych osób na wsi poprzez budowanie przywiązania do lokalnych społeczności oraz kształcenie liderów już na poziomie szkół podstawowych.

Po wystąpieniach praktyków odbył się panel ekspercki pn. „Zmiany demograficzne na wsi: jakie wyzwania czekają oświatę i jak im sprostać?”, w którym głos zabrały: Agata Mróz z Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, dr Anna Dąbrowska z Narodowego Instytutu Samorządu Terytorialnego oraz Maria Nowak ze stowarzyszenia Z Edukacją w Przyszłość w Korzeczniku. Agata Mróz zaprezentowała dane demograficzne pokazujące zmniejszanie się liczby urodzeń w gminach i konsekwencje tego zjawiska dla funkcjonowania oświaty w latach 2026 i 2030. Wskazała na konieczność poszukiwania przez samorządy lokalne adaptacyjnych rozwiązań w odpowiedzi na proces depopulacji. Podkreśliła, że szkoła pełni w gminie funkcję nie tylko edukacyjną, lecz także społeczną i kulturową. Anna Dąbrowska zwróciła uwagę na wpływ depopulacji na możliwości finansowe i organizacyjne samorządów, szczególnie w kontekście utrzymywania szkół w gminach o niskiej gęstości zaludnienia. Maria Nowak przedstawiła natomiast doświadczenia stowarzyszenia Z Edukacją w Przyszłość, które od 2004 roku prowadzi szkołę niepubliczną, otwartą na potrzeby

uczniów, w tym wymagających specjalistycznego wsparcia. Szkoła stała się ośrodkiem integracji i aktywności lokalnej społeczności, podtrzymującym tradycje oraz wspierającym rozwój społeczny i kulturowy regionu.

Podczas kolejnego panelu, pn. „Finanse małych szkół i małych przedszkoli”, skoncentrowano się na doświadczeniach przedstawicieli stowarzyszeń prowadzących małe szkoły i przedszkola na terenach wiejskich. W dyskusji wzięli udział m.in.: Maciej Hawryluk – przewodniczący Rady Gminy Biała Podlaska, prezes Stowarzyszenia Społeczno-Oświatowego Nasza Szkoła i nauczyciel akademicki, Małgorzata Lewandowska – działaczka stowarzyszeniowa i rodzic, Jolanta Kopyto – dyrektor Niepublicznej Szkoły Podstawowej w Bzinicy Starej, Alina Kozińska-Bałdyga, która moderowała spotkanie. Głos zabrali również Piotr Choroś – ekspert w dziedzinie outsourcingu usług publicznych, a także Sławomir Szymczak – badacz zajmujący się tematyką przekazywania prowadzenia szkół organizacjom pozarządowym. Uczestnicy debaty zgodnie podkreślali, że szkoły wiejskie odgrywają fundamentalną rolę edukacyjną, społeczną i integracyjną. Nawet najmniejsze placówki, liczące kilku uczniów, mogą funkcjonować efektywnie, jeżeli stoją za nimi zaangażowani mieszkańcy i prężnie działające stowarzyszenia. Przedstawiono liczne przykłady szkół prowadzonych przez organizacje społeczne, które dzięki determinacji lokalnych liderów nie tylko przetrwały, lecz także stały się ośrodkami życia społecznego i miejscami rozwijania kompetencji dzieci oraz dorosłych.

Wiele uwagi poświęcono kwestiom finansowym. Uczestnicy dzielili się doświadczeniami związanymi z pozyskiwaniem środków na prowadzenie szkół – od dotacji gminnych, poprzez programy grantowe (np. „Masz Głos”, FIO), po fundusze unijne i darowizny z 1,5% podatku. Zwracano uwagę na problemy kadrowe, które nasiliły się po niedawnych podwyżkach w oświacie publicznej, oraz na konieczność elastycznego zarządzania i szukania rozwiązań alternatywnych.

Podjęto temat rozwoju modelu outsourcingu w edukacji, czyli przekazywania zadań oświatowych organizacjom pozarządowym. Podkreślono, że obecne przepisy przewidują taką możliwość, jednak samorządy rzadko z niej korzystają. Uczestnicy sesji wskazywali, że szkoły prowadzone przez stowarzyszenia mogą być tańsze i bardziej elastyczne, a jednocześnie lepiej odpowiadać na lokalne potrzeby. Wyrażono przekonanie, że uspołecznienie edukacji – zgodnie z konstytucyjną zasadą pomocniczości – powinno być jednym z filarów przyszłej polityki oświatowej państwa. W wystąpieniach podkreślano również znaczenie sieci współpracy – zarówno w ramach federacji organizacji, jak i w postaci stowarzyszeń absolwentów szkół. Zwrócono uwagę, że to właśnie relacje i kapitał społeczny stanowią najważniejsze zasoby tych placówek – umożliwiają im przetrwanie mimo ograniczonych środków finansowych.

Sesja zakończyła się apelem o kontynuację i rozwój modelu edukacji zakorzenionego w społecznościach lokalnych. Podkreślono, że każda szkoła, nawet najmniejsza, może funkcjonować z sukcesem, jeśli znajdzie się zespół osób gotowych podjąć trud jej prowadzenia. Wyrażono przekonanie, że rozwój lokalny

kierowany przez społeczność – uznawany przez Unię Europejską za skuteczny model rozwoju – znajduje swoje najbardziej praktyczne i żywotne zastosowanie właśnie w obszarze edukacji.

Konferencja ukazała, jak ogromną rolę w przeciwdziałaniu wyludnianiu się wsi i wzmacnianiu lokalnych wspólnot odgrywają inicjatywy edukacyjne prowadzone przez stowarzyszenia. Wspólnym przesłaniem uczestników było uznanie edukacji za fundament rozwoju lokalnego. Zaapelowano o silniejsze zakorzenienie polityki oświatowej w społecznościach wiejskich. Pokazano, że zmiany w edukacji mogą – i powinny – wychodzić od dołu, z inicjatywy mieszkańców i organizacji, które znają realne potrzeby swoich środowisk. Polskie ustawodawstwo powinno takie inicjatywy wspierać.

*Kinga Chęcińska
Agata Mróz*

Kobiety w Centrum

Organizator: stowarzyszenie Kobiety w Centrum

Kobiety mieszkające na obszarach wiejskich często zmagają się z wyzwaniami związanymi z dostępem do opieki zdrowotnej oraz ograniczonym udziałem w życiu publicznym. Te problemy stały się osią dwóch paneli dyskusyjnych. Wydarzenie zorganizowało stowarzyszenie Kobiety w Centrum, które wspiera niezależność i solidarność kobiet oraz promuje równość płci, szczególnie na wsiach i w miastach powiatowych, a także działania na rzecz zdrowia i profilaktyki. Sesję otworzyła Magdalena Sobkowiak-Czarnecka – wiceminister ds. Unii Europejskiej oraz założycielka stowarzyszenia. Powitała ona zgromadzonych gości i przedstawiła profil działalności organizacji. Zachęcała uczestniczki sesji do aktywnego udziału w dyskusji i sieciowania; podkreślała, że wzajemne wsparcie jest kluczem do sukcesu.

Moderatorką pierwszego panelu, pn. „Kobiety w samorządzie – czy samorząd jest dla kobiet?”, była Monika Skowrońska-Ziomek – prezes podkarpackiego oddziału stowarzyszenia Kobiety w Centrum oraz przewodnicząca Rady Miejskiej w Przecławiu. Zaprosiła do dyskusji kobiety pełniące różne funkcje samorządowe: Karolinę Nowak – wójtka gminy Gardeja, Katarzynę Syryjczyk-Słomkę – przewodniczącą Rady Miejskiej w Mikołowie, Sylwię Jaskulską – wicemarszałkinię województwa warmińsko-mazurskiego, Dominikę Jocz-Lenkiewicz – zastępczynię burmistrza Wasilkowa. Punkt widzenia praktyczek uzupełniła o perspektywę naukową prof. Iwetta Andruszkiewicz z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza – badaczka aktywności kobiet w sferze publicznej i na rynku pracy.

We wstępie do rozmowy moderatorka przedstawiła statystyki dotyczące udziału kobiet w samorządach, wskazujące na niewielki, ale zauważalny wzrost ich obecności: 35% w radach gmin małych, 32% w większych, a ok. 32% w sejmikach wojewódzkich. Zauważyła jednak, że najwyższe stanowiska – wójtów, burmistrzów i prezydentów miast – są zajmowane jedynie w 16% przez kobiety, co pokazuje, że równowaga płci wciąż pozostaje w sferze dążeń⁸⁹. W pierwszej części prelegentki podzieliły się reflek-

⁸⁹ Więcej w: Matysiak I. (2015). Kobiety rządzą polską wsią? Władza lokalna i płeć. *Wiś i rolnictwo* 166(1 (2)), 127–141.

*Każda z Nas ma skrzydła,
a my pomagamy im się rozwinąć.*

Kobiety w centrum

sją na temat trudności, jakie napotkały na swojej zawodowej drodze, ale dostrzegły także skalę zmian zachodzących na tym polu w ostatnich dekadach. Podkreśliły, że kluczami do sukcesu były wiara w siebie, konsekwencja i wsparcie innych kobiet, które motywowały je do wdrażania pożądanych zmian. Dyskutantki zachęcały do odwagi, podejmowania wyzwań i nieustannego działania na rzecz równouprawnienia. W tym kontekście wielokrotnie pojawiał się postulat współpracy – a nie rywalizacji – z innymi kobietami i mężczyznami aktywnymi w samorządach, by promować równość płci poprzez wspólne działanie oparte na partnerstwie i szacunku. Przykłady z różnych gmin pokazują, że tam, gdzie panują równościowa atmosfera oraz wzajemne wsparcie, kobiety mają większe szanse na rozwój i awans.

W drugiej części dominującym tematem było zwiększenie partycypacji kobiet w różnych obszarach życia publicznego. Panelistki zgodnie artykułowały potrzebę zmiany mentalności i przełamywania stereotypów, które wciąż utrudniają kobietom pełne uczestnictwo w życiu publicznym⁹⁰. Podzieliły się przykładami działań podejmowanych w ich regionach, które mają na celu aktywizację kobiet. Są to m.in.: wspieranie organizacji pozarządowych, organizowanie warsztatów, wydłużanie godzin pracy świetlic szkolnych, zatrudnianie pomocy w przedszkolach, a także tworzenie instytucji wsparcia dla dzieci uzdolnionych. Moderatorka zamknęła dyskusję słowami, że zmiana jest kobietą i że konieczne są małe, ale konsekwentne kroki w kierunku zwiększenia udziału kobiet w samorządzie oraz życiu publicznym, co stanowi fundament budowania bardziej sprawiedliwego i zrównoważonego społeczeństwa.

Drugi panel, zatytułowany „Zdrowie kobiet z terenów wiejskich – jak wyróżnić szanse?”, poprowadziła Wiesława Rybicka-Bogusz – prezes regionu mazowieckiego stowarzyszenia Kobiety w Centrum. Wzięli w nim udział: Aneta Ciemiecka – mgr psychologii i pedagogiki, Iryna Filipczak – mieszkanka gminy Gostynin, dr n. med. Piotr Gryglas – kardiolog i hipertensjolog, Aleksandra Świeżawska – mgr pielęgniarstwa i edukatorka zdrowia. Sesja miała służyć przedstawieniu wyzwań, z jakimi mierzą się mieszkanki obszarów wiejskich w kontekście dostępu do opieki zdrowotnej, oraz prezentacji propozycji rozwiązań i dobrych praktyk, które mogłyby poprawić sytuację.

Wszyscy paneliści podkreślali, że główną barierą w korzystaniu z usług zdrowotnych na wsi jest ich dostępność czasowa i przestrzenna. Brak komunikacji publicznej oraz odległość od placówek medycznych utrudniają dostęp do specjalistów, a nawet lekarzy podstawowej opieki zdrowotnej. Podsumowując tę kwestię, Iryna Filipczak powiedziała, że kobiety wiejskie czują się porzucone przez państwo, zdane same na siebie. Ponadto istotną przeszkodę stanowią uwarunkowania kulturowe, wymagające od nich zadbania w pierwszej kolejności o innych członków rodzin. Jak zauważył Piotr Gryglas, kobiety wiejskie często trafiają do lekarza za późno, ponieważ stawiają własne potrzeby na ostatnim miejscu. Potrzebne są edukacja prozdrowotna oraz aktywne zachęcanie mieszkanek wsi do udziału w badaniach profilaktycznych. Aleksandra

⁹⁰ Marks-Krzyszkowska M. (red.). (2019). Kobiety – mieszkanki wsi – aktywność i zmiana. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Sociologica* 68. Wydawnictwo UŁ.

Świeżawska zwróciła w tym kontekście uwagę na rolę wsparcia międzypokoleniowego – problemy, które dla starszych kobiet wciąż stanowią tabu, są oswajane przez ich córki i wnuczki, dzięki czemu świadomość senierek się zwiększa.

Podczas dyskusji podjęto także temat zdrowia psychicznego mieszkańców wsi⁹¹. Obok utrudnionego dostępu do specjalistów zwrócono uwagę na wciąż funkcjonujące wokół problematyki zdrowia psychicznego tabu oraz warunki zgłaszania przemocy domowej czy problemów psychicznych, które w wielu gminach są upokarzające i nieprzyjemne dla kobiet. Mimo tych trudności obserwuje się rosnące zainteresowanie pomocą psychologiczną, zwłaszcza w kontekście zdrowia dzieci. Aneta Ciemiecka szansę na poprawę dostępu do opieki psychologicznej na obszarach wiejskich widzi w telemedycynie, choć podkreśla, że te rozwiązania wymagają rozwoju i lepszego wdrożenia.

Paneliści wielokrotnie podkreślali rolę samorządów w zapewnianiu dostępu do opieki medycznej i w promocji postaw prozdrowotnych. Przedstawiono przykłady lokalnych samorządów podejmujących próby poprawy sytuacji, np. poprzez szkolenia, organizowanie badań profilaktycznych, nawiązywanie współpracy z uczelniami medycznymi czy zachęcanie młodych lekarzy do podejmowania pracy w mniejszych ośrodkach. Zgodnie wskazano potrzebę systemowych zmian, lepszej organizacji oraz wsparcia samorządów w wyrównywaniu dostępności do lekarzy na wsi i w mieście. Dostrzeżono także rolę lokalnych społeczności i stowarzyszeń, zwłaszcza w zakresie edukacji zdrowotnej i profilaktyki. Moderatorka zakończyła panel apelem o wzajemne wsparcie oraz zadbanie o zdrowie własne i innych.

Wydarzenie stanowiło nie tylko forum wymiany myśli dla osób zaangażowanych w problemy kobiet z obszarów wiejskich, lecz także okazję do nawiązania kontaktów między lokalnymi liderkami, przedstawicielkami samorządów i ekspertkami.

Elwira Wilczyńska

⁹¹ Teleon A., Włoszczak-Szubzda A. (2018). Świadczenia z obszaru zdrowia psychicznego publicznej opieki zdrowotnej dla mieszkańców wsi i miast w Polsce. *Medycyna Ogólna i Nauki o Zdrowiu* 24(4): 205–209. DOI: 10.26444/monz/100374.

„Jakiej wsi chcemy?” – warsztaty dla młodzieży

Organizator: Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie
Oddział w Warszawie

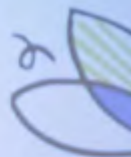
Jakiej przyszłości pragną młodzi mieszkańcy wsi? Jakie zmiany są dla nich kluczowe, by wieś stała się miejscem atrakcyjnym do życia, nauki i pracy? Odpowiedzi na te pytania szukano podczas zorganizowanych przez Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Warszawie warsztatów z udziałem uczniów szkół rolniczych z całej Polski. Młodzież wspólnie analizowała najważniejsze wyzwania stojące przed obszarami wiejskimi. Odnosiła się do takich zagadnień, jak praca, rolnictwo, edukacja, opieka zdrowotna, relacje społeczne, transport oraz dostępność usług. Dyskutowała także o wartościach i potrzebach, które kształtują jej wizję życia na wsi. Wydarzenie przygotowały i poprowadziły Magdalena Tędziągowska oraz Anna Żelazowska-Kosiorek.

Zajęcia zaprojektowano jako proces angażujący i partycypacyjny. Ich pierwszym etapem były dwie prezentacje wprowadzające. Maciej Babski – zootechnik i właściciel gospodarstwa rolnego – omówił wpływ zmian klimatycznych na życie na wsi. Następnie Barbara Zająchkowska – antropolożka i badaczka – zaprezentowała wyniki badań dotyczące postrzegania życia wiejskiego przez młodzież. W części praktycznej wydarzenia uczestnicy w parach i małych grupach dzielili się refleksjami na temat trudności, barier oraz niewykorzystanego potencjału w swoim otoczeniu. W dalszej części spotkania młodzież samodzielnie wybrała obszary tematyczne, wokół których toczyły się kolejne rozmowy przy dziesięciu stolikach roboczych. Efektem tej pracy były plakaty z propozycjami działań. Zostały one zaprezentowane na forum i stały się podstawą do podsumowania wydarzenia.

Podczas warsztatów poruszono osiem kluczowych tematów, w ramach których młodzież przedstawiła swoje potrzeby i propozycje działań na przyszłość:

1. Rozwój osobisty i edukacja na wsi wiążą się z potrzebami poszerzenia możliwości samorozwoju, dostępu do inspirujących treści oraz silniejszego poczucia sensu życia i pracy w środowisku wiejskim. W odpowiedzi na tę potrzebę warto realizować innowacyjne projekty edukacyjne, organizować spotkania z inspirującymi osobami oraz wyjazdy studyjne do nowoczesnych gospodarstw – zarówno w kraju, jak i za granicą.

- OTWARTOŚĆ
- SŁUCHANIA SIĘ NAWZAJEM
- WSPÓŁTWORZENIA PRZYJAZNEJ ATMOSFERY

2. W zakresie zaangażowania społecznego ważne jest, aby młodzi ludzie mieli realny wpływ na decyzje i byli traktowani przez dorosłych po partnersku. W tym celu zaproponowano tworzenie młodzieżowych rad gminy, powierzanie młodzieży organizacji lokalnych wydarzeń oraz zachęcanie jej do aktywności w lokalnych mediach.

3. Nowoczesne rolnictwo i przedsiębiorczość wymagają promowania wizerunku tej dziedziny jako dynamicznej i innowacyjnej oraz uproszczenia obowiązujących przepisów. W tym celu warto realizować kampanie promujące młodych rolników, tworzyć edukacyjne materiały wideo oraz organizować lokalne targi.

4. W obszarach ekologii oraz trwałego i zrównoważonego rozwoju istotne jest wdrażanie realnych, lokalnych działań proekologicznych. Mogą one obejmować edukację ekologiczną, wykorzystanie odnawialnych źródeł energii oraz inicjatywy związane z lokalnym zalesianiem.

5. Przełamywanie stereotypów na temat młodzieży wiejskiej wiąże się z potrzebą lepszego zrozumienia i docenienia młodych ludzi ze wsi przez całe społeczeństwo. Skutecznym sposobem niwelacji tej bariery są spotkania integracyjne z młodzieżą miejską oraz prowadzenie kampanii społecznych i medialnych ukazujących wiejską młodzież w pozytywnym świetle.

6. Relacje sąsiedzkie i integracja społeczna wymagają odbudowy zaufania i wzmocnienia więzi między mieszkańcami. W tym celu warto podejmować inicjatywy sąsiedzkie, realizować wspólne projekty wiejskie oraz organizować wydarzenia o charakterze integracyjnym.

7. Dostępność i infrastruktura to kwestie kluczowe dla rozwoju lokalnych społeczności, zwłaszcza młodzieży, która potrzebuje miejsc do spotkań, możliwości rozwijania zainteresowań oraz lepszej mobilności. Należy zatem dążyć do poprawy transportu publicznego, wspierać działalność świetlic oraz zagospodarowywać przestrzeń wspólną.

8. Wizerunek wsi oraz komunikacja wymagają zmiany medialnej narracji, która często przedstawia wieś w sposób stereotypowy i krzywdzący. Dobrym rozwiązaniem jest tworzenie przez młodzież własnych materiałów, takich jak podcasty, a także organizowanie konkursów i kampanii promujących życie na wsi jako atrakcyjne i pełne możliwości.

Warsztat dowiódł, że młodzi mieszkańcy wsi dysponują konkretną wizją przyszłości społeczności, w których żyją. Są pełni energii, gotowi do działania oraz świadomi wyzwań, przed którymi stoją. Oczekują partnerskiego traktowania, chcą być współtwórcami zmian i potrzebują narzędzi, które umożliwią im łączenie wartości – takich jak trwałość i zrównoważony rozwój, tożsamość lokalna oraz godne życie – z praktyką codziennego funkcjonowania na wsi.

Małgorzata Gelo-Kluczyńska⁹²

⁹² Podziękowania dla Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Warszawie za udostępnienie materiałów.

Blok sportowy

Organizator: Krajowe Zrzeszenie Ludowe Zespoły Sportowe

Blok sportowy, zorganizowany przez Krajowe Zrzeszenie Ludowe Zespoły Sportowe, odbywał się przez wszystkie trzy dni Kongresu. Wydarzenie poświęcono wyzwaniom i możliwościom związanym z rozwojem aktywności fizycznej na obszarach wiejskich. Sport został zaprezentowany jako nieodłączny element życia społecznego na wsi – w wymiarach zdrowotnym, edukacyjnym, integracyjnym oraz tożsamościowym. Program objął trzy dni tematyczne: młodzieżowy, europejski i polski. Zgromadził przedstawicieli administracji, środowisk naukowych, samorządów, organizacji pozarządowych, nauczycieli, trenerów i sportowców (w tym medalistów olimpijskich). Wystąpienia ponad 50 prelegentów oraz debaty eksperckie podkreśliły rolę sportu w budowaniu silnych społeczności wiejskich. Szczególną wartość wniosły prezentacje badań naukowych, dobrych praktyk z Polski i Europy oraz inspirujących historii sportowców, którzy dzięki wsparciu lokalnych środowisk osiągnęli sukcesy na najwyższym poziomie.

Pierwszy dzień wydarzenia został w całości poświęcony tematyce młodzieżowej aktywności fizycznej oraz znaczeniu sportu w edukacji i integracji społecznej na terenach wiejskich. Oficjalne otwarcie sesji zostało poprowadzone przez redaktora Krzysztofa Ratajczaka z Działu Sportowego Radia Poznań. Wystąpienie inauguracyjne wygłosił Adam Nowak – wiceminister rolnictwa i rozwoju wsi. Zwrócił on uwagę na znaczenie kultury fizycznej w kształtowaniu życia społecznego wsi. Podkreślił gotowość resortu rolnictwa do wspierania inicjatyw związanych ze sportem, z wychowaniem, edukacją i aktywnością społeczną. Zaznaczył również wagę obecności tematyki sportowej podczas wydarzenia o randze europejskiej: „Cieszę się, że Krajowe Zrzeszenie Ludowe Zespoły Sportowe przy współpracy z Wojewódzkimi Zrzeszeniami LZS-ów oraz Ministerstwem Sportu i Turystyki podjęły się tej roli, aby przy okazji tak ważnego wydarzenia Polskiej Prezydencji w Radzie Unii Europejskiej, jakim jest dzisiejszy Kongres, zwrócić uwagę na te dziesiątki, nawet setki tysięcy liderów sportowych zaangażowanych w Ludowych Zespołach Sportowych”.

Po części otwierającej rozpoczęła się sesja referatowa, w której dr Sylwia Bartkowiak z Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu przedstawiła wyniki

trzydziestoletniego badania (1986–2016) dotyczącego rozwoju fizycznego dzieci z obszarów wiejskich Wielkopolski⁹³. Analiza objęła ponad sześć tysięcy uczniów i koncentrowała się na pomiarach antropometrycznych oraz testach sprawnościowych. Zgromadzone dane wykazały, że dzieci są obecnie wyższe i cięższe niż trzy dekady temu, jednak ich ogólna sprawność fizyczna się pogorszyła. Szczególne obawy budziły wzrost częstości występowania nadwagi i otyłości oraz obniżenie wyników w testach sprawnościowych. Autorka badań powiązała ten trend ze zmianami stylu życia, postępującą urbanizacją wsi oraz redukcją codziennej aktywności.

Marta Szulińska z Ministerstwa Sportu i Turystyki (MSiT) zaprezentowała wdrażany od 2024 roku program „Aktywna Szkoła”, który objął ponad 1300 szkół i 2900 nauczycieli. Ów program, realizowany w formie dodatkowych zajęć sportowych, dotarł do większości powiatów, jednak tylko 25% gmin wiejskich. Marta Szulińska wskazała na konieczność intensyfikacji działań w tych środowiskach oraz podkreśliła znaczenie programu „Aktywność dla Każdego” i jego komponentu „Aktywna Wieś”. Zaznaczyła również kluczową rolę lokalnych klubów i organizacji, które „od podstaw budują aktywne społeczności”. Adam Wysocki z Urzędu Marszałkowskiego w Poznaniu przedstawił regionalne inicjatywy realizowane w Wielkopolsce, koncentrujące się na rozwoju infrastruktury sportowej, wspieraniu animatorów oraz promowaniu edukacji zdrowotnej.

W części popołudniowej wystąpił Marek Mazur – prezes Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS w Łodzi, który podkreślił rolę LZS-ów jako filarów wspólnoty lokalnej i ważnych ośrodków kultury fizycznej na wsi. Zaznaczył, że mimo skromnych warunków LZS-y od lat wychowują utalentowanych sportowców.

Następnie odbył się panel dyskusyjny poświęcony barierom rozwoju sportu w małych miejscowościach, moderowany przez redaktora Krzysztofa Ratajczaka. Wzięli w nim udział: Sylwia Bartkowiak z Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu, Marta Szulińska z Departamentu Sportu dla Wszystkich MSiT, Przemysław Saltarski – dyrektor Departamentu Oświaty i Polityki Społecznej z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Krzysztof Rachwański – trener, Mieczysław Baszko z Krajowego Zrzeszenia LZS, Adam Wysocki z Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego. Uczestnicy zgodnie wskazywali na kluczowe bariery rozwoju sportu na wsi: niedofinansowaną infrastrukturę, problemy demograficzne oraz brak kadr i wsparcia organizacyjnego. Podkreślano także rolę długofalowych programów, stabilnych źródeł finansowania i partnerskiego podejścia samorządów, ministerstw oraz lokalnych organizacji. Wnioski z debaty jednoznacznie wskazywały, że tylko wspólna strategia i współdziałanie różnych interesariuszy mogą stworzyć trwały system wspierania aktywności fizycznej poza dużymi ośrodkami miejskimi.

⁹³ Bartkowiak S., Skotnicka M., Nowakowska M., Galas Sz., Perz K., Szurkowska J. (2019). Charakterystyka sposobu żywienia oraz poziomu aktywności fizycznej dzieci z obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. *Aktywność Ruchowa Ludzi w Różnym Wieku* 41(1): 23–34.

Po południu odbyła się sesja pt. „Organizacje sportowe na obszarach wiejskich – aktualne problemy i potencjał na tle miast”, poświęcona prezentacji wyników badania Obserwatorium Społecznego Oddziaływania Sportu, realizowanego przez fundację Współ. Wyniki, przedstawione przez dr. hab. Radosława Kossakowskiego z Uniwersytetu Gdańskiego, ukazały trudną sytuację wiejskich klubów sportowych – większość z nich prowadzi tylko jedną sekcję, opiera się na dotacjach gminnych, nie posiada własnej infrastruktury ani etatowego personelu. Mimo to funkcjonują dzięki zaangażowaniu społeczników i lokalnych liderów. Wystąpienie stanowiło wstęp do panelu dyskusyjnego moderowanego przez dr. Konrada Burdykę ze Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Wzięli w nim udział: Bartosz Malak – założyciel i prezes Instytutu Sportu i Nauki w Poznaniu, Krzysztof Kołomański – srebrny medalista olimpijski w kajakarstwie, Piotr Stępień – srebrny medalista olimpijski w zapasach, dr Rafał Szubert z AWF we Wrocławiu. Paneliści zwracali uwagę na deficyty infrastruktury, przeciążenie kadry społecznej oraz brak systemowego wsparcia. Podkreślili też rolę sportu jako narzędzia integracji i budowania lokalnej tożsamości.

Kolejny panel, pn. „Sport w edukacji na terenach wiejskich – jak zainspirować młodzież i stworzyć sprawny system sportu?”, koncentrował się na potrzebie wspierania nauczycieli i animatorów w środowiskach wiejskich. Moderatorem debaty był Jakub Kalinowski – członek Komisji Sportu Wiejskiego przy Polskim Komitecie Olimpijskim, który przedstawił koncepcję „Aktywnej Szkoły” jako miejsca codziennego ruchu, edukacji zdrowotnej i wychowania poprzez sport. W rozmowie wzięli udział: Marta Szulińska, Przemysław Saltarski, Dariusz Abramuk ze Szkolnego Związku Sportowego, Rafał Szubert – członek Rady WZ LZS, Krzysztof Burdyka ze Związku Nauczycielstwa Polskiego. Uczestnicy dyskusji zgodnie podkreślali, że szkoła powinna być nie tylko miejscem nauki, lecz także przestrzenią rozwijania pasji do aktywności fizycznej. Podnoszono konieczność inwestowania w animatorów sportu szkolnego, promocji działań międzypokoleniowych oraz szerszego wykorzystania istniejącej infrastruktury (np. orlików). Szczególną uwagę poświęcono potrzebie wzmocnienia roli nauczycieli WF jako liderów lokalnych i partnerów w tworzeniu spójnej polityki sportowej w szkołach wiejskich.

Drugiego dnia wydarzenia sesję otwierającą poprowadził Jakub Kalinowski, który zaprezentował innowacyjne rozwiązania w zakresie promowania aktywności fizycznej dzieci i młodzieży w krajach Unii Europejskiej. Przedstawił przykłady dobrych praktyk stosowanych w różnych państwach, ze szczególnym uwzględnieniem działań inkluzywnych, odpowiadających na potrzeby zróżnicowanych grup wiekowych i społecznych. Podkreślił również konieczność systemowego podejścia do kształtowania nawyków ruchowych oraz zdrowotnych u najmłodszych.

W kolejnej prezentacji Krzysztof Piasek omówił doświadczenia Krajowego Zrzeszenia LZS we współpracy z niemiecką organizacją Deutsche Sportjugend. Przedstawił model długofalowej współpracy opartej na partnerstwie, zaufaniu i wspólnych wartościach edukacyjnych. Jako przykład podał kolarski wyścig Polska–Ukraina, który

zaprezentował Józef Poterucha – prezes Lubelskiego Zrzeszenia LZS. Podkreślił on nie tylko sportowy, lecz także wychowawczy i integracyjny wymiar tego wydarzenia.

Następnie odbyła się debata pt. „Ruch, tradycja, turystyka – sportowe dziedzictwo wsi jako potencjał turystyczny”, moderowana przez redaktora Krzysztofa Ratajczaka. Wzięli w niej udział: dr hab. Małgorzata Bronikowska z AWF w Poznaniu, Elżbieta Wyrwicz z Departamentu Turystyki MSiT, Przemysław Saltarski, Tomasz Borkowski z Grabowa – stolicy palanta, Rafał Szubert, Andrzej Kaleniewicz z UMWW i WOT w Poznaniu, Bartosz Bieliński z PZMot i Automobilklubu Wielkopolska. Uczestnicy debatowali o znaczeniu lokalnych tradycji sportowych, takich jak palant, jako elementu dziedzictwa kulturowego oraz potencjału turystycznego. Wskazywali na konieczność systemowego wsparcia dla inicjatyw łączących aktywność fizyczną z rozwojem lokalnym.

Kolejna debata, zatytułowana „Czy wieś to miejsce kształtowania wybitnych sportowców?”, również była moderowana przez Krzysztofa Ratajczaka. W gronie prelegentów znaleźli się: Piotr Stępień – wicemistrz olimpijski w zapasach, Tadeusz Michalik – brązowy medalista olimpijski w zapasach, Natalia Madaj-Smolińska – mistrzyni olimpijska w wioślarstwie, Monika Michalik – brązowa medalistka olimpijska w zapasach, Marcin Drajer – trener piłki nożnej, były zawodnik Lecha Poznań, Bartosz Malak i Marcin Lampe z AWF w Poznaniu, Krzysztof Rachwański – trener hokeja na trawie, Bartosz Bieliński. Uczestnicy dyskusji podkreślali, że środowisko wiejskie, mimo ograniczonej infrastruktury, może stanowić solidne zaplecze dla rozwoju sportowego dzięki zaangażowaniu rodzin, nauczycieli i lokalnych klubów. Zwracano uwagę na konieczność tworzenia różnorodnych dostępnych form aktywności fizycznej, a także kształtowania postaw opartych na samodyscyplinie, determinacji i wspólnocie. Odnosząc się do własnej drogi sportowej, Monika Michalik zaznaczyła: „Zaczęłam w Trzcielu – niewielkiej miejscowości, gdzie jedynym sportem były zapasy. Dziś wracam jako trenerka, by wspierać dzieci i szukać talentów”.

Kolejne dwa panele moderowała red. Beata Oryl-Stroińska – dziennikarka sportowa. W pierwszym, pt. „Międzynarodowe programy dla sportu”, prelegenci podkreślali wartość międzynarodowej wymiany doświadczeń, szczególnie transgranicznej, i wskazywali na znaczenie europejskich programów wspierających aktywność fizyczną w społecznościach lokalnych. W dyskusji wzięli udział: Alina Prochasek z Fundacji Rozwoju Systemu Edukacji, Piotr Klecha z Ośrodka Sportu w Luzinie, Marcin Kaszubowski z Beniaminka Starogard Gdański, Marcin Kaszuba z fundacji V4Sport. Drugi panel dotyczył systemowych rozwiązań na rzecz rozwoju sportu na wsi. Wzięli w nim udział: Janusz Samel – dyrektor Centralnego Ośrodka Sportu, Adam Wysocki – dyrektor Departamentu Sportu i Turystyki Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego, dr Konrad Burdyka, Tadeusz Wojciechowski – wójt gminy Sławno. Dyskusja koncentrowała się na potrzebie inwestycji w infrastrukturę sportową jako podstawowym warunku rozwoju klubów, animacji sportu i integracji społecznej. Podkreślano, że największa bariera to nie brak zaangażowania, lecz niedostateczne warunki techniczne i finansowe. Uczestnicy wskazywali na konieczność długofalowego

wsparcia systemowego, szczególnie dostosowanego do realiów mniejszych gmin. Debatę zakończono wspólnym wnioskiem: sport na wsi potrzebuje solidnych fundamentów – a takim fundamentem jest dostępna i odpowiednio zaplanowana infrastruktura.

Trzeci dzień bloku sportowego był poświęcony aktywizacji sportowej dzieci i młodzieży z obszarów wiejskich oraz współpracy między organizacjami pozarządowymi i samorządami. Zapowiedzi tematów dnia dokonał red. Mikołaj Madej – dziennikarz sportowy, który moderował kolejne panele. Pierwszy z nich, zatytułowany „Aktywizacja sportowa dzieci i młodzieży z terenów wiejskich oraz małych miast”, był poświęcony roli wolontariatu oraz sposobów aktywizowania młodzieży i osób starszych w zakresie działalności sportowej. Wzięli w nim udział: dr Zuzanna Mazur z AWF w Warszawie, Marek Mazur – prezes WZ LZS w Łodzi, Krzysztof Burdyka z ZNP, Antoni Obrycki – prezes KS Sobieski Poznań. Paneliści podkreślali, że wieś nie powinna być postrzegana jedynie przez pryzmat piłki nożnej. Wskazywali na konieczność wprowadzania różnorodnych form aktywności fizycznej – od lekkiej atletyki, poprzez gry zespołowe, aż po zajęcia rekreacyjne i sport integracyjny. Zuzanna Mazur wskazała na istotny związek między aktywnością fizyczną a rozwojem poznawczym dzieci. Zaznaczyła, iż „sprawne ciało to sprawny umysł” – dzieci bardziej aktywne fizycznie osiągają lepsze wyniki w nauce, a sport może poprawić pamięć aż o 23%. Podkreśliła, że regularny wysiłek fizyczny wpływa pozytywnie na koncentrację, samodyscyplinę oraz wyniki w nauce⁹⁴.

Sesję zatytułowaną „Jak skutecznie wyszukiwać młode talenty na terenach wiejskich” poświęcono wyzwaniom oraz możliwościom identyfikacji potencjału sportowego dzieci i młodzieży w małych miejscowościach. W gronie prelegentów znaleźli się: Marcin Drajer, Marcin Lampe – trener podnoszenia ciężarów z klubu Budowlani Nowy Tomyśl, Antoni Obrycki. Dyskusja koncentrowała się wokół pytania, jak stworzyć środowisko, które wspiera rozwój młodych ludzi, zamiast zbyt wcześnie oceniać ich potencjał sportowy. Paneliści byli zgodni, że wychowanie fizyczne w szkołach oraz aktywność podejmowana w rodzinach mają kluczowe znaczenie dla wczesnej identyfikacji predyspozycji. Marcin Drajer zwrócił uwagę na potrzebę cierpliwości w pracy z dziećmi: „Trenerzy nie powinni za szybko skreślać dzieci. Każde dziecko ma swój wiek rozwoju i sportowego dojrzewania”. Marcin Lampe podkreślił wagę budowania pewności siebie u najmłodszych oraz potrzebę różnorodności form ruchu, które rozwijają nie tylko sprawność, lecz także motywację i samodyscyplinę. Antoni Obrycki wskazał natomiast, że zamiast skupiać się na szukaniu wybitnych jednostek, należy zapewniać wszystkim dzieciom równe szanse rozwoju. Paneliści zaproponowali model edukacji sportowej oparty na zabawie, radości z ruchu oraz budowaniu

⁹⁴ Greeff J.W de., Bosker R.J., Oosterlaan J., Visscher C., Hartman E. (2018). Effects of physical activity on executive functions, attention and academic performance in preadolescent children: A meta-analysis. *Journal of Science and Medicine in Sport* 21(5), 501–507. DOI: 10.1016/j.jsams.2017.09.595.

pozytywnych skojarzeń z aktywnością fizyczną, który sprzyja długofalowemu zaangażowaniu i rozwojowi potencjału sportowego.

Trzecim punktem programu było „Spotkanie z mistrzami – ich drogi do kariery”. W panelu wzięli udział Anna Szafraniec, Monika Michalik oraz Piotr Stępień. Sportowcy opowiadali o roli środowiska wiejskiego w ich rozwoju, wsparciu ze strony rodziny, nauczycieli i lokalnych klubów oraz o wartościach, jakie niesie sport: samodyscyplina, wytrwałość i wspólnocie. Zachęcali młodzież do wiary we własne możliwości oraz wytrwałości – mimo ograniczonego dostępu do infrastruktury sportowej.

Następny punkt programu bloku sportowego dotyczył współpracy między organizacjami pozarządowymi i samorządami. Mikołaj Madej zaprosił do udziału w dyskusji Krzysztofa Burdykę, Przemysława Saltarskiego, Mieczysława Baszkę oraz Dariusza Abramuka. Zwrócono uwagę na potrzebę wspólnych projektów oraz rolę NGO jako łącznika między mieszkańcami a samorządami.

W sesji „Sport Bez Barrier – jak przezwyciężać przeciwności losu”, moderowanej przez red. Dawida Cytrowskiego z Działu Sportowego Radia Poznań, wystąpili: dr Bartosz Prabucki z AWF w Poznaniu, Michał Kotkowski – paraolimpijczyk, Andrzej Wróbel – trener paraolimpijczyków, Marta Dalecka z AZS Warszawa, senator Wojciech Ziemiak. Podkreślali oni znaczenie integracji, dostępności infrastruktury oraz społecznego wsparcia w przezwyciężaniu barier. Michał Kotkowski zauważył, że kluczowe jest zapewnianie młodym osobom z niepełnosprawnościami przestrzeni do działania i sprawczości, a nie tylko oferowanie gotowych rozwiązań.

„Blok sportowy” stanowił przestrzeń do refleksji na temat roli sportu jako narzędzia budowania wspólnoty i wzmacniania więzi społecznych na wsi. Wyróżniał się wysokim zaangażowaniem uczestników. Wnioski z sesji wskazują na pilną potrzebę tworzenia lepszych warunków dla rozwoju sportu na obszarach wiejskich – zarówno w zakresie infrastruktury, jak i systemowego wsparcia organizacyjnego. Osiągnięcie tych celów wymaga współpracy administracji publicznej, organizacji pozarządowych oraz lokalnych społeczności. Blok potwierdził swój potencjał jako forum nie tylko diagnozującego problemy, lecz także wskazującego konkretne kierunki dalszego rozwoju.

*Julia Tsybulska
Aleksandra Perkowska*

Wizyta studyjna w Muzeum Narodowym Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie

Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie otworzyło swoje podwoje dla uczestników Europejskiego Kongresu Odnowy i Rozwoju Wsi. Grupę 270 osób dowiozły z Poznania szynobusy Kolei Wielkopolskich. Na dworcu w Szreniawie uczestników przywitał zespół folklorystyczny „Wielkopole”, który w barwnym korowodzie poprowadził gości do muzeum. Tutaj każdy uczestnik został tradycyjnie powitany chlebem i solą, po czym nastąpiły oficjalne przemówienia i powitanie uczestników przez dyrektora muzeum – dr. Pawła Siemińskiego.

Muzeum w Szreniawie to instytucja o liczącej ponad 60 lat tradycji, a jej siedzibą jest istniejący od połowy XIX wieku majątek ziemski. Zgromadzono tam obiekty dokumentujące dziedzictwo materialne i niematerialne mieszkańców polskiej wsi. W zbiorach znajduje się przeszło 30 tys. muzealiów, dokumentujących działalność ludności wiejskiej w zakresie kultury technicznej rolnictwa, hodowli, uprawy, rybołówstwa, łowiectwa, transportu oraz przetwórstwa i przemysłu rolno-spożywczego. Muzeum gromadzi także zabytki związane z etnografią, rzemiosłem wiejskim, sztuką oraz kulturą ludową⁹⁵. Stara się łączyć w swojej ofercie wartości edukacyjne i rekreacyjne. W tym celu podejmuje działania, które skupiają się na „ożywianiu” obiektów oraz osadzaniu ich w naturalnych kontekstach. We współpracy z instytucjami samorządowymi, państwowymi i organizacjami pozarządowymi działa na rzecz mieszkańców obszarów wiejskich.

Oprócz zwiedzenia ekspozycji w dalszej części wieczoru na gości czekało wiele atrakcji. Zaprezentowały się wszystkie oddziały tematyczne muzeum. Muzeum Gospodarki Mięsnej w Sielinku przedstawiło pokaz wyrobu kiełbasy białej parzonej wielkopolskiej. Ten wyrób ma certyfikat „Chronione Oznaczenie Geograficzne” i jest dostępny tylko w Wielkopolsce oraz części województwa lubuskiego. Tuż obok

⁹⁵ Por. Jełowicki A. (2019). Prezentacja badań niematerialnego dziedzictwa kulturowego w Muzeum Narodowym Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie. *Zbiór Wiadomości do Antropologii Muzealnej* 6(71–86). DOI: 10.12775/28371.

odbywał się pokaz wypieku chleba w wolno stojących piecach chlebowych, w których proces pieczenia przebiega dzięki ciepłu oddawanemu przez wcześniej rozgrzane cegły paleniska. Były to oryginalny piec z początku XX wieku przeniesiony z miejscowości Albertowsko w powiecie grodziskim oraz zrekonstruowany piec z sąsiadującego ze Szreniawą folwarku w miejscowości Górka koło Trzebawia.

Muzeum Przyrodniczo-Łowieckie przygotowało warsztaty rękodzielnicze o charakterze przyrodniczo-ekologicznym. Muzeum Wikliniarstwa i Chmielarstwa w Nowym Tomysłu zorganizowało dla uczestników Kongresu pokazy wyplatania wyrobów z wikliny wraz z możliwością sprawdzenia swoich umiejętności w pleceniu koszyków. Na stoisku Skansenu i Muzeum Pszczelarstwa im. prof. Ryszarda Kosteckiego w Swarzędzu dostępne były miody i pożytki pszczele. Każdy z uczestników otrzymał upominek w postaci świeczki z naturalnego wosku pszczelego wykonanej ręcznie przez pracowników muzeum. Muzeum Młynarstwa i Wodnych Urządzeń Przemysłu Wiejskiego w Jaraczu zaprezentowało tradycyjne sposoby przerobu zboża. Uczestnicy mogli własnoręcznie zmielić mąkę na żarnach oraz obłuskać i rozdrobnić ziarno na kaszę za pomocą ręcznych stęp.

Na podwórzu folwarcznym kolekcjonerzy i miłośnicy starych maszyn rolniczych zrzeczeni w Klubie Miłośników Starych Ciągników i Maszyn Rolniczych „Traktor i Maszyna” zaprezentowali ciągniki rolnicze z lat 40. i 50. XX wieku. Uczestnicy spotkania chętnie korzystali z możliwości przejażdżki zabytkowymi traktorami pod okiem pasjonatów. Tuż obok wystawiono pojazdy wyprodukowane w dawnej Fabryce Samochodów Rolniczych „Polmo” w podpoznańskim Antoninku. Obiekty reprezentowały pełen program produkcyjny samochodu rolniczego marki Tarpan z lat 1973–1995.

Na zakończenie pobytu na gości czekał poczęstunek, złożony z tradycyjnych potraw kuchni wielkopolskiej. Wizyta w muzeum była, jak zapewniali uczestnicy Kongresu, inspirującym doświadczeniem, które pozwoliło zgłębić dziedzictwo kulturowe regionu i sprzyjało międzynarodowej wymianie refleksji nad wspólną historią Europy. Opuszczając gościnne przestrzenie muzeum, wyrażali oni uznanie dla bogatej ekspozycji dokumentującej dorobek polskiej wsi oraz wdzięczność za życzliwe przyjęcie.

Anna Grześkowiak-Przywecka⁹⁶

Elwira Wilczyńska

⁹⁶ Anna Grześkowiak-Przywecka jest starszym kustoszem w Muzeum Narodowym Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie.

Wystawa „Kobieta w wielkopolskiej kulturze tradycyjnej”

Wystawa, która wzbudziła ogromne zainteresowanie uczestników Kongresu, przyciągnęła uwagę nie tylko estetyką, lecz także głębią przekazu kulturowego. „Kobieta w wielkopolskiej kulturze tradycyjnej” to ekspozycja, która przeniosła odwiedzających w świat lokalnych tradycji i ukazała kobiety jako filary wspólnot oraz depozytariuszki dziedzictwa. Prezentowała bogactwo regionalnych strojów i opowiadała historię zakorzenioną w codziennym życiu, pracy, świętowaniu oraz dumie z przynależności – pisaną materiałem, kolorem, haftem i fasonem.

Wystawa objęła 35 tradycyjnych strojów kobiecych pochodzących z różnych subregionów Wielkopolski. Jej przygotowanie było możliwe dzięki wieloletniej pracy Piotra Kulki – kierownika zespołu folklorystycznego „Wielkopole” . To on z wielkim zaangażowaniem gromadził unikatowe elementy wielkopolskiego dziedzictwa, by ocalić je od zapomnienia i przekazać kolejnym pokoleniom. Kuratorem wystawy był Paweł Zawadzki, a opracowanie graficzne przygotował Daniel Powroziejewicz. Wszystkie zdjęcia wykonała Anna Węcel.

Podczas zwiedzania ekspozycji uwagę przyciągały nakrycia głowy, kryzy, zapaski, hafty i kroje czepców, które w takiej różnorodności nie występują w innych częściach kraju. Każdy subregion Wielkopolski szczycił się swoim charakterystycznym stylem i typem nakrycia głowy. Niektóre ze strojów prezentowanych na wystawie to oryginalne zabytki z drugiej połowy XIX i początku XX wieku, inne – wierne rekonstrukcje wykonane w ostatnich latach, w tym stroje krajeńskie, wiejskie poznańskie czy raszkowskie.

Wystawa ma jednak znaczenie znacznie głębsze niż tylko estetyczne czy etnograficzne. Dzielenie się pięknymi zdjęciami i historiami strojów to przede wszystkim forma przekazywania dziedzictwa kulturowego oraz budowania więzi międzypokoleniowych. Dzięki niej przypominamy sobie, skąd pochodzimy, jakie wartości i wzory piękna były fundamentami naszych wspólnot. W czasach, gdy lokalne tradycje zanikają, a młodzi ludzie często nie mają okazji zobaczyć prawdziwych strojów ludowych, taka wystawa staje się mostem łączącym przeszłość z teraźniejszością i przyszłością.

Kobieta w Wielkopolskiej Kulturze Tradycyjnej

autor: Piotr Kulka
 kurator wystawy: Paweł Zawadzki
 opracowanie graficzne: Daniel Powroźiewicz

Podziwianie tych strojów pozwala lepiej zrozumieć tożsamość wielkopolską i polską, dostrzec ciężką pracę kobiet w przeszłości, ich dumę oraz dbałość o detale, a jednocześnie czerpać inspirację do współczesnych działań związanych z kulturą, edukacją i animacją społeczną. Wystawa przypomina, że kobieta – strażniczka tradycji, piękna oraz godności – była, jest i powinna być symbolem siły społeczności wiejskich.

Organizatorzy zapraszają wszystkich do zapoznania się z wystawą w formule *online*, a osoby i instytucje zainteresowane jej wypożyczeniem – do kontaktu z kuratorem Pawłem Zawadzkim. Dzielenie się tak cennym i pięknym dziedzictwem to bowiem obowiązek i przywilej, które pozwalają zachować nasze kulturowe korzenie dla kolejnych pokoleń.

Sławomir Kalinowski

Niniejszą książkę współtworzyli z IRWiR PAN: mgr Kinga Chęcińska, dr hab. Paweł Chmieleński, dr hab. Adam Czarnecki, dr Michał Dudek, mgr Małgorzata Gelo-Kluczyńska, dr hab. Sławomir Kalinowski, dr hab. Anna Klepacka, dr Łukasz Komorowski, mgr Klaudia Kryńska, dr hab. Sylwia Michalska, mgr Agata Mróz, dr Aleksandra Pawłowska, mgr Aleksandra Perkowska, dr Anna Rosa, dr hab. Monika Stanny, dr Ruta Śpiewak, dr Julia Tsybulska, dr Elwira Wilczyńska.

Europejski Kongres Odnowy i Rozwoju Wsi był wyjątkowym wydarzeniem, które zgromadziło przedstawicieli nauki, polityki, samorządów i organizacji społecznych oraz mieszkańców obszarów wiejskich, aby wspólnie rozmawiać o przyszłości polskiej wsi w kontekście wyzwań związanych z budowaniem odpornych i solidarnych społeczności.

Niniejsza księga pokongresowa dokumentuje przebieg obrad plenarnych i wydarzeń towarzyszących – prezentuje wystąpienia, dyskusje oraz refleksje uczestników. Stanowi nie tylko zapis ważnego spotkania, lecz także źródło wiedzy oraz inspiracji dla wszystkich zainteresowanych kierunkami rozwoju obszarów wiejskich – w Polsce i całej Europie.

Współorganizator

WIELKOPOLSKA

SAMORZĄD
WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO

Partnerzy

FUNDUSZ SKŁADKOWY
Ubezpieczenia Społecznego Rolników

Krajowy Ośrodek
Wsparcia Rolnictwa

POLSKIE
REGIONY

ZWIĄZEK BANKÓW POLSKICH

ISBN 978-83-89900-88-3

9 788389 900883